STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00305

GEZAMELTE SHRIFTEN FUN YONAH ROZENFELD

Yonah Rozenfeld

Permanent preservation of this book was made possible by
Susan Ballenzweig
in memory of
Howard Ballenzweig

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

געזאמעלטע שריפטען

פון יונה ראזענפעלד

פערטער
באַנד

אַרויסגעגעבען פון דער
יונה ראָזענפעלד קאָמיטע
ניו יאָרק : : 1924

Copyright by
Yona Rosenfeld
1924

נאָהענטע און ווייטע

אינהאַלט:

אַ בריף — — — — — — — — — — — 7 — 26

אין נעבעל — — — — — — — — — — — 27 — 85

נאָך איהם — — — — — — — — — — — 87 — 96

דער אויסוואורף — — — — — — — — — — 97—126

דער פלאָנטער — — — — — — — — — — 127—155

אַ שכן — — — — — — — — — — — 157—171

געפאלען אויף א שכל — — — — — — — — 173—181

יום־טוב — — — — — — — — — — — 183—200

אייביגקייט— — — — — — — — — — — 201—209

אין זיך—— — — — — — — — — — 211—220

אַ צופאַל — — — — — — — — — — — 221—230

די ירושה — — — — — — — — — — — 231—239

ער איז נעבאַך אַ מענש — — — — — — — 241—251

אַ פרעמדער — — — — — — — — — — 253—267

אין איין טאָג — — — — — — — — — — 269—283

אין די בערג — — — — — — — — — — 285—288

אַ ברית.

יעקב לייזער, אַ הויכער געזונטער איד, מיט אַ ברייטער ווייַ־סער באָרד, וואָס האָט זיך צונויפגעגאָסען צוזאַמען מיט די פאות אזוי אַז עס האָט געקענט הייסען, אַז ער געהט מיט און אָהן פאות, האָט אויף דער סטאַנציע ס. אָפּגענומען אַ ברית. דער ברית איז געווען פון זיין שוואָגער, דעם ווייב׳ס איינגסטען ברודער. דער לעצטער האָט געלאָזט וויסען דער שוועסטער, אַז איהם האָט אַ גרויס אומגליק געטראָפען: זיין ווייב איז געשטאָרבען איבער־לאָזענדיג איהם צוויי קליינע קינדער, דאָס עלטערע פינף יאָהר, דאָס קלענערע דריי יאָהר.

געלייענט האָט ער דעם ברית שטעהענדיג אין מיטען וואָקזאַל, וואו אַחוץ איהם זיינען געשטאַנען נאָך אַ פּאָר אידען און אויך געלייענט בריף, וועלכע זיי האָבען איינצייטיג מיט איהם אָפּגע־נומען אויף דער פּאָסט. אַחוץ איהם און אַחוץ די אידען, וואָס האָבען געטאָן דאָס זעלבע, וואָס ער, זיינען ביים גרויסען מיט בלעך געדעקטען טיש געזעסען עטליכע גוים און געגעסען שווארץ ברויט מיט זיסע אוגערקעס.

יעקב לייזער האָט צוויי מאָל איבערגעלייענט דעם בריף. דאָס ערשטע מאָל אָהן ברילען, דאָס צווייטע מאָל מיט ברילען. אזוי איז ער זיך נוהג מיט אַלע בריף, ווען ער געפינט ניט ביים ערשטען מאָל לייענען דאָס, וואָס ער איז גערן צו געפינען.

אויך דאָ, ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס דער בריף איז געווען אַ קורצער און אַן איינפאַכער, האָט זיך איהם נעבעלדיג געדאַכט, אַז ער האָט דורכגעלאָזט, פאַרזעהן עפּעס זעהר וויכטיגעס. האַל־טענדיג דעם בריף אין איין האַנט און ניט אויפהערענדיג פון איהם זיינע גרויסע בייזע אויגען, האָט ער מיט דער צווייטער

האָנט אַרויסגענומען די ברילען פון קאַמזויל־טעשעל, אַריבערגע־וואָרפען די האַלאַבליעס אַריבער די אויערען און האָט זיך פון דאָס ניי פאַרטיפט אין בריף.

און מערקווירדיג: ער האָט טאַקע ביים צווייטען מאָל לייענען אַרויסגענומען אַזעלכעס, וואָס ער האָט פריהער ניט באַמערקט. ער האָט אַרויסגענומען, אַז דער שוואָגער וואָלט געוואָלט זיין הע־ניעלע׳ן...

פון וואָס ער האָט דאָס אַרויסגעדרונגען איז שווער צו פאַר־שטעהן. דער גאַנצער בריף איז באַשטאַנען פון איין יאָמער און קלאָג אויף דעם גרויסען אומגליק, וואָס איהם האָט געטראָפען, נאָר קיין קשיא איז עס ניט: מענשען, וועלכע טראַכטען אַ רייהע יאָהרען וועגען איין זאַך וואָס פאַרנעהמט דאָס גאַנצע וועזען זייערס, הויבען אָן זעהן האַלוצינאַציעס, זיי הויבען אָן זעהן און הערען דאָס, וואָס זיי באַגעהרען פלאַמענדיג צו זעהן און צו הערען...

„מ׳דאַרף צופאָהרען אַהיים״ — האָט ער היציג אַ טראַכט געטאָן.

דער פּאָסט־צוג, וועלכער האָט די בריף געבראַכט, איז נאָר־וואָס געהאַט אָפּגעגאַנגען און געשפּירט האָט זיך אַ שטילע, לייכטע, אומעדיגע פוסטקייט. די רעלסען האָבען געבלאַנקט אַנטקעגען דער ברענענדער זון, וועלכע איז געשטאַנען פּונקט אויף דער מיט הימעל, און זיי האָבען אויסגעזעהן ווי היים צו זיין פון דער גרויסער ריזיגער משא, וועלכע איז אַריבערגעגאַנגען איבער זיי. פון יע־נער זייט וואָקזאַל זיינען שוין גרייט געשטאַנען איינגעצוימט די פערד אין צוויי גרויסע וואָגענס און די בעל־עגלה׳ס האָבען זיך אַרומגעדרעהט מיט די בייטשען אין די הענט אַרום די פּאַסאַ־זשירען, וועלכע זיינען שוין געזעסען אויף די וועגען, זיך געדרעהט אַהין און אַהער, זיך אויפגעהויבען און אַראָפּגעזעצט, און דערביי עפּעס גערעדט. די פּאַסאַזשירען זיינען כמעט אַלע געווען באַ־קאַנטע, טאַקע פון דעם זעלבען שטעדטעל מיט דעם זעלבען נאָמען, וואָס די סטאַנציע רופט זיך אָן. אויף איין וואָגען זיינען אויבען־אָן געזעסען צוויי שווערע אידען, איינער מיט אַ ברייטער פלאַ־

טשיגער באָרד מיט געדיכטע און ברייטע, ווי פּראַטשעס, גלאַטע פּאות און מיט געשוירענע וואָנצעס. דער איד איז נאָר־וואָס גע־קומען פון דער שטאָדט ק. וואוהין ער האָט אוועקגעפיהרט זיינס א אינגעל אין דער ישיבה אריין. נעבען איהם איז געזעסען חיים יואל דער שוחט, א הויכער א דאַרער איד מיט אַ אונגעוועהנליך בלאַסער נאָז און אונגעוועהנליך שוואַרצער באָרד און וואָנצעס. ער האָט זיך נאָר־וואָס איבערגעזעצט אַהער פון א גוי'אישער פוהר, וואָס האָט איהם אַהער געבראַכט צופיהרען פון א נאָהענטען דאָרף, וואוהין דער קרעטשמער, א איד, האָט איהם געהאַט ארויסגערופען צו קוילענען א חולה'וואַטע בהמה, וועלכע האָט געהאַלטען ביים פּגר'ן. אנטקעגען די צוויי אידען איז געזעסען א מיידעל מיט א קיילעכיג געזונט גלאַנציג פּנים, מיט קליינע שוואַרצע בלישטשענ־דיגע אויגלאך. זי איז געפאָהרען פון בערדיטשעוו, וואו זי איז אָפּגעווען פינף יאָהר „אין דער פרעמד", און איז איצט געפאָהרען אהיים זיך זעהן מיט די עלטערען, קריגען א חתן און חתונה האָבען אַדער גאָר פאָהרען קיין אַמעריקא. נעבען איהר איז געזעסען א יונג וויבעל מיט א פאַרוויקעלט פּנים. זי איז אויך געפאָהרען פון דער שטאָדט ק., האָט זיך דאָרטען געלאַדעט די צייהן.

אויף דער צווייטער פוהר איז געזעסען אויבען־אָן אַן איינ־איינציגער פּאַרשוין, איינער פון יענע פּאַרשוינען, וואָס אז מ'גיט א קוק אויף זיי, ווייסט מען, אז מ'דאַרף זיך נעבען זיי ניט זעצען, סיידען באין ברירה, אז ס'איז שוין קיין אָרט ניטאָ. דעם אידען האָט קיינער ניט געקענט. ער איז נאָר־וואָס צוגעפאָהרען אַהער צו דער סטאַנציע מיט פּריצישע פערד „נאַשפּיץ", און אפילו די איזוואָשטשיקעס ווייסען ניט, וועמעס פערד דאָס זיינען... ער איז געזעסען איינגעהילט אין אַן אַרבעס־קאָלירטען שטויב־מאַנטעל און געהאַלטען אין איין האַנט א גוטען שוואַרצען זיידענעם שירעם, וועלכער האָט געגלאַנצט אַנטקעגען דער זון. דערקאַנט האָט מען אַן דעם אידען, אז ער מוז זיין א גביר. מ'האָט עס דערקענט אַן זיין קאַרק און זיין גלאַנציגער קויהל־שוואַרצער באָרד, און באַזונ־דערס אַן זיין שטאָלצער אָדלער־נאָז. אנטקעגען איהם איז גע־

זעסען אַ אידענע מיט אַ טיסטענער שבת'דיגער פאַטשיילע אויפ'ן קאָפּ, אַרונטערגעבונדען אונטער דער גאָמבע, און עס האָבען אָפּ־געשטאַרצט צוויי גלייכע שטייפע שפּיצען. פון אונטער דער פאַטשיילע אָבער האָט אַרויסגעקוקט טיף אָנגערוקט אויפ'ן שטערען דער ווייסער טשיפּיק מיט געררקעוועטע שליאַקעס און קוקענדיג אויף איהר, האָט זיך געדאַכט, אַז דאָ זיצט עפּעס אַ שטיק יום־טוב אויפ'ן וואָגען.

אַנטקעגען אָט דער אידענע נעבען דעם אידען האָט זיך אויפ־געזעצט יעקב־לייזער, און נאָך זיין אויפזעצען זיך וואָלט מען געקענט מיינען, אַז ער דאַרף און מוז אַהיים פאָהרען — אַזאַ מין אויפזעצען זיך איז עס געווען...

דאָס ערשטע מאָל אין יעקב־לייזער'ס לעבען, ס'הייסט פון יענער צייט, וואָס ער איז צו זיין שכל געקומען, האָט דאָס איצט געטראָפען, ער זאָל פאָהרען נעבען אַ פרעמדען אידען און ער זאָל איהם ניט פרעגען, ווער ער איז, וואָס ער איז, פון וואַנען ער פאָהרט, וואוהין ער פאָהרט און נאָך וואָס ער פאָהרט. דאָס ערשטע מאָל טרעפט, אַז נעבען איהם זאָל זיצען אַ איד באַשיצט פון דער זון מיט אַ שירעם און איהם זאָל ניט פאַרדריסען וואָס ער בויגט ניט אָן אין זיין זייט דעם שירעם. ער האָט גאָר פאַרגעסען, כמעט ווי ניט געפיהלט, אַז נעבען איהם זיצט אימיצער, און דערצו נאָך אַזאַ אימיצער, וואָס איז שטאַרק עהנליך געווען אויף אַ וואַלד־סוחר (וואַלד־סוחרים האָבען עפּעס באַזונדערע, אייגענאַרטיגע פּנים'ער). ער האָט פאַרגעסען ניט בלויז אָן איהם, נאָר אָן דער גאַנצער וועלט, אָן אַלע מסחרים. ער האָט נאָר געקלעהרט וועגען בריף און וועגען זיין טאָכטער העניע'ן...

יעקב־לייזער איז אַ בעל־הבית אַ איד, און אַ בעל־הבית אַ איד הייסט ביי אידען אַזעלכער, וואָס לעבט פון ווינט. עס האָט נאָך קיינמאָל ניט געטראָפען, ער זאָל זונטאָג אַרויספאָהרען פון דער היים און זאָל וויסען, וואוהין ער פאָהרט, נאָך וואָס ער פאָהרט אַרום אויף די נעהענטסטע סטאַנציעס, לאָזט ניט דורך איין צוג, און ביי וועמען ער וועט „כאַפּען" עטליכע רובעל. ער דרעהט זיך

ביי וועלכען ער זאָל ניט זיין, און פון דעם וואָס ער דרעהט זיך אַרום אויף די סטאַנציעס און פון דעם, וואָס ער באַגעגענט ווי אַ וואַך־מייסטער אַלע באַהנען האָט ער פּרנסה. מ׳קען ניט זאָגען, אַז ער האָט זי בריווח, נאָר ער האָט זי אויף אַזוי פיל, אַז מ׳קען זאָגען, אַז ער לעבט זיך בעל־הבת׳יש. פאַראַן סוחרים פון וועלדער און מעקלער פון וועלדער. יעקב לייזער איז איינער פון די לעצטע נאָר פון דריטען ראַנג. ער איז איינער פון יענע שלים־מזל׳דיגע מעקלערס, וועלכע האָבען זינט זיי לעבען אַליין קיין געשעפט ניט אויסגעפיהרט, נאָר זיי קומען תמיד אָן צום גרייטען. ער דאַרף נאָר דערשמעקען, אַז יאָקעל פייבוש און גרונם האַלטען אין שליסען אַ געשעפט, רוקט ער זיך אַריין אין מיטען און ער באַקומט שוין זיין „פעט״. די מעקלערס גיבען איהם פשוט אָפּטשעפּ־געלט. און אַזוי לעבט ער זיך אַלע יאָהרען. אמת, עס טרעפט אמאָל, אַז ער פיהרט אַליין אויך „אַ געשעפטעל״, אָבער גאָר ניט קיין באַדייטענדע. עס געלינגט איהם אמאָל אויסצומעקלערען אַ „דיעליאַנקע״ פון אַ פּאָר הונדערט בוימער, ער קריגט אַ סוחר׳ל אויף עטליכע וואַגאָנעם ברען־האָלץ, אָדער ער שטעלט צו פוהרען אויף אַרויס־צופיהרען דאָס מאַטעריאַל פון וואַלד אַרויס.

דאָס זיינען אַלץ אַזעלכע פאַרדינסטלאַך, וואָס קיין עושר קען מען דערפון ניט ווערען. אויף פּרנסה איז דאָ. אָבער קומט אויס, למשל, חתונה צו מאַכען אַ בתולה, קנייטשט זיך דער שטערען... און אפילו אַזעלכע געשעפטלאַך זיינען ניט אַלע וואָך בנמצא. איז מילא כאַפּט מען אַ גמילות־חסד. דאָס איז אויך אַ שטיקעל געשעפט. אַ שטיקעל געשעפט איז עס דערפאַר, וואָס ניט אַלעמען דאַרף מען אָפּגעבען. ער גיט נאָר אָפּ אַזעלכע מלוים, מיט וועלכע ער האָט ניט און קען ניט האָבען קיינע פאַרבינדונגען, דאָס הייסט אַזעלכע, וואָס האָבען קיין שייכות ניט צו קיין געהילץ, און לייט ער ביי זייניגע רעכענט ער עס אַריין אין פאַרדינסט אַריין...

ער איז שוין אפילו אַ געוויסע צייט, איינציייטיג, ווי ער איז געווען מעקלער, אויך געווען קאָלעקטאָר פון וואַרשעווער לאָטריי־צעטלאַך, נאָר דאָס געשעפט האָט ער ליקווידירט אין איין האַלב

יאָהר, ווייל קיין איינער פון די, וואָס האָבען גענומען ביי איהם די צעטלען, האָט אפילו דעם קרן ניט געוואונען. ער האָט שוין אפילו געפּרואווט דאָס מזל זיינס אויף שדכנות, נאָר ער האָט זיך אָפּגעזאָגט אינגאנצען דערפון פון יענער צייט אָן זינט זיין טאָכטער העניע האָט זיך מיט אַ פּאָר יאָהר אריינגעשניטען אין דריטען צעהנדליג... ער האָט פּשוט ניט פאַרגונען צו שדכנ׳ען פרעמדע שדוכים אין דער צייט, ווען ביי איהם זיצט קיין עין הרע אַן איבערגעוואַקסענע בתולה...

יעקב־לייזער׳ן וואָלט גאָרנישט געפעהלט, ווען ער זאָל נישט האָבען דאָס מיידעל אויפ׳ן קאָפּ. גרוי און אַלט מאַכט זי איהם... תמיד איז ער בייז, אויפגערעגט און דער גאַנצער וועלט אַ שונא, באַזונדערס יענע גליקליכע עלטערען, וואָס האָבען חתונה געמאַכט און וועלען אָהן שווירינקייטען חתונה מאַכען די טעכטער זייערע... ער איז פון אַלעמען פאַרהאַסט טאַקע דערפאַר, וואָס מ׳פיהלט אין איהם אַ שונא, נאָר אין אמת׳ן איז ער גאָרנישט קיין שלעכטער מענש. ער וואָלט יעדערען אַלעס פאַרגונען, ווען גאָט זאָל איהם נאָר העלפען אַראָפּצואווארפען די חרפה פון קאָפּ...

יעקב־לייזער האָט שוין כמעט פאַרלוירען די האָפנונג אויסצוגעבען זיין העניעלע׳ן. ער קען גוט זיין „סחורה״. וואָלט ער באַזעסען אַ גרעסערען קאַפּיטאַל, וואָלט ער נאָך אַזעלכע צרות נישט געהאַט. נישטאָ אַזאַ סחורה, וואָס מ׳זאָל עס פאַר געלט נישט קענען פאַרהאַנדלען. וואָס קלעקען אָבער זיינע פינף הונדערט רובליאָוויטשעס! חתונה־הוצאות און קליידער, איז ער פּטור פונ׳ם געלט. און נדן?... צוריק מיט יאָהרען איז אַזאַ סומע געוועזן אַ גאַנצער אוצר. מ׳האָט געקענט חתונה מאַכען דריי טעכטער מיט אַזאַ קאַפּיטאַל, און היינט איז עס קלעק!...

דער וואָקזאַל איז שוין ווייט געבליבען פון הינטען, נאָר האָט אָבער ניט געלאָזט פאַרגעסען אָן זיך: עס האָבען זיך פון צייט צו צייט געלאָזט הערען טרעלען פון פייפלאַך־סיגנאַלען פון מעשענע טרובקעס און זעלטענער — אַ קורצער מעכטיגער פייף פונ׳ם לאָקאָמאָטיוו. פוןביידע זייטען שליאַך זיינען צואוואָרפען, ווייט

און ברייט איבער די פעלדער, געשטאנען פויערים באַרוועסע מיט אריבערגעוואָרפענע לייווענטענע העמדער איבער די לייווענטענע הויזען מיט בלויזע צושויבערטע קעפּ און געפּאַכעט מיט קאַסעס, וועלכע האָבען געבלאַנקט אַנטקעגען דער הייסער צושמאָלצענער זון. פון יעדען פאַך האָט זיך געלאָזט הערען אַן אנגענעהמער „שיק" און עס איז צוגעוואקסען אַ לעדיג שטיקעל אָרט, וואָס האָט געמאַכט אַ טרויעריגען און דאָך אנגענעהמען איינדרוק. אויף די לעדיגע ערטער, וואו עס האָבען געשטעקט און געגלאַנצט, ווי שפּילקעס די פאַרשניטענע שטרוי, זיינען געשטאַנען איינס פון דאַס אַנדערע ארומגעגארטעלטע גאַרבען מיט די קעפּלאַך ארויף און דאָ און דאָרטען — פאַסטוכער מיט טשערעדעס הרחבה'דיג צושפּרייט, און עס האָבען געפלאַטערט ווייזלען אין דער לופטען...

עס איז געווען סאַמע צייט פון שניט, און ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס עס האָט זיך פון ערגעץ קיין געזאַנג ניט געהערט; ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס די ארבייט איז געטאָן געוואָרען שטיל, פּאַמעלאַך און רוהיג, האָט זיך דאָך געשפּירט, סיי אין דער לופט, סיי אויף דער ערד, עפּעס אַ מין שטילער, ליבער, הארציגער יום־טוב. עס האָט זיך געשפּירט אַ יום־טוב פון מענשליכער פּראַצע, אַ יום־טוב איבער דעם, וואָס נאַטור מיט מענש גיסען זיך צונויף, ארבייטען געמיינזאַם, קורץ, אַ יום־טוב פון ארבייט, פון פיל אר־בייט. און אַ יום־טוב קען עס זיין נאָר דעמאָלט, ווען די זון ברענט און באַקט, טריקענט די אָפּגעשניטענע תבואה. און גע־פיהלט האָט זיך, אַז די לעצטע האָט עהרליך, פּראָסט, כמעט פויעריש, מיט איהר גאַנצער הייסער ליבע דערפיהלט דעם חוב איהרען... טרויעריג איז נאָר דאָס, וואָס ניט אַלע קלאַסען מענשען פיהלען דעם יום־טוב, וואָס ניט אַלע נעמען אין איהם אַן אנטייל, וואָס ניט אַלע פיהלען די ליידען און פריידען פונ'ם ערד־ארבייטער, פּונקט ווי דער לעצטער פיהלט ניט און קען גאָר קיין באַגריף ניט האָבען וועגען אַ יעקב לייזער'ן און נאָך אַזעלכע אידען, וואָס דרעהען זיך ארום די באַהנען מיט שטעקלאַך און מיט שירעמס אין די הענט און האָבען דערפון פּרנסה, עסען אַלע שבת ווייסע

חלה און פיש מיט פלייש, און אויב אַזאַ איד, ווי יעקב־לייזער קען זיך נאָך ווי עס איז פאָרשטעלען, וואָס הייסט אַזעלכעס פּיזישע ארבייט, קאָן זיך אַ פּויער אויף קיין פאַל ניט פאָרשטעלען, וואָס עס הייסט אַזעלכעס קאָפּ־דרעהעניש. ער ווייסט ניט און וועט קיינמאָל ניט וויסען דעם טעם פון האָבען אַ פּאַרזעסענע בתולה און דערצו נאָך אַ באַלעבאַטישע בתולה, וואָס קאָן ניט חתונה האָבען מיט אבי וועמען, מוז דוקא נעמען אַזעלכען וואָס זאָל ניט האָבען קיין מלאכה אין דער האַנט, מוז דוקא נעמען אַ ליידיג־געהער, וואָס זאָל לעבען פון ווינט.

— אפשר וועט איהר זיך מטריח זיין אַ ביסעל אַנבויגען דעם פּאַרעסאָל אין מיין זייט אריין, — האָט יעקב לייזער געזאָגט, דערפּיהלענדיג, ווי דער קאָפּ שפּאַלט זיך איהם פון היץ. — ס'ברענט, דער אויבערשטער זאָל שומר ומציל זיין!

* * *

העניע איז געזעסען אין געבויטען סוכה'לע, וועלכעס איז באַ־שטאַנען איין העלפט פון דינע אויסגעשלעוועטע וויים־אויסגעפּארב־טע ברעטלאך און די צווייטע העלפט פון גלאָז. די היץ איז דאָ געווען אומערטרעגליך, אַזאַ מין היץ, וואָס קאָן נאָר מעגליך זיין אין אַזאַ מין סוכה'לע, וואָס דריי ווענט באַשטעהען פון גלאָז און פון דינע ברעטלאך. די לופט איז דאָ געווען בלענדענד ליכטיג, ווי אַ צוגליהטע דורכזיכטיגע מאַסע. די פּאָדלאָגע איז געווען אַזוי הייס, אַז ס'איז אוממעגליך געווען אויף איהר אראָפּצושטעלען אַ באָרוועסען פוס. אַן אומצאָהלבארע קאָלעקציע פון פאַרשיידענ־פאַרביגע פליגען האָבען געארבייט מעשים, האָבען זיך קופּעס־ווייז געדרעהט אין דער לופטען, איינציגווייז געקלאַפּט אין די שויבען און געשריגען, געליארעמט. זיי זיינען פּשוט משוגע געוואָרען פון גרויס וואוילטאָג. העניע איז געזעסען אויפ'ן רויטען קאַנאַפּקעלע, אָנגעשפּארט מיט דער פּלייצע אָן דער שטוב־וואַנט, — די איינ־ציגע וואַנט, וועלכע איז געווען קיהל, איין מאָל דערפאַר, וואָס זי האָט זיך געפונען אין שאָטען און צווייטענס, דערפאַר, ווייל זי איז געווען אויסגעפּרייסט. זי איז געזעסען האַלטענדיג אַ פוס

אונטער זיך, פון וועלכען ס'האָבען נאָר ארויסגעקוקט די טריט, פארדעקט מיט א שווארצען זאָק מיט א מערעזשע אויף די פינגער. דער צווייטער פוס, א לאַנגער, א דארער, איז אראָפּגעהאַנגען. אונ־טער דעם פוס זיינען געשטאַנען א פּאָר אַלטע, אָפּגעריבענע פון אויסווייניג און קויטיגע פון אינווייניג, קאַלאָשען. אויפ'ן צווייטען עק קאַנאַפּע, וועלכע איז געווען משופּע אַנגעגאָסען מיט זונען שיין, איז געלעגען א סאַקסאָקענער טולעפּ און א גרויע בורקע און דיביידע ווארימע מלבושים האָבען אונטער דער הייסער זון גאָר אַן אַנדער פּנים געהאַט. עפּעס ניט דעם, וואָס ווינטער, עפּעס האָבען זיי געהאַט א רחמנות'דיג, אָפּשטויסענדען אויסזעהן און עס האָט זיך ניט געוואָלט גלויבען, אַז עס איז פאראַן אַזאַ צייט אין יאָהר, וואָס מ'קאָן טראָגען אויפ'ן לייב אַזאַ שווערע האָריגע משא.

הענריע איז געזעסען אומבאַוועגליך; אין גאַנצען קערפּער האָט זיך געשפּירט א פוילע, העסליך הייסע מידיגקייט. דאָס פּנים, ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס אַלעס ארום איהר האָט געגליהט, איז דאָך קאַלט און בלאַס געווען, אָהן א טראָפּען בלוט. די אויגען, אינגאַנצען עהנליך אויפ'ן פּאַטער'ס, פארגליווערט טעמפּ, ווי ביי א פיש. קענטיג, אַז דאָס מיידעלשע פייער איז שוין לאַנג אויסגעלאָשען, אויסגעגליהט געוואָרען. אין די אויס־געדארטע לאַנגע הענט מיט בלויע אָדערען, האָט זי געהאַלטען א האָר־נאָדעל, איהם געבויגען מיט די דארע לאַנגע פינגער, געבויגען און אויסגעגלייכט, אויסגעגלייכט און געבויגען, און פון צייט צו צייט איהם אריינגערוקט אין מויל אריין, געריבען די יאַסלעס אָדער גאָר איינגעקלעמט די הינטערשטע ליפּ און געמאַכט פון איהר א וויינשעלע. געקוקט האָט זי דורך דער אָפענער טיר, וועלכעס איז פון דריי זייטען פאַגראָזעט מיט זשערעדעס און וואו עס זיינען געוואַקסען קאַרטאָפליעס שוין לאַנג אָפּגעבליהטע, קאַטשאַנעס, וועלכע האָבען געהאַלטען אין בליהען, ארויסלאָזענדיג פון זיך קרומע גלאַנציג־פייכטע, ווי ביי ציגען, בערדלאך; דאָרטען זיינען אויך געוואַקסען בוראַקעס, פּאַסאָליעס, ארומגעדרעהט אויף טיטש־קעס, אויף וועלכע עס האָבען זיך פון צייט צו צייט געשטעלט

פייגעלאך, דרעהענדיג זיך און פרעהליך פלאַטערענדיג מיט די פליגעלאך. קורץ: אין דעם גאָרטען איז אַלעס געוואַקסען, ווי בכלל אין אידישע גערטנער, איינגעזעצט פון כל־ערליי קרייטיכצער געדיכט איינגעזעצט איינס נעבען דאָס אנדערע אויף אַ קליינעם שטח ערד.

העניע איז געווען איינע פון יענע מיידלאך, וואָס האָבען די גאַנצע ארבייט זייערע שוין אָפּגעטאָן אין דער יוגענט. די ארבייט פון אַ קליין־שטעדטעלדיג מיידעל — אויסנעהען, העפטען — איז אַן ארבייט אַזאַ, וואָס ווען זי וואָלט אפילו ניט געווען אָפּגעטאָן געוואָרען, וואָלט זי איצט אויך ניט געהאַט, וואָס צו טאָן, דערפאַר וואָס ביי אַזאַ מיידעל פאַרנעמט שוין אַזאַ ארבייט גאַר קיין אָרט ניט...

זי קוקט אמאָל מיט אַן איראָניש שמייכעלע, דורכגעוועבט מיט בענקשאַפט אויף די אויסגעהעפטע האַנטיכער מיט די אויס־גענעהטע בוכשטאבען צום גראַם: „ליצאַ אוטיריי, מעניאַ ווספּאָ־מינייי”; אַזוי קוקט זי אויך אויף די אויכגעאַרבייטע טישטאַכלאַך און אויסגעהעפטע בילדער, וואָס העננען אויף די ווענט: אַ „מזרח”, אַ „לשנה טובה תכתבו”, אַ לשנה הבאה בירושלים”, און באַזונ־דערס רופט ביי איהר ארויס אַ שמייכעל דער „שטשעגאָל” מיט’ן צווייגעלע אין פּיסק. זי פלעגט דערביי אָפּזיצען גאַנצע טעג און דאָס מיט אַזאַ ערנסטקייט, ווי עס וואָלט גוואַלדיג נוצליך געווען, ווי זי וואָלט זיך אָהן די אַלע זאַכען גאָרניט געקענט באַגעהן. שעה’ן לאַנג איז זי אָפּגעזעסען ביי דער ארבייט, אַ פאַרזונקענע אין סאַמעט־ווייכע נעבעלדיגע געדאַנקען, און גערדרעהט האָבען זיך דאָרטען פרעמדע, נאָר זעהר נאָהענטע פנים’ער, פאַר וועלכע די גאַנצע ארבייט איז, כאָטש ניט וויסענדיג, דאָך פּיהלענדיג געטאָן געוואָרען...

היינט איז זי אַזוי פויל. ניטאָ אַזאַ ארבייט, וואָס זאָל פאַר איהר אָנציהענד זיין. היינט טוט זי נאָר דאָס, וואָס מ’מוז.

זי איז געזעסען פאַרזונקען אין מידע, נאָר לייכטזיניגע גע־דאַנקען. אין אַזעלכע היצען און ביי אַזאַ ליכטיגקייט טראַכט זיך

ניט קיין שווערעס, עס טראכט זיך כמעט פון גאָרניט... איהר איז ניט געווען ניט אומעטיג און ניט פרעהליך... עס האָט איהר גאָר ניט געפעהלט און זי האָט ממילא גאָרניט פארלאַנגט... איהר איז נאָר היים געווען. זי האָט געקאָנט זיצען אין שטוב, וואו עס איז געווען אביסעל קיהלער, האָט איהר אָבער די היץ אויך ניט געאַרט. זי איז ביי זיך ניט קיין צובאַלעוועטע... ניט אמאָל! א נעשעפט!

העניע איז איין און איינציג קינד אין שטוב. זי האָט נאָך צוויי שוועסטער און א ברודער. איין שוועסטער א חתונה געהאַטע, וואוינט אין א דאָרף, האָט א האַלב טוץ קינדער, אַלע אזעלכע געזונטע, באַוואַקסענע, מיט פארברענטע פנים'ער. די שוועסטער איז איינגאַנצען מיט א יאָהר אכט עלטער פון איהר, נאָר האָט שוין „כלאַפּקעס” אזוי גרויס, ווי די מוהמע... דער שוואָגער מיט'ן עלטסטען בן קומען א פּאָר מאָל אין יאָהר צופאָהרען אויף די יריד'ען און זי פיהלט זיך עפּעס אזוי מאָדנע אין דער געגענוואַרט פון איהר שוועסטער'ס זוהן, אַז זי איז תמיד גערן, ער זאָל וואָס גיכער אוועקפאָהרען. דער ברודער, אינגער מיט א פּאָר יאָהר פון דער שוועסטער, אויך א חתונה געהאַט, וואוינט אין אדעס, און אין דער זעלבער שטאָדט געפינט זיך די אינגערע שוועסטער, שוין אויך א מיידעל אין די יאָהרען, נאָר א ביסעלע „אויסגע־שפּילטער” פון איהר.

די מוטער האָט זיך ארומגעדרעהט אין קיך, האָט פון צייט צו צייט אָפּגעדרויבעלט מיט דער גרויסער שטומפּיגער האַק שפּענדלאַך פון דער גרויסער שייט האָלץ, וואָס איז געלעגען אויסגעצויגען אויף דער שוואַרצער געגריבעלטער ערד אָהן פּאָדלאָגע און האָט צוגע־לעגט צום פייער, וואָס האָט געברענט אויפ'ן פּריפּעטשאָק. זי איז דאַר און קליין וואוקסיג, דאָס פנים אין קנייטשען ווי אָפּגע־באַקטער עפּעל. פון העמד, וועלכעס איז אויסגעשניטען עטוואָס ווייט פון האַלז (זי געהט אָהן א בלוזע) שטאַרצען צוויי ביינער ארויס, און צווישען די ביינער און האַלז צוויי טיפע גריבער. די הענט, וואָס קוקען ארויס פון די פּרייע, קורצע ארבעלאַך, וועלכע

גרייכען כמעט ביז די עלענבויגען, זיינען דאר און געל, די הויט זעהט אויס אזוי דין צו זיין, אז עס דאכט זיך, ווען מ׳ריהרט זיך צו צו זיי, וואָלטען זיי זיך אָפּגעשיילט.

די אַלטע איז אין כעס אויף דער טאָכטער, וואָס זי טוט גאָר־נישט. „טילקאָ" וואָס זי פארשפרייט די בעטען און „דראַפּטשעט" אָפּ די פּאָדלאָגע. אזא מיידעל קיין עין הרע!...

„וואָלט זי מיר כאָטש א שטיקעל האַלץ אָפּגעהאַקט", טראַכט זי פאַרדראָסיג. זי האָט וואָרטשענדיג אָפּגעשוימט דאָס טעפּעל, א וואָרף געטאָן דעם שוים וואסער און איז מיט׳ן לעפעל אריינ־געגאַנגען צו דער טאָכטער, האָט זיך אוועקגעשטעלט אויף דער שוועל צווישען דער עס־שטוב און דער סוכה, האָט בייז געקוקט מיט איהרע קליינע אויגעלאך, וועלכע האָבען געגלאַנצט פון פייער און אויסגעזעהן אויסערגעוועהנליך שאַרף און יונג און ווי פאַר זיך אויסגערופען:

— זיצט!

העניע האָט זיך אויף איהר צושריגען:

— וואָס אַרט דיך, אז איך זיץ? וואָס לאָזט עס דיך ניט רוהען? און צוגעגעבען, ווי זי וואָלט גערעדט צו א זייטיגען מענ־שען: — ס׳אַרט איהר ניט, וואָס איך טו גאָרניט, ס׳אַרט איהר נאָר, וואָס איך זיץ... א מאַמע!

די אַלטע, אז איהר פאַרדריסט עפּעס, פאַרלעגט זי די הענט אויף דער ברוסט און שווייגט. איין אויגעל, דאָס רעכטע, מאַכט זי עטוואָס צו און פאַמעלאַכקע, פאַר זיך אַליין ניט באמערקענדיג, ניט אראָפּנעמענדיג דאָס אויגעל פון דעם, אויף וועמען ס׳פאַר־דריסט איהר, הויבט זי זיך אָן צורוקען מיט דער פּלייצע ארונטער, קען זיך אזוי אָפּרוקען אָן אַרשין אַנדערהאַלבען. אויך איצט האָט זי דאָס זעלבע געטאָן. און קיין זאַך קאָן אזוי העניע׳ן ניט אויפ־רעגען, ווי די משונה׳דיגע טבע דער מאַמע׳ס, דאָס רוקען זיך אויף הינטען. זי האָט אָהן ווערטער אויסגעצויגען די רעכטע האַנט, האָט אָנגעשפּיצט אויף דער מוטער דעם אָנווייז־פינגער, האָט א שפּיי געגעבען און איז ארויסגעשפּרונגען פון סוכה׳לע אין גערטעל

אריין און האָט זיך דאָרטען אוועקגעזעצט אויף אַ בייט צווישען די געדיכט אָנגעשטאָכענע טיטשקעס, ארומגעדרעהט מיט גרינע בלעטער...

די מאַמע און די טאָכטער ווייסען, אַז ווען דער מאַן, דער טאַטע, קומט אהיים אין מיטען וואָך, מוז זיין עפּעס וויכטיגעס. ער קומט אהיים דעמאָלט, ווען ער „כאַפּט" אַ גרעסער פּאַרדינסטעל און האָט ניט קיין ראיעלען מענשען, וועמען ער זאָל קענען גע־טרויען דאָס געלט, ברענגט ער עס אליין צופיהרען. אויך איצט, זעהענדיג איהם צופאָהרען, האָבען זיי זיך דערפרעהט, מיינענדיג, אַז ער האָט געבראַכט געלט, נאָר דערזעהענדיג זיין ערנסט פּנים (אַז ער ברענגט געלט שמייכעלט ער), האָבען זיי פאַרשטאַנען, אַז זיי האָבען זיך אָפּגענאַרט, און ביידע, די מאַמע מיט דער טאָכ־טער, האָבען זיך איבערגעוואָרפען מיט פאַרשענד־פרעגענדע בליקען: וואָס קען דאָס זיין?

זיי האָבען ביי איהם אויף דער קיך־טיר צוגענומען די זאַכען, די מוטער דאָס רענצעלע, די טאָכטער דעם גראָבען פאַרשטויבטען פּאַלטאָ, וועלכען ער פיהרט מיט זיך אפילו אין די גרעסטע היצען, און אריינטראָגענדיג עס אין שטוב האָט זיך געדאַכט, אַז זיי, די מאַמע מיט דער טאָכטער, זיינען געקומען פון וועג, ניט ער. העניע האָט באַלד ארויסגעטראָגען דעם פּאַלטאָ און איהם אויפ־געהאַנגען אויף דער סוכה־טיר. די מוטער האָט ארונטערגערוקט דאָס רענצעל אונטער'ן בעט און אַלע דריי זיינען זיך נאָכדעם צונויפגעקומען אין עס־שטוב, האָבען געקוקט איינס אויף דאָס אנדערע און געשוויגען.

יעקב־לייזער האָט אראָפּגעוואָרפען דעם פאַרשטויבטען קאַש־קעט, האָט זיך ארומגעווישט דעם שטערען, דעם האַלז, דאָס פּנים מיט אַ קויטיג טיכעלע, צוגעגלעט די באָרד אנטקעגען שפּיגעל, וועלכער איז משופע געהאַנגען אויף דער וואַנט אונטער דער סטעליע, און אויסדרעהענדיג זיך מיט'ן פּנים צו דער ווייב און טאָכטער, געזאָגט:

— אַ היץ! דער אויבערשטער זאָל שומר ומציל זיין!...
אַזוי ווי אַ קאַלך־אויוון! — און האָט ברייט אָפּגעבלאָזן פון זיך.

— אַן אומגעריכטער גאַסט! — האָט מלכה־לאה (אַזוי הייסט די אַלטע) געזאָגט, קוקענדיג אויף איהם מיט פאַרשענד־בלישטשענ־דיגע אויגעלאַך, און ער, ווי ער וואָלט עס באַמערקט, האָט שטיל, פּאַמעלאַך און טרויעריג אַ מורמעל געטאָן:

— האָסט אַ בריף פון דיין משה'ן!...

דאָ איז ביי דער מאַמען און טאָכטער פאָרגעקומען אַ מאָדנער מישמאַש אין די קעפּ. אינ'ם טאָן, מיט וועלכען די ווערטער זיינען געזאָגט געוואָרען, האָבען זיי פאַרשטאַנען, אַז דער בריף איז ניט קיין פרעהליכער, און זיי האָבען זיך דערשראָקען. איינ־צייטיג איז זיי אָבער פרעהליך געוואָרען פון דעם געדאַנק, אַז ער וואָלט איבער'ן בריף, וואָס דאַרטען זאָל ניט זיין, ניט געקומען, געקענט געוועזן איבערשיקען, און אַז יאָ געקומען, האָט ער זיכער געלט פאַרדינט. דאָ איז זיי אָבער אומעטיג געוואָרען: וואָס פאַר אַ שרעקליכער בריף מוז עס זיין, וואָס זאָל האָבען געמאַכט אויף איהם אַזאַ ווירקונג, אַז ער קען אפילו קיין פרעהליכע מינע ניט באַווייזען?... איז זיי ווידער פרעהליך געוואָרען: אויב ס'איז טאַקע אַזאַ טרויעריגער בריף, איז דאָך קיין וואונדער ניט, וואָס ער באַווייזט ניט קיין פרייע מינע, איז דאָך קיין וואונדער נישט, וואָס ער קען אפילו ניט אָנזאָגען די בשורה פון דעם פאַרדינטען געלט... לאַנג האָט זיך דאַרטען געפלאָנטערט ביי זיי אין די קעפּ, אַזוי לאַנג, ביז ער האָט איהם דאַרטען אָפּגעזוכט אין אַ גאַנצען פּאַק בריף און איבערגעגעבען העניע'ן, און ווי די לעצטע האָט איבערגעלייענט די ערשטע שורה „לאחותי היקרה מרת מלכה־לאה שתחיה" האָט זיך ביי דער אַלטער אַזוי פאַרדרעהט דער קאָפּ, אַז זי האָט שוין גאָרניט געוואוסט, וואָס מיט איהר טוט זיך. זי האָט פאַרגעסען סיי אָן דעם בריף, סיי אָן דעם געלט, האָט זיך אַזוי ווי אַ שעפּסעלע, וואָס געהט אַראָפּ פון זינען אין אַ הייסען זומער־טאָג, צוגערוקט, צוגעליאַשטשעט צו דער טאָכטער, אונזיניג

געפינטעלט מיט די אויגען און דאָס גאַנצע פּנים האָט אויסגע־
דריקט אַ מיאוס־עקעלהאַפטע גרימאַסע.

יעקב לייזער האָט זיך אָנגעהויבען אַרומצודרעהען איבער דער
שטוב, האַלטענדיג די הענט טיף פאַררוקט אין די הויזען־
קעשענעס. פון צייט צו צייט האָט ער זיך אָוועקגעשטעלט אַנטקעגען
דער ווייב און טאָכטער און געקוקט אויף זיי מיט שטרענג פאַר־
שענדע אויגען: ער האָט געוואָלט וויסען, דערקענען, צי פאַלט
זיי נישט איין דאָס, וואָס איהם איז איינגעפאַלען, און געוואָלט
אַז דאָס זאָל וואָס גיכען געשעהן.. ער האָט נישט געוואָלט
בלייבען איינזאַם, אַליין טראַכטען וועגען אַזאַ שווערער פאַרפלאָנ־
טערטער זאַך, אַ זאַך, וואָס איז, נאָך זיין מיינונג, כמעט ווי
געשעהן, ד. ה., איידער נאָך ביי איהם אין מוח האָט זיך פאַר־
מולירט אַ וועלכע עס איז פאָרשטעלונג, ווי אַרומער דאָס קאָן
געשעהן...

— אַזאַ אומגליק! אַזאַ אומגליק! — האָט די אַלטע מלכה
לאה אויסגערופען בליפּענדיג, און געווישט מיט'ן קורצען קויטיגען
קליידעל די אויגען, דאָס פּנים, און געשנייצט די נאָז. און יעקב
לייזער, ווי ער וואָלט געוואָלט באַווייזען, אַז איהם אַרט עס נישט
ווייניגער פון איהר, האָט געפונען פאַר נויטיג אַ פאָר מאָל צו זאָגען:
— אַזאַ בילד!... אַזאַ שעהנע!... הער נאָר! הער נאָר! —
און אין דער צייט געקוקט אויף זיין טאָכטער, וועלכע איז איצט
מיאוס געוועזען פאַרקרימט און די אויגען האָבען מאָדנע געבלים־
טשעט פון אונטער די טרערען, און באַדויערט האָט ער ניט יענער,
דער געשטאָרבענער, וואָס איז געוועזען בילד־שעהן, נאָר דער טאָכטער,
דער לעבעדיגער, וואָס איז אַזוי דאַר און מיאוס, און געדאַכט האָט
זיך איהם, אַז נאָר אַ דאַנק דעם האָט ער דאָס מאָראַלישע רעכט
צו טראַכטען וועגען אַזאַ זאַך, וואָס האָט זיך אין אַזאַ מאָמענט
נישט געפּאַסט צו טראַכטען...

די אַלטע איז אָהן צווייפעל געוועזען שטאַרק געריהרט פון ברור־
דער'ס אומגליק, די פּלימעניצע אויך, נאָר דאָך האָבען זיי אָבער
אויף קיין מינוט ניט געקענט פאַרגעסען אָן זייער אייגענעם בלו־

טיגען אינטערעס... אין דעם, אַז דער מאַן, דער טאַטע, האָט פּאַרדינט געלט, האָבען זיי ניט געצווייפעלט... נאַרישקייטען... ער וועט דאָך ניט געהן ליגען הוצאות דעם בריף צו ברענגען... ס׳איז דאָך ניט מעהר, ווי אַ שווענגערין... יע... ס׳טוט זיי ביידען זעהר וועה די הערצער: אַזאַ טייערע שווענגערין!... אַזאַ טייערע גוטע מוהמע...

אודאי פּאַסט איהם איצט נישט צו ״יידען וועגען דעם... אַז ער שווייגט מוזען זיי דאָך אודאי שווייגען... נאָר פּאַרדינט האָט ער... האָט אַ סך פּאַרדינט... אַזאַ טייערע שווענגערין, אַזאַ טייערע גוטע מוהמע... ער פּאַרדינט אַזוי פיל, וויפיל ער האָט נאָך קיינמאָל ביז אהער נישט פּאַרדינט (דוקא!), אפשר עפּעס אַ פינף הונדערטער!...

די לאַגע איז פון מינוט צו מינוט געוואָרען אומערטרעגליכער און דערגאַנגען אזי עס אַזוי ווייט, אַז עס האָט זיי ביידען, אי דער מאַמע, אי דער טאָכטער, אָנגעהויבען צו פּאַרדריסען יוזיף׳ן ברודער און פעטער... און שווייגען האָט מען דאָך געמוזט... געמוזט שווייגען וועגען דעם, וואָס האָט לעצטענס פּאַרכאַפּט דאָס גאַנצע וועזען זייערס... מ׳האָט נאָר געקענט שרייען, ליאַרעמען וועגען דעם, וואָס האָט שוין כמעט אויפגעהערט צו אַרען... די אַלטע איז שוין בייז געוואָרען אויף׳ן אַלטען, זי האָט געטראַכט: מילא, איהר פּאַסט ניט צו פרעגען... ס׳איז איהר ברודער, איהר שווענגערין, נאָר ער, וואָס לייגט ער זיך אַזוי אַוועק... זעה נאָר, ווי ער דרעהט עס זיך אַרום! זעה נאָר, ווי צוטראָגען ער איז!... פּאַסט עס איהר דאָך ניט! האָט זי באַדאַרפט באַווייזען, אַז איהר אַרט עס נאָך מעהר... האָט זי געמוזט געוואַלדעווען און ליאַרעמען: „וועה צו דער שווענגערין!... אַזאַ יונגע בוימעלע!“ דאָ איז שוין ווייטער דער אַלטער בייז געוואָרען: זעה נאָר ווי זי לייגט זיך עס אַזוי אַוועק פאַר דער שווענגערין... דער ברודער וועט אודאי קיין אַנדערע נישט קריגען... און געמאַטערט האָט איהם דאָס געוויסען, וואָס ער קאָן אין אַזאַ צייט, ווען דאָס ווייב באַוואַשט זיך מיט טרערען, טראַכטען וועגען דער טאָכטער׳ס

תכלית... און ווי ער וואָלט מוּ־א געהאַט, דער געדאַנק זאָל ניט אדורכבליזען, האָט ער אָנגעצווינגען אויף זיך א שרעקלאכען טרויער, קונציג אָנגעצויגען, אזוי ווי דאָס ווייב, אזוי ווי די טאָכטער, און געקנאַקט האָט ער די פינגער און געמורמעלט:

— ... אזא שטראָף!... אזא שטראָף!... צוויי יונגע יתומים... אזא שטראָף! אזא שטראָף פון זיין ליבען נאָמען!...

אָנווייענדיג און אָנשרייענדיג זיך, מעהר וויפיל עס האָט זיך געגלוסט וויינען און שרייען, איז דאָך די אַלטע ענדליך אנשוויגען געוואָרען. דאָס פנים האָט זיך מיט אמאָל אויסגעלייטערט, ניט לאָזענדיג קיין שפור פון טרויער... דער אַלטער האָט עס באַמערקט און א טראַכט געטאָן: אָט וואָלט דאָס געווען פון איהר א חכמה, זי זאָל זיך אנשטויסען אויף דעם וואָס ער האָט זיך אָנגעשטויסען, און דערלאָזענדיג אזא מעגליכקייט איז אויך זיין פנים לויטער געוואָרען. דאָס האָט ווידער באַמערקט די אַלטע, און ביי איהר איז שוין קיין צווייפעל ניט געבליבען, אז ער האָט פארדינט געלד, און זי האָט זיך דערמאָנט אָן טעפעל, האָט זיך דערמאָנט, אַז זי האָט זיך אויף איהם מיט וואַרמעס ניט געגרייט... נאָר מילא, קיין אומגליק נישט, זי וועט מאכען א צושפייז... ביי מאַנעסען איז דאָ גוטע טאַראַנקעס מיט גראָבע, פעטע רוקענס, וואָס לייכטען זיך אַנטקעגען דער זון... דאַרף מען קויפען א פישעל... דערווייל אָבער דאַרף מען אַריינגעהן אין קיך א קוק כאַפּען צום טעפּעל... פון פייער מוז שוין אודאי קיין „רוך" ניט זיין... זי וויל געהן, נאָר קאָן אָבער ניט... שעמט זיך... העניע האָט געטראַכט: זי וועט פאָהרען קיין לוצק, זיך לאָדען די ציין, וועט זיך דאָרטען אויפנעהען צוויי קליידלאָך, איינס א גראַנעטענס, וואָס איז היינט זעהר אין דער מאָדע.. דאָס צווייטע?

— דאָס צווייטע וועט זי שוין דאָרטען זעהן אויפ'ן אָרט.

אין שטוב איז געווען שטיל. עס האָט זיך נאָר געהערט דאָס זשומען פון די פליגען, וועלכע זיינען פשוט משוגע געוואָרען און געאַרבייט מעשים פון גרוים וואוילטאָג. פון דרויסען האָט זיך געהערט דאָס פרעהליכע קרעהען פון די יונגע הענדלאך און דאָס

קרעהען האָט מעהר פון אַלעס געגעבען צו שפּירען, אַז דער זומער האַלט אין רעכטען „ברען”, סאַמע צייט, ווען אַלעס, וואָס איז פּאַרזייט אין פריהלינג, און אַלע לעבעדיגע באַשעפענישען, וואָס זיינען אין יענער צייט געבוירען געוואָרען, האָבען שוין דערגרייכט יענע עלטער, אין וועלכער יעדעס מין פּאַר זיך איז שוין בכח פּאָרטצוזעצען דאָס, וואָס ווערט שוין פּאָרטגעזעצט זייט טויזענטער יאָהרען און ביי קיינעם פון זיי איז ניט מעגליך אַ וועלכע עס איז סבה, וואָס זאָל זיי קענען אָפּהאַלטען דערפון...

עס האָט זיך געפיהלט אַ אָפענהערציגע, הערליך־זיסע צוגאַסענע בענקשאַפט, און אַלעס, וואָס האָט זיך געפונען אונטער'ן פרייען הימעל, איז עפּעס געווען פאַרזונקען אין איין הייסען ברענענדען פאַרלאַנג, און יעדעס מין האָט אויף זיין שפּראַך אויסגעדריקט זיינע ליידענשאַפטען, און אויסגעדריקט מעכטיג־שאַרף, הויך, און דאָ אין שטוב זיינען געשטאַנען דריי מענשען און האָבען געשוויגען... עס האָט זיך געגליסט ריידען, נאָר מ'האָט געשוויגען... עס האָט זיך געגלוסט פרייליך זיין, נאָר מ'איז פאַלש אומעטיג געווען, און די פאַלשע אומעטיקייט האָט יעדען באַזונדער געפּרעסט און געשטיקט, און ערגעץ וואו נאָהענט, נאָר ווייט פון זייערע געדאַנקען און געפיהלען, האָט זיך עפּעס גע־בלאַנקעט אַ דורכזיכטיגער שאָטען פון אַ געשטאָרבענעם. ער האָט זיך געבלאַנקעט, ווי נאָך אַ לאַנג פאַרגאַנגענעם חלום פון דעם זעלבען אינהאַלט, וואָס מען געדענקט איהם ניט, וועלענדיג איהם געדענקען, וואָס מ'טראַכט פון איהם, ניט וועלענדיג פון איהם טראַכטען, און אין דער איינגעהאַלטענער שטילקייט און אין דער היץ, וואָס האָט זיך אריינגעגאָסען דורך די צוויי פענסטער און אָפענע טיר, האָט זיך געדאַכט, אַז אימיצענס אַ מיאוס'ער, הייסער, גוואַלדיג־אומעטיגער און שרעקלאַך־גרויסער געדאַנק האָט זיך דאָ אין שטוב צוגאָסען, — אַ געדאַנק, וועלכער האָט פאַר־איינינגט אין זיך דאָס סאַמע מיאוס'טע, עקעלהאַפטסטע און ענגאַאיסטישע, וואָס מענשען פאַרמאָגען אין זיך...

פון קיך האָט זיך דערהערט אַ גערודער. די אַלטע, צופרידען

פון דעם צופאל, איז אריינגעלאָפען אהין און געטראָפען א פולע קיך מיט עופות, חזרים און הינט. וועלכע האָבען זיך איינצייטיג, ווי זי האָט זיך באוויזען, א לאָז געטאָן צו דער אָפענער טיר. די הינט, שווייגענדיג; די חזירים, כרוקענדיג; די עופות, ליאַרעמענדיג און פאַטשענדיג מיט די פליגעל. אָן אנדערש מאָל וואָלטען די אלע באשעפענישען באגלייט געוואָרען מיט קללות און שטיקער העלצער. איצט האָט זי נאָר יוצא געווען דערמיט, וואָס זי האָט, צומאַכענדיג די טיר, געשריען: „א קיש, אין דער ערד אריין!" און איז צוגעגאַנגען צום טעפּעל, וואָס איז שטיל פארהילט אין א שווארצען קיהלען אומעט געשטאַנען ארומגעלייגט מיט שווארצע האָלאָוועשקעס, וועלכע האָבען פון צייט צו צייט שטיל און אומעטיג געלאָזט הערען א לייכטען דינעם טראַסק, און אונטער זיי האָט געבליסטשעט א גליהענדע קויל, איבערגעצויגען מיט א לייכטען גרינגען אש, וואָס איז באַלד פארשוואונדען געוואָרען פון איהר ערשטען בלאָז.

— וואָס זשע טראַכסטו עפּעס, א? — האָט דער פּאָטער געפרעגט דער טאָכטער נאָך דער מוטער'ס אוועקגעהן, ארויפלייגענדיג ביידע הענט אויף איהר קאָפּ, און געגלעט די האָר, וועלכע זיינען אין דערמיט געווען פארקעמט מיט א שרונט..

העניע האָט נאָכ'ן פּאָטער'ס צערטליכקייט ניט געצווייפעלט, אז ער האָט פארדינט געלט, ווייל נאָר דעמאָלט ווען ער פארדינט געלט, באַווייזט ער איהר אזא צערטליכקייט. זי איז זיכער געווען, אז אָט באַלד וועט ער מיט איהר נעמען ריידען וועגען עפּעס זעהר וויכטיגעס. עס איז איהר שוין געלעגען אויף דער צונג צו פרעגען, וויפיל ער האָט פארדינט, נאָר אויף דעם אָרט האָט זיך אָן אנדער פראגע ארויסגעכאַפּט:

— טאַטע, מוזט שוין גוט זיין הונגעריג?...

— נו, מהיכא תיתא! — האָט ער געענטפערט, אָפּדרייענדיג זיך פון איהר.

העניע איז אריינגעלאָפען אין קיך מיט'ן געדאנק צו זאָגען דער מאַמען, אז דער טאַטע איז הונגעריג. נאָר זי האָט זי דאָרטען

ניט געטראָפּען, און שטעהענדיג א ווײלע, שלאָגענדיג זיך מיט דער דעה, צי זי זאָל צוריק אַרײנגעהן אין שטוב, צי זי זאָל בלײבען װאַרטען אויף דער מאַמען, האָט זי זיך פּלוצים דערמאָנט אָן דער געשטאָרבענער מומען און לעבעדיגען פעטער מיט די צװײ יתומים, און אָן אומדײטליך־נעבעלדיגער אומעט, װאָס איז ניט געװען עהנליך אויף דעם אומעט, װען מ'דענקט פון א געשטאָרבע־נעם, נאָר א פיל טיפערער, מעהר ריהרענדער, האָט דורכגענומען דאָס גאַנצע װעזען איהר'ס... אין פאַרגעסען האָט זי אָן פאָטער'ס הונגער, פאַרגעסען, נאָך װאָס זי איז אַהער אַרײנגעקומען, און האָט װילד אָנגעקוקט דער כּוֹטער, װען יענע איז מיט א שײנענדיג פּנים אַרײנגעקומען מיט א פישעל אין האַנט, און א פרעג געטאָן:

— װאָס איז דער טאַטע פּלוצלונג אַראָפּגעפאַלען?...

די פראַגע איז געבליבען הענגען אין דער לופטען.

אין נעבעל

ערשטער קאַפּיטעל.

עס טרעפט מ׳צינדט אָן צוויי: אַלץ איינע ליכט, צוברענט זיך איינע ליכטיג און פרייליך, די צווייטע טונקעל און שמעלצט זיך. נאָר אומבאמערקט ווערט דאָס פייער פון דער שמעלצענדער ליכט אַלץ העלער און פרעהליכער, הויבט אָן אַלץ זעלטענער און זעלטענער צו שמעלצען און יענע הויבט פּלוצים אָן אונטערצוטריםטשען, עס הויבט זיך אָן צו גיסען פון איהר אַ טרער נאָך אַ טרער, און זי שטאַרבט מיט אַ פריהצייטיג, צושמאָלצענעם טויט... אַזוי טרעפט עס אָפט ביי מענשען, אַזוי האָט עס דאָ ביי די צוויי ברידער געטראָפען. דער עלטערער ברודער, דוד, האָט באַלד נאָך דער חתונה פאר אַ פּאָר הונדערט רובעל, וואָס ער האָט גענומען נדן, געמאַכט אַ קרעמעל, און עס איז אוועק זעהר גוט. פון יאָהר צו יאָהר האָט דער מענש דוד אָנגעהויבען צו וואַקסען און זיך צושפּרייטען אין דער לייננ און אין דער ברייט. דאָס ערשטע האָט ער פאַרגרעסערט די קראָם, נאָכדעם האָט ער געפונען אַ דוחק אין אַ צימער, האָט מען פון דער קיך געמאַכט אַ צימער, און פון׳ם קאָמער — אַ קיך, און פון שטאַל אַ קאָמער, און צוגעבויט אַ ניי שטעלכעל. אין אַ יאָהר אַרום, ווען גאָט האָט איהם מיט אַ קינד געבענשט, איז שוין ווידער ענג געוואָרען, און ווידער אַמאָל דיזעלבע קאָמבינאַציע: פון קיך, וואָס איז פריהער געוועזן אַ קעמערל — אַ צימער; און פון קעמערעל, וואָס איז פריהער געוועזן אַ שטעלכעל — אַ קיך, און פון דעם שטעלכעל געמאַכט אַ קאָמער. און די אַלע זומערען האָבען זיך אין שטוב, און אויסער דער שטוב, זיך געדרייט בעל־מלאכות און ס׳האָבען געדרימזשעט די פענסטער, זיך געטרייסעלט די ווענט און די סטעליע האָט געטריכטשעט און געוועזן איז חושך: אָנגעוואָרפען, אָנגעמיסטיגט

און קיין זאַך איז ניט געשטאַנען אויף די ערטער ווי ס׳האָט גע־דאַרפט שטעהן. און דאָך איז עס געווען אנגענעם און ליב און אין דעם טאַראַראַם, כמעט אומבאַמערקט פאַר איהם, פאַר׳ן בעל הבית, זיינען אונטערגעוואַקסען צוויי קינדער, דאָס עלטערע אַ מיידעלע און דאָס איינגערע אַ איינגעלע,ביידע שעהנע לויטערע קינדער, וועלכע האָבען זיך אַזוי גרינג אויפגעהאָדעוועט ווי גרינג די שטוב האָט זיך געבויט...

אין דערזעלבער צייט איז דעם צווייטען ברודער, וואָס האָט געהייסען חיים, גאָרניט גוט געגאַנגען, און ער האָט דוקא געטאָן אַ בעסערען שידוך, גענומען מעהר נדן, אַ שעהנערע מיידעל און פון אַ פיינערע משפחה; האָט ער דאָס ערשטע יאָהר געקויפט „דיעלאַנקעס“, איז גראַדע געווען אַ נאַסער ווינטער, האָט דאָס ארויספיהרען די סחורה געקאָסט אַזוי פיל וויפיל די דיעלאַנקעס האָבען געקאָסט. האָט ער מיט די „ארויסגעקראַכענע“ פאַר רובעל אָנגעהויבען צו האַנדלען מיט פעל, איז דאָס אויך ניט אַוועק שיקעלדיג, ווייל פעל־הענדלער זיינען פאַר איהם געווען זעהר פיל, וואָס זיינען געווען מעהר בקי אין דעם מסחר, און זיינען דאָך אויך קיין גבירים ניט געווען. נאָר דאָך איז ניט געווען אויסגע־שלאָסען קיין מעגליכקייט, אַז ער וואָלט זיך מיט דער צייט ארויפ־געארבייט, נאָר דאָ האָט אַן אומגליק געטראָפען: ביי איהם איז אַ קינד אומגעקומען, און דאָס האָט איהם שוין גאָר אומגעוואָרפען פון די פיס; איהם איז שוין צופיל געגאַנגען מיט דער פוטער אראָפּ, און דעם ברודער איז שוין צו גוט געגאַנגען.

די ברידער האָבען סוף כל סוף אויפגעהערט צו געהן איינער צום אַנדערען (די ווייבער האָבען שוין לאַנג אויפגעהערט צו געהן איינס צו דאָס אַנדערע). איינער האָט ניט געקענט צוזעהן דעם ברודער׳ס דלות און דער צווייטער דעם ברודער׳ס עשירות. נאָר אַז מען האָט זיך געטראָפען אין גאַס, האָט מען זיך אָפּגעשטעלט און גערעדט. נאָר אָפטער האָט מען זיך געזעהן אין בית המדרש ביים דאַווענען, און געהאַלטען האָט זיך איינער צום אַנדערען אַזוי ווי עס האַלטען זיך פרעמדע גוטע פריינד, אָדער ווי אייגענע

שונאים, וואָס געפינען פאר נויטיג איבער אַ געוויסער, פארביידען אומפארשטענדליכער סיבה, זיך באַהאַלטען מיט דער שנאה.

צווייטער קאַפּיטעל.

ווען דוד האָט גאַנץ פריה די קראָם געעפענט, האָט ער דער־הערט אַ גערודער ביים ברודער אין שטוב, וואָס האָט געוואוינט אַקעגענאיבער דעם שליאַך. ער האָט זיך אַ ווײַלע איינגעהערט און אַ טראַכט געטאָן: אַ נײַ אומגליק!

ער איז אריינגעגאַנגען צום ברודער אין שטוב און דאָרט קיינעם ניט געטראָפען. ס'איז געווען פרעמדלאַך, אומעטיג. אַזאַ איינדרוק מאַכען יענע שטיבער, וואו מען געהט אריין אין איינ־צעלנע אויסנאַמספאַלען, באַזונדער ביי אַן אייגענעם, מיט וועמען מען איז ברוגז און מען קומט זעלטען אַהין ווען אריין.

ער האָט זיך געלאָזט ווייטער געהן, נאָר אין דער צייט האָט זיך איהם אַנטקעגען אַ טיר געעפענט, און ס'איז אריינגעקומען רבקה, די שוועגערין זיינע, מיט אַ פארבונדענעם קאָפּ און מיט פארוויינטע אויגען. דוד האָט באַמערקט, אַז ער האָט זי מיט זיין פּלוצימדיגען וויזיט איבערראַשט, און אַז ער איז איהר דאָ איינגאַנ־צען איבעריג.

רבקה האָט איהם געענטפערט אויפ'ן „גוט־מאָרגען", און האָט זיך איינצייטיג דערמאָנט, אַז פּונקט אַזוי, מיט אַזאַ אויסדרוק, איז דוד אריינגעקומען, ווען איהר קינד איז צוריק מיט אַ יאָהר געשטאָרבען.

זיי זיינען אַ פּאָר מינוט געשטאַנען שטיל שווייגענדיגע, און איבער זייערע קעפּ האָט זיך געבויגען און געטרעסטשעט די סטעליע פון די טריט, וואָס האָבען געטראָטען אַהין און צוריק איבער לענג און ברייט. דאָ ערגעץ פארשטיקט און פארגליווערט געוואָרען, און פון ערגעץ, פון אַ צווייטען אָרט, האָבען זיך ווידער די זעלבע טריט געלאָזט הערען צוזאַמען מיט שטימען פון רייד און ווערטער פון געשפּרעכען. עפּעס האָט אימיצער גערעדט און אַ צווייטער —

אָהן ווערטער, מיט פארדומפּענע קולות, זיך איבערגעוואָרפן איין קול פון איינעם צו איינעמס אַ קול פון אַ צווייטען — אַזעלכע אומרוהיגע, אויפגערעגטע, צוזאַמענגעמישט מיט שווערע בוידעם־טריט.

— איהר ווייסט שוין פון אונזער אומגליק? — האָט רבקה אַ פרעג געטאָן.

— יע, איך שטויס זיך אָן, — האָט דוד געענטפערט.

ביידע האָבען זיך אַוועקגעזעצט ביים טיש, און רבקה, אויפ־געלעבט און דערפרישט פון דעם, וואָס דער ברוגז'ער שוואָגער איז ביי איהר אין שטוב, וואָס איז דאָך געקומען אין אַן עת צרה, האָט זיך אָנגעשפּאַרט דעם פארבונדענעם קאָפּ אויף אַ האַנט און געזאָגט:

— איהר וועט מיר גלויבען. איך האָב ביינאַכט געהערט דורכ'ן שלאָף טריט אויפ'ן בוידעם, און בין געווען זיכער, אַז דאָס חלום'ט זיך מיר. און באַגינען, ווי איך האָב נאָר די אויגען געעפענט, האָב איך אויפגעוועקט חיים'ען און געזאָגט צו איהם: „חיים, שטעה אויף און כאַפּ אַ קוק אויפ'ן בוידעם".

— איז חיים אויבען? — האָט דוד אַ פרעג געטאָן...

— ניין, חיים איז אַוועקגעלאָפען נאָכ'ן אוראַדניק.

דוד האָט זיך אָנגעהויבען ארומצודרייען איבער דער שטוב, האַטלענדיג די הענט אין די קעשענעס פון זיין קורצען רעקעל, וואָס ער האָט געטראָגען ביז צו די קני, און האָט געטראַכט מיט שברי לב: „גאָט'ס צאָרן האָט זיך אויסגעגאָסען אויף דעם פּאָר פּאָלק".. פאראיאָהרען ערשט איז ביי זיי אַ קינד אַוועק־געקומען, און איצט איז געשעהן אַ צווייטער אומגליק, מען האָט אראָפּגע'גנב'עט די פעל פונ'ם בוידעם.

— איינגאַנצען ביז איינער, גאָרניט, קיין איינע ניט געלאָזען?

ער האָט געוואוסט, אַז מ'האָט גאָרניט געלאָזט. נאָר געפרעגט האָט ער דערפאַר, ווייל ביי זיי געהט אָן אַ רוגז.

— אפשר וועט זיך נאָך אָפּזוכען די גנבה.

ער האָט ניט געגלויבט אין דעם, און וואָלט עס אין אַן אַנדער פאַל, ווען ניט דער רוגז צווישען זיי, ניט געזאָגט.

— מיין מזל איז ניט אַזעלכער, — האָט רבקה געזאָגט מיט אַ טרויעריג קול, — ביי לייטען טרעפט עס אויך אַמאָל, נאָר ניט ביי אונז.

דוד'ן האָט זיך געדאַכט, אַז מיט דעם „ביי לייטען" מיינט זי דאָס איהם, און ער האָט זיך ווייטער און ווידער שלעכט גע־פיהלט, און זיך אָוועקגעשטעלט ביים פענסטער, האָט ער צוגעקוקט ווי עס וואַקסט אַ רעדעל ארום דער שטוב, און געהערט ווי דאָס רעדעל רעדט וועגען די צוויי ברידער, וועגען איהם און חיים'ען, און ווי איינעם (איהם) געהט עס אַזוי גוט, און דעם צווייטען (חיים'ען) געהט עס אַלץ מיט דער פוטער אַראָפּ. ער האָט זיך געפיהלט אַזוי ווי באַלאַגערט פון אַלע זייטען: דאָ אין שטוב, הינטער זיינע פּלייצעס, איז געזעסען רבקה און האָט אומעטיג־שטיל געשוויגען, און דאָרט אין דרויסען — פון די פילע מענשען, וואָס האָבען גערעדט און איהב געהאַלטען אין די מיילער. אָבער רבקה'ס שטילשווייגען האָט איהם מעהר געקרענקט, און ניט ווילענ־דיג איז איהם אויפ'ן געדאַנק געקומען זיין ווייב רייזעל. וויפיל רייזעל וואָלט עס אויסגעשריען און איינגעלייגט די וועלט, ווען ביי איהם וואָלט אַזאַ אומגליק געטראָפען. ער האָט דערפאַר אַליין פאַר איהר, פאַר רבקה'ן, אַ מין דרך־ארץ געפיהלט, און זיך מעהר דורכגעזאָפּט מיט איהר אומגליק. ער פיהלט אַלעמאָל עפּעס אַ מין דרך ארץ פאַר איהר, באַזונדערס איצט, אַ דאַנק איהר שעהן בנעומות'דיג האַלטען זיך אין אַזאַ עת צרה, און פונקט ווי אויף להכעיס האָט דאָס אומגליק געדאַרפט טרעפען ווען ביים ברודער, ביי דוד'ען, האָט זיך געהאַלטען אין פאַרענדיגען דער נייער שפּייכלער, וואָס ער האָט אַוועקגעשטעלט הינטער דער שטוב. און אין שטוב אַליין האָט מען געשפּאַליערט די ווענט און געפאַרבט די פּאָדלאָגע. עס האָבען פון די צעפראַלטע, מיט קאַלך באַ־שפריצטע פענסטער, אַרויסגעשטראָמט דאָס געזאַנג פון די בעל־מלאכות, וואָס האָבען דאָרט געזונגען.

דוד'ן האָט געשניטען אין יעדען אבר דאָס זינגען זייערס, און ער איז גרייט געווען ארויסצולויפען פון שטוב און זיי פאַרמאַכען די מיילער זייערע. נאָר סאַי ווי, עס האָט אָהן זייער זינגען אויך געריסען די אויגען דער פארנעם פון דער שטוב פון זיינער, וואָס האָט מיט באנייטער און צוגעבויטער פרישקייט געגעבען צו זעהן און צו פיהלען, אז ס'וואקסט דאָרט א שטוב א נגידישע, אז זי וואַקסט פון יאָהר צו יאָהר אין דער לייננ און אין דער ברייט, אז דאָרט ווערט באַפעסטיגט א הרחבה'דיג באַלעבאַטיש לעבען.

דאָ איז אריינגעקומען דוד'ס מיידעלע, האָט געזאָגט „גוט־מאָרגען" דער מוהמע, און גלייך געזאָגט צו דוד'ען:

— טאַטע, די מאַמע רופט דיך!

ער איז געווען זעהר צופרידען פון דעם, וואָס דאָס קינד איז איהם געקומען רופען. ס'איז איהם זעהר ענג געווען מיט דער ברוגז'ער שווענערין לענגער צו פארבלייבען. ער האָט ניט געהאַט מיט איהר אַזעלכע באַציהונגען פון וואָס צו ריידען, און דערצו נאָך אין אַזאַ עת צרה. ער האָט א קוק געטאָן אויף איהר, געפיהלט, אז ער האָט עפּעס גערארפט זאָגען, און ניט געזאָגט, איז ער פאַמעלאַך, שטיל, טריט ביי טריט פון שטוב ארויס.

צווישען דעם נייגעריגען עולם, וואָס האָט זיך צונויפגעקליבען, ווי אויף א בייז וואונדער ארום חיים'ס שטוב, איז שוין אויך געווען וואַליע דער סאָלדאַט; העכער מיט א קאָפּ פון אַלע פאַרזאַמעלטע האָט דער קאָפּ זיינער זיך ארומגעדרעהט צווישען פיל אַנדערע קעפּ און ער האָט שוין געזאָגט חכמות און געמאַכט פּרייליאַך און צום לאַכען דעם ארומיגען פאַרזאַמעלטען עולם. ער האָט אָפּגעשפּעט און אָפּגעלאַכט פון אַלע יענע וואָס האָבען שעהנע ווייבלאַך און זיך גע'בריה'ט צו באַווייזען, אז די אַלע וואָס האָבען שעהנע ווייבלאַך זיינען גרויסע לא יוצלח'ס, און גלייך אָנגעוויזען אויף דוד'ן, וואָס האָט זיך געלאָזט אריבערגעהן פון ברודער צו זיך אין שטוב:

— אָט נעמט אַזאַ פאַרזעהעניש, אַזאַ פּאַטשורע, ווי זיין רייזעלע, — און באַגלייט דוד'ן מיט'ן בערעזען שטעקעלע, וואָס

ער האָט ביי זיך געהאַט, באַגלייט אין פּלייצע אַריין און גערעדט אין פּלייצע, — אַ ווייבעלע, דאָס איז אַ שלאַק, דאָס איז אַ צרה, אַז ניט געדאַכט זאָל זי ווערן.

דוד האָט עס געהערט, און דער האָט עס גערעדט, אַז יענער זאָל הערען, און באַגלייט דוד'ן ביז אין טיר אַריין:

—אַ גלייכען, האַ, רייזעלע צו רבקה'ן. יאַק וואָראָנאָ דאָ סווינאָ. טראַסציאַ יעהאָ סאַבאַטשי מאַטערי. פוי זאָל זי ווערן. איך וואָלט פון איהרע הענט קיין שטיקעל ברויט ניט געגעסען.

— און זי האָט פאָרט אַ שעהנעם מזל.

— אַלע פּאַסקודניצעס האָבען שעהנע מזלות.

פאַר דער צייט האָט זיך דאָרט פון ווייטען חיים מיט'ן אוריאַדניק באַוויזען. פון ווייטענס האָט מען געזעהן און געהערט ווי חיים רעדט עפּעס היציג, ווי ער וואַרפט מיט די הענט אין שרייט. דוד איז געבליבען שטעהן ביי דער טיר צו הערען וועגען דער גנבה. הגם ער האָט דערקענט פון ווייטען פון חיים'ס געהן, אַז די גנבה האָט זיך ניט אויפגעזוכט, איז ער דאָך געבליבען שטעהן וואַרטען, אום צו פרעגען ביי חיים'ען, צו באַווייזען איהם, אַז כאָטש מען איז ברוגז, אינטערעסירט עס איהם דאָך צו וויסען וואָס עס הערט זיך.

דער אוריאַדניק איז געגאַנגען מעשה נאַטשאַלניק, געהאַלטען דאָס הענטעל פון דער שווערד, וואָס איז געהאַנגען אָן אַ זייט. עס האָט אַראָפּגעגלאַנצט פון איהם דאָס בלעכעל אויפ'ן ראַנד פון היטעל און ס'האָבען געגלאַנצט די קנעפּ, דער לאַקירטער פּאַסעק אויף זיינע לענדען, די כאָליעוועס פון די שטיוועל האָבען געבליצט, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז די זון שיינט פון זיינעטוועגען בכדי עס זאָל אַראָפּשיינען פון איהם אַלעס, וואָס האָט געשיינט.

מיט דערנענטערען זיך פון חיים'ען מיט דעם אוראַדניק, איז דערווייל דער עולם געוואַקסען. עס האָבען זיך צונויפגעקליבען אידען און גוים מיט ציגאַרען און ליולקעס אין זייערע מיילער, און אַלע האָבען אין גוטער שטימונג גערעדט פון דער גנבה, און

אַלע זיינען געווען צופרידען, וואָס גאָט האָט זיי צוגעשיקט פון וואָס צו ריידען, און אַן ענין פון וואָס זיך צונויפקלייבען, און איבער אַלעמענס קעפּ האָט געשיינט און געוואַרימט די זון, און וואָליע דער סאָלדאַט האָט געשאָטען מיט אידישע און גוי'אישע ווערטלאַך, און ווען דער אוריאַדניק האָט זיך גענומען דערנענ־טערען, האָט ער האַלב־לצנות'דיג און האַלב־ערנסט אויסגערופען: ציט, נאַטשאַלניק אידע!

דוד איז אָקעגען געקומען חיים'ען:

— נו, וואָס הערט זיך?

חיים האָט יואש'דיג אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט און איז אַריינגעלאָפען אין שטוב אַריין.

און דער אוריאַדניק האָט אָנגעהויבען צו צוקלאַפּען מיט דעם שווערד און שיידעל אין די פּיס אַריין — איינעם און דעם צווייטען.

— נו ראַזאַידיס, טשעוואָ ניע ווידאַל!

און דאָרט, ביי דוד'ן אין שטוב, האָבען מענשען געאַרבייט און געזונגען, און עס האָבען געהילכט די קולות זייערע אין הוילקייט און פּוסטקייט און אין באַנייאונג פון שטוב, און עס האָבען אַריבערגעקוקט אהער צופּראַלטע, באַשפּריצטע און באַ'חנ'־דעלטע מיט די שפּריצלאַך חן פון נייקייט, חן פון יוגענט און חן פון אַ צופרידענער, זאַטער און פאַרפונדעוועטער באַלעבאַטישער שטוב.

דריטער קאַפּיטעל

ביי חיים'ען איז נאָך געבליבען אַ קליינער קאַפּיטאַל, אַזאַ קאַפּיטאַל, וואָס קיין געשעפט קאָן מען מיט איהם נישט מאַכען, דערפאַר אָבער אַזעלכער, וואָס מען האָט געקאָנט פאָהרען קיין אַמעריקאַ. חיים'ען האָט זיך אָבער קיין אַמעריקאַ נישט געגלוסט צו פאָהרען; ערשטענס, ווי אַזוי, וואו און ביי וועמען לאָזט מען איבער דאָס ווייבעל; און, צווייטענס, האָט זיך איהם נישט

נעגלוסט פאָהרען דערפאַר, וואָס דעם עלטערן ברודער זיינעם איז דאָ אזוי גוט געגאַנגען....

חיים האָט אָבער קיין אַנדער אויסגאַנג נישט געהאַט: ער האָט געמוזט פאָהרען קיין אמעריקא.

די פראַגע איז געבליבען הענגען אין דער לופטען, און דערפאַר האָט ער זיך אַ לענגערע צייט אָפּגעהאַלטען און נישט געזאָגט דער ווייב, אז ער האָט באַשלאָסען צו פאָהרען קיין אמעריקא; ווייל באַלד וואָלט די פראַגע אַרויסגעשוואומען.

און זי, רבקה? ער האָט באַשלאָסען פריהער איבערצוריידען וועגען דעם מיט'ן ברודער.

חיים האָט דעם ברודער געטראָפען גאַנץ פריה אין בית־המדרש. ער איז זיך געזעסען אויבען־אָן ,אין מזרח־זייט, ארומגעגאַרטעלט, און שטיל, בעל־הבית'יש אריינגעקוקט אין עין־יעקב. דאָס פּנים זיינס איז געווען פריהמאָרגענדיג, פריש און אידיש־בלאַס. און די בלויע אויגען האָבען געהאַט אַ פרומען גאָטס־פאַרכטיגען גלאַנץ. אַ חוץ דוד'ן זיינען דאָרט געווען נאָך אַ פּאָר אידען, וואָס האָבען אויך געוואַרט אויף אַ מנין. איינער האָט זיך ארומגעדרייט מיט'ן צונויפגעלייגטען טלית אויף אַן אַקסעל, מיט אַ סידור אין די הענט, און כאָטש צו קיין מנין האָט שוין קיין סך נישט געפעלט, האָט זיך דאָך געדאַכט, אַז ס'איז נאָך קיינער נישטאָ. די עטלאַכע אידען האָבען זיך פאַרלאָרען אין דעם גרויסען בית־המדרש, און יעדען איינציגען האָט זיך געדאַכט, אַז ס'פעלט מעהר, ווי ס'האָט אין דער ווירקליכקייט געפעלט...

עס איז געווען פריהמאָרגענדיג שטיל, פריהמאָרגענדיג רוהיג. און שטיל פאַרטראַכט זיינען געשטאַנען די שטענדערס מיט די אויסגעקריצטע נעמען. די זון האָט אין די מזרח־פענסטער אריינגעקוקט און די גאַנצע שטויביגע פּאָדלאָגע איז געווען מיט זון־קעסטעלאך באַדעקט, און פון די אויבערשטע פאַרשיקרענ־פאַרביגע שייבלאך זיינען איבער'ן גאַנצען בית־המדרש געווען צוּוואָרפען שטיקער, קליינע שטיקלאך און ברעקלאך, גרינע, רויטע, געלע און בלויע פאַרבען. ביי איינעם אַ איד, וואָס איז

אנטקעגען מזרח געזעסען, איז דאָס גאנצע פּנים געווען בלוי און געהאט האָט ער עפּעס א מין פאנטאסטיש־לעכערליך אויסזעהען. חיים האָט מקנא געווען די אַלע אידען, אַלע האָבען איהם אויס־געזעהען פאר גליקליכע מענשען, וואָס זיצען זיך רוהיג אויף די ערטער און דארפען אין ערגעץ נישט פאָהרען, און גליקליכער פאר אַלע — דער ברודער, וואָס איז זיך איינער אַליין אין מזרח־וואנט געזעסען. ניין, ער האָט נישט געקאָנט גלייך צוגעהן צו איהם, עפּעס האָט איהם אָפּגעהאַלטען.

ער האָט אוועקגעלייגט דעם טלית און תפילין אויף א שטענדער, האָט פארזויכערט א פּאַפּיראָס און, געבענדיג א פּאָר שטאַרקע ציה, איז ער צוגעגאנגען און געזאָגט:

— גוט־מאָרגען!

דוד האָט הערצליך געענטפערט און מיט ברייט־צועפענטע אויגען געקוקט אויף איהם און איהם באטראכט: חיים אַזוי פריה אין בית־המדרש — איז עפּעס ווידער נישט געשעהן?..

ער האָט פארבויגען א שפּיץ פון א בלעטעל און פארמאכט דעם ספר...

חיים איז א פּאָר מינוט געשטאַנען אָהן לשון. ניין, ס'איז שוין גאָרנישט אזוי גרינג געווען צו זאָגען, ווי איהם האָט זיך געדוכט. דוד האָט עס באמערקט. ער האָט באמערקט, אַז חיים האָט איהם עפּעס צו זאָגען און קאָן נישט. יע, זיכער. אַנדערש וואָלט ער דאָך אַזוי פריה אין בית־המדרש נישט געווען און דאָס הארץ האָט אַזוי אומרוהיג געקלאַפּט.

— ווייסט, ברודער, — האָט חיים פּלוצלונג אויסגערופען, — איך האָב באַשלאָסען פאָהרען קיין אמעריקא...

דוד האָט זיך א כאַפּ געגעבען, ווי ער וואָלט זיך פאר די ווערטער דערשראָקען. אַן אומדייטליך־נעבעלדיגער אומעט האָט דורכגענומען דאָס גאנצע וועזען זיינס. ער איז געשטאַנען און א ווײַלע געקוקט אויפ'ן ברודער, ווי ער וואָלט געוואַרט, יענער זאָל נאָך עפּעס זאָגען און עפּעס אַזעלכעס, וואָס זאָל זיין ערגער פון'ם ערשטען...

— האסט באשלאָסען ? — האָט ענדליך דוד געפרעגט, און געדאַכט האָט זיך איהם, אז ניט דאָס האָט ער געוואָלט פרעגען...

— איך האָב באַשלאָסען, — האָט חיים מיט א זיכערען טאָן אויסגערופען, און דער פעסטער באשלוס איז גראד פעסט געוואָרען נאָכ'ן ברודער'ס פרעגען.

— נו, און דיין רבקה ? — האָט דוד א פרעג געטאָן. און אויפ'ן אָרט איז איהם איינגעפאַלען, אז ער האָט דאָס ניט באַדאַרפט פרעגען.

— איך מוז פאָהרען ! — האָט חיים אויסגערופען, אזוי שטיל, אז קיין זייטיגער זאָל ניט דערהערען. ער איז געווען אויפגערעגט. דער ברודער האָט עס ניט באַדאַרפט פרעגען, אויף אזוי פיל קיין שכל ניט האָבען... די קאָרט איז, דאַכט זיך, אָן אָפענע : דאָס ווייב קאָן ער מיט זיך ניט נעמען, און אז ניט נעמען, מוז ער זי דאָך איבערלאָזען, און לאָזען — ביי וועמען ? דוד האָט דאָס געדאַרפט פאַרשטעהן...

און דוד האָט טאַקע פאַרשטאַנען. נאָר איהם האָט זיך איבער עפּעס אומפאַרשטענדליכעס ניט געלאָזט גלויבען, אז רבקה זאָל זיין ביי איהם.

— דיין רבקה, אויב זי וועט נאָר וועלען, וועט בלייבען ביי מיר, — האָט דוד געזאָגט. און א פייער האָט זיך באַוויזען אין זיינע בלויע, ווייכע, כמעט קינדערשע אויגען.

א לאַנגע שווער־דריקענדע פּויזע. ביידע האָבען געשפּירט, אז מען דאַרף עפּעס ריידען, אז מען האָט נאָך עפּעס צו זאָגען, באַזונדערס האָט עס דוד געשפּירט. ער האָט צולעצט געזאָגט מיט מעהר מוט און אַנטשלאָסענקייט.

— דיין רבקה וועט זיין ביי מיר... דערפון איז גאָר ניטאָ וואָס צו ריידען... אין דעם וועט קיין מניעה ניט זיין... נאָר אפשר וואָלסטו זיך נאָך באַטראַכט... אַזאַ ווייטע מדינה !...

צו זיי איז צוגעשטאַנען אליהו דער שוחט און געזאָגט :

— לייגט טלית און תפילין ! מיר האָבען שוין א מנין !

***

דוד האָט אָפּגעגעבען דער שוועגערין אַ באַזונדער צימער. דאָס צימער איז אַמאָל געווען אַ שטעלכעל, נאָכדעם אַ קיך און צולעצט אַ צימער. געשמעקט האָט דאָ, ווי אין דער גאַנצער שטוב, מיט פרישען סאָסנאָווען האָלץ און מיט פרישער קאָקאָס-פאַרב.

דאָס ווייבעל האָט אַ פּאָר טעג געוויינט נאָכ'ן מאַן, וואָס איז אַוועקגעפאָהרען. די ערשטע טעג האָט ניט זי, ניט די שוועגערין און ניט דער שוואָגער געוואוסט, וואָס פאַר אַ פאָרם דאָס לעבען וועט דאָ אָננעמען נאָך איהר קומען אַהער. אַלע דריי האָבען נעבעלדיג געפיהלט, אַז דאָס לעבען מוז איצט אַנדערש ווערען, יעדער פון זיי האָט דאָס געפיהלט אויף אַן אַנדער שטייגער. יעדער באַזונדער האָט עס פאַרגענומען זיך צו האַלטען אַזוי, אַז מען זאָל מיינען, אַז מען איז איינער פון צווייטען שטאַרק צו־פרידען. באַזונדערס האָט זיך דערצו אָנגעשטרענגט די בעל־הבית'טע, וועלכע האָט אַ נאַכט אָפּגעוויינט, בעת דער מאַן האָט איהר געזאָגט, אַז ער נעמט רבקה'ן צו זיך, און געשריען, אַז זי וויל זי דאָ ביי זיך אין שטוב ניט האָבען...

ניט ערגער פון איהר האָט זיך אָנגעשטרענגט רבקה, וועלכע האָט עטלאָכע טעג נאָכאַנאַנד געוויינט און זיך בעסער געוואונשען דעם טויט, איידער געהן צו דער שוועגערין אויף קעסט.

דוד אַליין איז געווען עפּעס ניט אַהער און ניט אַהין. ער אַליין האָט ניט געוואוסט, צי איז ער צופרידען, וואָס די שוועגערין האָט זיך באַזעצט אונטער זיין דאַך, צי ער איז אומצופרידען... און געדרייט האָט זיך איהם נעבעלדיג אין מח... עפּעס איז געשעהן... ניט דאָס, וואָס דער איין־און־איינציגער ברודער איז אַוועקגעפאָהרען קיין אַמעריקאַ, און ניט דאָס, וואָס די שוועגערין איז אַריבער צו איהם, נאָר עפּעס אַנדערש, עפּעס אַזעלכעס, וואָס ער קאָן ניט באַגרייפען, און אַז אי דעם ברודער'ס אַוועקפאָהרען, אי דער שוועגערינ'ס קומען צו איהם איז געשעהן נאָר צוליב דעם, כדי דאָס, וואָס ער קאָן ניט באַגרייפען, זאָל געשעהן...

ווען די שוועגערין רבקה האָט זיך, נאָכ'ן מאַנ'ס אַוועקפאָהרען,

אריבערגעצויגען צו איהם, האָט דוד מיט אַ ציטעריגען קול גע־
זאָגט צו זיין ווייב:

— רייזעל, איך בעט דיך, פאַרגעס וואָס ס'איז צווישען אייך געווען... אַלץ איינס, זיין וועט זי דאָך זיין, האָ! דאַרפסטו בלייבען אַ שלעכטע? אַ מעהר, ווייז איהר, אַז דו ביזט צופרידען, און לאָז ניט זיין אזוי ווי מיט יענער בהמה, וואָס גיט מילך און קערט עס אויס, און מיר וועסטו פאַרשפּאָרען יסורים... פאַר־שטעהסט, ס'איז דאָך מיין ברודער'ס ווייב, איך האָב מעהר קיין ברידער ניט און האָב ניט מעהר קיין שוועגערינס, מאַך אזוי, אַז זי זאָל זיך דאָ פיהלען ווי ביי זיך אין שטוב, וועלען מיר יוצא זיין אי פאַר איהם, אי פאַר לייטען, אי פאַר גאָט. — און שפּעטער מיט עטלאכע מינוט איז ער אריינגעגאַנגען צו דער שוועגערין און האָט מיט דעמזעלבען טאָן און מיט דיזעלבע ווערטער, נאָר קירצער, געזאָגט צו דער לעצטער:

— רבקה, איך בעט אייך... איך בעט אייך, איהר זאָלט דאָ זיין, אזוי ווי ביי זיך אין שטוב... אייך וועט דאָ גאָרניט פעלען... פאַרגעסט די נאַרישקייטען, וואָס זיינען פאָרגעקומען צווישען אייך מיט מיין רייזלען. — געשטאַנען אַ פּאָר מינוט, געפּיהלט, אַז ער האָט נאָך עפּעס צו זאָגען, נאָר מעהר ווי אַ חוץ „גאָט וועט העלפען" האָט ער גאָרניט געזאָגט, און האָט פאַרלאָזט דאָס צימער.

דאָס ווייבעל האָט זיך אין אַ פּאָר טעג אַרום באַרוהיגט. זי איז אַלץ אָפטער און אָפטער אַרויס פון איהר צימער, געזעסען אין שטוב אָדער אין קראָם, און איז פון טאָג צו טאָג געוואָרען צוגעלאָזטער צו די קינדער, און אין צוויי וואָכען אַרום איז סאַי ביי איהר, סאַי ביי דער שוועגערין און שוואָגער פאַרשוואונדען געוואָרען יענע אומהיימליכקייט און ניט־געוואוינהייט, וואָס מענ־שען פון צוויי באַזונדערע פאַמיליעס פיהלען איינס צום צווייטען, ווען זיי מוזען לעבען צוזאַמען. יעדער פאַר זיך האָט אָנגעהויבען צו לעבען אזוי ווי ער האָט געלעבט ביז אַהער... ס'זיינען אויך פאַרשוואונדען צווישען די צוויי ווייבלאַך די איבעריגע צערט־

ליכקייטען, ווייל קיינער פון זיי האָט עס שוין מעהר ניט נויטיג געהאַט. מ'האָט זיך שעה'ן־ווייז ניט געזעהן, און קיינעם איז ניט איינגעפאַלען, אַז מען האָט זיך באַדאַרפט זעהן. און האָט מען זיך יע געזעהן, האָט מען ניט געשמייכעלט איינס צום צווייטען און ניט געזוכט עפּעס צו זאָגען איינס דעם אַנדערען, ווי דאָס איז פאָרגעקומען די ערשטע טעג.

רבקה איז פון דער נאַטור געווען אַ ריין־ציכטיגע ווייבעל, און באַלד ווי איהר איז אַראָפּ דער ערשטער שטיין פונ'ם האַרצען, האָט עס זיך באַלד באַוויזען: מיט פּאַפּירלאַך, מיט האַנדטיכער און טיש־טעכלאַך האָט זי אויסגעפּוצט דאָס צימער, און אַליין האָט זי זיך צוויי־דריי מאָל אין טאָג צוגעקעמט און פאַרפלאָכטען די מאַטע־שאַטענע לאַנגע האָר, וועלכע זי האָט אויפ'ן האַלז און נאַקען פאַרדרעהט אין אַ קובליק. זי האָט אויך אַ פּאָר מאָל אין וואָך געביטען די בלוזקעלאַך (ווי ביי זיך אין שטוב), קורץ — זי האָט געטאָן אַלץ, וואָס ריינע, ציכטיגע, דערצו שעהנע פרויען באַ־דאַרפען און מוזען טאָן. איהרע שוואַרצע, גרויסע אויגען האָבען זייער פריהערדיגען גלאַנץ באַקומען, און אויף די טונקעל־מאַטע באַקען האָבען זיך צוריק באַוויזען די טונקעל־ראָזע פלעקען; פון דער נאַטור געווען אַ לעבעדיגע, אַ ריהרעוודיגע; געשוועבט, געמאַכט אַ ווינט אין שטוב, און וואו זי איז געשטאַנען, געזעסען אָדער געלעגען, האָט זיך די גאַנצע אַטמאָספערע אַרום איהר גע־ביטען. געלעבט האָט אַרום איהר אַלץ, און געשפּירט האָט זיך אַרום איהר עפּעס אַ מאָדנער אנגענעהמער ריח. זי איז געווען דער מוסטער פון דער ווירקליך־צערטליכער אָרדנונג, געשפּירט האָט זיך אַרום איהר און אין איהרע ד' אמות עפּעס אַ מין שטיל־רייצענד נחת־רוח'דיג געמיט, יענס פאַרבאָרגענע, אונדייטליכע, נאָר טיף־שפּירענד געמיט, וואָס פאַרכאַפּט אַזוי אָפט דעם אָטעם פון מאַנס־פאַרשוין...

— וואָס זאָגסטו, וואָסער אַ מין ריינקייט ביי איהר! — האָט דוד אַ פּאָר מאָל אין טאָג זיך געטיילט מיט זיינע איינדריקען מיט רייזלען.

— נו, וואָס ווילסטו? א מענש האָט גאָר ניט וואָס צו טאָן, — האָט דאָס ווייב ניט גאַנץ גלייכגילטיג געענטפערט. נאָר ער האָט געפיהלט, אז ניט דאָס איז עס אינגאַנצען, אז דאָס, וואָס איז דאָרט ביי איהר אין צימער, האָט גאָרניט צו טאָן מיט איהר לײדיג ארומגעהן... די מוסטערהאַפטע אָרדנונג וואָס איז געווען ביי איהר אין צימער, האָט דאָס ווייבעל שפּעטער אָנגע־הויבען אריבערטראָגען אויך צו זיי אין שטוב אריין. דאָס האָט זי געטאָן ניט ווי א דינסט, חלילה; און ניט דערפאַר, וואָס זי האָט זיי, איהרע בעלי־טובות געוואָלט צופרידענשטעלען. זי האָט פשוט ניט געקאָנט ליידען, וואָס אַלץ איז דאָרט געווען אזוי, ווי עס וואָלט ניט געקאָנט זיין ביי איהר אין איהר אייגענער שטוב. נאָך איהר מיינונג איז דאָרט קיין זאַך ניט געשטאַנען אויף דעם אָרט, וואו עס האָט געדארפט שטעהן, און אַלץ, וואָס איז פון איהר אָדער דורך איהר געטאָן געוואָרען, איז געווען וואויל, גוט און שעהן. מיט דער צייט האָט די גאַנצע שטוב גאָר אַן אנדער פנים באַקומען. אומעטום אויף יעדער זאַך, אין יעדען ווינקעלע האָט זיך געשפּירט דער גייסט פון דעם ריינעם שעהנעם ווייבעל. און די בעל־הבית'טע? זי האָט זיך שוין גאָר פרעמד געפיהלט אין דער נייער אָרדנונג — גלייך ווי זי וואָלט שוין גאָר ביי זיך אין שטוב ניט געווען. די נייע אָרדנונג האָט איהר נישט געקאָנט נישט געפעלען, נאָר איהר איז נישט געפעלען דאָס, וואָס אנדערע קוועלען־אָן דערפון...

די שליטה פון דעם פרעמדען ווייבעל האָט זיך שוין צופיל געשפּירט, אפילו די דינסט האָט דער נייער בעל־הבית'טע אָנגע־הויבען קוקען אין מויל אריין, האָט מיט א באַהאַלטענער צופריי־דענקייט געפאָלגט אַלץ, וואָס דאָס ווייבעל האָט איהר געזאָגט.

דינה'לע, א בלאָנדע, א ווייסינקע, עהנליך צו א קוקלע, איז דער מוהמען נאָכגעגאַנגען פוס־טריט. זעהט אוים, אז אין דעם ווייבעל איז שוין עפּעס צופיל קינדערשעס געווען, וואָס דאָס קליי־נע קינד איז אזוי צוגעקלעפּט געוואָרען צו איהר. דאָס קליין ברעקעל מיידעלע איז פשוט געווען פארליבט אין דער מוהמען:

ווען די לעצטע האָט זיך צוגעקעמט די האָר אנטקעגען שפּיגעל, איז זי געשטאַנען אַן א זייט און, א פאַרגאַפּטע, מיט איהרע שעה־נע בלויע אויגען פאַר׳חלומ׳ט, געקוקט אויף דער מוהמעס קאָפּ, און אויפ׳ן רונדען פּנים איז געווען צוגאָסען א שמייכעלע. און געשטאַנען איז זי אַזוי שטיל, ווי דאָ וואָלט עפּעס געטאָן געוואָ־רען אַזעלכעס, וואָס דערביי דאַרף מען שווייגען. און ווען יענע האָט געענדיגט די ארבייט איהרע און אויף איהר א שמייכלענ־דיגען קוק געוואָרפען, ווי זי וואָלט געזאָגט: איאָ, שעהן? — איז דעם קליינעם קינד אריין די פאַרב אין פּנים און אין די אויג־לאַך האָט זיך א פייערל באַוויזען. און דאָס ווייבעל, ווי זי וואָלט פאַרשטאַנען דעם קינד׳ס נשמה׳לע, האָט אַלע מאָל, ווען זי האָט זיך אויסגעפּוצט, ארויפגעזעצט דינה׳לען אויפ׳ן טיש און האָט מיט א קינדיש־ווייבליכער ליבע אויך דער קליינער צו־קעמט די הערלאַך און דערביי אָפט געפרעגט: „אפשר פאַר־פלעכטען דיר א צעפּעלע?" און געפרעגט האָט זי דאָס נישט דערפאַר וואָס זי האָט אַזוי געוואָלט טאָן, נאָר זי האָט געמיינט אויסצולאַכען די מאַמען איהרע, וואָס האָט פריהער געהאַט דאָס קינד פאַרפלאָכטען א צעפּעלע, און דינה׳לע האָט זיך דערפון אָפּ־געוואָרפען, כאָטש זי אַליין האָט נישט געוואוסט, וואָס עס איז שעהנער: א צעפּעלע, צי לעקעלאַך, אָדער איהר געפּעלען לע־קעלאַך בלויז דערפאַר, וואָס די מוהמע האָט גראד געזאָגט, אז אַזוי איז שעהן.

ווען די ארבייט איז געווען געענדיגט, האָט די מוהמע צוגע־טראָגען דער פלימעניצע דעם שפּיגעל נאָהענט צו איהר פּנים, אַזוי נאָהענט, ווי נאָר א קינד קאָן ליב האָבען, און איהם גע־האַלטען אַזוי לאַנג, ביז יענער איז ניט נמאס געוואָרען צו שפּיג־לען זיך. נאָכדעם האָבען זיך ביידע ארומגענומען, היים צוקושט און ביידע זיינען כמעט ווי מיט איין געדאַנק, מיט איין געפיהל אריינגעגאַנגען אין קראָם, וואו עס זיינען געזעסען טאַטע־מאַמע. יענע האָבען געקוקט אויפ׳ן קינד און זיך געשמאָלצען, און פון צייט צו צייט האָט מען אויך געוואָרפען א קוק, א באַזונדערען

קוק, א פיל דייטליכען, אויפ'ן ווייבעל, און דעמאָלט איז ביי ביי־דען אויסגעלאָשען געוואָרען דאָס פרעהליכע פייער אין די אויגען; עפּעס איז זי שעהן געווען, אַזוי שעהן, אַז ס'האָט געמוזט אור־מעטיג ווערען ווען מען האָט געקוקט אויף איהר און געטראַכט פון איהר שעהנקייט. זיי האָבען זי פריהער אויך געקענט פאַר אַ שעהנער: דעמאָלט איז זי אָבער ביי זיי אין שטוב נישט געווען, נאָר איצט דערפאַר, וואָס זי איז ביי זיי, אונטער זייערע פליגעל, האָט זיך ביידען געדוכט, אַז זי טאָר דאָ אַזוי שעהן ניט זיין... גלייך ווי דערמיט, וואָס זי איז שעהן, האָט זי אימיצען אַן עולה געטאָן...

און די עולה איז געפונען געוואָרען.

דער מאַן איז אַוועקגעפאָהרען מעבר לים און איהר ליגט אין קאָפּ זיך צו פּוצען.

פערטער קאַפּיטעל.

אין זעקס וואָכען אַרום נאָך חיימ'ס אַוועקפאָהרען, איז פון איהם אָנגעקומען אַ בריף, אין וועלכען ער האָט פּרטים'וויז באַ־שריבען דעם וועג, וואָס איז גאָרנישט געווען קיין גלענצענדער, נאָר ער איז בשלום געקומען אויפ'ן אָרט, און ער דאַנקט דעם ברודער און די שוועגערין פאַר דעם גרויסען חסד, וואָס זיי טוען מיט איהם און זיין ליבער פרוי. ער וועט דעם חסד קיינמאָל ניט פאַרגעסען.

געלייענט די בריף האָט פריהער רבקה פאַר'ן שוואָגער און פאַר דער שוועגערין און דערביי געגאָסען מיט טרערען פאַר גרויס פרייד, נאָכדעם האָט דוד געלייענט פאַר זיין ווייב און פאַר זיין שוועגערין, און אויך ביי איהם זיינען געשטאַנען טרע־רען אין די אויגען, און רייזעל, וועלכע איז כלל נישט געווען פון די וויינענדיגע נשמות, האָט אויך געפונען פאַר נויטיג צו לאָזען אַ פּאָר טרעהרען. דינה'לע, וואָס האָט זיך אָנגעהאַלטען מיט אַ

הענטעל אָן דער מוהמעס קליידעל און קיין אהנונג נישט געהאַט, וואָס ס'איז דאָ פאַראַן צו וויינען, ווען ס'איז אָנגעקומען פון פעטער א בריף. זי האָט אויך געוויינט, קוקענדיג אויף דער מוהמען. נאָר איין מאָטעלע איז געזעסען אויף דער פאָדלאָגע און זיך געשפּילט מיט א ליימענער קאַץ, האָט געמיאַאוקעט צו איהר און מיט די נעגעלאך געשקראַבעט איהרע אויסגעפּארבטע אויגען.

דאָס, וואָס דוד האָט צו זיך אריינגענומען די שוועגערין, האָט זיך דערויף קיינער נישט געוואונדערט, ווייל אַלע האָבען גע־וואוסט, אז ער האָט א גאָלדען האַרץ. צי האָט דען געטראָפען, אימיצער זאָל אויסשטרעקען די האַנט און דוד זאָל אָפּזאָגען? ווייסט דען נישט דאָס גאַנצע שטעדטעל, וואָס פאַר א סקאַנדאַלען רייזעל מאַכט איהם אַלע דאָנערשטאָג דערפאַר, וואָס ער באָרגט אָרימע ווייבער ווייצענע מעהל אויף שבת? זי איז שוין איינמאָל א מרשעת, אָט די רייזעלע, זי לאָזט דאך איהם דאָנערשטאָג אין קראָם נישט אריין. זי האָט איהם אַפילו איינמאָל אויף א גאַנצען טאָג אין שטוב פאַרשלאָסען.

זי איז שוין איינמאָל א שלאַק אָט די רייזעלע, מיט די ראָבע קעצענע אויגען. דוד האָט דאָס ערשט רעכט דערשפּירט פון יע־נער צייט אָן, וואָס רבקה איז אריבער צו איהם. אך! רבקה איז גאָר אַן אַנדער סאָרט ווייבעל... ער האָט געזעהן, געשפּירט, אז אַלץ, וואָס רבקה רעדט, וואָס רבקה טוט, איז גוט און וואויל... אזוי דאַרף מען רעדען און אזוי דאַרף מען טאָן... ער וואָלט גאָר געוואָלט וויסען, אויף וועמעס צד איז זי, רבקה, ווען ער קריגט זיך מיט רייזלען. דאָנערשטיגע טעג איז רבקה געשטאַנען אין קראָם, האָט געהאָלפען ענטפערען די קינדער, און זעהר אָפט איז איהם אויסגעקומען געבענדיג אָדער עפּעס פון איהר נעה־מענדיג זיך אָנריהרען אָן איהרע הענד, און יעדעס מאָל, וואָס ער האָט זיך אָן איהר אָנגעריהרט, איז נישט אוועק אומבאַמערקט. און געפיהלט האָט ער עס א גאַנצען טאָג און געלעבט אונטער דעם

איינדרוק, ווי עס וואָלט מיט איהם געטראָפען אויסערגעוועהנ־ליכעס.

אין איינעם א דאָנערשטאָג האָט צווישען מאַן און ווייב אויסגעבראָכען א מחלוקת, וואָס האָט שוין גאָר זיין גלייכען ניט געהאַט. די מחלוקת האָט דאָס מאָל אויסגעבראָכען איבער זיינער א מומען, אן ארימע אלטיטשקע אין קינדערשען וואוקס, וועלכע איז געקומען נאָך א פּאָר פונט ווייצענע מעהל אויף שבת. רייזעל האָט זיך אוועקגעשטעלט אויס'טענה'ען מיט דער אלטער, פארוואס זי געהט ניט צום צווייטען פלימעניק, וואס האָט אויך א קראָם און האָט אויך מעהל. די טענות קומען פּאָר אַלע דאָנערשטאָג, און אַלע דאָנערשטאָג גיט זי איהר מעהל און וואָלט מסתמא איצט אויך געגעבען, נאָר שלעכט איז געוואָרען, וואס דוד האָט זיך אריינגעמישט.

— איך פרעג דיר נאָר איין זאך: וואָס זיינען די טענות? סוף־כל־סוף גיסטו דאָך איהר, נאָך וואָס־זשע דארפסטו איהר אומזיסט בלוט צאַפּען?

רייזעל האָט אויסגעשטעלט אויף איהם א פּאָר גרויסע אויגען. ניין. זי האָט איהם שוין גארנישט פארשטאַנען, דעם דוד'ען. ער איז שוין גאָר נישט ביי זיין קלאָרען פארשטאַנד, דער מאַן איהרער. ווי קאָן מען דאָס אַלע דאָנערשטאָג שענקען א אידענע מעהל אויף שבת און דערצו נישט טאָרען זאָגען א ווארט?

— געהט אייך געזונטערהייט! — האָט רייזעל ענדליך אויסגעלאָזט דעם כעס איהרען צו דער אלטער, — ניטאָ ביי מיר קיין מעהל פון אייערטוועגען!

— געזונט זאָלסטו מיר זיין, טעכטערעל מיינס! — האָט די אַלטע מיט א ציטעריגער שטים געזאָגט, — א געזונט דיר אין דיין איטליכס אבר אריין.

— מומע! — האָט דוד אויסגערופען, אוועקלייגענדיג א האַנט אויף איהר אַקסעל, — געהט אהיים, איהר וועט האָבען מעהל אויף שבת.

— אַ געזונט דיר אין דיין איטליכס אבר אריין! — האָט די אַלטינקע מיט אַ מוטערליכער צאַרטקייט געזאָגט, ארונטערגע־מענדיג דאָס טאַרבעלע אונטער דער שאַל.

— אַלטע חניפה׳ניצע! — האָט רייזעל אויסגעשריען, טופּענדיג מיט די פיס. איהר זאָלט שוין ארויסגעהן פון דאַנען!

— רייזעל! — האָט דוד אויסגערופען מיט אַ צובראָכענער שטים, און דערביי האָט זיך אַ בלאַסקייט צוגאָסען איבער זיין פנים. — רייזעל!... פון מיין שטוב האָט מען נאָך קיינמאָל קיין מענשען ניט געטריבען. דו טרייבסט מענשען פון שטוב... וועסט פארזינדיגען יאָהר און טעג... מיין שטוב פארשוועכסטו!

— גוואַלד, וואָס צוזעצטו מיר די גאַל?! — האָט רייזעל אויסגעשריען. — איך בעט דיך, זאָלסט שוין ארויסגעהן פון קלייט, אַז ניט, וועט אַלצדינג, וואָס ליגט דאָ אויף דער סטאָיקע, דיר פליהען אין קאָפּ אריין.

— ביסט אַן ארורה! — האָט דוד ווי פאַר זיך געמורמעלט, ניט וויסענדיג, וואוהין די אויגען אהינצוטאָן פון חרפה פאַר רבקהן...

— רבקהלע, וואָס שווייגט איהר? — האָט זיך רייזעל צו איהר געווענדעט מיט אַ בעטענדיג־וויינענדיג קול.

רבקה האָט געשוויגען. אַ לייכט טרויעריג שמייכעלע האָט זיך אויף איהרע טונקעל־רויטע ליפּען צוגאָסען. זי האָט זיך אויס־געדרעהט מיט׳ן פּנים צו די פּאָליצעס און עפּעס דאָרט אָנגעהויבען איבערצולייגען פון איין אָרט אויפ׳ן אַנדערען. זי האָט דאָרט גאָרניט געהאט וואָס צו טאָן, און עס האָט געטייטשט, נאָך מעהר, ווי געזאָגט, — „איך מיש זיך ניט" און רייזלען איז דאָס געווען ווי אַ פּאַטש אין פּנים.

דוד איז געשטאַנען מיט איין האַנט אין קעשענע און געקוקט אויף איהרע רונדע שמאָלע אַקסלען, און שטיל, טיף אין זיך פון איהר נחת געשעפּט. איהם האָט זיך געדוכט, אַז אַפּעס שכל׳דיי־

געם, בעסערס וואָלט קיינער ניט צוגעטראכט... אה! ער האָט גאָר ביז אהער ניט געוואוסט, וואס פאר אן אוצר דער ברודער זיינער פארמאָגט... ווען ער וואָלט דאָ געווען, דער ברודער, וואָלט ער איהם יעדען אבר אויסגעקושט דערפאר, וואס ער האָט זיך אזא בריליאנט אָפּגעקליבען...

רייזעל האָט קרום געקוקט אויף רבקה'ן; זי האָט אויך פאר־שטאַנען, אז רבקה טוט גוט, וואָס זי מישט זיך ניט, און דעריבער האָט עס איהר נאָך מעהר פארדראָסען... זי האָט געטראכט: „שטעהט זיך, ווי א באק". און די אלטע איז נאָך אלץ געשטאַנען מיט דער שאל איבער'ן קאָפּ, און האָט געשאָטען ברכות אויף זייערע קעפּ:

— קינדערלאך, געזונט זאָלט איהר מיר זיין! א געזונט אייך אין איטליכען אבר אריין.

א גאַנצען טאָג זיינען מאַן און ווייב ברוגז געווען. רבקה האָט זיך זעהר אומבאקוועם געפיהלט דערפון, וואָס דוד האָט גערעדט צו איהר דאָס, וואָס ער האָט געווען באדארפט ריידען צו רייזלען, און ממילא איז שוין אויסגעקומען, אז א דאנק דעם, וואָס זי איז דאָ, קאָן ער אויספיהרען זיין ברוגז מיט'ן ווייב. און דערפאַר האָט זי זיך שטרענג פארהאַלטען צו דעם שוואָגער, האָט איהם אפילו א פּאָר מאָל ניט געענטפערט, ווען ער האָט ביי איהר עפּעס געפרעגט, און צו רייזלען, פארקערט, געוויזען זיך פריינדליכער און צוגעלאָזטער.

פרייטאָג אין דער פריה, ווען רייזעל איז פארנומען געווען אין קיך און דוד מיט רבקה'ן זיינען אין קלייט געשטאַנען, האָט דוד פּלוצלינג א פרעג געטאָן:

— זאָגט, רבקה, בין איך ניט גערעכט?...

זי האָט א ווייל געקוקט אויף איהם מיט גוטע, שמייכלענ־דיגע אויגען און אויף לעצט אָהן ווערטער א שאָקעל געטאָן מיט'ן קאָפּ: יאָ, גערעכט!

פינפטער קאַפּיטעל.

ס'איז שוין אזוי באַשערט געווען, אז חיים זאָל דאָרט אין אַמעריקא ניט מאַכען קיין „ביזנעס", און רבקה זאָל דאָ בלייבען אויף אַן אומבאַשטימטער צייט. אין צווייטען בריף, וואָס איז אָנגעקומען פינף וואָכען נאָכ'ן ערשטען, האָט זיך חיים שוין געקלאָגט אויף אַמעריקא, געשריבען, אז מען דאַרף דאָ האָרעווען מיט'ן ביטערען שוויים ביז מען פאַרדינט דעם דאָלאַר, און אז אין רוסלאַנד דאַרף מען קושען די שטיינער. נאָך דעם בריף האָבען זיך אין דעם קרייזעל פון די שוועגערינס און שוואָגער באַנייט די זעלבע באַציהונגען, וואָס אין די ערשטע טעג, ווען רבקה איז אהער אריבער; עס האָט זיך ווידער באַשאַפען די געקינסטעלטע פריינדליכקייט. רייזעל, ניט קוקענדיג דערויף, וואָס איהר האָט געקרענקט, וואָס רבקה'ס נסיעה איז אָפּגעלייגט געוואָרען אויף אַן אומבאַשטימטער און לענגערער צייט, ווי זי האָט פריהער גערעכענט, האָט טאַקע דעריבער, ווייל ס'האָט זי אזוי געקרענקט, געפונען פאַר נויטיג צוגעלאָזטער ווערען צו דער שוועגערין. דוד'ן? — איהם האָט עס הנאה געטאָן. און דערפאַר, וואָס ער האָט געוואוסט, אז הנאה טאָן דאַרף עס ניט, אז, פאַרקערט, רבקה'ס טובה איז, זי זאָל וואָס גיכער אַוועקפאָהרען — האָט ער זיך מיט דעם געפיהל באַהאַלטען. און רבקה האָט זיך אָנגעשטרענגט און געמאַכט אזא מינע, ווי איהר וואָלט גאָרניט איינגעפאַלען, אז ס'קאָן אימיצען ארען, וואָס איהר זיין דאָ האָט זיך פאַרצויגען, פאַרצויגען לענגער, ווי מען האָט גערעכענט. אויפריכטיג איז נאָר געבליבען דינה'לע, וועלכע האָט זיך פאַר דער צייט אזוי צוגעבונדען צו דער מומע'ן, צוזאַמען מיט איהר געגעסען, געשלאָפען און אין אַלץ איהר נאָכגעטאָן, ווי אַ מאַלפּע. האָט שוין אפילו רייזעל קנאה באַקומען און אָפּט ניט געלאָזט דאָס קינד צו דער מומע'ן.

* * *

צווישען יאָ און ניין זיינען דערווייל איבערגעלאָפען דריי חדשים זינט חיים איז אוועקגעפאָהרען קיין אַמעריקא, נאָר

אלעמען האָט זיך געדוכט, אַז עס איז שוין פיל צייט אריבער. און געדוכט האָט זיך אַזוי דערפאַר, וואָס אוועקגעפאָהרען איז ער זומער, און איצט איז שוין ווינטער. און פונקט, ווי מ'איז דאָרט, איבער'ן פארפרוינענעם טייך געפאָהרען פעסט און זיכער, ווי אונטען וואָלט גאר קיין שרעקענדיגע טיפקייט ניט געווען, אַזוי פעסט און זיכער איז זיך געגאַנגען דאָס אלטעגליכע לעבען ביי דוד'ן אין שטוב... דוד האָט זיך אפילו צו־גוט געפיהלט... ביי איהם איז כסדר געווען יום־טוב'דיג אויף דער נשמה... נאָר ביסלעכווייז, ביסלעכווייז האָט ער אָנגעהויבען שפירען, אַז אונטער זיינע פיס עפּענט זיך עפּעס אַ טיפער אָפּגרונט... ער האָט אין איהם ניט געקאָנט אריינקוקען... אין אַ גערדיכטער פינסטערניש האָט זיך זיין מוח געטרונקען... אין איהם און ארום איהם האָט זיך אָנגעהויבען שפּירען אַזעלכעס, וואָס האָט קיין נאָמען ניט געהאט, אַזעלכעס, וועגען וואָס עס לאָזט זיך ניט טראַכטען, נאָר עס גיט זיך צופיהלען. און איינס האָט ער דייטליך געשפּירט: אַז זינט רבקה האָט זייער שוועל איבערגעטראטען, איז רייזעל פאַר איהם געוואָרען ניט דאָס, וואָס זי איז ביז דאַן געווען... זיין געפיהל פון אַ מאַן צו אַ ווייב איז פאַרלוירען געגאַנגען...

רייזעל האָט עס ניט געקאָנט ניט באמערקען, נאָר זי האָט שטיל אין זיך געליטען, געקוקט אויפ'ן מאַן מיט פאַרשענדטע אויגען, עפּעס געזוכט, און נישט געוואוסט, וואָס זי וויל געפינען.

דוד האָט עס באמערקט. ער האָט באמערקט איהרע בלאַנ־דזשענדיגע בליקען און אין זיך האָט ער איהר געענטפערט: יאָ, האָסט טאָקע אין מיר וואָס צו זוכען, נאָר איך ווייס ניט, צי וועסטו וואָס געפינען. איך זוך עס אליין און געפין עס ניט...

ס'איז געוואקסען אַ גערדיקטע, געשפּאַנטע שטימונג און ביידע האָבען די סבות פון דער גערדיקטער שטימונג ניט געזוכט ביי זיך נאָר איינס ביים אנדערען. זייער זוכעניש איז עהנליך געווען צו דעם, ווי איינער פאַרשטעלט פון זיך די ליכטיגקייט מיט זיין אייגענעם שאטען און זוכט די סבה אויסער זיך...

רבקה האָט די אָנגעשטרענגטע באַציהונג צווישען מאַן און

ווייב אויפגענומען אויף איהר חשבון: מען וויל זי דאָ ניט ליידען, קריגט מען זיך, מן הסתם, איבער איהר, גריזשעט מען זיך איינס דאָס אנדערע, ווי דער שטייגער איז ביי אזעלכע פאַלען. זי האָט שרעקליך געליטען דערפון... מילא — פון רייזלען האָט זי אנדערש ניט ערוואַרט, אָבער דוד! ווארום קוקט ער ניט אין איהר זייט אריין? ער אויך וויל זי דאָ ניט ליידען! ניין, דאָס איז שוין אומערטרעגליך. זיין אין א שטוב איבעריג, אנגע־ווארפען...

זי האָט זיי אנגעהויבען אויסצומיידען. גאנצע טעג איז זי געלעגען אָדער געזעסען ביי זיך אין צימער, האָט זיך אָפּגעזוכט ארבייט, כלומרשט אזא ארבייט, וואס זי מוז טאָן בלויז ביי זיך אין צימער. שוואגער און שוועגע־ין האָבען דערקענט, אז זי האָט אראפּגעלאָזט דעם קאָפּ, נאָר זיי האָבען זיך ניט זעהענדיג געמאכט. דינה׳לע, באמערקענדיג, אז די מומע איז עפּעס אָנגע־ברוגז׳ט און איז צו איהר קעלטער געוואָרען, האָט זיך אויך אָנגע־הויבען בלאָזען. בלויז מאָטעלע, מיט די שטענדיג אויסגעשמירטע בעקעלאך פון שאָקאָלאד, — ער איז זיך געבליבען נייטראַל. און ער, מאָטעלע, איז געוואָרען די צענטראַלע פיגור אין שטוב, דער איינציגער „מענש", צו וועלבען מען האָט געקאָנט ריידען וואס מען האָט געוואלט, וואס איז געקומען אין מויל אריין. אלע זיינען צוגעלאָזטער געווארען צו איהם, באזונדערס רבקה; עפּעס איז עס אזוי אויסגעקומען, אז כל זמן אלץ איז געווען פיין און וואויל, האָט זי געקאָנט גוט זיין צו דינה׳לען, צו דער, וועלכע זי האָט אויף אן אמת ליב געהאט און וויבאלד די גוטע פריינדליכע באַ־ציהונגען צווישען איהר מיט׳ן שוואָגער און שוועגערין האָבען זיך געביטען, מוזען זיך בייטען די באציהונגען צו די קינדער... דוד האָט די פארענדערונג באמערקט און ניט געוואוסט, ווי דאָס צו טייטשען און עס האָט איהם עפּעס געבעלדיג שטיל פאַרדראָסען... ער האָט דינה׳ן ליב געהאט בעסער, ווי מאָטעלע׳ן.

איינמאָל ביינאכט האָט זיך דוד׳ן גע׳חלומ׳ט: חיים איז געשטאָרבען און אנטקעגען איהם אין בעט (וואו דאָס ווייב מיט׳ן

קינד זיינען געלעגען), ליגט רבקה מיט'ן זעלבען קינד, נאָר ס'איז רבקה'ס און... זיינס... און רבקה וויינט... דוד האָט זיך אויפגע־כאַפּט א דערשראָקענער, א נאַסער פון שווייס. אין א ווײלע ארום האָט זיך רייזעל אויפגעכאַפּט אוןביידע האָבען זיך האַלב־אויפגעהויבענע ערשטוינט אָנגעקוקט און ביידע צוגלייך האָבען רריי מאָל אויסגעשפּיגען און נאָכדעם איינס ביים אַנדערען גלייכ־צייטיג געפרעגט:

דיר האָט זיך עפּעס גע'חלומ'ט?

— איך וואָלט געמעגט שווערען, אז דו האָסט געוויינט פון שלאָף — האָט דוד לאנגזאם געזאָגט, — און געוואָלט האָט ער, אז דאָס זאָל האָבען ניט פארגעקומען און זי זאָל איהם זאָגען, אז זי האָט ניט געוויינט

— געוויינט? — האָט זי, ווי פאַר זיך געפרעגט, — איך געדענק ניט.

ביידע האָבען צוריק אראָפּגעלאָזט די קעפּ אויף די קישענס, און עס איז געוואָרען נאָך שטילער, ווי איידער זיי האָבען זיך אויפגעכאַפּט... עס האָט זיך נאָר געהערט דאָס כראָפּען פון'ם קינד און ביידע זיינען צופרידען געווען, וואָס זיי ריידען דאָס...

עס איז געווען זעהר שפּעט אין דער נאַכט, אָבער צו פריה צום אויפשטעהן. פון דעם לאָמפּ, וואָס איז אין עס־שטוב אויפ'ן טיש געשטאַנען, טיף אריינגעדרעהט, איז אין שלאָף־צימער אריינגע־פאַלען א טונקעל־נאַכטיגע שיין, איינע פון יענע שיינען, וואָס מען זעהט דערביי גאָרניט, נאָר דאָך הייסט דאָס ניט פינסטער.

פון דרויסען האָט זיך געלאָזט הערען א קרעהען פון הענער, און דאָס קרעהען האָט אייך געגעבען צו פיהלען, אז ס'איז שוין זעהר שפּעט אין דער נאַכט און צו פריה צום אויפשטעהן. און אויך אין דער שטילקייט האָט זיך עס געשפּירט: עס איז געווען אזוי שטיל, אז מען האָט געהערט פון הינטער'ן פענסטער, וואָס האָט ביידע בעטען צוטיילט, ווי פון צייט צו צייט איז עפּעס דורכ־געלאָפען, שטיל מיט דראָבנע טריטעלאַך, ווי אימיצער וואָלט גע־

שווינד מיט עטליכע שטעקלאַך לייכט אינ׳ם האַרט געטראָטענעם שניי אָנגעקלאַפּט...

דוד האָט זיך לאַנגזאַם און שטיל אָנגעהויבען אָנטאָן... ער איז כמעט ווי זיכער געווען, אַז רייזעל שלאָפט ניט, און דאָך האָט ער איבער עפּעס אומקלאָרעס געפונען פאַר נויטיג זיך שטיל צו האַלטען.

ווען ער איז אַריינגעקומען אין עס־שטוב, האָט ער דערפיהלט, אַז אין דרויסען איז אַ שטאַרקער פראָסט. דערזעהענדיג די ווייס־אָנגעפרוירענע פענסטער, איז איהם נאָך קעלטער און אימה׳דיגער געוואָרען. ער האָט אַרויסגעדרעהט דעם לאָמפּ און, אַ קוק געבענדיג אויפ׳ן זייגער, אַז ס׳איז שוין גאָר ניט פריה, ווי ער האָט געמיינט, איז ער געווען צופרידען, וואָס ער איז אויפגעשטאַנען און געטראַכט: „זעהר גוט, — מען דאַרף אויפוועקען דאָס מיידעל, זאָל זי איינ־הייצען די הרובעס״.

אין קיך אַריין האָט מען געמוזט דורכגעהן רבקה׳ס צימער, און דערפון איז איהם עפּעס איצטער שווער דער מוח געוואָרען. ער איז אַלע טאָג אויפגעשטאַנען פריהער פאַר רבקה׳ן און איז אַלע פריהמאָרגען דורכגעגאַנגען דעם צימער, נאָר איצט, נאָכ׳ן חלום, איז עס איהם אַזוי שווער געווען; ער האָט ניט געוואָלט טראַכטען פונ׳ם חלום, עס האָט זיך אָבער געטראַכט. ער האָט נעבעלדיג גע־פיהלט, אַז דער חלום איז עפּעס אַ מין אויסגוס פון יענע שטילע, אומדייטליכע, פאַרמלאָזע ליידען, וואָס מאַטערען איהם זינט רבקה האָט זיין שוועל אַריבערגעטראָטען...

די טיר צו דער שוועגערין אין צימער אַריין איז געווען אָפען, און ער האָט אַריינגעשטעלט אַהינצו אַ פוס. ער האָט אָבער דעם צווייטען פוס פון דער זייט שוועל ניט געלאָזט ווייטער געהן, און ניט געוואוסט האָט ער, צי וואָלט ער דרייסטער געגאַנגען, ווען ער זאָל וויסען, אַז זי שלאָפט ניט, צי פאַרקערט... ער האָט נאָר איינס געפיהלט: אַז איהם איז שרעקליך שווער דורכצוגעהן דאָס צימער.

ער האָט זיך איינגעהערט: עס איז געווען שטיל, היימליך־שטיל און היימליך־פינסטער... צוויי אָטעמס האָבען זיך געלאָזט

הערען: ער האָט זיי לייכט דערקענט... רבקה'ס... דינה'לעס... און געפיהלט האָט ער צום קינד, וואָס איז מיט רבקה'ן אין איין בעט געשלאָפען, אזא מין איידעלע, צארטע, ליבע און אַן אויסער־געוויינליך אומרוהיגע...

— דוד?...

ער האָט זיך ניט אָפּגערופען.

— דוד?...

יאָ!...

ער האָט זיך פארשעמט, וואָס ער גנב'עט זיך דאָ אין צימער און האָט זיך אזוי שלעכט דערפיהלט, וואָס ער האָט זיך אויפ'ן ערשטען מאָל ניט אָפּגערופען...

— איך בין, דאכט זיך, געגאַנגען אזוי שטיל, — האָט ער זיך, שטאַמלענדיג ווי אַ אינגעלע פאר'ן רבי'ן פארענטפערט... און...

— איך שלאָף שוין לאַנג ניט! — האָט איהם רבקה באַ־רוהיגט און דער קול איז טאַקע געווען אזעלכער, ווי זי וואָלט שוין לאַנג וואך געווען.

די פאָר ווערטער אין דער שטילקייט, ביינאכט, אין דער פינ־סטער, און באַזונדערס נאָכ'ן חלום, האָט זיך איהם געדאכט, האָבען עפּעס אַ טיפען, רייכען אינהאַלט... ער איז געשטאַנען, ער איז כמעט ווי זיכער געווען, אַז זי האָט איהם עפּעס נאָך וואָס צו זאָגען. ער איז אזוי זיכער געווען, ווייל ער האָט עפּעס געוואָלט רעדען, נאָר ניט געוואוסט וואָס... האָט זיך איהם פון דינה'לען געגלוסט רעדען?...

— די קליינע שלאָפט?... — האָט ער פלוצלינג אַ פרעג געטאָן.

— אזוי ווי אַ טייבעלע, — האָט רבקה גלייך געענטפערט. — אַ פארגעניגען צו הערען, ווי זי אָטעמט.

זעהט אויס, אַז ניט וועגען דינה'לען האָט ער רעדען געוואָלט, ווייל ער איז ניט צופרידען געבליבען פון זיין פראַגע.

ער האָט זיך לעצטענס פון אָרט געריהרט און שטיל דורכגע־גאַנגען דאָס צימער, האָט לאַנגזאַם געעפענט די טיר אין קיך אריין.

דאָרט האָט ער דעם לאָמפּ, וואָס איז געהאַנגען אין מיט קיך, אַרויסגעדרעהט און אַ רוף געטאָן:

— מינצע!

פון הינטער דער האַריגער קאָלדרע אפיר האָט זיך אַ צושווי־בערטער קאָפּ אַרויסגעוואָרפען. און געזאָגט האָט דוד צום קאָפּ:

— שטעה אויף! הייץ איין די הרובעס, ווייל אין דרויסען איז אַ סמאַליענדיגער פראָסט!

אין אַ פערטעל שעה אַרום האָט שוין געפלאַקערט אין ביידע הרובעס, און געשפילט האָט זיך אויף דער גלאַנציג רויטער פּאָד־לאָגע אַ פרעהליכע ראָזע שיין, און אויך שטיקער ווענט, אַנטקעגען די פיר־קאַנטיגע לעכער פון הרובע, זיינען מיט דער זעלבער שיין באַגאָסען געוועזן...

דאָס מיידעל האָט דערצעהלט דעם בעל־הבית, אַז אין דרויסען „ברענט" און ער האָט זי אויפמערקזאַם אויסגעהערט, און דאָך ניט געהערט, וואָס זי רעדט. געהערט האָט ער בלויז: „דער דאָך האָט אַ קנאַק געטאָן". וואָס אַזעלכעס? — „דער דאָך האָט פון פראָסט אַ קנאַק געטאָן"... ער האָט ניט פאַרשטאַנען, נאָך וואָס דערצעהלט זי עס איהם, וואָס געהט עס איהם אָן?

ער איז אַרומגעגאַנגען איבער'ן שטוב און האַרציג פרום גע־דאַוועט „פון פאָרענט", האָט זיך געזעצט פון צייט צו צייט און פאַרקוקט אין איין הרובע און אין דער צווייטער, און דער גאַנצער פאָדערשטער קערפּער טייל זיינער איז אָפּגעגאָסען געוואָרען מיט אַ שרייענד ליכטיגער, שטאַרק באַוועגליכער און פרעהליכער שיין, און געדוכט האָט זיך, אַז דוד'ס געזיכט איז אויך עפּעס לעבעדיגער געוואָרען — פרייער, לייכטזיניגער.

שפּעטער האָט זיך דוד אָוועקגעשטעלט אויף דער שוועל פון שלאָף־צימער און געפרעגט ביי רייזלען:

— שלאָפסט? — און געפרעגט האָט ער מיט אַזאַ טאָן, זי זאָל מיינען, אַז ער מיינט, אַז זי שלאָפט.

— ניין, האָט זי קורץ געענטפערט.

ער איז צוגעגאַנגען נאָהענט צום בעט און ווידער געפרעגט:

— וויפיל איז שוין, אז פון חיים'ען איז קיין בריף ניטא?... —
און עפּעס איז איהם געווען מאָדנע — איהם האָט זיך געדאכט, אז ער האָט אי פאַר זיך, אי פאַר'ן ווייב עפּעס פאַרלייקענען געוואָלט און דעריבער האָט ער עס געפרעגט, און א פאַרזונקענער אין דעם „עפּעס" האָט ער געוואָרט אויף איהר ענטפער.

— כ'וויים?... וואָס איז דען?

— גאָרניט, גלאַט אזוי... איך פרעג עס...

— אָבער וואָס עפּעס פּלוצלינג פרעגסטו? — איז זי אַן אומ־רוהיגע צוגעשטאַנען צו איהם.

ער האָט ניט געענטפערט, האָט מיט שווערע טריט פאַרלאָזט דאָס צימער, האָט זיך אוועקגעזעצט אויבען־אָן ביים טיש אויף דער הארט־געבעטער, מיט שוואַרצער צעראַטע איבערגעצויגענער גרויסער קאַנאַפּע, האָט זיך מיט דער פּלייצע אָנגעשפּאַרט אָן איהר הויכער, בייכיגער וואַנט, פאַרלעגט א פוס איבער א פוס און אור־מעטיג שווער זיך פאַרטראַכט, קוקענדיג אויף דעם ברענענדיגען לאָמפּ.

צווישען די לאָדען האָבען זיך אומבאַמערקט צוויי שטילע, בלאַסע פּאַסקעס באַוויזען און דערהערט האָט זיך פון דרויסען יענער געהיימניספול שטילער גערודער, וואָס לאָזט זיך תמיד הערען, ווען עס הויבט אָן צו טאָגען... דאכט זיך, קיינער איז נאָך ניט אויפ־געשטאַנען, ס'האָט זיך נאָך אין ערגעץ קיין טיר, קיין לאָדען ניט געעפענט און דאָך איז עס שוין גאָר ניט די שטילקייט, וואָס בייד נאַכט... עפּעס גאָר אַן אנדערע, אַן אומרוהיגע, א נערוועזע.

דוד, דערזעהענדיג, אז עס טאָגט, איז אריינגעגאַנגען אין דער קאַלטער, פינסטערער קראָם, וואו אין א ווינקעל האָבען זיך גע־בלייבט א פּאָר זעקלאַך מעהל. ער האָט אראָפּגענומען די גרויסע אייזערנע שטאַנג פון דער בלינדער טיר, נאכהער געעפענט די גלעזערנע און צולעצט די דריטע טיר פון סוכה'לע און איז שטעהן געבליבען א פאַרגאַפטער: די גאַנצע נאַטור איז געווען איינגע־הילט אין ווייסען, און געדאכט האָט זיך, אז אויף דער ערד, אויף בוימער און הייזער איז א פאַנטאַסטישער טאָג נעכטיגען געבליבען.

געבליבען נעכטיגען פון אָוועגט... א ווייסער טאָג, נאָך ניט קיין ליכטיגער...

עס האָט געטאָגט! עס האָט געטאָגט פון דער ערד, פון הייזער און פון בוימער; פון אונטען ארויף האָט געטאָגט; יעדעס ווינקעלע, יעדעס שפּעלטעלע, וואוהין דער פראָסט האָט נאָר געקאָנט דערלאַנגען, — האָט געטאָגט, און דער הימעל, דער ריינער, קאַלטער, קלוגער הימעל האָט זיך גערדימעלט און מיט אמאָל אָן אויג געעפּענט א רויט, קאַלט און קלוג אויג. און א ראָזע שמייכעל האָט זיך אין שטאָל־האַרטער ריינער גליווער־לופט צוגאָסען. פון מינוט צו מינוט איז דער מזרח אַלץ ליכ־טיגער און רויטער געוואָרען. דאָס שטיק פייער איז זיך צעוואָקסען און צושמאָלצען. בייז און בלענדענדיג־ליכטיג האָט עס מיט קאַלטע דרינגענדע שטראַלען דעם הימעל געשטאָכען און געדאַכט האָט זיך, אז דער פראָסט האָט זיך אנטקעגען דעם שטיק פייער נאָך דרייסטער, שטארקער דערפיהלט. און געוואָרען איז די לופט אויסערגעוויינליך דורכזיכטיג און אויסערגעוויינליך רוהיג, ווי גלייך ס'וואָלט שוין גאָר אינגאנצען קיין לופט ניט געווען, נאָר בלויז פראָסט.

דער הימעל איז געווען בלוי און טיף, הארט און קאַלט, און געדוכט האָט זיך, אז די גאנצע נאַטור האָט א מין קאַלטען יום־טוב אָפּגעריכט, אָדער דער פראָסט האָט א מין אומצעהל־יעהריג יובילעאום געפייערט, איז אויך די זון צו דעם יום־טוב געקומען, א יונגע, א פלאַמענדיגע.

ערגעץ, ניט ווייט און ניט נאָהענט, האָט זיך א מחנה קראָהען ארום א שפּיץ פון א הויכער אָסיקע געדרייט און גע־קראַקעט. פון פיל קוימענס האָבען זיך איילענדיג רויכען געריסען. פון צייט צו צייט האָבען זיך דאָ און דאָרט געהערט קרעכצען, הילכיגע טריט איבער'ן פארגליווערטען שניי.

דוד'ן האָט עפּעס א שטומע ווייטאָגדיגע בענקשאפט דורכ־גענומען... דאָס אידיש־בלאַסע געזיכט איז נאָך בלאַסער און אידישער געוואָרען און דאָס בלאָנדע רונדע בערדעל איז איצט

אנטקעגען די שטעהענדיגע שטראַלען פון דער זון נאָך העלער געוואָרען, כמעט דעמזעלבען קאָליר, ווי דאָס געזיכט, באַקומען. די בלויע, ווייכע אויגען האָבען פרום באוואונדערט גאָט'ס קאַלטע וועלט, ווי ער וואָלט עס דעם ערשטען מאָל אין זיין לעבען געזעהן, ווי ער וואָלט זיך פּלוצים אין אַ נייער אומבאַקאַנטער סביבה דערבליקט... דאָס הארץ איז אַזוי ווייך געווען, אַזוי רעליגיעז געשטימט, אַז ער האָט שוין אפילו אָהן פּאַרדרוס געקאָנט קוקען אויף דעם שילד פון זיין קאָנקורענט, וואָס האָט זיך פּונקט איהם אנטקעגען אַ באַקאַליי־קראָם געעפענט.

דוד האָט אויפגעמאַכט די לאָדען; געבריהט האָבען איהם אין די הענט די קאַלטע אייזענס, געקלעפּט זיך צו די וואַרימע פינגער, ווי פון אַ קלעפּיגער פליסיגקייט געשמירט.

זעהט אויס, אַז דוד האָט זיך אַביסעל אינדרויסען פאַרזאַמט, ווייל ווען ער איז אַריינגעקומען אין שטוב, זיינען אַלע, חוץ רבקה'ן, געווען אויף די פיס. דער קליינער מאָטעלע איז אין איין העמדעל געזעסען אַנטקעגען לאָך פון הרובע. דאָס העמ־דעל אַריבערגעצויגען איבער די טריט, געציטערט דערפון, וואָס איהם איז געווען קאַלט אין פלייצעלע און געשמייכעלט, וואָס פון פאָרענט האָט איהם דאָס פייער אַזוי וואויל געוואַרעמט. דינה'לע איז געשטאַנען ביים טיש אַנטקעגען שפּיגעל אין די שיך־און־זעקלאַך, אין אַ קורץ אונטערשטע קליידעלע, וואָס האָט אויסגעזעהן אַרום איהרע פיסעלאַך, ווי אַ שירעמעל, און האָט זיך מיט די נאַקעטע, פאַרגליווערטע, פולע הענטלאַך, מיט אַ גרויסען שוואַרצען קאַם (דער מוהמע'ס קאַם) צוקעמט די בלאָנדע לעקעלאַך... רייזעל איז געווען אין קיך, און פון דאָרט האָט זיך געלאָזט הערען איהר האַרט־שטאַלענער קול.

— די מוהמע שלאָפט נאָך? — האָט דוד געפרעגט ביי דער קליינער, און געפרעגט האָט ער עס, ערשטענס, צוליב דעם, וואָס רייזעל האָט דאָרט אין קיך געשריען, און, צווייטענס, דאַריבער, ווייל ער האָט געוואָלט וויסען, צי האָט ער גוט געטאָן, וואָס ער האָט אַ הר לאָדען ניט געעפענט...

— ניין, זי ליגט אזוי! — האָט דינה'לע מיט א פארשלאָפען קול'כעל געענטפערט.

ווען רייזעל איז אריינגעקומען אין קורצען מילטענעם רויטען הינטער־ראָק און מיט א נאַסען פנים, האָט זי דוד פארוואונדערט אנגעקוקט. מאָדנע עפּעס איז זי איהם איינגאנצען אויסגעקומען; ווייט און פרעמד, ווי ער וואָלט זי דאָס ערשטע מאָל ביי זיך אין שטוב דערזעהן, און רייזעל האָט, אראָפּכאַפּענדיג דעם האנדטוך פון דער וואנט, בייזלאָך א פרעג געטאָן:

— וואָס קוקסטו מיך אזוי אָן? — האָסט מיך ניט דער־קענט? און אין א ווײלע אַרום צוגעגעבען: וואָס דרעהסטו זיך אַרום אזוי ווי א נעכטיגער? וואָס עפענסטו ניט די קלייט?

— און א ווייז געבענדיג מיט'ן פינגער אנטקעגען, צום קאָנקור־רענט: — אודאי, יענער זיצט שוין מן הסתם א פּאָר שעה אין געהאַקטע וואונדען...

— ווי דו עפענסט נאָר די אויגען, אזוי עפענסטו דאָס מויל!

— האָט דוד שטיל, אָבער מיט עקעל געזאָגט, און זי האָט מיט כעס געענטפערט:

— איידער זיך ארומצודרעהען איז אפשר ניט גלייכער דאָס קינד אָנטאָן? עס זיצט דאָך נעבאך א נאַקעטע און ציטערט.

ער האָט א פּיל באַדייטענדען קוק אויפ'ן קינד געוואָרפען, דערמאָנענדיג זיך אין חלום, און עס צוגערופען צו זיך...

דאָס דינסטמיידעל איז אריינגעלאָפען מיט א קאָכיגען סאַ־מאָוואַר, לאָזענדיג נאָך זיך א גלאַנציג טייכעלע אויף דער רויטער פּאָדלאָגע, פון וועלכען עס האָט זיך איבער דעם גאנצען וועג גע־צויגען א פּאַרע. זי האָט איהם א שטעל געטאָן אויף דער מע־שענער טאַץ, וואָס איז שוין געשטאַנען צוגעגרייט אויפ'ן טיש, און דערביי האָבען אַלע גלעזער, וואָס זיינען צוזאַמען געשטאַנען, געמאַכט א גלעזערנעם געוואַלד.

מ'איז געזעסען און געטרונקען טיי, פון די מיילער, גלעזער און שאָלען און פונ'ם סאַמאָוואַר האָט געגעבעלט א פּאַרע, וואָס האָט זיך דווקא בולט געוויזען אנטקעגען דער זון, וואָס האָט בשעת

מעשה געמאָלט ליכטיגע, פארגאָלדעטע קעסטעלאך אויפ'ן טיש און דער פאָדלאָגע. אלע פיר, די גרעסטע און די קלענסטע, וואַ־רעם אָנגעטאָן און מיט קאַלטען וואסער ארומגעוואַשען — האָט זיך געפיהלט אויף זיי די פריהמאָרגענדיגע פרישקייט. רייזעל און דוד האָבען שטיל און אומעטיג געשוויגען. דער לעצטער האָט לאנגזאם געטרונקען די טיי, און פון צייט צו צייט פארלאָפען מיט א קוק אויף רייזלען, און זי אויף איהם, און קענטיג איז געווען אז זיי האָבען פון עפּעס צו ריידען, נאָר עפּעס אזעלכעס וואָס איז שוין גלייכער צו שווייגען. און ביידע האָבען געגאַרט צו האָבען רבקה'ן ביים טיש און גלייכצייטיג זיינען ביידע געווען צו־פרידען, וואָס זי איז נישטאָ...

דוד איז אין דעם פריהמאָרגען אויסערגעוועהנליך צאַרט גע־ווען צו די קינדער: האָט פון ביידען קיין אויג ניט אראָפּגעלאָזט, זיי געגלעט און אויף זייערע קינדערשע פראַגען באַלד און גערן געענטפערט; געענטפערט אפילו דעם קליינעם אויף דער פראַגע:

— טאַטע, פארוואָס האָסטו א באָרד און די מאַמע נישט?

דוד האָט זיך צושמייכעלט און געזאָגט: אזוי האָט גאָט באַשאַפען; א טאַטע דאַרף האָבען א באָרד און א מאַמע ניט.

רייזעל האָט איילענדיג אויסגעזופּט די טיי פון שאָלכעל און איז ארייןגעלאָפען אין קלייט. אין עטליכע מינוט ארום האָט זיך רבקה אויף דער שוועל פון עס־שטוב באַוויזען, האָט מיט א לייכטען נייג „גוט־מאָרגען" געזאָגט דוד'ן, נאָר דוד האָט ניט געהערט, איהם האָט זיך פּשוט פארדרעהט דער קאָפּ, זי דער־זעהענדיג... עפּעס האָט זי זיך איהם אין חלום צונויפגעפלאָכטען מיט'ן „געשטאָרבענעם" ברודער און עס איז אלץ געוואָרען אזוי נעבעלדיג און שרעקענדיג. ער האָט ניט געוואוסט, וואָס מיט איהם טוט זיך, ער האָט נאָר געפיהלט, אז זי, רבקה שטעהט אנטקעגען. ער האָט זי געפיהלט, נאָר ניט געזעהן, אפילו ניט גע־קאָנט קוקען אין איהר זייט אריין, פּשוט מורא געהאַט די אויגען אויפצוהייבען. ענג איז פאַר איהם די שטוב געווען. וואָס האָט זי זיך אוועקגעשטעלט — וואָס וויל זי פון איהם?... וואָס וויל

זי ?... ער פיהלט איהרע שטעכעדיגע בליקען... וואָס איז אזעל־כעס ? פאר וואָס ? און זי שטעהט דאָך ! אין מוח קייקעלט זיך, דרעהט זיך, דראַפּעט זיך די נאַכט, די פארגאַנגענע נאַכט, דער חלום, אין וועלכען ער קאָן זיך ניט פאַנאַנדערקלייבען, וואָס איינענטליך איז אין איהם שרעקליכער... און דאָס גנב׳ענען זיך צו איהר אין צימער, און צולעצט דער פריהמאָרגען...

און רבקה איז נאָך אַלץ געשטאַנען אויף דער שוועל. איהרע אויגען האָבען געגלאַנצט מיט פאַרדרוס : דוד האָט איהר אויפ׳ן „גוט מאָרגען" נישט געענטפערט ! אזוי גלאַנצען אָפט די אויגען ביי עלטערע קינדער, ווען עס גלוסט זיך זיי וויינען, אויפשטעהענ־דיג פון שלאָף, און זיי שעמען זיך... דאָס געזיכט איז געווען ליי־דענשאַפטליך בלאַס, און דעריבער האָט זי אויסגעזעהן נאָך צאַר־טער און יונגער...

„אפשר האָט ער, דוד, נישט געהערט דעם „גוט־מאָרגען", האָט זי געטראַכט. ניין, ער וויל איהר פשוט נישט ענטפערען. אָט וויל ער אפילו אין איהר זייט נישט קוקען... ניין, דאָס איז שוין שרעק־ליך. אזוי ווייט איז עס שוין דערגאַנגען, אז מען וויל איהר שוין פשוט און גלאַט אוי ראיהר „גוט־מאָרגען" ניט ענטפערען...

א טייוולאַניש שמייכעלע האָט זיך אויף דעם ווייבעל׳ס קורצע דיקע ליפּען צוגאָסען : וואָס טוט זיך דאָס מיט איהם ? דאָס הארץ קלאַפּט אויף ארויסצושפּרינגען.

— אָט דאָס הייסט אַן אמת׳ער מענש ! — האָט רבקה פּלוצים היסטעריש אויסגערופען. — ער האָט מיר אפילו אויפ׳ן „גוט־מאָר־גען" נישט געענטפערט...

פינסטער איז געוואָרען דוד׳ן אין מח און ווען עס איז אין איהם צוריק ליכטיג געוואָרען, איז געבליבען אַן איינדרוק, אז ער איז נאָר־וואָס אין א טיפען אָפּגרונט געפאַלען... דאָס הארץ האָט שטום־וועהטאָגדיג געשניטען און געוואָלט האָט ער זיך עפּעס פאַר־ענטפערען, עפּעס זאָגען, נאָר ער איז זיך שטיל, שטיל געזעסען, געזעסען און געגליווערט, און רבקה איז שוין דאָרט ביי זיך אין צימער מיט׳ן געזיכט אין קישען געלעגען און געהערט האָבען זיך

איהרע פארשטיקטע קולות. דינה'לע האט זיך געלאזט לויפען צו דער מוהמען, נאר דוד האט זי מיט א האנט אין דער לופט אפגעשטעלט און קוים־קוים אויסגערעדט:

— רוף בעסער די מאמע...

זעקסטער קאפיטעל.

פון חיים'ען איז אנגעקומען א דריטער בריף, א „זאקאזנאי" מיט א „פיקטשער". עס איז איהם גאר נישט געווען צו דערקענען, אט דעם חיים'ען: אהן א בארד, אהן וואנצען. דער בריף איז שוין גארנישט געווען קיין פארגלייך מיט די ערשטע צוויי בריף; ער פארדינט שוין דארט געלד, חיים. א „פעדלער" איז ער און האפט צו גאט, אז מיט דער צייט, ווען ער וועט זיך נאר אויסלערנען ענגליש רעדען, וועט ער גאר גוט פארדינען.

וואס געהער דאס אפגעגאלטער בארד — דאס האט ער גע־מוזט, ווייל מען איז איהם נאכגעלאפען אין די גאסען. נאר דאס וויכטיגסטע אין בריף איז געווען, וואס חיים האט צוגעזאגט, אז אי"ה נאך פסח שיקט ער ארויס רבקה'ן א שיפס־קארטע. דאס איז פאר אלע דריי זעהר וויכטיג געווען.

רבקה איז אין יענעם טאג, וואס דער בריף איז אנגעקומען, געווען אויסערגעוועהנליך אינטערעסאנט. זי האט געלאכט, גע־שטיפט און צעהן מאל אויף דער מינוט באטראכט דאס בילד, וואס האט אהן דער בארד אויסגעזעהן אויף א גאנץ צעהנדליג יאהרען אינגער. זי האט איבער'ן טאג א פאר מאל געביטען די בלוזקע־לאך און עטליכע מאל אנטקעגען שפיגעל צעווארפען די האר און זיי פארקעמט. די אויגען האבען געגלאנצט פאר גליק און איבער דער גאנצער שטוב האט זיך איהר יום־טוב געפיהלט. ניין, פאר דעם ווייבעל איז ווינציג געווען, וואס ביי איהר אליין איז יום־טוב; זי האט באדארפט, ארום איהר זאל זיך עס אויך פיהלען. זי האט אומעטום דעם שטויב ארומגעווישט, האט די קינדער די קעפלאך געוואשען און זיי אויסגעפוצט. און וואס האט זי אין יענעם

טאָג נישט אָפּגעטאָן, אָט דאָס שטיפערישע ווייבעל! זי האָט אַלץ געטאָן, וואָס איהר איז נאָר אין קאָפּ אריינגעפאַלען.

צו פּסח איז נאָך אָבער גאַנצע צוויי חדשים געבליבען... דוד האָט דעריבער געטראַכט. די צוויי חדשים זיינען איבער גענוג, דאָס ווייבעל זאָל איהם פון זינען אראָפּפיהרען... ניין, ביי איהם איז דאָס שוין גאָר קיין יום־טוב נישט געווען... איהם איז געוואָרען אומעטיג און חושך אויף דער נשמה... די שטוב — אַ גיהנום, און ער האָט אין גיהנום געברענט. דאָס הארץ זיינס — אויף הייסע קויהלען געלעגען.

דוד האָט זיך מיט דעם בריף נישט געפרעהט. פרייד וואָלט ער געהאַט, ווען דאָס, וואָס דער ברודער זאָגט־צו דער שווענערין אויף נאָך פּסח, וואָלט געשעהן שוין. און אַ שלעכטען איינדרוק האָט נאָך אויף איהם געמאכט דער ברודער מיט דער געגאָלטער מאָרדע... ער האָט פּשוט נישט געקענט קוקען אויפ'ן בילד... פרעמד איז עס איהם דאָס בילד... פרעמד דער ברודער, וואָס איז שוין אין אמעריקע... האָט זיך אָבער אַ נאָגענדע בענקשאַפט דערוועקט נאָך יענעם ברודער, וואָס דער ברודער איז איהם פרעמד געוואָרען, האָט ער אַ וועהטאָגדיגע אייפערזוכט צום ברודער דערשפּירט...

דעמזעלבען טאָג איז דוד'ן איינגעפאַלען, אז לענגער קאָן שוין דאָ די שווענערין ביי איהם ניט בלייבען, כאָטש ער האָט גע־וואוסט, אז זי האָט ניט וואוהין צו פאָהרען און אויך געוואוסט, אַז זי וואָלט שוין לאַנג אַליין אוועקגעפאָהרען, וואָלט זי נאָר געהאַט וואוהין. און דאָך האָט עס אַנדערש ניט געקאָנט זיין; ער האָט וועגען איהר ניט געקאָנט טראַכטען, פיהלענדיג, ווי ער פארלירט זיך... עפּעס האָט זי געהאַט געוואָלט אין יענעם פריהמאָרגען אוועק־פאָהרען צו איהר ברודער, און ער ווייסט ניט, פארוואָס זי איז דאָ געבליבען... ציי האָט זי זיך פּלוצלונג געכאַפּט, אַז זי האָט איהם שלעכט פארשטאַנען? יאָ! דאָס וואָלט טויזענט מאָל ערגער געווען פאַר איהם... ניין, דאָס טאָר זי אויף קיין פאַל ניט וויסען. גלייכער, זי זאָל מיינען, אַז ער פארגינט איהר ניט זיין שטיקעל ברויט... גלייכער... דאָס טאָר זי אויף קיין פאַל ניט וויסען...

דוד איז געווען בלאַס און צוטראָגען. עס האָט איהם געפי־בערט פונ'ם געדאַנק, טאָמער האָט זיך רבקה אָנגעשטויסען... ניין, ער וועט איהר באווייזען, אַז ס'איז ניט דאָס... פשוט, ער וויל זי אַזוי דאָ ביי זיך אין שטוב נישט האַלטען... גאַנץ פאַרשטענד־ליך — ער איז קיין גביר נישט... וועט עס יעדערער פאַרשטעהן: אַפּגעהאַלטען זעקס חדשים, מעהר קאָן ער ניט... ער וועט פשוט זאָגען, ער וויל זי דאָ מעהר ניט האַלטען... ער האָט געמיינט, אויף צוויי־דריי חדשים, אָבער אויף זיבען־אַכט?...

ס'איז נאָך געווען האַלבער טאָג, ווען ער איז אַוועקגעגאַנ־גען אין שוהל דאַווענען מנחה. ער האָט פשוט געוואָלט אַוועקגעהן פון שטוב. אין בית־המדרש איז קיינער ניט געווען; בלויז גבריאל דער שמש איז געלעגען אויף אַ באַנק נעבען דער הרובע און געשלאָפען, און יוסף דער מוכר־ספרים'ניק, וואָס קומט צוויי־דריי מאָל אין יאָהר אין שטעדטעל און צולעגט זיך מיט זיין סחורה אויפ'ן לאַנגען טיש. אַליין זיצט ער און רויכערט איין ציגאַר נאָכ'ן אַנדערען אין גרויסען טשערעטענעם ציגאַרען־שפּיץ. צדער ער דרעהט זיך אַרום איבער'ן בית־המדרש און רייבט זיך דעם שטערן.

— שלום עליכם! — האָט דוד געזאָגט, געבענדיג איהם די האַנט.

— עליכם שלום! — האָט דער מוכר ספרים'ניק געענטפערט.

דוד איז צוגעשטאַנען צום טיש און אָנגעהויבען באַטראַכטען די סחורה, און דערמאָנט האָט עס איהם אין די קינדערשע יאָהרען, ווען דערזעלבער יוסיל, וואָס איז שוין, אייגענטליך, אַ זקן, נאָר האַלט זיך נאָך יונג און מונטער, האָט זיך אויף דעם זעלבען טיש צולעגט מיט דערזעלביגער סחורה און ער, דוד, פלעגט דאָ אָפּזיצען שעה'ען־לאַנג און טאַפּען און גלעטען די קליינינקע, פּיצינקע סידורים'לאַך ביז יוסיל פלעגט איהם אַרויסיאָגען פון בית־הדמרש...

אַ, איצט וועט איהם שוין יוסיל גאַרנישט זאָגען, ער האָט זיך צו־שמייכעלט פונ'ם געדאַנק און, האַלטענדיג אַ קליין „שיר־שבתה'לע" אין די הענט, געזאָגט:

— איהר געדענקט, ר׳ יוסיל, ווי איהר פלעגט מיך אַרוים־טרייבען פון שוהל, ווי איהר פלעגט מיר, דרעהענדיג די אויערען, מאַכען אַ שלשלת?

— נו, פאַרוואָס זאָל איך דאָס ניט געדענקען, און פון וואָס איז דאָ בכלל פאַראַן צו רעדען!

ער איז זעהר אַן ערנסטער, אַט־דער יוסיל. אָט, אַ מעשה פון גזלנים, פון מתים וועט ער מיט פאַרגעניגען אויסהערען, און קאָן אַליין אויך דערצעהלען.

זיי האָבען זיך אַוועקגעשטעלט ביי דער צווייטער הרובע און זיך געוואַרימט. נאָר עפּעס איז דאָרט געווען ניט היימליך פון די פיל שאָטענס, וואָס זיינען איבער׳ן גאַנצען בית־המדרש געווען צולעגט פון די שטענדערס און פון די פיר דיקע באַלעמער־זיילען. ניט היימליך איז אויך געווען פון די צופיל פענסטער און דערפון, וואָס די הרובעס זיינען געווען שטאַרק הייס און אין בית־המדרש איז געווען קאַלט. עס איז געווען טונקעל, שטיל און אומעטיג, און אַלץ האָט ווי אויסגעזעהן וואַכעדיג און אָרים.

— דערצעהלט עפּעס אַ מעשה, — האָט דוד געבעטען ביי רב יוסיל׳ען.

יוסיל איז דוקא אַ איד אַ שתקן, נאָר אַ מעשה דערצעהלען — אָך, מיט פאַרגעניגען! נאָר פריהער מוז ער זיך אַ ציגאַר מאַכען, אויסקלאַפּען דעם פאַרברוינטען ציגאַרען־שפּיץ, איינשטעקען דעם ציגאַר און פאַררויכערען.

— הער!... די מעשה האָב איך נאָך, דאַכט זיך, קיינמאָל ניט דערצעהלט, און אויב אַפילו יאָ, זאָלסטו מיר אין מיטען ניט איבערשלאָגען... די מעשה האָט מיט מיר אַליין געטראָפען, ס׳הייסט, ניט מיט מיר אַליין, נאָר איך בין געווען דערביי... ס׳איז שוין אין דעם אַן ערך... אַ יאָהר פערציג, און אפשר טאַקע אַריבער פערציג יאָהר... מיר זיינען געפאָהרען אויף אַ חתונה. דער חתן איז גע־ווען מיינער אַ געשוועסטער־קינד, אַ צאַצקע אַ יונגערמאַן. צוויי פוהרען זיינען מיר געפאָהרען: אין איין פוהר דער חתן מיט טאַטע־מאַמע, שוועסטער און ברידער, אין דער צווייטער — איך מיט

מיינע טאַטע־מאַמע און נאָך אַ פּאָר איינענע. עס איז געווען נאָך פּורים. אין דרויסען האָט שוין געלאָזט, מען האָט נאָך געקאָנט פאָהרען מיט אַ שליטען און מען האָט שוין געקאָנט פאָהרען מיט אַ וואָגען. אַזאַ מין וועג איז דאָס געווען, איז טאַקע דער חתן געפאָהרען אויף אַ וואָגען און מיר — אויף אַ שליטען. באַדאַרפט האָבען מיר אַריבערפאָהרען דעם האָרין. דו ווייסט דאָך דעם האָרין; דאָס איז אַ טיפער ברייטער טייך און טראָגט מיט אַ שוואַרץ יאָהר. מיר, אידען, ווייסען דאָך גאָרנישט. פרעגט מען ביי די גויים, טאַקע ביי יענע, וואָס האָבען אונז געפיהרט: „מאָזשנאָ פערעיע־כאַט?" זאָגען זיי: „אַ, שטשאָ יאַק!" און מאַכען זיך אַ געלעכ־טערעל פון די „זשידקעס". אַז אַ גוי זאָגט, מן הסתם ווייס ער. שמייסען זיי די פערד, און די רעדער קאַטשען זיך שוין אויפ'ן אייז; מיר, הייסט עס, אינ'ם שליטען, פאָהרען זיי נאָך. און ווען מיר זיינען שוין געווען העכער דעם העלפט טייך אַריבערגע־פאָהרען, פּלוצים — אַ טראַסק, אַ שפּאַלט, און די הינטערשטע רע־דער זיינען רגע כמאמרא פאַרזונקען געוואָרען אין וואַסער. איך ווייס עד היום ניט, וואָס אַזוינס איז דעמאָלט געשעהן, ווי אַזוי אַלע זיינען געבליבען אויפ'ן וואָגען און ווי אַזוי דער חתן איז פּלוצים ניט געבליבען. און איך ווייס עד היום ניט אויף וואָס פריהער צו חדוש'ן זיך. מילא, דאַרף איך דיר ניט לאַנג מאַריך זיין, וואָס פאַר אַ יללה ס'האָט זיך אויפגעהויבען, נאָר דאָס איז ביי מיר ניט דער עיקר המעשה; די מעשה קומט ערשט! איך וועל דאָ דערצעהלען, וואָס פאַר אַ מין זאַקליאַטע אידען מיר האָבען אַמאָל געהאַט, איך מיין טאַקע דעם פעטער מיינעם, דעם חתנ'ס פאָ־טער ע"ה. ער איז שוין אויך אויף דער אמת'ער וועלט. ער האָט נאָר אָפּגעטאָן אַ קלייניגקייט: „שאַט, רבותים! האָט ער אויס־געשריען, ווען מיר זיינען נאָס און פאַרגליווערט אַריבערגעפאָהרען אויף יענעם זייט טייך, — שאַט! — האָט ער אַ געשריי געטאָן, — מיר פאָהרען אויף אַ חתונה! מיר פאָהרען חתונה מאַכען דעם זוהן אונזערען, אויב ניט יענעם, איז דעם. מען זעהט, אַז דאָס איז מן השמים, אַז דאָס איז ניט געווען קיין זווג. דער אויבערשטער

האָט רחמנות געהאט אויף אַ אידישע טאָכטער. ניט געוואָלט זי פאַרוויסטען, צו לאָזען אַן אַלמנה. ער, ברוך הוא, איז אַ גרויסער בעל־רחמים. לאָמיר אויפהויבען די הענט צו איהם און דאנקען פאַר׳ן חסד, וואָס ער האָט געטאָן מיט דער פרומער אידישער טאָכטער!״ וואָס טויג דיר — איך וועל עס מאַכען בקיצור.

אַלע זיינען פאַרפאָהרען אין אַן אכסניא און זיך איבערגעטאָן, ווער וואָס ס׳האָט געהאַט און געהייסען שטעלען דעם גרויסען סאַמאָוואַר, און באַלד האָט דער מחותן, דער פעטער מיינער, אוועקגעשטעלט אַ גרויסע פלאַש בראנפען אויפ׳ן טיש, מיט לעקאַך, מיט שטרודעל, און האָט געהייסען, ממש באַפוילען, אַלע זאָלען טרינקען, אַ סך טרינקען. און געשיקט האָט ער רופען דעם מחותן. אריינגערופען אין אַ באַזונדערען אַלקיר, אויסדערצעהלט איהם די גאַנצע מעשה, ארויסגעקומען צוריק פאַרוויינטע, נאָר אָבער, הייסט עס, ניט פאַרקלאָגט, און מען האָט געשריבען נייע תנאים און ס׳איז געווען אַ חתונה. מיינסט אַ טרויעריגע? — איך האָב נאָך זינט איך לעב אַזאַ פרעהליכע חתונה ניט געזעהן. מען האָט איבערגעקערט די שטוב, ביז׳ן גאַרטעל האָט מען זיך געבאָדען אין בראנפען...

ער איז אַנטשוויגען געוואָרען, האָט אַ שטאַרקען ציה געטאָן דאָס ציגאַר און ארויסגעלאָזט אַ געדיכטען רויך. אין בית־המדרש איז געווען שטיל, שטיל און אונהיימליך. אַלץ איז געווען אין גרויען אומעט פאַרהילט. די שאָטענס פון די שטענדערס און פון די פיר נארישע זיילען זיינען געדיכטער געוואָרען. קענטיג, די נאַכט האָט אָנגעהויבען צופאַלען און דאָס האָבען פריהער פון אַלץ די שאָטענס דערשפירט.

דוד איז געשטאַנען אַ פאַרזונקענער. פאַר זיינע אויגען איז געשטאַנען דאָס שרעקליכע בילד. און, מערקווירדיג, וואָס דאָס איז אַזוי צוגעפאַסט צו זיין איצטיגען צושטאַנד... זיין באָדען איז ניט פעסטער געווען פון יענעם אייז, אויף וועלכען די מחותנים מיט׳ן חתן זיינען געפאָהרען... ער פיהלט, ווי ער, דער באָדען,

שפּאַלט זיך אונטער איהם, און אַט־אַט, אַ ליאַדע מינוט, געהט ער אונטער.

— אי־אי־אי! — האָט יוסיל דער מוכר־ספרים׳ניק אָפּגע־זיפצט — חבל על דאבדין, ניטאָ היינט אזעלכע אידען, ניטאָ אזא אמונה אין גאָט ברוך הוא!...

פון דעם אי־אי האָט זיך גבריאל דער שמש אויפגעכאַפּט און זיך ווילד מיט זיינע אַלטע, נאַסע אויגלאך אַרומגעקוקט און, דער־זעהענדיג דוד׳ן, האָט ער פלינק די פיס פון באַנק אַראָפּגעוואָרפען, האָט אויסגעצויגען שטאַרצענדיג די הענט אין דער לופטען און געפרעגט:

— ס׳איז שוין נאכט?

אפשר האָט ער, ווייל ער איז אויפגעשטאַנען פון שלאָף, באַמערקט, אז די נאַכט פאַלט־צו.

— זעהט אוים! — האָט דער מוכר־ספרים׳ניק געענט־פערט.

דוד האָט זיך געוואונדערט, וואָס יענער פרעגט עפּעס אזא פּשוט׳ע זאַך, און וואָס דער ענטפּערט... ער איז אזוי ווייט גע־ווען פון דעם פּשוט׳ען וואָכענדיגען לעבען און פון געוועהנליכע ווערטער... עפּעס האָט ער געגאַרט, עפּעס האָט ער ערוואַרטעט און מאָמענטענווייז געגלויבט, אַז דאָ אין מקום־קדוש איז דער אָרט, וואו ער קאָן אויף איהם וואַרטען. אי דאָס, אי יענעס, איז געווען אזוי אונקלאָר און אונבאַשטימט.

ניין, ער האָט ניט געוואוסט, וואָס איהם איז אָין וואָס ער וויל. געהענדיג אהערצו, האָט ער געמיינט, ער וועט זיך דאָ מיאַ־כען דאָס מקום־מקלט, וועט פון איהר אַנטלויפען. אָבער ניין, דאָ איז זי אויך מיט איהם, זי טרעט ניט אָפּ אויף אַ רגע... זי איז געוואָרען פאַר איהם אַן עיגול, אַ פייערדיג ראָד, וואָס בליצט מיט פאַרשידענע פאַרבען, רייצענדיגע פאַרבען, און ער קאָן פון דעם ראָד ניט אַרויסשפּרינגען...

ס׳איז אַריינגעקומען זעליע, אַ קליין אידעל, מיט אַ גרויסער באָרד, וואָס האָט אויסגעזעהן ווי אַ פאַרשטעלט אינגעל, געוואַשען

די הענט ביים כיור און אויפ'ן קול געזאָגט „אשר יצר", נאָכדעם מיט אַן אויקען און קרעכצען זיך אָוועקגעשטעלט ביי דער הרובע און געזאָגט:

— זעהט אוים, אַז מיר וועלען היינט קיין מנין ניט האָ־בען!...

אין עטליכע מינוט אַרום נאָך זעליע'ס אַריינקומען האָט זיך דערהערט, ווי אימיצער פּאָרקעט זיך ביי דער טיר. גבריאל האָט געעפענט, און ס'איז אַריינגעקומען דינה'לע, פאַרוויקעלט אין אַ שאַל, פון וועלכען ס'האָט נאָר דאָס פּנים'ל איהרס אַרויסגעקוקט. דוד איז מיט האַסטיגע טריט איהר אַנטקעגענגעגאַנגען און גע־פרעגט:

— וואָס איז?

די קליינע האָט באַמערקט, אַז ער האָט זיך דערשראָקען און איהם אַ ווײַלע פאַרשעמדיג אָנגעקוקט, נאָכהער אַרויסגענומען פון אונטער דער שאַל צוויי גרויסע סטעאַרינאָווע ליכט און געזאָגט:

— די מוהמע האָט דיך געבעטען, זאָלסט אָנצינדען די ליכט, זי האָט יאָהרצייט נאָכ'ן זיידען.

— נאָך וואָסער זיידען? — האָט דוד פאַרוואונדערט גע־פרעגט.

— נאָך דער מוהמע'ס טאַטען! — האָט דינה'לע געזאָגט מיט אַ העכערען טאָן, וואונדערנדיג זיך ווי קומט עס, וואָס דער פאָטער ווייסט ניט, ווער איהר זיידע איז.

— נו, גבריאל! — האָט דוד געזאָגט צום שמש, — איהר מוזט צונויפשלעפּען אַ מנין, מיר האָבען אַ יאָהרצייט.

און ס'איז געוואָרען אַ מנין. דוד האָט געדאַוונט פאַר'ן עמוד, וואו עס האָבען געברענט דער שוועגערינס ליכט, און גע־דאַוונט האָט ער אַזוי פרום, אַזוי האַרציג, מיט אַזאַ צובראָכען געמיט, אַז ער האָט ביי אַלעמען די הערצער גערירט און אַלע האָבען פרום געדאַוונט, ווי נאָך אַ תענית.

נאָכ'ן דאַוונען האָבען דוד'ן אַ פּאָר אידען באַמערקט, וואָס ער זעהט אוים אַזוי בלייך, גלייך ער וואָלט, באַהיט גאָט, ערשט

ניט לאנג פון א קרענק ארוים... זיי האבען עס שוין לאנג באַ־מערקט, און באזונדערס איצט נאָכ'ן דאווגען. ער איז עפעס, חלילה, ניט געזונד? ניין? וואָס דען איז איהם? עס מערקט זיך, אז מיט איהם איז עפּעס.

אויף מאָרגען האָט זיך דוד פּאַרטאָג אויפגעכאפּט. עפּעס האָט ער געדענקט, אז ער דאַרף פאַר פריה געהן אין שוהל אריין, און געצויגען האָט איהם דאָס מאָל אין שוהל אריין עפעס אַנדערש ווי אַלע טאָג. ער איז עפּעס געווען מאָרגע געשטימט, עפּעס אַ שווערמיטיגע, רעליגיעזע שטימונג האָט דאָס הארץ זיינס גע־פּרעסט, פּונקט אַ פרומער איד אין אַ יאָהרצייט טאָג. די שווע־רין זיינע האָט יאָהרצייט, און ער האָט געמיינט, אז ער דאַרף פאַר פריה געהן אין שוהל אריין, אז ער מוז דוקא דאווגען פאַר'ן עמוד, וואו ס'ברענען דער שוועגערינס ליכט.

רייזעל האָט באַמערקט, אז ער איז איהר עפּעס כאַפּענדיג און איילענדיג, האָט זי עס איהם געפרעגט: וואָס, וואוהין איילט ער זיך אַזוי? און ער האָט געענטפערט, אז ער איילט זיך ניט, אז ס'דאכט זיך איהר נאָר אַז ער איילט זיך...

— איך וועל דיך ניט לאָזען היינט געהן אין שוהל אריין,

— האָט זי מיט אַ הארטער אַנטשלאָסענקייט געזאָגט, אויפמערק־זאם באַטראַכטענדיג איהם.

— . . . פאַר וואָס? — האָט ער מבולבל אַ פרעג געטאָן, און געטראַכט: אַ סברא?... ווי אַרום... ניין דאָס קאָן ניט זיין...

און רייזעל האָט איהם ניט געקאָנט זאָגען פאַר וואָס... ס'איז געגוג געווען אַ קוק צו טאָן אויף זיין פּנים. זי האָט עס איהם אָבער ניט געקאָנט זאָגען, ווייל זי האָט זיך אַליין געוואָלט איבער אַן אומבאַוואוסטער סיבה איינריידען, אַז איהם איז גאָר־ניט, אַז איהר דאַכט זיך נאָר, אַז ס'איז איהם עפּעס און גע־וואָלט האָט זי זיך דאָס איינריידען דערפאַר, ווייל זי האָט גע־שפּירט, אַז מיט איהר מאַן קומט פאַר עפּעס זעהר ערנסטעס.

זיי זיינען געשטאַנען אַ פּאָר מינוט אין מיט'ן שטוב נאָהענט

איינס אָנטקעגען דעם צווייטען און שטום זיך איבערגוואָרפען מיט בליקען. צולעצט האָט ער זי פּאַמעליכקע אָנגענומען ביים עלענבויגען, האָט זי אַריינגעפיהרט אין שלאָפצימער און, זיך אומקוקענדיג אהין, פון וואַנען ער איז נאָר וואס ארויסגעגאנגען, האָט א פרעג געטאָן:

— וואָס! ?...

א שטייפיג־שטעכעדיגע קעלט האָט זיך איבער איהר קערפּער צוגאָסען, און זי האָט אויך א פרעג געטאָן:

— וואָס! ?...

דוד האָט פעסט צוגעמאכט די טיר, צוגעפיהרט רייזלען צום פענסטער, און געזאָגט:

— הער, רייזעל!...

— ... נו?...

— ... איך וויל, זי זאָל אוועקפאָהרען פון דאַנען.

— רבקה — האָט רייזעל פאַרוואונדערט געפרעגט.

— ווער דען? — האָט ער פאַרדראָסיג א ברום געטאָן.

— גאָט איז מיט דיר, וואָס רעדסטו?... וואס עפּעס פּלוצלינג?... ווי אַזוי טרייבט מען ארויס א מענשען פון שטוב!

ער האָט אוועקגעלייגט די רעכטע האנט אויף די אויגען און זיי שטאַרק איינגעדריקט, און, גלייך ווי ער וואָלט איהרע ווערטער ניט געהערט, א ברום געטאָן:

— זאָג איהר, זי זאָל אוועקפאָהרען פון דאַנען!

— ווער, איך? — האָט רייזעל אויסגערופען אוועקלייגענדיג א האנט אויפ׳ן הארצען, — איך זאָל זאָגען? איך וועל מיר בעסער דעם קאָפּ לאָזען אָפּהאַקען און כ׳וועל עס איהר ניט זאָגען... אויב דו ווילסט — איך וועל דיר נישט פאַרוועהרען, נאָר איך?...

— גוואַלד, וואָס רעדסטו אַזוי פיל! — האָט ער זי אין מיטען איבערגעשלאָגען, שטייף מאַכענדיג די אויגען און האַלטענדיג די האנט אויפ׳ן שטערען. און שפּעטער א ווייל איז געווען צו באַמערקען, ווי דאָס בלאַסע געזיכט איז עפּעס אויפגע־

פרישטער, מוטיגער געוואָרען, און ער האָט גוטמוטיג צוגעגעבען:
— יאָ, יאָ, ביזט גערעכט, מען קאָן טאַקע נישט!... — ער האָט געעפּענט די אויגען און פאַרטראַכט זיך, פאַרקוקט זיך אין אַן אונבאַשטימטער ריכטונג.

— פון מיינעטוועגען, אויב דו ווילסט עס אַזוי שטאַרק, — האָט רייזעל געזאָגט, נאָך אַ לאַנגער פויזע, — אויב דו ווילסט טאַקע, קען איך איהר זאָגען.

— וואָס זאָגען? — האָט ער פּלוצלינג אַ פרעג געטאָן.

— וואָס הייסט, וואָס? — האָט זי פאַרוואונדערט געפרעגט.

— געה דיר, איך בעט דיך, אוועק פון מיר, — האָט ער מיט אַ ליידענשאַפטליך קול געזאָגט, — לאָז מיך געמאַך; דו זעהסט נישט, קוים וואָס איך לעב.

און ערשט איצט האָט זיך רייזעל מישב געווען פרעגען, וואָס איהם איז.

דער ווינטערדיגער פריהמאָרגען האָט זיך שוין ברייט מיט זיין גאַנצער אומעטיגער גרויקייט אין שטוב צולעגט. ס'איז שוין לאַנג אויסגעלאָשען געוואָרען, וואו עס האָט ערגעץ אַ פייער'ל געברענט, און אויסגעלאָשען האָט מען זיי נישט, ווייל ס'איז ליכטיג געווען, נאָר ווייל מיט זיי איז געווען נישט טאָג, נישט נאַכט, ניט ליכטיג און נישט פינסטער. און אַז מען האָט זיי אויסגעלאָשען, די פייערלאַך, איז עפּעס אָויך אי ליכטיגער, אי פינסטערער געוואָרען.

פון צייט צו צייט האָט זיך געלאָזט הערען דאָס סקריפּען פון שליטענס אויפ'ן אויסגעריבענעם גלאַנציגען וועג; דאָס האָ־בען גוים האָלץ צום מאַרק געפיהרט, אריבערגעפיהרט פון יענער זייט טייך די הויפענס היי, וואָס זיינען נאָך פון זומער אויף די לוגען געלעגען, — הויכע, אָנגעטאָסעוועטע שליטענס, אַז מען האָט זיי, די שליטענס, נישט אַרויסגעזעהן, און געדאַכט האָט זיך, אַז עס שלעפּען זיך בערג היי איבער דער ערד, און די פערד, וואָס האָבען די בערג היי געשלעפּט, האָבען אויסגעזעהן אַזוי קליין. פון צייט צו צייט האָט זיך אַ אידישע בהמה פאַר־גנב'עט

און א שלעפּ געטאָן א ביסעל היי, געכאַפּט א בייטש איבער׳ן רוקען און אָפּגעשטאַנען. און דאָס אַלץ האָט דערמאָנט, אז אמאָל איז זומער געווען און איצט איז ווינטער, און ער האָט שוין זיין מיטעלצייט דערגרייכט, און דעריבער איז ער אזוי שטאַרק און פעסט, אזוי רוהיג און סאָליד.

אין א פּאָר מינוט ארום נאָך רייזעל׳ס אוועקגעהן האָט זיך פון דרויסען קולות דערהערט.

דוד איז באַלד ארויסגעלאָפען און דערזעהן, ווי רייזעל און דער קאָנקורענט שטעהען אין מיטען גאַס און שלעפּען א גוי, זי פון איין זייט, יענער פון דער צווייטער זייט, און יעדער איינ־ציגער וויל איהם אריינשלעפּען צו זיך. און דערביי שילט רייזעל דעם קאָנקורענט מיט טויטע קללות, בייזערט זיך אופ׳ן ערל דער־פאַר, וואס ער באווייזט נישט זיין גוי׳שע גבורה אנטקעגען אידען און רייסט זיך נישט ארויס פון איהם.

ארום זיי איז שוין געשטאַנען א גאַנץ רעדעל מענער, ווייבער און קינדער און וואָליע דער סאָלדאַט, וואָס איז פול אויף אַלע חתונות. ער איז אויך געשטאַנען צווישען עולם מיט׳ן בע־רעזען שטעקעלע אונטער׳ן ארעם און זיך געווערטעלט.

דוד איז זיך פּאַמעליך ארויסגעגאַנגען און האָט פעסט אָנגע־נומען רייזלען ביים שווארצען דיקען וואטירטען עלענבויגען און געבעטען, זי זאָל אָפּלאָזען דעם גוי און אריינגעהן אין שטוב און דאָס האָט יענעם, דעם קאָנקורענט, אביסעל אָפּגעשוואכט און רייזלען נאָך מעהר דערצאָרנט און א דאַנק דעם איז זי ביים גוי געבליבען.

— אַך, טראַסטיא וואשא מאַטערי! — האָט דער פּויער מיט א גוטמוטיגען שמייכעל געזאָגט, זיך באַפרייענדיג פונ׳ם אידען און פון רייזלען; ער איז א וויילע געשטאַנען און ניט געוואוסט, אין וועלכער קראָם אריינצוגעהן, און רייזעל האָט שוין, זעהט אויס, אין דעם קונה איינגאַנצען פארגעסען. זי איז געשטאַנען און זיך גע׳קללה׳ט מיט׳ן „סיבירניק״, ווי זי האָט איהם א נאָמען געגעבען.

און דוד איז מיט׳ן פּויער אריין צו זיך אין קראָם.

רבקה איז די גאנצע צייט געשטאנען אין קראם, געקוקט אין דרויסען און איינגעהאלטען ביידע וויינענדיגע צאפּלענדיגע קינדער ביי די הענטלאך, וואס האבען זיך געריסען אין דרויסען ארויס. און ווען דוד האט נאר די שוועל פון קראם אריבערגעטראטען, האט ער באמערקט אויף זיך א פּאר גוטע, ליבע אויגען, וואס האבען געלויכטען מיט א פריינדליך שמייכעלע. דוד'ס פּנים האט אנגע־הויבען שיינען, ווי א פּאפּירענער לאמטערן, ווען מען שטעלט אין איהם אריין א ברענענדיג ליכט... צווישען באַרד און וואנצען האט זיך אן איינגעהאלטען גליקזעליג שמייכעלע צוגאסען.

— געהט אריין אין שטוב! — האט זי גוטמוטיג באפוילען, זעהענדיג, ווי ער שטעהט א צומישטער. — געהט אריין, איך וועל איהם שוין דא ענטפערען.

זי האט משלח געווען דאס קליינע פּארעל, פּלינק זיך ארונ־טערגעכאפּט הינטער דער כטאיקע און ער, דוד, איז נאך אלץ גע־שטאנען, און רבקה האט ניט אראפּגענומען קיין אויג פון איהם, האט זיך פון צייט צו צייט מיט זיינעם א בליק באגעגענט, א מאָדנער בליק, א פרעהליכער, א גלאנציגער און א צומישטער...

זי האט געענטפערט דעם קונה, געלד גענומען, רעשט געגעבען

— און דוד שטעהט נאך אלץ!

— דוד?

— ???...

רייזעל איז נאך אלץ געשטאנען אין דרויסען און געפלוכט.

זיבעטער קאפּיטעל.

שוין דאס צווייטע מאל באהערשט רבקה'ן אן אומעטיג־נעבעל־דיגער געדאנק, אז זי דארף אוועקפאהרען פון דאנען. זי וואלט נאך געווען ביים ערשטען מאל געפאהרען, ווען זי וואלט געהאט וואוהין... זי האט אפילו א ברודער, וואוינט ער, ערשטענס, זעהר וויט, עס דארף קאסטען א ים הוצאות, און, צווייטענס, וועט זי זיכער דארט לאנג ניט קאנען בלייבען: דער ברודער האט א סך

קינדער און איז דערצו קיין גביר ניט. זי וואָלט געקאָנט דאָרט אָפּזיצען אַ פּאָר וואָכען — און דערנאָך?... ניין, איהר וואָלט נישט געפּאַסט צו קומען צוריק אַהערצו... צוויי וואָכען? — ווער נויטיגט זיך עס אין איהר צוויי־וואָכעדיגען אָפּשייד?... ניין, זי ווייסט פּשוט ניט, וואָס מיט דעם דוד'ן קומט פּאָר... זי פּיהלט נאָר, אַז זי דאַרף אַוועקפאָהרען, און וויל זי זיך באַטראַכטען, פּאַר־וואָס זי דאַרף אַוועקפאָהרען, ווערט פּאַרטעמפּט דאָס געפיהל און זי הויבט אָן צו צווייפלען, צי באַדאַרף זי גאָר אינגאַנצען פאָהרען!... ניין, טראַכטען איז ניט געווען וועגען וואָס: זי האָט זיך באַדאַרפט אונטערגעבען איהר פּרויען־אינסטינקט, זי האָט נאָר געפּיהלט, אַז זי באַדאַרף עס טאָן, כל זמן זי האָט דערפון ניט געטראַכט. און רייזלען זעהט זי מיט יעדען טאָג טרויעריגער, שווייגענדיגער, און האָט אַ שאַרפען קלוגען בליק באַקומען. האָט איהר, רבקה'ן, כסדר פּאַרשענדיג נאָכגעקוקט און די אויגען האָבען מאָדנע געבלינצעלט...

רבקה האָט, ווי ווייט מעגליך, אָנגעהויבען אויסמיידען דוד'ן. זי האָט זיך עפּעס שווער־מוטיג געפיהלט אין זיין געגענוואַרט, באַ־זונדערס, ווען זי איז מיט איהם אַליין געבליבען... איינמאָל איז ער פּלוצים אַריינגעגאַנגען צו איהר אין אַלקיר, גענומען חיים'ס בילד וואָס איז געשטאַנען אויפ'ן טישעל, צוגעשפּאַרט צו אַ לייך־מענער קאַץ, און האָט, באַטראַכטענדיג, געזאָגט:

— איהר ווייסט, דאָ איז ער גאָרניט עהנליך צו מיר, — ווען איך זעה די קאַרטע ערגעץ אַנדערש, וואָלט איך איהם ניט דער־קענט...

רבקה האָט נאָך דאַן, ווען זי האָט דאָס בילד באַקומען, באַ־מערקט, אַז דוד'ן געפעלט עס נישט. איצט אָבער האָט ער עס כמעט ווי אַרויסגעזאָגט, און ווייל איהר איז דאָס בילד שטאַרק גע־פעלען, האָט זי זיך געהרויטעלט און שעמעוודיג צוגעשמייכעלט.

דוד איז אַרויסגעגאַנגען און זי האָט איהם נאָכגעקוקט און געטראַכט: חיים וואָלט אָבער דיך אויך ניט דערקענט, דוד... איהר איז פּשוט שרעקליך געווען צו קוקען אויף זיינע איינגעפאַ־לענע אויגען און אויפ'ן גלאַנציג־פּיבעריש פּייערעל, וואָס האָט אין

זיי אַרומגעבלאָנדזשעט. זי האָט דאָס בילד אונטער'ן קישען באַהאַלטען און מעהר דאָס נישט געשטעלט אויפ'ן טיש.

אין יענעם טאָג, ווען דוד האָט דאָס בילד באַטראַכט, איז ער באַזונדערס נערוועז געווען. יעדער קלאַפּ, יעדער געשריי האָט איהם אויפגערעגט. רבקה האָט אַ גאַנצען טאָג געהאַלטען מאַטעלען נעבען זיך און ניט געלאָזט איהם שטיפען. דינה'לע האָט אַליין שכל געהאַט און זיך געהאַלטען שטיל, באַמערקענדיג, ווי דער טאַטע קאָן קיין רעש ניט ליידען. און אין דעמזעלבען טאָג האָט רבקה געזאָגט צו רייזלען:

— איהר ווייסט, רייזעל, איך וואָלט זיך געוואָלט אַביסעל דורכפאָהרען צו־גאַסט צום ברודער!...

וואָלט זי עס געזאָגט מיט אַן אַנדער טאָן, וואָלט רייזעל זיכער געמיינט, אַז דוד האָט איהר געהייסען אַוועקפאָהרען און זי וואָלט זי דערפון ניט אָפּגעהאַלטען. נאָר אַז איהר האָט זיך גלאַט פאַרגלוסט אָפּפאָהרען, דאַרף מען זי אָפּרעדען.

— אָט האָסטו דיר פּלוצים אַ פאָהרעכטס! וואוהין וועט איהר פאָהרען, וואוהין? איהר וועט שוין פאָהרען, איידער איהר וועט אַוועקפאָהרען קיין אַמעריקאַ?

אין הארצען האָט רייזעל געוואָלט, זי זאָל אַוועקפאָהרען. זי האָט נאָר געוואָלט באַווייזען איידעלקייט — און ווייטער, ווי אַזוי זי פאַרשטעהט.

רייזעל האָט באַלד טראַנספערירט דאָס נייעס צו דוד'ן.

דוד איז בלאַסליך געוואָרען, און שטיל, מיט אַ געמאַכטער רוהיגקייט, געפרעגט:

— האָסט איהר געזאָגט?

— חלילה, זי האָט מיר אַליין געזאָגט.

— זי האָט דיר אַליין געזאָגט, אַז זי וויל אַוועקפאָהרען? ריכטיג?

— זאָל איך אַזוי זיין אַ מאַמע צו מיינע קינדער, — איך וועל איהר געהן זאָגען, זי זאָל אַוועקפאָהרען? ווען דו נעמסט מיר אַפילו דעם קאָפּ אַראָפּ, וואָלט איך איהר אויך ניט געזאָגט.

דוד'ן איז דערפון ניט לייכטער און ניט שווערער געוואָרען. נאָך אַ לאַנגער פּויזע האָט ער געפרעגט:

— און דו האָסט מן הסתם געשוויגען?

רייזעל איז אויף איהם אָנגעפאַלען:

— ער מיינט, דער גאַנצער שכל איז ביי איהם!... וואָס הייסט איך האָב געשוויגען?... איך האָב געבעטען, זי זאָל בלייבען...

זי האָט נאָך עפּעס געוואָלט זאָגען, נאָר דוד האָט זי איבער־געשלאָגען:

— אוי, גוואַלד, וואָס רעדסטו אַזוי פיל!

אַזוי נערוועז איז ער שוין געווען, אַז ער האָט קיין איבעריג וואָרט ניט געקאָנט פאַרליידען.

רייזעל, פון געדולד אַרויס, האָט זיך אָנגענומען פאַר ביידע באַקען און אויסגעשריען:

— גוואַלד! וואָס וויל דער מענש פון מיר האָבען? — איך קאָן שוין פון איהם ניט אויסהאַלטען... געה דיר ערגעץ, פאָהר דיר ערגעץ, וואָס טאַרטשעסטו כסדר אין שטוב?... אַ דאַנק גאָט, דעם עול פון פּרנסה אַראָפּגעוואָרפען, איך מאַרדעווע זיך גאַנצע טעג, האָב ניט קיין טאָג און קיין נאַכט. ניט גענוג?... דאַרף איך נאָך ליידען די משוגעת'ן זיינע.

דערהערט די גוואַלדען, איז רבקה אַריינגעלאָפען מיט מאָטע־לען אויף די הענט, און רייזעל האָט היסטעריש אויסגעשריען:

— רבקה מאַמע! רבקה קרוין! איך וועל עס ניט אויס־האַלטען פון איהם... משוגע וועל איך ווערען!

דוד איז געשטאַנען ווי אַ פאַר'משפּט'ער, מיט אַן אַראָפּגע־לאָזטען קאָפּ און נאַבלעסיגע הענט, וואָס ער האָט ניט געוואוסט, וואו זיי אהינצוטאָן. די אויגען האָבען געבלאַנדזשעט ווי ביי אַ היה, ווען מ'פּאַקט זי פּלוצים אין אַ שטייג אַריין. דינה'לע האָט געהאַלטען פעסט אַרומגענומען רבקה'ן ביי די פיס, האָט געקוקט אייף דער מאַמען, אויפ'ן טאַטען, און זיך געטוליעט צו דער מוהמען און געציטערט. און רבקה האָט געשוויגען. זי האָט ניט געפרעגט. פון וואָס רייזעל וועט ניט אויסהאַלטען און פון וואָס זי וועט משוגע

ו:ערען. זי איז געווען קאַלך־בלאַס, געגליווערט האָבען ביי איהר הענט און פיס און איבער עפּעס אומבאַוואוסטעס, נאָר שאַרף שנײ־דענדעס, האָט זי ניט געקאָנט קוקען רייזלען אין די אויגען אריין... דאָס נעבעלדיגע טעמפּע געפיהל איז איצט לויטער און שאַרף גע־וואָרען און האָט דאָס הארץ געשניטען. זי איז געשטאַנען אַ צו־מישטע, זי האָט שוין איצט גאָרנישט געוואוסט, וואָס צו טאָן און דערביי געשפּירט, אַז זי מוז עפּעס טאָן... אַז זי דאַרף אָדער אוועקפאָהרען, אָדער בלייבען... אי דאָס, אי יענס האָט איצט איין באַדייטונג באַקומען... ווען ביידע זאָכען וואָלטען צוזאַמען מעגליך געווען, וואָלט זי באַדאַרפט בלייבען און אוועקפאָהרען... זי האָט געשפּירט, אַז מיט איינעם פון די ביידע קאָן זי דאָ אימי־צען אַ טובה טאָן, נאָר וועמען — איז פאַר איהר קלאָר ניט געווען...

אין דעם מאָמענט האָט זיך אַ ווייבעל באַוויזען פאַר די אויגען. קיינער האָט ניט געהערט, ווי זי איז אריינגעקומען. אַ פּעקעלע שוועבעלאַך האָט דאָס ווייבעל געוואָלט...

ס'איז געווען פאַר פּורים.

אין פיל שטיבער האָט מען שוין געטראַכט און געהערט ווע־גען דעם פרעהליכען יום־טוב. איינעם און אַ צווייטען איז שוין אפילו אריינגעפאַלען אַ פּסוק פון דער מגילה אין מ׳יל אריין און אין דרויכען האָבען אָפּטער און אָפּטער אָנגעהויבען צו בלאָזען שטאַרקע, עסענדיג־פּוילע ווינטען. איבער'ן הימעל זיינען גאַנצע נעכט און טעג געדיכטע גרויע וואָלקענס געפלויגען, וואָלקענס, וואָס האָבען געקאָנט ברענגען אי שניי, אי רעגען. שוואַרץ, מרה־שחורה'דיג איז די וועלט געוואָרען. אַלץ, וואָס האָט זיך געפונען אין דרויסען, איז געווען שוואַרץ און פּוסט און אויסגעזעהן האָט אַלעם נאַריש און קעמפּ.

אין איין עק שטעדטעל איז זיך שטאַלץ דער הויכער, שטענדיג ווייסער קלויסטער געשטאַנען און ער, דער קלויסטער, האָט שוין פון אַלעמען און פון אַלץ חוזק'דיג געשמייכעלט, און ווי פאַר־שעמטע זיינען אַנטקעגען דעם קלויסטער געשטאַנען די אידישע הייזער מיט די גרויסע פענסטער און צו'הרג'עט, צוטראָטען און

שוואַרץ האָט זיך פאַר זיי פאַרצויגען דער ברייטער שליאַך, וואָס האָט ערשט ניט לאַנג אַזוי געגלאַנצט און געסקריפּעט אונטער די גרויסע פויערשע שליטענס.

די לופט איז געווען אַזאַ גרויע, אַזאַ טונקעלע, אַז מ'האָט קוים אָנגעזעהן דעם רויך פון די קוימענס און געהייצט האָט מען שוין דוקא אין אַזעלכע טעג מעהר, ווי אין די גרויסע פּרעסט, באַזונדערס אין יענע הייזער, וואָס זיינען פריי געשטאַנען. דאָרט האָט מען זיך שוין גאָר דערהייצען ניט געקענט. איינע פון אַזעלכע שטיבער איז געווען דוד'ס. זי האָט נאָהענט אַרום זיך קיין שטיבער ניט געהאַט און דערפאַר איז דאָרט געווען אַזוי קאַלט, אַזוי לופטיג, ווי די ווענט און די סטעליע וואָלטען פון לייווענט געווען.

אין איינעם פון אַזעלכע טעג איז דוד אין בעט, פון ביינאַכט, געבליבען ליגען און געזאָגט צו רייזלען:

— וועסט מיר היינט לאָזען אַביסעל לענגער ליגען אין בעט...

ניט פאַרשטענדליך, פאַרוואָס רייזעל האָט געמיינט, אַז זי מוז זיך מאַכען ניט־וויסענדיג, אַז דוד איז קראַנק און דערפאַר האָט זי מיט אַ געמאַכטער קאַלטבלוטיגקייט אויסגעהערט דאָס, וואָס זי האָט שוין לענגער געבעלדיג ערוואַרט...

— ...נו־נו... אַך! — האָט זי געזאָגט — רוה זיך טאַקע אויס אַביסעל... הלואי וואָלט איך עס געקאָנט אויספיהרען!

דוד איז תמיד אויפגעשטאַנען פריהער פאַר אַלעמען. דעריבער האָט ער, דער מאַנסביל, וואָס איז היינט שפּעטער פאַר די פרויען און קינדער געבליבען ליגען, — אַן אומעט אָנגעוואָרפען.

דער לאָדען אין שלאָף־צימער איז געבליבען פאַרמאַכט און געווען איז דאָרט ניט פינסטער און ניט ליכטיג. מ'האָט געזעהן אַליץ, וואָס מ'האָט באַדאַרפט זעהן, און ניט געזעהן דאָס, וואָס מ'האָט ניט געדאַרפט... דער ווינט האָט געריסען דעם לאָדען און פון צייט צו צייט זיך פאַרגאַנגען אין אַ לאַנג־יאָמערדיגען פייף, ווי ער וואָלט אימיצען אָדער זיך אַליין באַקלאָגט.

דינה'לע איז אריינגעלאָפען אַ נאַקעטע, אַ באָרוועסע, און האָט זיך אריינגעכאַפּט צום טאַטען אין בעט.

— האָסט ליב די מוהמען? — האָט ער געפרעגט, גלעטענדיג איהר פריש, ראָז פנימ'על.

— זעהר! — האָט דאָס קינד היציג געענטפערט מיט אַ פרעהליך פייערעל אין די גרויסע ליכטיג-בלויע אויגען.

— האָסט זי טאַקע שטאַרק ליב?

— שטאַרק! שטאַרק! — האָט דינה'לע געענטפערט.

— און זי דיך?

— אויך! — האָט זי גדלות'דיג אויסגערופען.

— האָסט די מוהמען בעסער ליב פאַר'ן טאַטען?

דאָס קינד האָט געשוויגען.

— און פון דער מאַמען?

— איך האָב אייך אַלע ליב! — האָט זיך די קליינע אויס-געדרעהט.

אין עטליכע מינוט אַרום איז רבקה אריינגעפאַלען מיט צוא-וואָרפענע האָר, טאַסקענדיג דעם קליינעם מאַטעלען אונטער די הענטלאך, אַ שרייענדיגען, אַ צאַפּלענדיגען און, אַוועקזעצענדיג איהם ביים פאָטער אין בעט, מיט אַ בייזערעל געזאָגט:

— אַ, דו קליינער קאַנאַריק, וועסט ביי מיר זיצען, און ניט רייסען די מאַמען פאַר דער פּאָלע, — און אין אַ ווייל'ע אַרום גע-פרעגט ביי דוד'ן:

— וואָס איז אייך, איהר זייט עפּעס ניט געזונט?

זי האָט איהם אַרויסגעלייגט אַ האַנט אויפ'ן שטערן. דוד'ן האָט דורכגענומען אַ ציטער. זי האָט לאַנג אַזוי געהאַלטען די האַנט און צונעמענדיג געזאָגט:

— דער קאָפּ איז ניט הייס, — און גלייך האָט זי דאָס צי-מער פאַרלאָזט.

— טאַטערעל, שטעה אויף, טו זיך אָן, — האָט ער אין אַ ווייל'ע אַרום, נאָך רבקה'ס אַרויסגעהן, געזאָגט צו דינה'לען. — ער האָט זיך עפּעס באַליידיגט פון רבקה'ן דערשפּירט. און דעריבער

געהייסען דינה׳לען אַרויסגעהן פון בעט, דעריבער האָט ער מאַטעלען אַרונטערגענומען. מאַטעלע האָט זיך געפיהלט באַליידיגט פון רבקה׳ן. ער האָט איהם איינגעשטילט און באַרוהיגט.

דוד איז געלעגען, געהאַלטען מאַטעלען מיט איין האַנד אַרום און אַליין מיט שטאַרצע אויגען אין פענסטער געקוקט. ער האָט געטראַכט וועגען אַ קליינינקייט. פאַרוואָס האָט מען ביי איהם ניט געעפענט דאָס לאָדען ?...

— שטעה אויף, זוהנעניו, געה טו זיך אָן, געה זאָג מינצע׳ן, זי זאָל דיך אָנטאָן.

דוד האָט געוואָלט בלייבען אַליין. איז ער שוין געבליבען ליגען אין בעט, האָט ער געוואָלט בלייבען אַליין מיט זיך און זיך אויסהערען, וואָס איהם איז אַזעלכעס. גלייכצייטיג איז ער אָבער געווען צופרידען, וואָס דער קליינער ליגט נעבען איהם. ער האָט מורא געהאַט אַליין צו בלייבען, אַליין מיט זיינע געדאַנקען. ער האָט מורא געהאַט, אַז ער וועט בלייבען אַליין, וועט איהם „איממי־צער" עפּעס זאָגען, אַזעלכעס זאָגען, וואָס ער האָט נאָך ביז אַהער ניט געוואוסט, און דאָס געזאָגטע וועט זיין שרעקליך.

דאָס שטוב־מיידעל איז אַריינגעקומען פאַרבעטען דאָס בעט, רייזעל׳ס בעט, נאָר דוד האָט זי אָפּגעהאַלטען, זאָל זי צוואַרטען. ער וועט באַלד אויפשטעהן, וועט זיביידע בעטען צוקלייבען.

דוד איז אָבער ניט „באַלד", ניט שפּעטער, נאָר איז דעם גאַנצען טאָג אָפּגעלעגען.

און ס׳איז עפּעס געווען אַ מאָדנער טאָג: די שוועגערינס האָבען וועגען דעם, וואָס איז אין בעט געבליבען ליגען, קיין וואָרט ניט גערעדט און בכלל האָבען זיךביידע געפּלייסט וואָס ווינציגער צו טרעפען זיך... ביידע זיינען אין דעם טאָג עפּעס איבערגע־טריבען שטאַרק פאַרנומען געווען, כאָטש פאַר׳ן קראַנקען האָט מען גאָרניט געטאָן.

די קינדער האָבען זיך מעהר ווי תמיד געהאַלטען ביינאַנד, האָבען קיינעם ניט דערקוטשעט און אַליין זיך ניט געשפּילט... זיי האָבען זיך געפיהלט אַזוי איינזאַם און פרעמד מיט די „גרויסע",

וואָס זיינען היינט אזוי אומעטיג און קאַלט צו זיי, צו די קינדער, און ס'האָט געשפּירט דאָס קליינע האַרץ, אויפ'ן קינדערשען אופן געשפּירט, אז דאָס אַלץ האָט עפּעס א צוזאַמענבונד מיט'ן פאַר־מאַכטען לאָדען, מיט'ן טונקעלען צימער און מיט'ן טאַטען, וואָס ליגט דאָרט אין בעט און שווייגט.

מ'האָט געקאָכט ווארמעס און געגעסען. בכלל האָבען רייזעל מיט רבקה'ן געוואָלט, אז דער טאָג דאַרף זיין א טאָג, ווי אַלע טעג... מ'האָט גענאַרט איינס דאָס אַנדערע און ביידע האָבען קלאָר נישט געוואוסט נאָכוואָס זיי טוען עס, ווער באַדאַרף עס און פאַר וועמען איז עס נוציג, מ'האָט א פאַלשען טאָג דורכגעלעבט.

און דער ווינט האָט אַלע לאָדענס געריסען, סיי די אָפענע, סיי די פאַרמאַכטע און זיך אַמאָל דאָ, אַמאָל דאָרט אין א לאַנגען יאָמערדיגען פייף פאַרגאַנגען, און געוועז איז אין שטוב אזוי קאַלט, אזוי לופטיג און געדאַכט האָט זיך, אז די ווענט זיינען אַזעלכע דינע, אַזעלכע לייכטע!...

רייזעל האָט פריהער ווי אַלע טאָג, און דער עיקר פריהער פאַר'ן קאָנקורענט, פאַרמאַכט די קראָם און האָט זיך אוועקגעזעצט א באַרזאָרגטע, נאָר כלומרשט א מידע; נאָר האָט נישט לאַנג אויס־געהאַלטען איהר ראָליע, אויסשיסענדיג מיט א יאָמערליך געוויין.

דוד איז אויף מאָרגען אויפגעשטאַנען פון בעט, נאָר פרעה־ליכער איז דערפון קיינעם נישט געוואָרען, ווייל ער האָט נישט אויסגעזעהן בעסער ווי נעכטען און אויף די פראַגעס: „ווי פיהל־סטו זיך?" „ווי פיהלט איהר זיך?" — האָט ער געענטפערט מיט א שטילען אומעטיגען „עט"... וואָלט דוד אָפּגעלעגען א פּאָר טעג קראַנק, וואָלטען זיי, דאָס ווייב און די שוועגערין, מעהר צוטרויען צו זיין אויפשטעהן געהאַט...

רייזעל האָט זיך שוין לאַנג געקליבען פאָהרען נאָך סחורה, נאָר דוד האָט איהר אזוי דעם קאָפּ פאַרדרעהט, אז זי האָט דאָס אָפּגעלעגט פון וואָך צו וואָך, פון טאָג צו טאָג. איז אָבער שוין איצט אָפּלעגען די נסיעה אוממעגליך געווען, ווייל די קראָם האָט זיך שוין פּשוט אויסגעליידיגט און דערצו רוקט זיך נאָך אונטער

יום־טוב. ביי איהר, ביי רייזלען, ווי ביי אַלע פאַרהאַרעוועטע מענ־שען, זיינען 5־4 וואָכען געווען אַ גאַרניט און ווי ביי אַלע קרעמער, האָט פאַר פורים געהייסען שוין פאַר פסח. אַ חוץ דעם האָבען זי געשראָקען די פאַר־פסח'דיגע בלאָטעס, ווען עס איז שווער פון באַהן אין שטאָדט די סחורה צו פיהרען און שכר עגלה קאָסט יקרות.

עס איז געווען אַן אומבאַשטימט וועטער, נישט קאַלט, נישט וואַרים, און געדאַכט האָט זיך, אַז נאָך די ווינטען איז דער אינ־דרויסען פאַרטראַכט געבליבען: וואָס דאַרף איצט זיין, וואַרים, צי קאַלט?... דער הימעל איז אַלץ נאָך מיט וואָלקענס געווען פאַרגאָסען, נאָר פון צייט צו צייט איז אַ־ מיטען אַ לאָך געוואָרען און עס האָט זיך באַוויזען אַ ווייס שטיקעל הימעל, אַ גרוס, אַז ער לעבט נאָך.

רייזעל האָט אַריינגעוואָרפען אין בוזים אַ דיקען בייטעל מיט געלד און האָט זיך אָנגעפּעלצט, פאַרוויקעלט און פאַרבונדען, האָט מיט נאַסע אויגען זיך געזעגענט מיט דוד'ן, מיט רבקה'ן, אָנגעקושט די קינדער, זיך קוים אַרויסגערוקט דורך דער סוכה־טיר אין דרוי־סען און דאָרט האָט שוין געוואַרט אויף איהר שמחה'לע בעל־עגלה, מיט זיינע צוויי פוילע בולאַנער, אַזעלכע פוילע, אַז ביז ער האָט ניט געטאָן אַ טשמאָק צו זיי האָט מען נישט געהערט, צי זיי האָבען גלעקער אויף די העלזער...

פאַרנאַכט האָט זיך אויסגעלייטערט. פון מזרח האָט אַ קאַלט פראָסטיג ווינטעל אָנגעהויבען צו בלאָזען און די שטיקער שניי, וואָס זיינען נאָך וואו־ניט־וואו ביי די זייטען געבליבען, האָבען ווי אויפגעלעבט, זיינען פרישער און ווייסער געוואָרען.

די זון האָט זיך באַוויזען און געהאַט אַזאַ אויסזעהן, ווי נאָר־וואָס פון אַ קרענק אויפגעשטאַנען, אַזוי בלאַס און אַזוי שוואַך האָט זי געלויכטען און געוואַרימט.

רבקה האָט פריה פאַרשפּאַרט די קראָם, פריהער ווי אַלע אָוועגד געגעבען די וועטשערע און פריה געמאַכט נאַכט. דאָס האָט זי אַלץ געטאָן צוליב דוד'ן, דוד זאָל געהן רוהען; האָט זי איהם אַליין געבעטן, און ווייל דאָס דינסט־מיידעל וואָלט עס נישט גע־

מאַכט אַזוי באַקוועם. די צוויי קינדער האָט זי געלעגט אין רייזעל'ס בעט. דינה'לע האָט זיך אַפילו געקרימט, נאָר אַזוי האָט רבקה געמוזט טאָן, ווארים מאַטעלע האָט אַליין מורא געהאַט צו שלאָפען און עס וואָלט אויסגעקומען איהם צו באַלעגען מיט'ן פאָטער און דאָס וועט דעם פאָטער שטערען די רוה. אַליין האָט זי זיך געלעגט אויף איהר אָרט, נאָר פריהער, איידער זי איז געגאַנגען שלאָפען, האָט זי ווי אַ געניטע ווירטין באַקוקט די שפּייכלערס, אַרומגעטאַפּט די טירען און שלעסער און, זאָגענדיג דוד'ן און די קינדער „אַ גוטע נאַכט" איז זי מיט אַ צופרידענהייט געגאַנגען צו זיך אין צימער, צוקעמט די האָר, פאַרדרעהט אַ קובליק, איהם אַרומגעשטאָכען פון אַלע זייטען מיט האָר־נאָדלען און האָט זיך אַ מידע געוואָרפען אין בעט, טראַכטענדיג פון איהר מאַן, פונ'ם מאַן מיט דער געגאָלטער באָרד און וואָנצען, וואָס איז אַביסעל פרעמדער, דערפאַר ליבער און אָנציהענדער געוואָרען...

דוד האָט געטראַכט פון רייזלען... געטראַכט פון דעם, וואָס געפאָהרען נאָך סחורה איז זי, נישט ער. געטראַכט פון די קינדער, וואָס שלאָפען דאָ, און פון רבקה'ן, וואָס שלאָפט דאָרט... דאָס האַרץ זיינס האָט אומרוהיג געקלאַפּט, געפיהלט, ווי אַן עלטער־קינד, ווען אַלע צופאָהרען זיך און מען לאָזט דאָס אַליין אין שטוב, און עס האָט מורא אַליין צו זיין און עס פרעהט זיך, וואָס עס איז אַליין געבליבען...

אַ האַלבע שעה געטראַכט און טראַכטענדיג אָנגעהויבען צו דרימלען. די אויגען האָבען זיך פאַרמאַכט און די געדאַנקען מיט אַ לייכטען נעבעל זיך איבערגעצויגען. דאָך פּלוצים האָט אימיצער אין פאַרשלאָפענעם פינסטערען מוח אַ טליהענדיגע קויהל אַריינגעוואָרפען: „דו וועסט היינטיגע נאַכט נישט שלאָפען"... דוד האָט ברייט געעפענט די אויגען און דערשפּירט זיך אַזוי ניכטער, ווי עס וואָלט שוין נאָך דער נאַכט געוועזען און געשטאַנען איז אין ווינקעל מוח אַ געדאַנק און איינטאָניג פלייסיג גע'חזר'ט: רייזעל איז נישטאָ, די קינדער ליגען דאָ, רבקה דאָרט...

און געטראַכט האָט ער פון מינוט צו מינוט אַלץ שנעלער און קירצער: „רבקה איז דאָרט!"... „איז דאָרט!"... און עפּעס אַ מין טייוועל, אַ טייוועל, וואָס לאָקערט שוין לאַנג נאָך זיין נשמה, וואָס האָט איהם געמאַכט פאַר אוים בעל־הבית איבער איהר, דער טייוועל מישט איהם דאָס בלוט, טרייבט איהם אָן אַ גאַנצע מחנה שרים אין מח און זיי הוליען דאָרט: „רבקה איז דאָרט!" — „רבקה איז דאָרט!" — רייצט זיך אַ גיהנום־פייער, ברענט און לעשט זיך נישט אוים און אין מיטען שטעהט ווי דער סנה רבקה. אַ הוילע שטעהט זי, מיט ברייט־צואוואָרפענע האָר איבער דער נאַקעטער פּלייצע און שמייכעלט צו איהם אזוי שטיל און תאוה'דיג...

די נאַכט איז געוועזן שוין טיף אין זיך, ווייט פון'ם טאָג, וואָס איז געוועזן פאַר איהר און נאָך ווייטער צום טאָג, וואָס וועט זיין נאָך איהר... די נאַכט איז פאַר זיך שוין אַ נאַכט געוועזן, פאַר זיך שטיל און געהיים... געפיהלט האָט זיך, אז דאָרט ביי די לאָדען שטעהט זי, די נאַכט מיט איהר גאַנצער פינסטערניש, מיט איהר גאַנצער שטילקייט און די ווענט פון דער אינוועניגסטער זייט שטוב ווייסען, שפּירען, אז פון יענער, פון דער דרויסען־זייט, איז זיי פינסטער, פינסטער און קאַלט און זיי קוקען זיך איין דאָ אין דער טונקעלער ליכטיגקייט פון דעם לאָמפּ, קוקען מיט אַזאַ שטומען טרויער, מיט אַזאַ פאַרהאַרטעוועטער שוויַיגעניש, ווי זיי וואָלטען געטראַכט: מיר זיינען גאַרנישט שולדיג אין דעם, וואָס פון יענער זייט איז אונז פינסטער און קאַלט און פון דער זייט ליכטיג און וואַרים. מיר זיינען ווענט... שטומע ווענט...

דוד איז אַראָפּגעשפּרונגען פון בעט. אַ העליש פייער האָט די גאַנצע נשמה זיינע אינ'ם גאַנצען קערפּער אַרומגעכאַפּט און געמיינט האָט ער, אַז איהם וועט גרינגער ווערען, נאָר ער האָט באַלד דערשפּירט דעם טעות און האָט מיט אַ קלאַפּענדיג האַרץ זיך צוריק אין בעט אַריינגעוואָרפען און ס'האָט איהם געוואָרפען ווי אין אַ פיבער־קרענק און, אָפּליגענדיג אַ פּאָר מינוט, איינגעדרעהט אין דער קאָלדרע, איז ער ווידער אַראָפּגעשפּרונגען, האָט אַריבערגעטראָטען די שוועל צווישען שלאָף־צימער און עס־שטוב

און, דערזעהענדיג דאָרט די היימליך־פינסטערע טיר, האָט ער שוין צוריק נישט געקאָנט געהן און ווי אַ צעהנדליג שדים וואָלטען אויף איהם שטריק פאַרוואָרפען, אַזוי האָט עס איהם געשלעפט אַהינצו... אַהינצו אין דעם שטילען פינסטערען גן־עדן. ער איז געבליבען שטעהן, אָנהאַלטענדיג זיך מיט ביידע הענד ביי די קאָסיאַקעס פון דער טיר. האָט געסקראָבעט מיט די נעגעל דעם האַלז, און דער קאָפּ מיט'ן האַלז זיינען געווען אויסגעצויגען, דאָס פּנים בלאַס און גרין, די אויגען צופלאַמט ווי ביי אַ געפאַנגענער חיה. — און אָט איז שוין דער צווייטער פוס פון יענער זייט שוועל, נאָר די הענט האַלטען זיך נאָך אַרונטער פון דער זייט טיר, ציטערען און בויגען זיך ביי די עלענבויגענס, און די מוסקולען טאַנצען: אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ — און די בלויע אָדערען האָבען זיך פון דער הויט אָפּערגעריסען...

— גאָטעניו! — האָט ער שטיל שטאַמלענדיג גערופען, פּיהלענדיג ווי דאָס הארץ ווערט איהם שוואַכער און שוואַכער — גאָטעניו, העלף מיר!... הע־ע־עלף — — — — — —

ער האָט זיך אַריינגעכאַפּט אין זיין בעט, און אין אַ ווײַלע אַרום האָט ער אויסגעשריען:

— ... מיין הארץ!... ראַטעוועט! — — — —

נאָך איהם.

די לאַנגע איז געווען הילפלאָז: פאַראורטיילט אויף ווייניג צו לעבען און אויף לאַנג קראַנק צו זיין... דאָס האָט דער חולה אליין געוואוסט און ס'האָבען עס געוואוסט ברודער און שוועגערין, ערשט אַ פּאָר חדשים נאָך דער חתונה.

ווייל דאָס יונגע ווייבעל איז געווען שטאַרק פאַרליבט אין'ם מאַן, דערפאַר איז ביי איהר דעם מאַנ'ס ברודער טייער געווען. זי האָט נאָך פאַר דער חתונה צוגעזאָגט דעם צוקונפטיגען שוואָגער, אַז זי וועט איהם נאָך דער חתונה איבערנעמען צו זיך אין שטוב. מ'האָט איהם אָפּגעגעבען אַ באַזונדער צימער, אַ צימער אויף קראַנק צו ליגען און אויף צו שטאַרבען. דאָרטען איז אַזוי ריין געווען, ווי אין די איבעריגע צימערען, געשפּאַלירט און געפאַרבט נאָכ'ן געשמאַק פון יונגען פּאָר פאָלק. אַ פרישע דירה פאַר אַ נייע פּאָר פאָלק, פאַר נייע שכנים, וואָס ציהען זיך דאָס ערשטע מאָל אין זייער לעבען צוזאַמען אין איין דירה.

זי איז אַלע פרימאָרגען פון איין ברודער אוועק און צום צווייטען אריינגעגאַנגען; האָט מיט זיך גלאַנץ און גליק פונ'ם ערשטען געבראַכט... אַ נאַכטיגע, אַן אויסגעוואַרימטע פון מאַן איז זי צום שוואָגער געקומען מיט ריין־געוואַשענע הוילע פיס און שטעק־שיך, אין מאָרגען־ראָק און מיט פאַרלייגטע פּאָלעס, מיט פאַרלייגטע הענט און צוואַוואָרפענע האָר. ס'האָט געשמעקט פון איהר מיט יוגענד און מיט חתונה, מיט מיידעלשקייט און ווייבליכקייט און מיט נאָך פיל אָנציהענדעס און רייצענדעס. זי האָט דעם קראַנקען אַלע מאָל געטראָפען ליגען מיט אָפענע אויגען, וואָס האָבען אַרויסגעקוקט פון זיין אַליין ליגען אין בעט... אַליין אין אַ צימער, אין איינזאַמקייט, פאַרוואָגעלט, אין אַ לאַנג־

דויערענדער אומהיילבארער קרענק. ער איז געלעגען מיט אָפענע רייגע אויגען, ווי אַלע די מיט פארלענגערטע קראנקהייטען, וואָס זיינען שוין צוגעוואוינט צום בעט און כאפען א שלאָף ביי־טאָג, א שלאָף ביינאכט — אָהן באשטימטע שעהן, אָהן א צייט... אָפגעטיילט פון געוויינלאכען לעבען און פון געוויינלאכע מענשען, מיט קרענק זיך אָפגעטיילט פון געזונטע, פון זייער געזונט, אויף לאנג קראנק צו ליגען און אויף קורצע יאָהרען...

אָנגעהאלטען מיטביידע הענט דעם מאָרגען־ראָק, האָט זי זיך אָנגעבויגען איבער'ן בעט און איבער'ן קראנקען און מיט א שמייכעל פון איהר גליק און מיט א שמייכעל פון פריינדשאפט געפרעגט ביי איהם וואָס ער מאכט. דער חולה האָט אומגליקלאך געשמייכעלט און פון ברודער'ס גליק געטראכט און ניט ווילענדיג איז אָפטמאָל דער בליק זיינער ארייגעפאלען צו דער שוועגערין אין בוזעם, געזעהן די ראָזע מיידעלשע בריסט מיט די צארטע בלויע אָדערלאך, וואָס האָבען זיך מיט בלויקייט איבער ווייסקייט און פוכקעקייט געשלענגעלט און געהאנגען אין זייער באהאַל־טעניש, באהאלטען פאר'ן קראנקען, פאר'ן שוואָגער.

ערשט שפּעטער מיט א צעהן־פופצעהן מינוט איז אריינ־געקומען דער ברודער אין אונטערשטע וועש און אין שטעק־שיך. מאן און ווייב, ביידע געזונטע און פרישע, צוזאמען ביים קראנקען פרעמדען בעט, האָבען ניט ווילענדיג אויסגעגעבען פון זיך די נאכט, כאָטש ביידע האָבען צווישען זיך און מיט איהם פון איהם און פון זיין קרענק גערעדט. און געזעהן האָט דער חולה, אַז זיי ווילען פאר איהם זייער גליק פארבאהאלטען און ס'האָט איהם פארדראָסען, וואָס זיי ביידע שמייכלען צו איהם מעהרער ווי איינס צו דאָס אנדערע.

— נאראָנים! — האָט ער אָפט געזאָגט, — וואָס ווילט איהר מיר איינריידען ?...

דאָס ווייבעל האָט זיך אויף טאָג און אויף נאכט צוטיילט אויף צווייען, פאר צווייען, פאר א געזונטען און פאר א קראנקען... דער ערשטער איז אוועק אויף גאנצע טעג רוהיג און צופרידען,

וואָס די ווייב בלייבט ניט אליין, וואָס זי בלייבט מיט אַזעלכען, וואָס ער קאָן זיין רוהיג און צופרידען... מיט'ן קראַנקען איז עפּעס ווי אונטערגעשטראָכען געוואָרען זיין גליק... ער איז שוין צוגעוואוינט געוואָרען צום ברודער'ס קרענק... ער האָט אויף איהם געקוקט ווי אויף א צייטווייליגען גאַסט, וואָס וועט זיך פון איהם איבערקלייבען אין אַן אַנדער וועלט אַריין, און ער וועט זיך בלייבען ווייטער צו לעבען, א נייע וועלט צו בויען...

אָט אַזוי האָט זיך עס נעבעלדיג געלאָזט טראַכטען מיט געוויינלאַכען עגאָאיזם פון מענשען, וואָס קאָנען אין זיך, אין אייגען גליק, א צווייטענ'ס אומגליק איינפלעכטען.

מיטאָג־צייט, ווען די זון האָט אריינגעשיינט אין די פענסטער, האָט זיך דער קראַנקער ארויסגעשלעפּט פון בעט. שטעהענדיג אויף די פיס, האָט איהם די שטוב אינגאַנצען אַנדערש אויס־געזעהן, און ער האָט קיינמאָל ניט געקאָנט כאַפּען, אין וואָס דער „אַנדערש" באַשטעהט, און אין דעם ניט באַגרייפענדען געפיהל געשפּירט דעם אונטערשייד פון א געזונטען ביז א קראַנקען. ווי א שיכור איבערגעגאַנגען איינמאָל און א צווייטען מאָל איבער דער שטוב, האָט ער זיך אָנגעשפּאַרט ביי א פענסטער, באַטראַכט „לעבען" און „געזונט", וואָס האָט געשטראָמט אין דרויסען און איינמאָל אַזוי א זאָג געטאָן צו זיין שוועגערין:

— איהר קענט שוין מיר ריידען א שידוך!...

דאָס ווייבעל האָט באַקומען א געלעגענהייט פאַלש צו זיין, האָט מיט געלעכטער דאָס גאַנצע יונג, געזונט לעבען איהר באַוויזען, און איהם אויפגעגעבען א שידוך מיט א שעהן מיידעל, פון די שענסטע, וואָס זי קען.

ער איז געוואָרען ערנסט און געכאַפּט א פליג, אריינגענומען די פליגעלאַך צווישען צוויי פינגער, האָט ער א לענגערע צייט באַטראַכט די האָר־פיסלאַך, וואָס האָבען זיך בויגענדיג געוואָרפען, און א קוק געטאָן, האָט ער געזאָגט:

— איז עס ניט קיין פאַרדרוס, וואָס אָט דאָס נפש האָט מעהר צו לעבען ווי אָט די גרויסע שווערע משא פון פלייש און

ביינער?... אָט די פליג קאָן דאָך מיך זיכער ניט אָפּמעסטען מיט איהרע אויגעלאַך... זי קאָן ניט זעהן ווי גרויס איך בין...

*****

איין פרימאָרגען איז די שוועגערין אריינגעקומען צו איהם מיט אַן אנדער שטימונג, מיט אַ נייעם, אינגאַנצען אומבאַקאַנטען שמייכעלע. ווי אַ קינד, וואָס נעמט ערנסט צונויף דאָס שפּילצייג נאָכ'ן שפּילען, ווי עס וואָלט זיך שוין מעהר אין דעם ניט גענויטיגט, אַזאַ מין ערנסט האָט זיך אין דער יונגער ווייבעל געשפּירט. זי האָט מיט ווייניגער אויפגעלעגענקייט אָבער מיט מעהר איבערגעבענהייט אויסגעפרעגט ביים קראַנקען דאָס, וואָס זי האָט אַלע פרימאָרגען געפרעגט, און נאָכדעם איז דער ברודער אריינגעקומען, אויך מיט אַ נייעם אויסדרוק אויפ'ן פּנים. דער קראַנקער האָט דערקענט אַז צווישען דעם פּאָר־פאָלק איז עפּעס אַ נייעס געשעהן... נייעס, וואָס איז אַלט ווי דאָס לעבען, און דאָך ביי יעדעס פּאָר פאָלק ניי... ווי אַן אומגעריכטע אַנטפּלעקונג וועגען צוועק פונ'ם זיך צוזאַמענקומען... דער חולה האָט זיך פון זיי פרעמד דערשפּירט, פרעמד און איינזאַם מיט זיין קרענק, מיט זיין אומפאַרמיידליכען טויט.

ער האָט געזאָגט צו זיי:

— איך פיהל מיך היינט בעסער...

פאַר זייער באַהאַלטען זיך פון איהם מיט זייערס אַ זאַך פון זייער אינטימען לעבען האָט ער זיי דערפאַר מיט אַ ליגען געצאָהלט, און ער האָט געשמייכעלט צו זיי מעהר ווי זיי צו איהם.

פון יענעם פרימאָרגען אָן האָט ער אויף אַ מינוט ניט פאַר־געסען אָן דעם... עפּעס האָט איהם ווייטאָגדיג אויפ'ן פּאָר־פאָלק פאַרדראָסען... צי דענקען זיי, אַז ער וועט שוין אַזוי לאַנג ניט לעבען און עס וועט אויף אייביג פאַר איהם אַ סוד בלייבען?... אָט ווייסט ער דאָך יע... אָט גיט זי זיך אויס מיט איהר פאַר־קרימט זיין, מיט איהר נאַשען ווייניגע אין זויערע זאַכען... מיינט זי, אַז אַ קראַנקער מוז שוין דוקא זיין אַזאַ אידיאָט און ניט

פאַרשטעהן דאָס וואָס אַלע מענשען פאַרשטעהען? איהם האָט זיך געדאַכט, אַז ברודער און שוועגערין זיינען אַ דאַנק דער נייער לאַגע אָפּגעפרעמדט געוואָרען פון איהם. ער האָט דערשפּירט זיין שטערבליכקייט. ער האָט דערפיהלט, אַז זיי געהערען שוין צו דער אייביגקייט...

און ער האָט זיך פאַרטראַכט וועגען די אָפּגעלעבטע בחור'שע יאָהרען, וועגען זיין קראַנק ליגען פאַר זיך און וועגען זיין שטאַרבען פאַר זיך... וועגען זיין ליגען ביי אייגענע, וואָס האָבען דאָך אַ פרעמד לעבען ווייט אָפּגעזונדערט פון איהם... ער האָט געגאַרט צו האָבען עפּעס אַן אומדירעקטען חלק אין קינד... ער האָט געוואָלט אויף אַ ריינעם, עהרלאַכען אופן אַ שותף זיין אין נייעם לעבען, און אַזוי אַרום אומשטערבלאַך זיין...

דער כח פון „פאַרקוקען זיך" איז שטאַרק אָנגענומען ביים פאָלק. ער געדענקט נאָך פון די אינגעלשע יאָהרען, ווי ווייבער, געהענדיג פון טבילה, האָבען זיך געדרעהט ביי די פענסטער פון זיין חדר און אַריינגעקוקט אינווייניג, אין חדר אַריין, אויף זיין רבי'ן, וועלכער איז געווען אַ פרומער, שעהנער איד. און די מעשה פון חומש געדענקט ער אויך, ווי יעקב אָבינו האָט אויס־געשניצט שטעקעלאך ביי די מולטערס וואו די שאָף זיינען גע־שטאַנען און געגעסען, און די שאָף האָבען זיך אויף די שטעקעלאך פאַרקוקט און געהאַט אַזעלכע שעפּעלאַך, מיט אַזעלכע לאַטקעלאַך, ווי עס זיינען געווען די שטעקעלאך געשניצט... יע, דאָס איז אַן אַלט־אָנגענומענע זאַך: אפילו געלערטע לייקענען עס ניט אָפּ, האָבען אָנערקענט די מאַגנעטישע קראַפט פון „פאַרקוקען זיך".

און פון דאַמאָלסט אָן האָט ער אַזוי געטאָן: אַלע מאָל, ווען די שוועגערין האָט זיך צו איהם געוויזען, האָט ער זי געבעטען זיצען און קוקען אויף איהם. ער האָט איהר געזאָגט, אַז ער פיהלט זיך בעסער, ווען זי זיצט און קוקט אויף איהם, און ער האָט זיך ווירקליך געהאַלטען מונטערער אין איהר געגענוואַרט. ער האָט אָבער ניט געוואָלט אַז זי זאָל זיך לאַנגווייליגען לעבען איהם, האָט ער איהר פיל אינטערעסאַנטע זאַכען פון זיין לעבען

דערציילט. אַלץ, וואָס ער האָט דערציילט, איז געווען אינטע־רעסאַנט, ווייל ער האָט געקאָנט שעהן דערציילען.

— ווען אַלע מענשען וואָלטען געקאָנט שרייבען און דער־ציילען — האָט ער איינמאָל געזאָגט — וואָלט אַלעמענס לעבען פאַר אַלעמען אינטערעסאַנט געווען...

ער האָט אָנגעהויבען פון זיין פריהסטער יוגענד, פון יענער צייט, וואָס אין איהם האָט זיך אָנגעהויבען צו אַנטוויקלען זיינע געשלעכטליכע ליידענשאַפטען. ער האָט זיך לאַנג אָפּגעשטעלט אויף דעם עפּיזאָד, ווי ער האָט איינמאָל געטראָפען אַ צוועלף יעהריגע מיידעלע קושען די תפילין זיינע, וואָס ער האָט דאַמאָלסט געהאַט ערשט אָנגעהויבען צו לייגען; ווי אַזוי דאָס קליינע מיידעלע האָט זיך פאַרשעמט און איז רויט געוואָרען, און ווי אַזוי די תפילין זיינען פון דאַמאָלסט אָן ביי איהם נאָך טייערער געוואָרען.

די שוועגערין האָט איהם די גאַנצע פרייע צייט איהרע געשענקט, און ער האָט איהר טאָג־טעגלאַך נייע געשיכטעס דער־ציילט, פול מיט פאַרבען און רייכע עפּיזאָדען. דערביי איהר געקוקט גלייך אין די אויגען אריין. דאָס ווייבעל האָט געשפּירט די מאַגנעטישע קראַפט פון זיין קוקען. זי האָט געשפּירט ווי דער קראַנקער פלעכט זיך איין אין איהר, עסט זיך איין אין איהר געדערכניש און עס האָט זי צייטענווייז אַן אומרוהיגער אומעט דורכגענומען.

לעצטענס האָט מיט איהם געטראָפען דאָס, וואָס עס טרעפט אַלע מאָל מיט אַזעלכע קראַנקע: חדשים לאַנג געלעגען, און פלוצלונג אין דער קרענק קראַנק געוואָרען, און ניט אויף קראַנק צו זיין, נאָר אויף צו שטאַרבען. מען האָט גערופען אַ דאָקטאָר, וואָס איז שוין באַקאַנט געווען מיט איהם און מיט זיין קרענק. דער דאָקטאָר האָט איהם שוין דאָס מאָל ניט צוגעזאָגט, אַז ער וועט געזונט ווערען. ער האָט איהם נאָר פאַרזיכערט, אַז ער וועט ניט שטאַרבען. אָבער פאַר די געזונטע האָט ער דעם סוד אַנטפּלעקט:

— זיינע טעג זיינען געציילטע.

❦

ער איז געשטאָרבען ניט פאַרענדיגט זיין לעבענס־געשיכטע. אויב ער האָט אַלעס וועגען זיך אמת דערציילט, האָט דער שווע־גערין באַנג געטאָן, וואָס זי האָט ניט געהערט דעם אמת וועגען דעם שטיק לעבען און ענדע פון לעבען, וואָס ער האָט ביי איהר אין שטוב פאַרבראַכט, און ס׳האָט זיך ביי איהר געטראַכט, אַז דאָס וויכטיגסטע האָט ער מיט זיך אין קבר אריין מיטגענומען...

ער איז אויסגעגאַנגען רוהיג און שטיל און מיט דערזעלבער רוהיגקייט פאַרגליווערט געבליבען, ווי ער וואָלט זיכער געווען, אַז ער איז ניט געשטאָרבען... דאָס פנים האָט זיך כמעט ווי ניט געענדערט. דאָס ווייב האָט אַ זאָג געטאָן צום מאַן:

— ...דיין ברודער...

ווען ער איז געשטאָרבען, איז זי נאָך אַלץ אין די קליינע חדשים געווען, און דער מאַן האָט זי איין מאָל און אַ צווייטען מאָל אָפּגעשלעפּט פון בר מנן:

— געה דיר!

דער גוסס האָט אויסגעגעבען דאָס, וואָס זיי האָבען געוואָלט פאַרבאַהאַלטען פון איהם. ער האָט אויסגעגעבען דאָס, וואָס ער האָט געוואוסט. ער האָט פאַר׳ן טויט געבעטען מ׳זאָל אַ נאָמען געבען נאָך איהם.

ער האָט געלאָזט אַ טיפען טרויער נאָך זיך, אַ טרויער, וואָס נאָר עמפּפינדלאַכע מענשען קאָנען עס פיהלען. ווען עס שטאַרבט אַ בחור, וואָס פעלט קיינעם ניט נאָכ׳ן טויט, איז עס זעהר טרויעריג... ווייל דאָס ווייבעל האָט געשוואַנגערט איז זי עמפּ־פינדלאַך געווען, און האָט זעהר געוויינט. זי האָט געוויינט, וואָס קיינער איז ניטאָ ווער ס׳זאָל איהם באַוויינען, וואָס ס׳איז ניט געבליבען נאָך איהם אזא נאָהענטער, וואָס זאָל זיך שטאַרק קימערען פון זיין טויט.

עס זיינען געקומען איהרע אייגענע, געקומען צוליב איהר און ניט צוליב „איהם״, און ווייל זיי האָבען געוואוסט אין וואָס פאַר אַ לאַגע זי געפינט זיך, האָבען אַלע זי אין זינען געהאַט.

מ׳האָט זיך געזאָרגט וועגן איהר און וועגן נייעם לעבען אין איהר... ס׳האָט זיך געשפּירט די נאָהענטקייט צווישען לעבען און טויט... די אַלע, מיט׳ן מאַן אין דער שפּיץ, האָט מעהר געקימערט אָט דאָס נייע לעבען, און עס האָט שטיל, פאַרדראָסיג פאַרדראָסען אויף דעם טויטען... דער מאַן האָט איהר אַזוי פיל דערעסען מיט זיין געטריישאַפט און פּאַטערלאַכע איבערגעבענ־הייט צום קינד, וואָס זי האָט אין איהרע געדערים געטראָגען... עפּעס האָט זי פאַר׳ן טויטען אַ באַליידיגונג געפיהלט, וואָס דער ברודער פון פאַרשטאָרבענעם האָט מעהר די ווייב אין זינען, ווי איהם און זי, טאַקע נאָר דערפאַר וואָס זי האָט אַזאַ לעבען אין זיך געטראָגען, האָט זיך דערפאַר געפיהלט צום פאַרשטאָרבענעם נעהנטער, ווי דער ברודער...

***

דאָס, וואָס איז געבליבען נאָכ׳ן פאַרשטאָרבענעם, האָט מען צושענקט און פאַרקויפט, נאָר דאָס בעטגעוואַנט האָט מען אַרויפ־געטראָגען אויפ׳ן בודים אויף אייביג צו לופטערען און קיינמאָל ניט צו נוצען. געבליבען אַ הויל צימער, אָהן מענשען און אָהן זאַכען. עס זיינען נאָ רגעבליבען די תפילין ניט גענוצט, דערפאַר זיינען זיי געבליבען הענגען, און אויך דערפאַר, ווייל עס איז אַזאַ זאַך, וואָס מען קאָן עס קיינעם ניט פאַרקויפען און ניט אַוועקשענקען, ס׳איז אַזאַ מין זאַך, וואָס ווער עס דאַרף עס, האָט ער עס, און ווער עס דאַרף עס ניט, וועט עס אפילו אומזיסט ניט נעמען. און דערפאַר ווייל עס איז תפילין האָט מען עס ניט געקענט אַרויסוואַרפען, כאָטש דאָס פּאָר פּאָלק איז ניט רעליגיעז געווען. די תפילין זיינען נאָך זיין טויט געוואָרען מעהר „זיינע", ווי פאַר׳ן לעבען, ווייל זיי האָבען דערציילט פון בחור׳שאַפט, פון איינזאַמקייט, פון ניט לאָזען נאָך זיך קיין ווייב און קינדער... ס׳איז ניט איינמאָל פאָרגעקומען אַ געשפּרעך צווישען מאַן און ווייב:

— וואָס טוט מען מיט „זיינע" תפילין, וואָס? אַן אַנדער פלאַץ זיי געבען? אַן איבעריגע זאַך איז אומעטום איבעריג, און

פארקערט, מיט דעם געבען זיי אַן אַנדער אָרט, וואָלט עס נאָר באַוויזען, אַז זיי זיינען איבעריג דאָרטען וואו זיי הענגען און אויף אַן אַנדער אָרט ניט... זיי זיינען נאָך געווען איבעריג דעמאָלט, ווען דער אייגענטימער האָט געלעבט, און אויך „יענער" האָט זיך געהאַלטען מיט זיי...

„און אפשר דערפאר, ווייל דאָס צוועלף יעהריגע מיידעל האָט זיי געקושט" האָט דאָס ווייבעל אַ טראַכט געטאָן.

— זאָלען זיי הענגען! — האָט דאָס ווייבעל באַשלאָסען זייער גורל.

און די תפילין זיינען געבליבען הענגען העלדזעלדיג און קעפעלדיג אויף אַ שנירעלע, אויף אַ צוועקעל, אַלס זכר פון יונג לעבען און הייליגקייט.

דאָס יונג ווייבעל האָט אַ פּוסטקייט דערשפּירט נאָכ׳ן טויט פון שוואָגער... די אַטמאָספערע פון קרענקען האָט עפּעס געשאַפען ארום זיך זעלבסט, וואָס האָט מעהר געגעבען צו פיהלען דעם טעמפּ פון לעבען... אין דער אַטמאָספערע פון יענעם אומגליק האָט זיך עפּעס מעהר געגעבען צו שפּירען דאָס אייגענע גליק. און געשפּירט דאָס נייע לעבען אין איהרע גערערים, האָט זיך געשליפען אַ באַגריף, אַז דאָס לעבען וואָס וואַקסט ביי איהר איז אַ לעבען נאָכ׳ן טויטען... פאר יענעמ׳ס וועגען און מיט אַ נאָמען נאָך יענעם, אויף ווייטער לעבען צו בלייבען...

***

ווי דאָס קינד האָט זיך אויף דער וועלט באַוויזען, האָט זיך עס גלייך אַלעמען געוואָרפען אין די אויגען אריין מיט דער עהנ־לאַכקייט צום פארשטאָרבענעם. אַלע האָבען עס געזעהן און אַלע האָבען געשוויגען... דער פאָטער פון קינד האָט פארשטאַנען, וואָס אַזא שווייגען באַדייט, און געפיהלט אַ טיפע באַליידיגונג, כאָטש ער איז געווען זיכער אין זיין פרוי, ער האָט זי ניט געאייפערט צום פארשטאָרבענעם, אָבער צום קינד איז ער יע אייפערזיכטיג געווען... אַ שותפות׳דיגעס קינד, אויף וועלכען אופן?...

אונ פאַרשטערט האָט עס ביי איהם דעם יום־טוב פון ערשטען ניי־געבוירענעם קינד... ער האָט זיך געשפּירט ווי אויף אַ פרעמ־דער שמחה... און די פרוי זיינע, ווי אַלע פרויען, וואָס קימערען זיך קיינמאָל ניט ווענען אַזעלכע זאַכען — ס'איז זייער קינד, קיין חילוק ניט אין ווערנען ער איז געראָטען... זי איז געווען גליקלאך און געשמייכעלט צום מאַן:

— נו וואַסי, ס'איז דאָך דיין ברודער...

ער האָט מיט אייפערזוכט געקוקט אויפ'ן קינד מיט אַ שטי־לען, ווייטאָגדיגען פאַרדרוס, וואָס ער האָט ניט ווערנען צו באַ־שולדיגען אין דעם, און טיף באַהאַלטען אין זיך אַ געפיהל פון נקמה געגען זיין ברודער, וואָס דאָס קינד איז אַ מיידעלע...

דער אויסוואורף.

1

שלמה׳לע איז נאָך קיין יאָהר ניט אַלט געווען, ווען דער טאַטע זיינער האָט דערזעהן, אַז ביי איהם וואַקסט ניט קיין לייטיש קינד. געזעהן האָט ער עס אין דעם, וואָס דאָס קינד האָט קיין מינוט רוהיג ניט געקענט איינציזען, האָט געריסען דעם שפּאַליר פון די ווענט, געקאַלופּעט די ליים פון די הרובעס, האָט ניט געלאָזט איינשטעהן די בענקלאך אויף די ערטער, וואו זיי האָבען באַדאַרפט שטעהן, און נאָך אַזעלכע זאַכען, וואָס איהם, דעם טאַטען, האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס קינד באַדאַרף עס ניט טאָן און שוין טאַקע דעמאָלט, ווען ער איז נאָך קיין יאָהר ניט אַלט געווען, האָט ער איהם אָנגעהויבען צו „לערנען", פריהער מיט אַ געשריי, מיט אַ טופּ מיט׳ן פוס, און נאָך שפּעטער מיט אַ פּעטשעלע, מיט אַ ריטעלע.

ווען שלמה׳לע איז דריי יאָהר אַלט געוואָרען האָט איהם דער טאַטע, ווי דער מנהג איז, דריי שמיצלאך אין אונטער-חלק׳ל געגעבען און איהם אַוועקגעשיקט אין חדר אריין. און אַזוי ווי שלמה׳קע איז געווען אַ בן יחיד׳ל און דער טאַטע זיינער האָט געוואָלט פון׳ם קינד זאָל אויסוואַקסען „אַ כלי", האָט ער איהם אָפּגעגעבען צו אַ שטרענגען מלמד, צו אַזאַ מלמד, ביי וועמען דער קאַנטשיק איז תמיד געלעגען אויפ׳ן טיש און געהאַלטען אין שטענדיגער מורא די קליינע עופה׳לאך.

די ערשטע פּאָר וואָכען האָט זיך שלמה׳לע דוקא גוט געפיהלט אין חדר, בעסער ווי אין דער היים, אונטער׳ן טאַטענ׳ס השגחה. ס׳איז איהם שוין בעסער געווען דערמיט, וואָס ער האָט געהאַט אַרום זיך אַנדערהאַלבען טוץ קליינע חברה, וואָס

האָבען אויך ניט פיינט געהאַט אַ שטיף צו טאָן. נאָר שפּעטער, ווען דער רבי האָט איהם אָפּט אָנגעהויבען מכבד צו זיין מיט'ן קאַנטשיק, איז איהם שלעכט געוואָרען, ווייל ער האָט דאָ ניט געהאַט ווער עס זאָל זיך אָננעמען פאַר איהם.

עס איז אַוועק אַ וואָך נאָך אַ חודש, אַ יאָהר נאָך אַ יאָהר, און שלמה'לע איז עפּעס גאָר ניט געגאַנגען אינ'ם ווענ, וואָס דער טאַטע מיט'ן רבי'ן האָבען געוואָלט. עס איז כמעט ניט אַוועק אַ טאָג, ער זאָל זיך מיט עפּעס ניט האָבען פאַרזינדיגט: דאָ איין טאָג האָט ער צופּוזשעט אַ פערד, אַ צווייטען טאָג האָט מען איהם געפּאַקט פאָהרען רייטענדיג אויף אַ ציג און וואַרפען שטיינדלאַך, דאָס איז געווען זיין טאָג־טעגליכע עובדא; דאָס האָט ער שוין גאָר שטאַרק ליב געהאַט. פאַראַן אַזוי פיל שטיבער, אַזוי פיל בוימער, הויכע און נידריגע, האָט ער גע־דאַרפט אויף אַלע פּרואווען די כחות, צי וועט ער קענען אַריבער־וואַרפען אַ שטיינדעל אַריבער יענעם דאַך און אַריבער יענעם בוים. נו, כאַפּט זיך אַמאָל, מעשה שטן, אַ שטיינדעל אין אַ פענסטער אַריין. איז מען געקומען צולויפען צום רבי'ן, און שלמה'לע באַהאַלט זיך שוין ערגעץ, ער פאַרשטעהט שוין מיט וואָס אַזאַ שטיקעל שמעקט. ווערט ביי קליינוואַרג אַ יום טוב: דער רבי כאַפּט זיך אַרויס אין דרויסען אין לאַנגען, געלען טלית־קטן, מיט דער יאַרמולקע אויפ'ן קאָפּ, זוכען שלמה'קען. די אינג־לאַך צולויפען זיך אין אַלע זייטען, ווי יענער־הינט, און כאַפּט מען איהם, ווערט אַ גדולה:

— געפּאַקט!

— ער איז דאָ! ער איז דאָ!!

דער רבי פאַרבייסט די אונטערשטע ליפּ, און דאָס קליינע בערדעלע, אונטער דער ליפּ, שטעלט זיך קאַפּויר. ער געהט זיך פּאַמעליך, טריט ביי טריט. ס'אַרט איהם ניט, וואָס יענע, וואָס האַלטען שלמה'קען, כאַפּען אַלע מאָל אַ שטורך דאָ מיט אַ פוס, דאָרטען מיט אַן עלענבויגען: ער איז זיכער, אַז שלמה'קע וועט זיך שוין פון זייערע הענט ניט אַרויסרייסען, און אַז ער געהט

צו, לעגט ער פאמעליך צו זיינע צוויי פינגער צו א בעקעל, גיט עס א ציה, ווי א שטיק גומילאסטיק, און זאגט דערביי:

— פיינער תכשיט!

דער קניפ אין באק איז נאך גארניט. דאס איז נאר א הקדמה, ערשט נאכדעם נעמט איהם דער רבי ביי א הענטעל און פיהרט איהם אין חדר אריין. ביידע, אי דער רבי, אי דער תלמיד, שווייגען. נאר דערפאר ליארמען שוין צופיל די „חברה יעגערס" ארום זיי, און שלמה'קע געהט מיט אראפגעלאזטע אויגען, און ווארפט ער אמאל אויף איינעם פון זיי א קוק, איז ער שוין פול מיט גיפט, איז עס שוין עפעס א מין קוק, וואס יענער מוז זיך אפרוקען אביסעל ווייטער, מורא האבענדיג פאר א סילוק.

מיט דער צייט איז צווישען שלמה'קען מיט די איבריגע איינגלאך געשאפען געווארען עפעס א מאדנע אנגעשטרענגטקייט. שוין דאס אליין, וואס מען האט איהם אפטער ווי אלע איינגלאך, געשמיסען, האט ביי די חברים זיינע ארויסגערופען א מין פאראכטונג צו איהם, און שלמה'קע האט עס געפיהלט און עס האט איהם געקרענקט.

שלמה'קע האט ניט געוואוסט וואס ארום איהם און מיט איהם טוט זיך. ער האט ניט פארשטאנען, פאר וואס איז ער עפעס מעהר שנץ פון אלע אנדערע, און פארוואס שמייסט מען איהם מעהר ווי אלע. עפעס האט זיך דארטען ביי איהם ניט געלאזט גלויבען, אז דאס שמייסען האט עפעס צו טאן מיט זיין שקאצעריי. ס'האט זיך דארט אין זיין קינדיש מח'ל גאר אנדערש געדענקט. ביי איהם איז אויסגעקומען, אז א טאטע מיט א רבי'ן זיינען באשאפען געווארען זיי זאלען שמייסען. זיי דארפען און מוזען דאס טאן... דאס איז א מין ארבייט, וואס „גרויסע" דארפען טאן צווישען אלע אנדערע „גרויסע ארבייטען", וואס זיינען איהם אומפארשטענדליך... און דערפאר האט ער זיך ווייטער געטאן דאס, פאר וואס ער איז געשמיסען געווארען, און

אויף לעצט האָט ער זיך איינמאָל, ווען דער פאָטער האָט איהם געהאַלטען אין קאַטעווען, זיך צושריען:

— איך וועל נאָך! איך וועל נאָך!

דאָס האָט שוין דער מוטער זיינער אויך פארדראָסען. זי האָט זיך מיטביידע הענט א כאַפּ געטאָן ביים פּנים און איז אַנטלאָפען געוואָרען, איבערלאָזענדיג דאָס קינד אין דעם „גזלן׳ס" הענט. נאָר ער האָט זי באצייטענס געכאַפּט און מיט זיין גאַנ־צער מאַנסבילשער גבורה, האַלטענדיג שלמה׳קען אין איין האַנט, זי צוגעשלעפּט מיט דער צווייטער און אויסגעשריען:

— ניין, דו וועסט שוין דאָ ביי מיר שטעהן, אָט־אָ־דאָ וועס־טו ביי מיר שטעהן און קוקען, ווי איך צופּאַסטעווע איהם אויף שטיקלאַך!

און שלמה׳קע איז געשטאַנען מיט אראָפּגעלאָזטע מייטקעס און געקוקט מיט פייעריגע אויגעלאַך אויפ׳ן טאַטענס פּיס, וואָס האָבען זיך געפּלאָנטערט, געדרעהט צווישען זיינע און דער מאַ־מעס, און ביי איהם און ביים טאַטען האָבען געפלאַמט די אויערען, און ביידע האָבען שווער געסאַפּעט, און קענטיג איז געווען, אז ביידע גרייטען זיך צו א שווער, פארביסענעם קאַמף. ביידע האָ־בען, שטיל אין זיך פיהלענדיג, אז איינער וועט ניט אָפּטרעטען דעם צווייטען, געוואַרט אויף עפּעס פון דער אומגליקליכער ווייב און מוטער א מין ישועה, כאָטש זיי האָבען אליין ניט געוואוסט, מיט וואָס זי קען זיי העלפען. דער קליינער האָט ביי זיך הארט באשלאָסען אין קיין פאַל ניט נאָכצוגעבען דעם טאַטען, און גרייט זיינען שוין ביי איהם געלעגען אויף דער צונג די ווערטער „איך וועל נאָך!" גרייט אויסצושרייען, אויב נאָר דער טאַטע וועט זיך ווידער נעמען צו איהם. און געוואוסט האָט ער, אז די מאַ־מע וועט זיך שוין דאָ פאַר איהם אויך ניט אָננעמען. דער טאַ־טע האָט ביי זיך אויך דאָס זעלבע געטראַכט: ער וועט איהם אזוי לאַנג שמייסען, ביז ער וועט איהם זאָגען, אז ער וועט שוין „מעהר ניט". און איהם איז אויך שרעקליך געווען, וואָס די ווייב וועט זיך ניט אָננעמען פאַר׳ן קינד, און איינצייטיג איז ער

גרייט געווען זי דורס צו זיין, ווען זי וואָלט יאָ אזעלכעס געטאָן... ער האָט שוין אַליין ניט געוואוסט, נאָך וואָס ער האָט זי צוגע־שלעפּט אהער און נאָך וואָס ער וויל זי דאָ האָבען נעבען זיך...

— אָט־אָ־דאָ וועסטו ביי מיר שטעהן! — האָט ער מיט אַ שוים אין די מויל־ווינקלען אויסגעשריען, אַפּלאָזענדיג זי און נעמענדיג זיך צו שלמה'קען — אָט־אָ־דאָ וויל איך זאָלסטו שטעהן און זעהן, ווי איך מאך מיט איהם אַן עק! — און זיין קול האָט געציטערט פון כעס.

דאָס אומגליקליכע ווייבעל האָט זיך ביים קאָפּ געכאַפּט, און געשאָלטען זיך, געשאָלטען דעם מאַן און דאָס קינד, די גאַנצע וועלט געשאָלטען, און דאָס האָט נאָך מעהר פארשטיינערט די הערצער פון די צוויי עקשנים, נאָך אויפגערעגטער, בייזער זיי געמאַכט. און ווען דער „גרויסער" האָט סאָפּענדיג און קרעכ־צענדיג, באַגיסענדיג זיך מיט שוויים, ווידער צווישען זיינע גרויסע פיס איינגעקלעמט און אריבערגעבויגען דאָס אינגעל אויף די קני, איז דאָס ווייבעל אַנטלאָפען און נאָכגעשריען האָט איהר דער מאַן ניט ווי מיט זיין קול:

— חצופה, אהערצו קום!... — און אראָפּלאָזענדיג מיטן' גאַנצען כח די רוט אויפ'ן געזעס, אַ פרעג געטאָן: וועסט נאָך?

— איך וועל נאָך! — האָט דאָס אינגעל מיט אַלע כחות אויסגעשריען, און דער פאָטער נאָך איהם:

— מכשפה, וואו ביזטו אַנטלאָפען?... נאַ דיר נאָך! נאַ דיר נאָך! נאַ דיר נאָך!...

און דאָס אינגעל האָט מיטגעשריען:

— איך וועל נאָך! איך וועל נאָך! איך וועל נאָך!...

2.

צווישען פאָטער און קינד איז מיט דער צייט געשאַפען גע־וואָרען אַ געגענזייטיגע פארדריסליך אָנגעשטרענגטע באַציהונג. אויפ'ן קינד איז שוין גאָר ניט שווער געווען צו דערקענען, אַז ער האָט פיינט דעם פאָטער. דער לעצטער, כאָטש ער האָט דאָס קינד

ניט פיינט געהאַט, האָט, ווער ווייסט פאַרוואָס, געפונען פאַר נויטיג צו זאָגען דעם קינד, אַז ער האָט איהם פיינט ווי „חזיר", און ער האָט זיך טאַקע געהאַלטען צו איהם אַזוי ווי ער וואָלט איהם פיינט געהאַט. נאָר שלמה'קען האָט שוין גאָר ניט געקימערט, צי האָט איהם דאַרטען דער טאַטע ליב, צי פיינט, און ווען אפילו דער טאַטע וואָלט איהם זאָגען, אַז ער האָט איהם ליב, וואָלט ער איהם אויך ניט געגלויבט.

מעגליך, אַז שלמה'קע וואָלט נאָך געווען אַמאָל אַ קלער גע־טאָן: „אפשר איז דער טאַטע טאַקע גערעכט". נאָר דאָס, וואָס די מוטער האָט זיך פאַר איהם אָנגענומען, האָט איהם ניט דער־לאָזט אַזעלכעס צו טראַכטען. ער האָט געמיינט, אַז די מאַמע לאָזט ניט שלאָגען, איז טאַקע אַ סימן, אַז מען דאַרף איהם ניט שלאָגען. און די מאַמע איז טאַקע כסדר דערפאַר ברוגז געווען מיט'ן טאַטען, כאָטש זי האָט איהם, שלמה'קען, כסדר פאַרגע־וואָרפען, אַז ער איז אומגערעכט.

דער פאָטער, מיינענדיג אַ טובה טאָן דעם קינד, האָט איהם תמיד איינגעשמועסט, אַז ער איז אַן אויסוואורף, אַז ער איז עפּעס אַזעלכעס, וואָס האָט קיין גלייכען ניט, און מיט דער צייט איז ער טאַקע אַזאַ געוואָרען. ער האָט טאַקע אָנגעהויבען באַווייזען אַזעלכע שטיק, וואָס האָבען ניט נאָר די עלטערען און דעם רבי'ן, נאָר אפילו פרעמדע, זייטיגע מענשען ארויסגעבראַכט פון געדולד. און שלמה'קע האָט אַליין ניט געוואוסט נאָך וואָס ער טוט עס, ער האָט נאָר געפיהלט, ווי עס ברויזט אַ שרעקליכע שנאה אין זיין הערצעל. ער האָט אַלעמען פיינט געקראָגען.

איהם האָט דורכאויס געצויגען צו טאָן אַזעלכעס, וואָס איז אָפּטמאָל געווען דערווידער זיינע געפיהלען, נאָר גענוג איז געווען איהם צו וויסען, אַז דער פאָטער וועט ליידען דערפון, האָט ער עס שוין געטאָן. ס'איז ביי איהם כדאי געווען אַליין צו ליידען דער־פון, אבי דעם פאָטער צו פאַרשאַפען יסורים.

אַזוי איז ער איינמאָל ארויפגעקראָכען אויף אַ דאַך און זיך אָוועקגעזעצט אויבען אויפ'ן ווילטשיק און זיך געהאַלטען אַזוי, ווי

ער וואָלט קיין מורא ניט געהאַט צו זיצען, האָט נאָך אַפילו צו־געקלאַפּט מיט די פּיסלאַך אין׳ם שינדעל־דאַך. מען איז זיך צו־נויפגעלאָפען ווי אויף אַ בייז וואונדער: „דער תכשיט זיצט שוין אויפ׳ן דאַך!״ געוויינליך איז דאָ אויך געווען טאַטע־מאַמע. די מאַמע הרג׳עט זיך אַוועק, „פּאַדעט״ אַרום ווי אַ הון, ווען איהרע קאַטשקעלאַך לאָזען זיך אַוועק שווימען אויפ׳ן וואַסער; שלמה׳קע האָט אויף דער מאַמען רחמנות געהאַט, דערפאַר אָבער האָט ער צופיל פאַרגעניגען געהאַט דערפון, וואָס דער טאַטע האָט אַרומ־געטאַנצט אַזוי ווי אַ משוגע׳נער, געשריען און געליאַרעמט, ווי אַ צוואוילדעטע חיה.

— אַ דבוק, ניט קיין קינד!

— ער וועט שוין מיט זיין טויט ניט שטאַרבען...

— אַ בן יחיד׳ל, — האָט אימיצער מיט אַ דייטליך גע־הייםניספּולער שטימע געזאָגט. אייניגע האָבען זיך גאָר לוסטיג געמאַכט און געשריען:

— אַ קיש! אַ קיש! — און געפּאָכעט מיט די הענט, און חברה שקצים האָבען זיך, אַמאָל פון איין זייט, אַמאָל פון דער צווייטער זייט, פאַר׳גנב׳עט און געוואָרפען שלמה׳קען אין פּלייצע אַריין קליינינקע שטיינדלאַך, און דער פאָטער האָט אָהן אַן אויפ־הער געשריען מיט אַ פאַרריסענעם קאָפּ:

— איך דאַרף ניט אַזאַ קינד!... — און געזוכט אַן אָרט, וואו זיך אַרויפצודראַפּען אויפ׳ן דאַך. און שלמה׳קע האָט אונטערגע־שמייכעלט פון דעם, וואָס דער טאַטע וויל זיך צו איהם דערלאַנגען און ווייסט ניט ווי אַרום.

— אַ, מיט יאַשטשערקעס זאָלסטו שוין לאַכען! — האָבען פרעמדע צו איהם אַרויפגעשריען, מיטפיהלענדיג דעם פאָטער׳ס צער.

אַ פּאָר חברה האָבען ערגעץ באַקומען אַ לייטער, איהם גע־בראַכט צוטראָגען און אָנגעשפּאַרט אָן דער סטריכע. אַרויפגע־כאַפּט האָט זיך אויפ׳ן לייטער ניט דער פאָטער, נאָר אַ פרעמדער איד, וואָס האָט מעהר פון אַלעמען רחמנות געהאַט אויפ׳ן פאָטער

און בייז געוועזן אויף שלמה׳קען. קריכענדיג אויף אַלע פיער איבער דעם פאַרפוילטען, מיט גרינעם מאָך באוואקסענעם דאַך, האָט ער דערלאַנגט צו דעם, וואָס איז אומבאַוועגליך געזעסען אויפ׳ן ווילטשיק, און אָנכאַפּענדיג איהם ביי דער האַנט, געזאָגט:

— איצט וועסטו שוין ביי מיר אראָפּקריכען.

דער קליינער האָט זיך אונטערגעגעבען. ער האָט אָבער ניט געוואָלט אראָפּקריכען מיט׳ן לייטער, נאָר דורך דעם קליינעם דאַך־פענסטערעל, דורך וואנען ער איז פריהער אהער ארויפגעקראָכען. אין אַ פּאָר מינוט ארום איז ער שוין געוועזן אונטען און איז באַגלייט געוואָרען מיט אַ גאַנצער כאַליאַסטרע אהיים.

און ווידער איז פאָרגעקומען די זעלבע מעשה: דער טאַטע האָט געשמיסען, די מאַמע האָט געגוואַלדעוועט און פרעמדע, וואָס זיינען דערביי געשטאַנען, האָבען געשריען:

— אַ מצוה, אַ מצוה, אַ מצוה!

3.

ניט אומזיסט האָט שלמה׳קע אַזאַ ביטער הארץ אויף אַלעמען געטראָגען, און אויסגעגאָסען האָט ער אָפט זיין ביטער הארץ צו דער קליינוואַרג: „געפּאַקט אין מאַרק אַ „יאַט" — קנאַק אין „פּיסק" אריין, גלאַט אַזוי, אָהן אַ שום הקדמה. און ווען דער קליינער איז אַנטלאָפען מיט אַ געוואַלד צום רבי׳ן, איז זיך שלמהקע געשטאַנען און שעלמיש געשמייכעלט, ווי ער וואָלט זיך געטראַכ׳ט: דאָס מיין איך טאַקע.

ער האָט זיך שוין אויפגעהערט צו שרעקען פאַר שמיץ און פעטש. אַזוי האָט ער איינמאָל אריינגעוואָרפען אַ גע׳פּגר׳טע קאַץ אין באָד־ברונעם אריין, און באַקומענדיג דערפאַר זיין רעכטען לוין, און פיהלענדיג, אַז ער האָט אָפּגעטאָן אַ וויכטיגע שטיק ארבייט, פון וואָס דאָס גאַנצע שטעדטעל איז אויפגערעגט געוואָרען, האָט ער דערפאַר, אין אַ קורצער צייט ארום, איבערגעי׳חזר׳ט די זעלבע מעשה, נאָר מיט אַ לעבעדיגער קאַץ.

דער גורל איז גראַד געפאַלען אויפ׳ן רבי׳נס קאַץ, ווייל דער

לעצטער האָט זיך שוין צופיל געקאָכט מיט דער קאַץ. און, מעג־ליך, אַז ס'איז איהר שוין גלאַט באַשערט געווען אַזאַ גרויזאַמער טויט, אַנדערש וואָלט זי איהם אפשר ניט געווען נאָכגעגאַנגען, ווען ער איז אַרויס פון חדר, וואָלט איהם ניט נאָכגעגאַנגען פוס־טריט און ניאַווקען, ווי זי וואָלט זיך געבעטען: „אָט נעם מיך און דערטרינק מיך". און ער האָט זי טאַקע גענומען, זי געטאָן אַ היל איין אין אַ פאַלע פון קאַפּאָטקעלע און איז אַראָפּגעפלויגען פון באַרג צום טייך.

ער האָט זיך אוועקגעזעצט מיט איהר אויפ'ן ברעג, האָט איהר פאַמעלאַך, צאַרט אַנגעבונדען אַ שטיין אויפ'ן האַלז, און „פוץ אין וואַסער אַריין!"

דאָס וואַסער האָט אַרויסגעלאָזט אַ מאָדנעם געשריי, ווי עס וואָלט זיך פאַר דער קאַץ דערשראָקען, און דאָרטען, וואו די קאַץ איז אַריינגעפאַלען, האָט זיך עס אויפגעהויבען אויף עטליכע טפּחים די הויך, און געדוכט האָט זיך, אַז עפּעס איז אַרויסגע־שפּרונגען פון טייך און צעהנדליגע וואַסער רינגען האָבען זיך צו־לאָזט איבער דער ברייט פון טייך, און די זון, וואָס האָט זיך פריהער אָפּגעשפּיגעלט אין וואַסער, האָט זיך צוהוידעט פון איין ברעג צום אַנדערען, איז צורונגען געוואָרען, ווי עס וואָלט שוין גאָר קיין זון ניט געווען, נאָר אַ שטיק פייער, וואָס איז אויף אַ וואונדערליכען אופן ניט אויסגעלאָשען געוואָרען און געפינקעלט מיט טויזענטער לענגליך צובראָכענע פּאַסען.

שלמה'קע איז געשטאַנען ביים ברעג מיט צונויפגעשרומפּענע ליפּעלאַך, מיט גליהענדיגע אויגעלאַך, און אַ שוידער האָט דורכגע־נומען דאָס גאַנצע וועזען זיינס, ווען ער האָט אין עטליכע סעקונדען אַרום דערזעהן, ווי די קאַץ האָט פון וואַסער דאָס קעפּעל אויפגע־הויבען און אַ קוק געגעבען אויף איהם מיט צוויי ווילדע קעצישע אויגען, אַזעלכע, וואָס שלמה'קע האָט נאָך אויף זיין לעבען ניט גע־זעהן, און געדאַכט האָט זיך איהם, אַז די קאַץ האָט גאָרניט געוואָלט, נאָר אַ קוק געבען אויף איהר מלאך המות און פאַרשווינדען ווערען.

אָפּטועינדיג דאָס שטיק אַרבייט, האָט ער פלוצלינג דערהערט,

ווי אימיצער לאָזט זיך מיט האַסטיגע טריט פון באַרג אַראָפּ. און וואונדערליך, ער האָט זיך גאָרניט דערשראָקען פאַר דעם אידען, וואָס האָט זיך מיט אַ רויט, אויפגערעגט פנים געלאָזט צו איהם, נאָר, פאַרקערט, איהם איז עפּעס נאָר גרינגער געוואָרען דערפון, וואָס נאָך איינער אַ חוץ איהם ווייסט ,וואָס ער האָט דאָ אָפּגעטאָן...

דער איד, וואָס האָט זיך האַסטיג פון באַרג אַראָפּגעלאָזט, איז געוועזן חיים מאיר דער קצב, אַ געזונט, פעסט און קורץ אידעל, וואָס איז די גאַנצע צייט אויפ'ן באַרג געשטאַנען און צוגעקוקט, וואָס דער „תכשיט" טוט דאָ. און ווען דער לעצטער האָט זיין אַרבייט אָפּ־געטאָן, האָט ער זיך בגנבה געלאָזט אַראָפּנידערען פון באַרג, און דערזעהענדיג, אַז שלמה'קע קוקט אויף איהם, האָט ער געמאַכט אַזאַ מינע, ווי ער וואָלט גאָרנישט ניט באַמערקט, וואָס שלמה'קע האָט דאָ אָפּגעטאָן, כדי ער, שלמה'קע, זאָל ניט אַנטלויפען. נאָר ווי פאַרוואונדערט איז ער געוואָרען, ווען ער האָט דעם קליינעם אָנ־גענומען ביים אויער און ניט באַמערקט קיין שינוי אויף זיין פנים. ער האָט זיך גאָר ניט פּרובירט אַרויסרייסען פון זיינע פינגער, וואָס האָבען זיך ווי קלאַמערס איינגעקוועטשט אין זיין אויער.

— אהא ! — האָט דאָס אידעל אויסגעשריען געפינענדיג זיך נאָך אַלץ אין צווייפעל צי ווייסט שלמה'קע, אַז ער האָט געזעהן, ווי דער לעצטער האָט אָפּגעטאָן אַזאַ נבלה.

— מיינסט איך האָב ניט געזעהן וואָס דו האָסט אָפּגעטאָן ? — האָט ער זיך אויף איהם צושריען. — קום, פיינער בחור, קום ! — און, ניט אָפּלאָזענדיג דעם אויער, האָט ער איהם אַזוי געפיהרט ביז זיין היים.

אין עטליכע מינוט אַרום איז שוין דאָרט געווען אַ פולע שטוב מיט מענשען און אַלע האָבען דאָס מאָל, מעהר ווי תמיד, אַרויס־געוויזען מיטלייד צו די אומגליקליכע טאַטע־מאַמע, וואָס גאָט האָט זיי געשטראָפט מיט אַזאַ אויסוואורף. און יעדער איינציגער איז צוגעשטאַנען צו שלמה'ן מיט פראַגען :

— פאַרוואָס האָסטו דערטרונקען די קאַץ ?

שווייגט ער.

פרעגט שוין א צווייטער מיט א מעהר זיכערען קול:

— זאָג מיר, פאַרוואָס האָסטו דערטרונקען די קאַץ, הא? זאָג, פאַרוואָס?

— פאַר גאָרניט! — גיט ער אַן ענטפער אָפּ אויף גיך.

— פאַר גאָרניט!... מעג מען אזוי?

שווייגט ער.

— דו ווייסט, אז די קאַץ קאָן דיר קומען ביינאַכט ווערגען?

— וועט זי מיך ווערגען! — ענטפערט ער שטיל, קוים וואָס מען הערט.

— וואָס הייסט? האָסט גאָר קיין מורא ניט?

און דער טאַטע שטעהט פון ווייטען און קוקט אויף איהם מיט צוויי ברענענדיגע אויגען; די מאַמע ציטערט, כאַפּט אַלע מאָל א קוק אויף שלמה'ן, אויפ'ן פאָטער, ווי זי וואָלט זיך ביי זייביידען עפּעס שטום בעטען. א פּאָר ווייבער און אידען רינגלען אַרום שלמה'קען, און יעדער באַזונדער פלייסט זיך צו קוקען איהם אין געזיכט אריין.

— אָבער פאַר גאָט האָסטו מורא, זאָג?

א לייכט ,טרויעריג שמייכעלע האָט זיך באַוויזען אויף זיינע ליפּעלאך.

— אויף יענער וועלט, ווייסטו וועט מען דיר אויך וואַרפען אין וואַסער אריין!

שלמה'קע ווערט פון מינוט צו מינוט אויפגערעגטער, דאָס דערקענט זיך אין זיינע באַוועגונגען, אין דעם דרעהען זיך, און די אַקסעל, וואָס הויבען זיך אַלץ אָפטער און אָפטער. ער וואָלט געוואָלט, אַז דאָס וואָס דאַרף געשעהן, זאָל שוין גיכער קומען. ער פיהלט דעם טאַטען, ער פיהלט איהם אין יעדען אבר, און ניט זע־הענדיג, זעהט ער זיינע בייזע אויגען, וואָס קוקען אויף איהם, נעמען איהם דורך און דורך, און וועלענדיג פּטור ווערען פון זיי, גיט שלמה'קע אַן ענטפער אָפּ:

— נו, וועט מען מיך וואַרפען!

— וואָס הייסט?!... — ווערען אַלע ערשטוינט.

און דער פּאַטער שפּרינגט פון געדולד אַרויס, גיט איהם אַ שטעק אַריין די האַנט פון הינטען אין קאַלנער אַריין, טוט איהם אַ טרייסעל און פרעגט:

— וואַ־אָ־ס זאַגסטו, וואָס? וואָס זאַגסטו עפּעס: „וועט מען מיך וואַרפען!"... וואָס הייסט?... האָסט שוין גאַר קיין מורא ניט פאַר גאָט אויך?!

— געוואַלד, אידען! — שרייט די מוטער, ברעכענדיג די הענט און קוקענדיג איהם גלייך אין פּנים אַריין, און ער, דער פּאַטער, שטורעמט ווי ניט מיט זיין קול:

— ענטפער מיר!

ווי מען וואָלט צו אַ שטומען גערעדט.

ראובן האָט זיך געגעבען אַ ציה אויס, און אַ פלאַמענדיגער, אַ צוהיצטער, ווי ער וואָלט שרעקליך קיין צייט ניט געהאַט, איילענדיג אַראָפּגעכאַפּט דעם פּסוק פון די הויזען, און אויפהויבענדיג איהם אַ צוזאַמענגעלעגטען אין צווייטען איבער שלמה'קעס קאָפּ, אויס־געשריען:

— זאָלסט מיר ש ו י ן ענטפערען!

אַזוי ווי אין דער וואַנט אַריין.

— אַן עקשן! — האָבען פרעמדע, זייטיגע מענשען געגאָסען בוימאויל אויפ'ן פייער, און אייניגע האָבען דער מוטער אין די אויגען דאָס קינד געשאָלטען:

— ער האָט נאָך געמעגט אויסגערונען ווערען ביי דער מאַמען אין בויך! — און די אומגליקליכע מוטער האָט עס געמוזט, נעבאַך, צוהערען און שווייגען.

— ניין, איצט איז שוין געקומען דער סוף דיינער! — האָט דער פּאַטער מיט אַ מאָדנער פאַרביטערטקייט אויסגעשריען. — איצט איז געקומען דיין סוף... אַזעלכעס איז גאַר ניט געווען... נעמען אַ „צער בעלי חיים" און דאָס דערטרינקען... איהר זעהט, ווי ער שטעהט?! — האָט ער געזאָגט מיט אַ צובראָכען קרענקליך קול. — ער האָט שוין פאַר קלעפּ אויך קיין מורא ניט! — און פּלוצלינג הילפלאָז אויסגעשריען:

— האָט אויף מיר רחמנות, נעמט איהם צו פו־ מיר! אַ־ניט, וועל איך פון איהם אָדער פון זיך מאַכען אַן עק... —און האָט זיך צוכליפּעט ווי אַ קליין קינד...

.4

שלמה׳קען האָט דער פאָטער אָפּגעגעבען צו אַ שוסטער.

אַ שטיק צייט פריהער האָט ער איהם געהאַלטען אין איין שרע־קען דערמיט, נאָר שלמה׳קע האָט זיך דערפון גאָרניט געמאַכט, און ענדליך האָט דער פאָטער עס טאַקע געטאָן. און אָנגעזאָגט האָט ער דעם שוסטער, אז עסען זאָל ער איהם געבען, קוים די נשמה צו דער־האַלטען, שלאָפען זאָל מען איהם לעגען אין קיך, און דאָס — אָהן אַ קישען, און דערפאַר האָט דער פאָטער צוגעזאָגט דעם שוסטער גוט צו באַלוינען.

די שוסטערקע, אַ הויכע, דאַרע, זויערע אידענע, וואָס האָט געהאַט אַ יונג און אַן אַלט פּנים, האָט זיך איינמאָל אפילו צוקריגט מיט׳ן מאַן. זי האָט ניט געקאָנט צוזעהן דאָס רחמנות פון דעם אינגעל, און איינמאָל, ביינאַכט, איז זי אַרונטער פון געלעגער און האָט אונטערגערוקט שלמה׳קען אַ קינדעריש קישעלע צוקאָפּענס. ווי פאַרוואונדערט איז זי אָבער געוואָרען, ווען זי האָט אין דער פריה געטראָפען דאָס קישעלע אָן אַ זייט אָפּגעוואָרפען...

— דער הונט איז טאַקע ווערט דעם שטעקען, — האָט זי גע־זאָגט, און זי האָט איהם שוין מעהר ניט געגעבען קיין קישען צו־קאָפּענס.

דער שוסטער, אַ פרעהליך אידעל, וואָס האָט ליב געהאַט קאַ־טאָוועס טרייבען, האָט, וויסענדיג, אַז פאַר זיינע מעשים וועט ער ניט זיין פאַראַנטוואָרטליך, ברייט אויסגענוצט זיין פולמאַכט איבער דעם שוצלאָזען אינגעל און איהם אָנגעטאָן געברענטע ליידען. אַזוי האָט ער איינמאָל, ווען שלמה׳קע איז אין דרויסען אַרויסגעגאַנגען, אַריינגעקלאַפּט עטליכע צוועקלאך אין שלמה׳קעס ביינקעלע, און דער לעצטער, ניט באַמערקענדיג, האָט זיך געטאָן אַ זעץ אַוועק און אַרויסגעלאָזט אַ ווילדען געשריי. אַ צווייטען מאָל, ווען דער אינגעל

איז געשלאָפען, האָט ער איהם צוגעקלעפּט צום באָרוועסען פוס א שמאָל פּאַסיקעל פּאַפּיר און עס אונטערגעצונדען, און שלמה׳קע האָט זיך מיט א ווילדען געשריי אויפגעכאַפּט פון שלאָף. א דריטען מאָל האָט ער איהם אונטערגעגאָסען וואַסער אויפ׳ן געלעגער און אין דער פריה געמאַכט אויף איהם א בלבול... ניט קוקענדיג אויף די אַלע יסורים, וואָס ער האָט זיך אָנגעליטען ביים שוסטער, האָט שלמה׳קע זיך דאָך געהאַלטען אַזוי שטיל, ווי מען וואָלט איהם דאָרטען גאָרניט געטאָן. ער איז געווען געהאַרכזאַם, געטאָן וואָס מען האָט איהם געהייסען, נאָר די ליפּעלאַך זיינען ביי איהם פון טאָג צו טאָג איינגעשרומפּענער געוואָרען און די אויגעלאַך האָבען גע־בלאַנקט מיט א קרענקליך פיבעריש פייערעל.

דער פאָטער פלעגט זיך אַלע טאָג מיט׳ן שוסטער זעהן און אמאָל טרויעריג פרעגען:

— וואָס הערט זיך?

— וואָס זאָל זיך הערען? — האָט דער שוסטער פרעהליך געענטפערט.

— איהר באַמערקט ניט?... איהר ווייסט ניט, ער וויל שוין אפשר געהן אהיים?

— אָט! — האָט דער שוסטער נאָך פרעהליכער געענטפערט און דערביי פאַרבויגען דעם קאָפּ אויף א זייט.

אַזוי אַרום האָט דער פאָטער שוין פאַרלאָרען די לעצטע האָפ־נונג, אַז עס וועט ווען עס איז זיין פונ׳ם קינד א לייט, און געקומען איז ער אַלע מאָל אהיים מיט אַן אַראָפּגעלאָזטען קאָפּ און געפרעגט ביי דער מוטער:

— וואָס וועט זיין דער תכלית, א?

געפרעגט האָט ער עס גלאַט אַזוי. געוואוסט, אַז קיינער איז ניט ביכולת איהם צו ענטפערען אויף דער שווער אָנגעוועהטאָגטער פראַגע; געוואוסט, אַז א חוץ טרערען, וועט ער פון איהר גאָרניט זעהן און הערען, און האָט דאָך געפרעגט:

— וואָס זשע וועט זיין מיט איהם דער תכלית, א? — און

האָט שוין אַזוי געפונען פאַר נאַטירליך, וואָס זי האָט זיך אַלע מאָל נאָך דער פראַגע צוואווינט.

איינמאָל האָט זיך דער פאָטער פּנים צו פּנים מיט'ן קינד באַגעגענט.

שלמה'קע האָט אָפּגעטראָגען ערגעץ אַ פּאָר גרויסע אַלטע שטיוועל מיט נייע גראָבע זוילען. די שטיוועל זיינען ביי די אויערען געווען צונויפגעטשעפּעט, איינער איז געהאַנגען פון פאָרענט, דער צווייטער פון הינטען, און האָבען זיך געטעלעבענדעט, געקלאַפּט, ווי אַ פּאָר לעבעדיגע פיס וואָלטען אויף איהם רייטענדיג געזעסען; און אַז אויסזעהן האָט ער געהאַט ניט ווי קיין אינגעלע, נאָר ווי אַ גרויס־קליין מענשעלע, וואָס לאָזט זיך ערגעץ צופוס אין אַ ווייטען וועג, פאַרזאָרגט, דער'הרג'עט פון דאגות פרנסה.

שלמה'קע איז זיך געגאַנגען זיין וועג, ווי ער וואָלט דעם פאָטער ניט באַמערקט, אָדער ווי ער וואָלט דעם אידען ניט געקענט, און דער פאָטער האָט געקוקט אויף איהם מיט אַזעלכע ברייט צועפענטע אויגען, ווי ער וואָלט פלוצים דערזעהן אַזעלכעס, וואָס ניט ער און ניט קיין אַנדערער האָט נאָך קיינמאָל ניט געזעהן... און געזעהן און געפיהלט האָט ער, וואָס האָט שוין קיין ווערטער ניט געהאַט, נאָר אַ שטום, פיינליכער וועהטאָג האָט געפּרעסט דאָס פאָטערליכע הארץ, און עס האָט שוין גאָר ניט געהאַלטען ווייט דערפון, ער זאָל איהם נאָכלויפען, כאַפּען איהם און טאָן מיט איהם אַזוינס, וואָס ער האָט נאָך קיינמאָל ניט געטאָן. ער האָט אָבער ניט געטאָן. האָט עס ביי זיך פועל'ן ניט געקאָנט, עפּעס איז שוין דאָרט דאָס הארץ צו פאַרבלוטיגט געווען פון דער לאַנג יאָהריגער מלחמה, וואָס ער האָט מיט'ן קינד געפיהרט, און אויך איצט האָט איהם שמערצליך פאַרדראָסען, וואָס דאָס קינד איז איהם אַזוי פאַרבייגעגאַנגען, גלייך ווי ער וואָלט שוין גאָר קיין פאָטער ניט געווען...

ער איז געשטאַנען אַ פּאָר מינוט און איהם נאָכגעקוקט און געברענט האָט איהם דער פּנים פון פרעמדע אויגען, וואָס האָבען געזעהן דאָס, וואָס ער האָט געזעהן... ער האָט זיך געשעמט, ער האָט ניט געוואוסט וואו צו באהאַלטען די אויגען פון חרפּה... עפּעס

האָט איהם אָט דער קליינער איצט אָפּגעטאָן אַזעלכעס, וואָס האָט שוין גאָר צו זיינע פריהערדיגע מעשים קיין גלייכען ניט געהאַט. און געוואָלט האָט ער אַ גרוב זאָל זיך איהם עפענען און ער זאָל איינגעזונקען ווערען אין איהר, ווי קרח מיט זיין עדה.

ענדליך האָט ער זיך פון אָרט אָפּגעריסען, איז ווי אַ גנב אַי־בערגעלאָפען דעם מאַרק, און אַריינקומענדיג אין שטוב, האָט ער זיך מיט ביידע הענט ביים קאָפּ אָנגעכאַפּט, אויסגעקרימט דעם פּנים און פּאַמעליך, נאָר שאַרף דורכדרינגענדיג, אויסגערופען:

— ח־נ־ה!... ח־נ־ה!... איך באַקום באַלד די פּאַפּלעקסיע! אַט־אַט־טאַ באַלד וועט מיר צושפּרונגען ווערען דאָס הארץ...

און ביידע, אי ער, אי זי, האָבען זיך יאָמערליך צוואויינט.

דאָס איז געוועזן בייטאָג, און דעם זעלבען טאָג ביינאַכט איז עפּעס אומערוואַרטעטעס געשעהן.

5.

שפּעט ביינאַכט, ווען דאָס גאַנצע שטעדטעל איז אין אַ שטילער געדיכטער פינסטערניש געלעגען איינגעהילט, האָט אַ פייער דעם שוסטער'ס שינדעל־דאַך אַרומגעכאַפּט. אַ ליכטיגקייט האָט די פינ־סטערניש אַרומגענומען און הונדערטער שוואַרצע שויבען פון די אַרומיגע שטיבער, צווישען זיי אויך שלמה'קעס עלטערענ'ס שטוב, האָבען אָנגעהויבען צו בליאַסקען, און גערדאַכט האָט זיך, אַז אין די אַלע שטיבער האָבען זיך מיט אַמאָל פייערען אָנגעצונדען, וואָס האָבען דאָך ניט געלויכטען, נאָר עפּעס נאָך שוואַרצער און טרויערי־גער די פענסטער געמאַכט, און אַ העל־ראָזער קאָליר האָט אויף די ווענט און די דעכער געטאַנצט.

און אויפגעכאַפּט האָט מען זיך ביים שוסטער אין שטוב, ווען דער רויך האָט זיך שוין דורכ'ן סופיט דורכגעשלאָגען און די שלאָ־פענדיגע אָנגעהויבען צו שטיקען. ווי צושראָקענע משוגעים זיינען אַלע מיט די הוילע העמדער דורך די פענסטער און טירען אַרויס־געשפּרונגען, נאָר איין שלמה'קע איז זיך שטיל, וואַכעדיג אויף זיין געלעגער געבליבען, איבערגעדעקט מיט אַן אַלטער גראָבער בורקע,

און האָט אַלע מאָל צוגעהוסט פון דעם רויך, וואָס האָט איהם וואָס אַמאָל מעהר, ווי אין אַ געדיכטען נעפּעל איינגעהילט. און שלמה׳קע וואָלט געווים געווען פאַרברענט געוואָרען, ווען עס קומט ניט צו־לויפען דער פּאָטער, אַ טויט דערשראָקענער, און כאַפּט איהם פון שטוב ניט אַרוים אַ האַלב דערשטיקטען.

און ווי ער האָט איהם נאָר אַרויסגעכאַפּט, האָט זיך אַ שטיק פייער די לענג ווי אַ האַנט דורכ׳ן סופיט דורכגעשלאָגען, און די שטוב אינוועניג איז רויט באַלויכטען געוואָרען, און אַלעס, וואָס איז דאָרט געשטאַנען, האָט זיך פון רויך אַרוים אַ ווייז געטאָן, נאָר די האַנט איז באַלד צוריק אויפ׳ן ליכטיגען בוידעם אַרויף, און אין שטוב איז ווידער פינסטער געוואָרען. און געדוכט האָט זיך, אַז דאָס פייער פון אויבען האָט אַ האַנט פון אונטען אַראָפּגעשטעקט, האָט אַ טאַפּ געגעבען, צי עס טויג צום ברענען, און אין אַ פּאָר מינוט אַרום איז אַ שטיק סופיט אַראָפּגעפאַלען, און דער פלאַם האָט זיך מיט אַ גע־רויש, ווי מען גיט אַמאָל אַ גאָס וואַסער, אין שטוב אַריינגעכאַפּט און האָט אָנגעהויבען שוואַרץ צו מאַכען די ווענט; און אַלעס, וואָס עס איז אין שטוב געווען, האָט אָנגעהויבען צו פאַלען און קניען און פאַרלירען זייער געשטאַלט. עס האָט זיך דערהערט אַ קלינגערייי און אַ קלאַפּעריי פון שויבען. און דער פלאַם האָט פון שטוב אַרויס אין דרויסען ציינגער געשטעקט, געגעבען אַ לעק די ווענט פון דרויסען, אַריין און ווידער אַרויס, און אויבען, גאַנץ הויך, האָבען זיך, ווי פון פייער אַרויס, שוואַרצע פויגעל געוויזען, וואָס האָבען געמאַרשירט אין רויך אַריין און צוריק. און אויף די אַרו־מיגע נאָהענטע דעכער זיינען גוים מיט אידען געשטאַנען און גע־זעסען, און האָבען אַלע מאָל די דעכער צוגענעצט. די פּנים׳ער זייערע זיינען העל באַלויכטען געווען און די אויגען האָבען שוואַרץ געבלאַנקט, ווי קיילעכדיגע שטיקלאַך גלאָז, אונטערגעשמירטע מיט סאַזשע, און הינטען האָט מען פון די ברייט צועפּענטע טירען, ווייסע און שוואַרצע פּעקלאַך געשלעפּט, מיט אָפענע מיילער און מיט ברייט צועפּענטע אויגען אויפ׳ן פייער געקוקט, און האַרץ רייסענדע גע־שרייען האָבען זיך ווייט אַרום אין דער שטילער פינסטערער נאַכט

געהערט, און געדאַכט האָט זיך, אַז ניט די, וואָס טראָגען די פּעקלאַך שרייען, נאָר עפּעס אַנדערע. עס שרייען יענע, וואָס מען זעהט זיי גאָרניט. און די שוסטערקע מיט׳ן שוסטער מיט אַ פּאָר קינדערלאַך זיינען אַנטקעגען פייער געשטאַנען און העגט געבראָכען, זי שרייענ־דיג און ער שטילערהייט. און אָט איז זיך אַ פערדעל מיט אַ פאַס וואַסער צוגעפאָהרען, און אימיצער האָט אַן עמער געכאַפּט, און פון דער ווייטען האָט זיך עפּעס ווי אַ ברייטער, גרויסער וואַסער צוג אין פייער אַריינגעוואָרפען און איז ניט געבליבען, ווי דאָס פייער וואָלט איהם איינגעשלונגען, און איידער מען האָט נאָך דעם צווייטען עמער געגאָסען, האָט שוין אויף דעם זעלבען אָרט, וואו מען האָט דעם ערשטען עמער אַ גאָס געגעבען, ווידער געברענט, און דאָס פייער האָט זיך מיט מעהר שטאַרקייט צופלאַקערט, ווי אויף צו להכעיס.

און אָט האָט זיך נעבען דער שטוב אויף אַ צווייטען דאַך ביי דער סטריכע אַ פייערעל באַוויזען. עס האָט זיך געגעבען אַ ציה אַרויף און ניט געבליבען, נאָר אין אַ פּאָר מינוטען אַרום איז שוין אַ האַלבער דאַך אין פייער געוועזען, און יעדער דאַך האָט מיט אַמאָל געטאָן אַ פאַל איין, און אַ לאַנגער ראָזער קוימען איז גדלות׳דיג שטעהן געבליבען, ווי ער וואָלט געזאָגט צום פייער: „נו, טו מיר עפּעס!” און פונ׳ם קוימען איז זיך אַ גאַנץ געוועהנליכער רויך געגאַנגען, ווי אונטען וואָלט אימיצער וועטשערע געקאָכט... און פון ווינקעל האָבען פּסח׳דיגע טעפּלאַך פון בוידעם אַראָפּגעקוקט, און דאַכט זיך, צום פייער געשמייכעלט.

פּלוצים האָבען זיך צווישען די געשרייען און געוואַלדען נייע געוואַלדען און נייע געשרייען דערהערט, און די אַלע מענשען, וואָס זיינען אַנטקעגען פייער געשטאַנען, האָבען זיך דערשראָקען, זיך אומגעקוקט, מיינענדיג, אַז עס ברענט שוין נאָך ערגעץ. נאָר אַ חוץ דער פינסטערניש, וואָס איז ווי אַ געדיכטע שוואַרצע וואַנט, נאָהענט ביים פייער געשטאַנען, האָט מען גאָר ניט געזעהן, נאָר קליינע פייערלאַך, וואָס האָבען, דאַכט זיך, ווי פון ווייט־ווייט טרוי־עריג און עלענד געקוקט אהער צום גרויסען פייער. און די גע־וואַלדען זיינען אַלץ נעהענטער צום פייער געקומען, און אין אַ

פּאָר מינוטען אַרום האָט זיך ווי פון דער פינסטערניש עפּעס אַ ווייס באַוויזען, און דאָס ווייסע איז אַלץ נעהענטער. אהער צום פייער געלאָפען, און וואָס עס איז נעהענטער צום פייער צוגעקומען, אַלץ דייטליכער האָט מען געזעהן, אַז עס לויפט עפּעס אַ קליין איני־געלע אין אַ העמדעלע און נאָך איהם יאָגען זיך נאָך צוויי פיגורען: איינע אַ פרוי דאכט זיך, און די צווייטע — אַ מאַנסביל, און די צוויי פיגורען שרייען: „כאַפּט איהם! כאַפּט איהם!" און ווען דאָס קליינע, וואָס מען האָט פון נאָהענט דערקענט, אַז דאָס איז שלמה'קע, האָט זיך גלייך אין פייער אריינגעלאָזט, האָט איהם אימיצער דאָרט אַ כאַפּ געטאָן און איהם איבערגעגעבען דעם פאָ־טער, וואָס האָט איהם מיט אַלע כחות קוים איינגעהאַלטען אין ז'ער לענג אויף די הענט. ווי אַ ווילד באַשעפעניש האָט ער זיך געוואָרפען און געריסען זיך אין פייער אריין, און ענדליך, ווען ער איז מיד געוואָרען וואַרפענדיג זיך, האָט ער ווי אַ ווילדע חיה, אַ ר'טשע ארויסגעלאָזט און האָט אָהנמעכטיג דעם קאָפּ פאַרוואָרפען.

6.

שלמה'קע איז נאָך דער געשיכטע צוויי וואָכען קראַנק געווען. געקרעכצט האָט ער נאָר דאָן, ווען ער האָט היץ געהאַט, און ווען די היץ האָט אָפּגעטראָטען, איז ער שטיל געבליבען און מיט טרוי־עריגע אויגען געקוקט אין פענסטער אריין. די מוטער איז טאָג און נאַכט געזעסען נעבען איהם אויפ'ן בעט, האָט איהם אַנגעקוקט מיט פאַרוויינטע אויגען און וויפיל זי האָט איהם געבעטען, ער זאָל איהר זאָגען, וואָס און וואו טוט איהם וועה, האָט ער ניט געענט־פערט. און אַז זי איז שוין גאָר שטאַרק צוגעשטאַנען צו איהם און ארויפגעלייגט די האַנט אויפ'ן ווייסען שטערנדעל און געפרעגט: „דאָ טוט דיר וועה?" האָט ער אַ שאָקעל געגעבען מיט'ן קאָפּ אויף יאָ.

דער פאָטער איז ארומגעגאַנגען האַלב־טרויעריג, האַלב־צאָרנ־דיג און האָט געשוויגען, איז אַלע מאָל שטעהן געבליבען אַנטקעגען בעט מיט אראָפּגעלאָזטע פאַרבראָכענע הענט, האָט צוגעשאָקעלט

מיט'ן קאָפּ, אָפּגעזיפּצט און ווידער אוועקגעשפּאַנט. און אַלע מאָל האָט זיך דערהערט אַ קנאַק פון פינגער, און ווען די פינגער האָבען שוין ניט געקאָנט קנאַקען, האָט ער זיי גלאַט אַזוי געבראָכען, גע־דרעהט הין און צוריק. נאָך דעם האָט ער זיך אוועקגעשטעלט הינ־טער איהר פּלייצע און אַ פרעג געגעבען:

— וואָס ווערסטו עפּעס איצט זאָגען?

איהם האָט זיך געוואָלט הערען פון איהר, וואָס וועט זי עפּעס זאָגען אויף דער געשיכטע, וואָס ער איז געלאָפען אין פייער אריין. דאַמאָלסט האָבען זיי געדענקט, אַז ער האָט זיינע געדאַנקען פאַר־לאָרען, נאָר דער דאָקטאָר האָט זיי בארוהיגט, אַז ער איז ביים פאָלקאָמען פארשטאַנד, נאָר ער איז צו אויפגערעגט. פון וואָס? פון וואָס האָט ער געוועהנליך ניט געוואוסט, און האָט אָנגעזאָגט, אַז למען השם, מען זאָל איהם ניט אויפרעגען און אַלעס וואָס ער וועט וועלען זאָל מען איהם נאָכגעבען, ווייל ער איז צו נערוועז. און דער דאָקטאָר האָט זיך דערביי שטאַרק געוואונדערט, וואָס אַזא קינד האָט שוין אַזעלכע צושרויפטע נערוועז.

די מוטער איז, געוויינליך, באַלד ארויפגעפאַלען אויפ'ן פאָטער און האָט איהם געזאָגט, אַז עס איז דערפאַר, וואָס ער שלאָגט איהם כסדר. איז ער ווידער אויף איהר ארויפגעפאַלען און געזאָגט, אַז עס איז דערפאַר, ווייל זי פלעגט זיך פאַר איהם אָננעמען. ווען זי וואָלט איהם פון קינדרווייז אָן ניט געווען צולאָזען, וואָלט ער גאָר פארשפּאָרט צו שלאָגען. און לסוף האָט ער ערשט געזאָגט, אַז עס איז גאָרניט דערפאַר. אָט אַזוי איז ער פון געבוירען אָן, און וואָלט געווען אַזוי פיל ווען מען שלאָגט איהם ניט. ער איז ניט נערוועז, נאָר פּשוט אַ משוגע'נער. און פאַר אַ משוגע'נעם איז דאָ איין רפואה: שלאָגען און געגוג.

און שלמה'קע האָט עס אַלץ געהערט און — גאָרניט, ווי מען וואָלט פון אימיצען אַנדערש רעדען, נאָר די אויגען זיינען שאַרפער, שטעכעדיגער געוואָרען, ווי געוויינליך, און האָבען זיך עפּעס ווי נאָך טיפער אין פענסטער אריינגעקוקט.

נאָך די צוויי וואָכען איז שלמה'קע אויפגעשטאַנען פון זיין

קראַנקען בעט, האָט מען איהם פון שטוב ניט אַרויסגעלאָזט און „געפּילעוועט" מיט עסען און טרינקען. די מאַמע האָט איהם גע־האַלטען אין איין גלעטען און קושען, און אַמאָל גאָר אויף די הענט גענומען און האָט זיך מיט איהם געהאַלטען, ביז דאָס הארץ האָט איהר פון מידקייט שטאַרק אָנגעהויבען קלאַפּען. דער טאַטע האָט זיך אויך אַ פּאָר מאָל געבראָכען דאָס הארץ און האָט איהם אויך אַמאָל אַ גלעט איבער'ן קאָפּ געשענקט.

ענדליך, ווען ער איז שוין אינגאַנצען געזונט געוואָרען, האָט מען איהם צוריק אין חדר אָפּגעגעבען.

אַ פּאָר וואָכען איז שלום ושלוה געווען. שלמה'לע איז גאָר אַ סטאַטיק געוואָרען: געהט זיך גאַנץ פריה אוועק אין חדר און קומט פארנאַכט אהיים, און וויל זיך גאָר באַלד לעגען שלאָפען. און אויב ניט שלאָפען, פאַררוקט ער זיך ערגעץ אין אַ טונקעלען ווינקעל, שטעלט זיך דאָרט אוועק און שטעהט. דער פאָטער האָט פון דעם אַ ביסעל פאַרדרוס, און דאָך איז ער געווען צופרידען: פאָרט גע־וואָרען אַ שטיל קינד. דער מוטער אָבער האָט עפּעס זיין שטילקייט געשראָקען. פלעגט זי צו איהם אָפט צוגעהן און אַ רוף געבען:

— שלמה'ניו?!

זי האָט אפילו געוואוסט, אַז ער וועט ניט ענטפערען, אָבער דאָך פלעגט איהר דערפון ווי גרינגער ווערען אויפ'ן הארצען...

אַ פּאָר מאָל האָט מען איהם פון דאָרט אַן איינגעשלאָפענעם אַרויסגענומען. נאָר איהר, דער מאַמען, האָט זיך געדאַכט, אַז ער שלאָפט ניט, נאָר האַלט אַזוי די אויגען צוגעמאַכט...

און דער טאַטע האָט זיך מיט אַ לייכט געמיט אַלע מאָל געזאָגט:

— אי איז ער ווערט שמיץ, אי איז ער ווערט קלעפּ.

זי האָט אויף איהם ביי יעדען מאָל אַ גיפטיגען קוק געוואָרפען, און איהר איז ווי אויף דער צונג געלעגען:

— האָסט שוין ניט וועמען צו שלאָגען!

און דאָרטען, טיף ערגעץ ביי איהר, האָט אַ שוואַרצער געדאַנק געקלאַפּט:

„מיר האָבען שוין קיין קינד ניט, מיר האָבען שוין קיין קינד ניט"...

טרעפט זיך, אַז שלמה'לע איז אין איין שעהנעם טאָג ווידער פון חדר ניט געבליבען.

דאָס מאָל האָט איהם דער פאָטער אליין געשענקט, נאָר גע־פונען פאַר נויטיג איהם מזהיר צו זיין:

— הער זשע, דאָס מאָל שענק איך דיר. נאָר טאָמער וועט נאָך אַמאָל טרעפען, דו וועסט אוועקגעהן אָהן דעם רבי'נס וויסען פון חדר, זאָג איך דיר, אַז דיין לעבען וועט קיין לעבען ניט זיין... געדענק זשע!

אין עטליכע טעג ארום נאָך דער שטרענגער אזהרה איז געקומען צו לויפען א „שטאַפעט" פון חדר און געפרעגט פאַרוואָס איז שלמה'לע ניט געקומען אין חדר. טאַטע־מאַמע האָבען אויס־געגלאָצט די אויגען און ביידע מיט אַמאָל, ניט דאָס צום אינגעלע, און אויך ניט איינס צום אנדערען אויסגערופען:

— וואָס הייסט? ער איז דאָך אוועק אין חדר!

— ער איז ניטאָ.

— ער איז גאָר ניט געוועזן אין חדר? — פרעגט די מוטער.

— ניין, ניט געוועזן! — ענטפערט דאָס אינגעלע מיט א טרויעריג קול, פיהלענדיג די עלטערען'ס אויפגערעגטקייט, — ניט געוועזן. דער רבי האָט מיך געשיקט, איך זאָל איהם רופען.

און געכאפּט האָט ראובן אויף זיך די קאַפּאָטע, געטאָן א רוק אָ דאָס היטעל, און איינציגווייז, ווי ער האָט זיך א לאָז געטאָן הענדום־פּענדום צו דער טיר, האָט חנה אַן עפען געטאָן דאָס מויל, און פארגליווערט איז עפּעס געבליבען אויף דער צונג, און אויסגע־שטרעקט האָט זי ביידע הענט צום מאַן, ווי זי וואָלט איהם אָפּ־האַלטען געוואָלט. נאָר אויך דאָס האָט זי ניט געטאָן. און ערשט אין א פּאָר מינוט ארום, ווען ראובן האָט שוין ווייט אַנגעשפּארט, האָט זי זיך ווי פון א חלום דערוואַכט, און איז ארויסגעלאָפען אין דרויסען און נאָכגעשריען:

— ר א ו ב ן ! ! ! — —

דער טאטע מיט'ן רבי'ן האבען זיך פון בארג צום טייך אראפ־געלאזט און נאך פון ווייטענס דערזעהן שלמה'קעס קעפעל, וואס האט ארויסגעשטעקט פון איינס פון די שיפלאך, וואס זיינען אין א גרויסער צאהל געשטאנען האלב אויף דער יבשה און האלב אויפ'ן וואסער. צוקומענדיג נאהענט צו איהם, אזוי נאהענט, אזביידע האבען שוין געזעהן, אז שלמה'קע זעהט זיי, האט דער רבי מיט א צומישטען, פארצווייפלענדיג־איינגעהאלטענעם פארדרוס געזאגט צום פאטער:

— איהר זעהט? ער האט שוין גאר קיין מורא ניט, ער זיצט זיך גאנץ רוהיג!

— פאני פריץ, זייט זיך נאר מטריח, קריכט ארויס פון שיף! — האט דער רבי געזאגט אונטער דער נאז מיט אן איינגע־האלטענעם כעס — מיר דארפען אייך נויטיג האבען...

שלמה'קע האט ביידען באטראכט מיט ברייט אפענע, גיפטיג־איראניש־שמייכלענדיגע אויגען, און עס האט זיך געדאכט, אז ער קוקט ניט אויף זיי, נאר אין זיי, וויל זיי דורכשטעכען מיט זיינע בליקען. ביידע האבען זיך ניט גוט דערפיהלט פון דעם קוק, און האבען מיט אמאל אויסגעשריען:

— וואס קוקסטו אזוי? האסט אונז ניט דערקענט!...

שלמה'קע האט ניט געביטען דעם קוק, און דערצו האט זיך נאר אן איראניש־גיפטיג שמייכעלע באוויזען אויף זיינע ליפען.

— ארויסגעה! — האט דער פאטער א געשריי געטאן, און דערביי א טופ געגעבען מיט'ן פוס, — זאלסט שוין ארויסגעהן!

שלמה'קע איז זיך רוהיג, קאלט געזעסען און געקוקט דעם פאטער גלייך אין די אויגען אריין.

— וואס זאגט איהר עפעס אויף דעם עזות, א? — האט דער רבי נאך מעהר היץ אונטערגעגעבען, — א שייגעץ קען!

עס זיינען אוועקגעגאנגען עטליכע מינוט, און אין די עטליכע מינוט האבען די ביידע גרויסע מענשען עפעס מאדנע זיך גע־פיהלט אנטקעגען דעם קליינעם מענשעלע... די רוהיגקייט זיינע און די שטעכעדיגע אויגעלאך האט זיי עפעס ווי פאראליזירט. זיי

האָבען גאָר ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט איהם... שיער, שיער ניט מורא געקראגען פאר איהם...

— ארויסגעה! — האָט דער פאָטער ענדליך אויסגעשריען, קוקענדיג אָן א זייט...

ער איז געזעסען.

האָט שוין דער רבי א געשריי געטאָן:

— דו, ממזר להכעים!... דו... דו... דו וועסט ארויסגעהן צי ניין!

שלמה'קע האָט געקוקט. האָט דער פאָטער גערעדט, האָט ער געקוקט אויפ'ן פאָטער; האָט דער רבי גערעדט, האָט ער געקוקט אויפ'ן רבי'ן. ביים פאָטער האָט זיך דורכגעשניטען א געדאנק:

„אפשר איז ער גאָר משוגע געווארען!"

און אויפגערעגט פון דעם געדאנק, איז ער אין שיך ארייגעשפרונגען, האָט א נעם געטאָן שלמה'קען ביי א האנט און האָט איהם געגעבען א שלעפ ארויס פון שיפעל.

דער רבי האָט איהם דערלאנגט אין האלז־און־נאקען אריין, פון וואָס שלמה'קע האָט זיך געגעבען א בויג איין צו דער ערד, און דעם פאָטער, וואָס האָט זיך דוקא געקלערט אפצוהאלטען שוין איהם ניט שלאָגען, האָט דער קלאפ געגעבען עפעס א קאָך־אונטער און ער האָט כמעט אינסטינקטיוו דעם צווייטען איבער'ן קאָפּ דערלאנגט.

מעהר האָט מען איהם ניט געשלאָגען. נאָר איין שטופּ האָט איהם נאָך דער רבי געגעבען אין פלייצע, ער זאָל געהן. איז ער זיך געגאנגען: ער פון פאָרענט, און זיי פון הינטען. נאָר פלוצלינג גיט זיך שלמה'קע א בויג אָן, א דרעה אוים צו זיי מיט'ן פנים, און עפעס טוט א שווינדעל אין דער לופט, און דער פאָטער גיט פלוצלינג זיך א כאפּ פאר'ן קאָפּ:

— אי!...

שלמה'קע איז ניט אנטלאָפען, נאָר איז שטעהן געבליבען מיט א רויט פנים, מיט פלאמענדיגע אויערען, מיט ברענענדיגע אויגען, און ווער ווייס וואָס דאָ וואָלט פאָרגעקומען, ווען עס לויפען ניט צו

די עטליכע ווייבער, וואָס זיינען געשטאַנען ביים טייך און געוואַשען כּולטערס מיט לאָקשען־ברעטער, און איינע אַ יונגע „בעזדיעט־ניטשקע" כאַפּט ניט אַרויס שלמה׳קען, און מיט נאַסע ראַזעווע הענט און פּיס, איהם אַוועקגעשלעפּט צו זיך אין קליינעם שטיבעלע אַריין.

מיט שטילע פאַטערליכע טריט האָט זיך ראובן געלאָזט געהן אַהיים. ער איז געגאַנגען טרויעריג מיט אַן אַראָפּגעלאָזטען קאָפּ, ווי מען געהט פון אַ לויה, און ווי ער איז נאָר אין שטוב אַריין, האָט ער פאַרקרימטערהייט זיך געהייסען איינגעצען אַ האַנטוך און דערביי אַראָפּגענומען דאָס היטעל, פון וועלכען עס האָט זיך געוויזען איבער׳ן אויער אַ רויטער נאַסער פלעק.

— בלוט! — האָט חנה אויסגעשריען און איז צו צו זיין קאָפּ. וואו! ווער?... וואו האָסטו זיך עס געמאַכט?...

— נעץ נאָר איין אַ האַנטוך — האָט ער שטיל און טרויעריג געזאָגט, לייכט אָפּשטופּענדיג זי פון זיך, — נעץ נאָר איין אַ האַנטוך, וועל איך דיר שוין דערצעהלען...

ווען זי איז אַריינגעקומען מיט׳ן נאַסען האַנטוך, איז ער געלעגען אין בעט און געקרעכצט.

— נו, לאָמיר שוין הערען — האָט זי, אין גאַנצען ציטערענדיג, געזאָגט, פעסט אַרומבינדענדיג איהם דעם קאָפּ, — לאָמיר שוין הערען!

— וואַרט אויס, האָסט קיין צייט ניט? — האָט ער איהר געענטפערט מיט דער זעלבער געמאַכטער רוהיגקייט... ועסט נאָך צייט האָבען צו הערען די גוטע בשורה...

— גוואַלד, אידען! וואָס נעהמט ער מיר די נשמה אַרויס!

— איך נעהם ביי דיר די נשמה אַרויס?... נו, וועל איך זי שוין ביי דיר ניט אַרויסנעהמען. איך וועל דיר זאָגען, וועלען מיר זעהן, צי עס וועט דיר גרינגער ווערען... אָט זאָג איך דיר: דאָס האָט מיר דיין זוהנדעלע געמאַכט — און האָט איהר, זאָגענדיג עס, מיט ביידע אויגען אין פּנים אַריינגעקוקט צו זעהן, וואָס פאַר אַן איינדרוק וועט עס אויף איהר מאַכען.

— וואַ־אַ־אַ־ם ?

— וואָס האָסטו זיך אַזוי דערשראָקען ! פאַרשטעהסט גאָר ניט, וואָס איך רייד צו דיר ? ד י י ן ז ו ה נ ד ע ל ע !

— שלמה׳קע ? !

— כ׳ווייס, אַזוי הייסט, דאַכט זיך, דיין זוהנדעל... צי דו האָסט שוין גאָר זיין הייליגען נאָמען פאַרגעסען ?

— וואָס הייסט ? ווי אַזוי ?... האָט זי נאָך אַלץ ניט פאַר־שטעהענדיג געפרעגט.

— ווי אַזוי, פרעגסטו !... ווייסט גאָר ניט ווי אַזוי מען מאַכט אַ לאָך אין קאָפּ ? — האָט ער מיט אַ ביטער שמייכעלע געפרעגט — מען נעהמט אַ שטיין און מען גיט אַ וואָרף אין קאָפּ אריין, ווערט אַ לאָך...

— אידען, גוואַלד ! וואָס וויל ער פון מיין לעבען האָבען ? וואָס ציהט ער ביי מיר דאָס חיות ארוים ! זאָג מיר, דערצעהל מיר ! וואָס, ווער, ווען ? וואָס איז דאָס פאַר אַ ריידען, וואָס ? און וואו איז ער ? וואָס הייסט שלמה׳קע האָט דיר געוואָרפען אַ שטיין אין קאָפּ, ווי אַזוי איז עס פאַרגעקומען ?...

ער האָט איהר שוין ניט געוואָלט ענטפערען.

— מסתמא איז עפּעס פאַרגעקומען ?

ער האָט געשוויגען.

— און דו שלאָגסט איהם נאָך, אַ ? ער איז דאָך אין דיר נערשאָטען... אין דיר מיט די ביינער... אין דיר אין גאַנצען... יע־נער, אַז ער שפּאַרט זיך איין, וועט ער שוין ניט ענטפערען, און אַזוי איז ער... פאַרשטומט זאָלסטו שוין ווערען, רבונו של עולם, און מיר גיב אַ טויט, אַ גיכען טויט, וועל איך פטור ווערען מיט אַמאָל פון אַלע צרות.

זי האָט זיך צוואויינט, און ער האָט איינגעגראָבען דעם פּנים אין קישען און איז אנשלאָפען געוואָרען.

שלמה׳קען האָט די „בעזדעטניטשקע” אַ גאַנצען טאָג פון שטוב ניט ארויסגעלאָזט, כאָטש ער האָט זיך אפילו שטאַרק ניט

געריסען ארויסצוגעהן. פון עסען האָט ער זיך אָפּגעזאָגט. וויפיל זי האָט איהם ניט געבעטען, האָט ער אַלץ געדרעהט מיט דעם קאָפּ. נאָר אַ גלאָז מילך האָט ער אויסגעטרונקען. ער איז זיך געזעסען ביז פארנאכט, רוהיג און שטיל, מאָדנע שטיל איז ער געזעסען. די אויגעלאך האָבען עפּעס אזוי ווייט און טרויעריג ערגעץ געקוקט. זעהר אָפט האָט זיך ביי איהם אַ קרים געטאָן דאָס פּנים, ווי עפּעס שרעקליכעס וואָלט פאר זיינע אויגען פארביינגעלאָפען. און אַמאָל פארקעהרט, האָט זיך אַ שמייכעל צוגאָסען, אַ ביטער שמייכעלע, און די „בעזדיעטניטשקע" איז אַלע מאָל צוגעגאנגען און געפרעגט:

— וואָס איז דיר, זוהן? וואָס זיצסטו עפּעס אזוי?

ער האָט ברייט די אויגען צועפענט און אַ פארטראכטען קוק אויף איהר געטאָן, עפּעס ווי ער וואָלט זיך געוואונדערט וואָס זי רופט איהם זוהן, און זיין הערצעל האָט קינדעריש אָנגעהויבען צו קלאַפּען. אין די אויגען האָבען זיך איהם טרעהרען געשטעלט, און זי, דערזעהענדיג עס, האָט איהם ארומגענומען און, דריקענדיג צום הארצען, בארוהיגט.

— האָב ניט קיין מורא, מיין קינד! האָסט מורא פאר'ן טאַטען, פאר'ן טאטען, יאָ?

ער האָט זי פּלוצלינג מיט די הענטלאך ארומגעכאפּט און איינגעגראָבען דאָס פּנים אין איהר ברוסט.

— מען מאכט עס אַ תל פון אַ קינד, — האָט זי פאר זיך אַ זאָג געטאָן — ס'זיינען עפּעס מערדער, ניט קיין טאטע־מאמע...

דאָ האָט זיך שלמה'קע פון איהרע הענט אַ ריס געטאָן, געגעבען אַ שפּרונג אראָפּ און זיך אַ לאָז געטאָן צו דער טיר. נאָר דאָס פלינק וויבעל האָט איהם באַצייטענס געכאפּט, איהם אויפגעהויבען אין דער לופטען און צודריקענדיג איהם שטארק צום הארצען, שטאמלענדיג געמורמעלט:

— שלמה'ניו, גאָט איז מיט דיר... וואוהין לויפסטו?

זי האָט זיך מיט איהם אוועקגעזעצט אויף דער לאַנגער באַנק, וואָס איז געשטאַנען צווישען טיש און פענסטער, האָט איהם פעסט גערעלטע ארומגענומען און גערעדט צו איהם גוטע, ווייכע, באַ־

הארצטע ווערטער, און ער איז זיך שטיל אויף איהר שוים גע־זעסען און די אויגעלאך האָבען געקוקט אין אַן אומבאַשטימטער ריכטונג. פון צייט צו צייט האָט זיך ביי איהם אַ קרים געטאָן דער פנים און דאָס ווייבעל, וואָס האָט אויף אַ מינוט ניט אראָפּגעלאָזט דאָס אויג פון איהם, האָט אַלע מאָל געפרעגט:

— וואָס איז דיר, זוהן! — און ער האָט אַ פּאָר מאָל געענט־פערט מיט אַ ציטעריג קול:

— לאָזט מיך!... און האָט ניט געענטפערט, ווען זי האָט איהם געפרעגט וואוהין ער וויל געהן.

זיצענדיג אַ לענגערע צייט, איז דאָס קינד אנשלאָפען גע־וואָרען, איינגאָרענדיג דעם פנים אין איהר ברוסט, און זי האָט איהם פאמעליך אריבערגעטראָגען און אוועקגעלייגט אויף דער בעט, און געהערט האָט ער דורכ'ן שלאָף, ווי דאָס פרעמדע ווייבעל האָט ווידער געזאָגט:

— מען מאַכט אַ תל פון אַ קינד. ס'זיינען עפּעס מערדער, ניט קיין טאטע־מאמע...

ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, איז שוין אין שטוב געווען טונקעל און פוסט. און דאָ, פונקט אויף דער וואַנט, נעבען וועל־כער ער איז געלעגען, האָט זיך אָפּגעשלאָגען זעקס קעסטלאך פון אַ זעקס־שויביגען פענסטער. שלמה'קע האָט לאַנג ניט געקענט קו־מען צו זיך. ער האָט ניט געוואוסט וואו ער געפינט זיך און וואָס איז מיט איהם געשעהן — עפּעס אַזעלכעס, וואָס ער איז עפּעס אויף אַזאַ אָרט, וואָס ער ווייסט ניט וואו ער איז...

ליגענדיג אַזוי פאַרטראַגען, האָט איהם פלוצים פון אונטער'ן טיש עפּעס אַ בליאַסקע געטאָן... עס האָט אַ בליאַסקע געטאָן לע־בעדיג־שטיל, און ערגעץ טיף ביי איהם אין אַ פאַרוואָרפען פינסטער ווינקעל האָט דער בליאַסק געקראַגען אַן אָפּשיין, ווי ערגעץ ביי איהם וואָלט שוין לאַנג עפּעס עהנליכעס געלעגען פאַרבאַהאַלטען, ווי דאָס וואָלט עפּעס אַ מין ווייטע בולט־שאַרפע עראינערונג גע־ווען...

אַ שוידער האָט דורכגענומען דעם גאַנצען קערפּער זיינעם. ער

האָט געוואָלט זיך אויפהויבען און אנטלויפען, נאָר ער איז אָבער, ווי א פּאראַליזירטער, געבליבען ליגען. און מאָדנע, כאָטש ער האָט נאָך אַלץ ניט געוואוסט וואו ער געפינט זיך, כאָטש איהם איז נאָך ניט באוואוסט ווי אזוי קומט ער אהערצו, און פאַרוואָס איז ער דאָ עפּעס איינער אַליין, האָט ער עס דאָך געפונען פאַר גאַנץ נאַטירליך, ווי ער וואָלט שוין לאנג עפּעס אויף עהנליכעס דערויף געווארט, ווי ערגעץ וואָלט שוין לאנג געלעגען א באהאַלטענער געפיהל, אַז אזעלכעס וועט וועןעס־איז פּאַרקומען... און אויך די צוויי בלייטשטשענדיגע פינטלען זיינען איהם געוועזן באקאַנט, ווי ער וואָלט זיי שוין ערגעץ אמאָל געזעהן...

איהם איז איינגעפאַלען, אַז עס איז א קאַץ, כאָטש ער האָט קיין קאַץ ניט געזעהן. ער האָט אָבער טיף אין זיך געגלויבט, אַז אזעלכע איז דאָ יאָ דאָ, אַז אזעלכעס מוז דאָ זיין אין פאַרבינדונג מיט דער איצטיגער לאַגע און מיט עפּעס אזעלכעס, וואָס איז געשעהן און א שרעק־געפיהל האָט דאָס גאַנצע וועזען זיינס פאַרנומען. ער האָט פון גאָר ניט געטראַכט און ניט געקענט טראַכטען. איהם האָט זיך, ווי נאָך א פאַרגעסענעם חלום, געדענקט, אַז מיט איהם איז עפּעס אונגעוועהנליכעס געשעהן... עפּעס האָט מען איהם אי געשלאָגען, אי געגלעט און געקושט, און אי דאָס ערשטע, אי דאָס צווייטע האָט מען איהם געטאָן א דאַנק דעם, וואָס ער האָט עפּעס א שרעקליכע זאַך אָפּגעטאָן, און פאַר דעם זעלבען ליגט ער איצט דאָ, און אַלע מענשען האָבען איהם פאַרלאָזט, און ער ליגט דאָ איינער אַליין אין דעם פינסטערען, ענגען שטיבעל און כ'האָט זיך אזוי שטום, אזוי וועהטאָגדיג געבענקט נאָך דער אומבאַקאַנטער ווייבעל, וואָס האָט איהם דאָ איינעם אַליין געלאָזט ליגען. און עפּעס האָט אזוי וועה געטאָן דאָס הארץ און ניט געוואוסט פאַר וועמען. עפּעס האָט ער אויף אימיצען רחמנות געהאט, און דער רחמנות איז דורכגעדרונגען געווען מיט אַן אומבאגרייפליך־שווידערליכער מורא.

ארום איז געווען שווארץ און שטיל, און פון דער שווארצער שטילקייט האָבען געבלאַנקט א פּאָר אויגען... האָבען אריינגעקוקט

אין איהם און האָבען זיך פּאַמעליך, שטיל, ווי די שטילקייט אַליין, זיך דערנעהנטערט צו איהם, און געדאַכט האָט זיך איהם, אַז צו־זאַמען מיט די אויגען רוקט אַלעס אָן אויף איהם. די גאַנצע שטוב רוקט זיך צונויף, ווערט קירצער און שמעלער. און, טיף באַהאַל־טען אונטער דער שטילקייט, טוט זיך עפּעס... עס קומט פאַר עפּעס אונפאַרשטענדליכעס, אונבאַגרייפליכעס...

...אַ טייך!... גלאַט און דורכזיכטיג... די זון... אַ פּאָר אויגען... שווימען צו איהם... פּאַמעליך... פּאַמעליך... שטיל... שטיל...

— ניא־אַ־וו.

„און דו ווייסט, אַז די קאַץ ועט דיך קומען ווערגען בייננאַכט?"

דער געדאַנק איז עפּעס ווי פון ווייט־ווייט אָנגעקומען... האָט זיך שאַרף אַריינגעשניטען אין מח און געדאַכט האָט זיך איהם, אַז אימיצער האָט עס איהם נאָר וואָס איינגערוימט אין אויער אַריין. און די פּאָר אויגען האָבען שטום־רעדעוודיג באַשטעטיגט.

— איך בין געקומען דיך ווארגען!... איך בין געקומען דיך ווארגען...

ווען די מוטער און די „בעזדיעטניטשקע" זיינען געקומען, האָ־בען זיי שוין דאָס קינד נישט דערקענט. דער פּנים איז געווען פאַר־קרימט, די אויגען זיינען געשטאַנען שטאַר, ווי פאַרגליווערט, און געקוקט אויף איין פּינטעל. זיי האָבען געמאַכט אַ ליאַרם, האָט זיך שלמה'קע צולאַכט, ניט שלמה'קע נאָר עפּעס אימיצער אַ פרעמ־דער האָט פון איהם אַרויסגעלאַכט און אין געלעכטער האָבען זיך פון צייט צו צייט אונפאַרשטענדליכע ווערטער אַרויסגעריסען:

— קאַץ!... אי—אי—קאַץ!... קאַץ! — און סיי ביים לאַ־כען און סיי זאָגענדיג די ווערטער, האָט זיך דאָס פּנים זיינס ניט געענדערט און די אויגען זיינען שטאַר געשטאַנען און געקוקט אין איין פּינטעל...

דער פלאָנטער.

צווישען דאָס פּאָר־פּאָלק האָט זיך עפּעס אזוי ווי „א גיט־גוטער" אריינגעכאפּט און האָט אָנגעהויבען אונטערצוגראָבען זייער שטיל אָרענטליך פאמיליען־לעבען. ער האָט זיך שטיל אויפ'ן עכט־טייוולאָנישען אופן אָנגעהויבען די ארבייט זיינע... ער האָט זיך פארקליבען אין זייערע הערצער און שטיל, אומבאַמערקט פארדרעהט זייערע מוחות און פארפּלאָנטערט זייערע געפיהלען מיט אויסערגעוועהנליכעס און אויסער־טאָג־טעגליכעס, וואָס פּאַסירט אָפט צווישען מאַן און ווייב. ניין, ביי זיי איז עס גאָר אויף אַן אַנדער אופן פאָרגעקומען.

אין די ערשטע פּאָר טעג האָט זיך די „ארבייט" גענעבען צו שפּירען. אין די ערשטע פּאָר טעג, וואָס א יונגערמאַן האָט ביי זיי דאָס צימער פארנומען. עס האָט דעם פּאָר־פּאָלק אָנגעהויבען צו פארדריסען, וואָס דער יונגערמאַן, דער שכן, האַלט זיך פון זיי פון ווייטען. די ערשטע האָט זי באמערקט, אז „ער האָט פּליי אין נאָז". פאַר זיך האָט איהר ניט געאַרט. זי איז א פרוי. א ווייבעל — וואָס קאָן ער מיט איהר האָבען? באליידיגט האָט זי זיך געפיהלט פאר'ן מאַן... נאָך איהר מיינונג איז דער מאַן איהרער ניט געוועזען אזעלכער, וואָס עס זאָל ניט דארפען אָנשטעהן אזא פּאַרשוין, ווי יענער איז, מיט איהם צו רעדען. ער ווידער, דער מאַן, האָט זיך שטארק געפּונען באליידיגט פאר דער ווייב. עפּעס האָט ער דערפיהלט אין יענעמס קוקען אויף איהם און אויף איהר אזוינס, ווי ער וואָלט געזאָגט: „און איך וואָלט קיינמאָל אזעלכע ניט גענומען". און ס'האָט אָנגעהויבען איהם צו פארדריסען פאר איהר און איהר פאר איהם און שוין גאָר ניט־ווילענדיג איינס אויף דאָס אַנדערע און ביידע האָבען דערשפּירט, אז זיי פאַלען אין א זומפּ,

וואָס דאָס צווייטע האָט געוואָלט אַרויסשלעפּן, נאָך טיפער אַנ־געהויבן צו זינקען.

אַז זי איז געשטאַנען און פאַרשפּרייט דאָס בעט, איז צוגע־גאַנגען דער מאַן (דער שכן איז, געוועהנליך, דעמאָלט ניט געווען) און געזאָגט, זי זאָל איהם בעסער לאָזען צוקלייבען דאָס צימער. ס׳שטעהט איהם ניט אָן, זיין ווייב זאָל ביי יענעם זיין אַ דינסט. האָט זי ניט געלאָזט. דאָס איז ניט קיין אַרבייט פאַר קיין מאַנס־ביל. אויב ער, דער מאַן, וויל ניט, זי זאָל זיין אַ דינסט, וויל זי ניט, אַז ער זאָל זיין ביי איהם אַ משרת. האָט ער געזאָגט, אַז פאַר איהם זאָל איהר ניט אַרען. האָט זי געזאָגט, אַז איהם זאָל פאַר איהר ניט אַרען. האָט ער געזאָגט, אַז זי האָט ניט קיין איינגען־ליבע, האָט זי איהם זיך אָוועקגעשטעלט באַווייזען, אַז ער האָט עס ניט, והא ראיה, ער קריכט צו איהם אין צימער אַריין, ווען יענער בעט איהם ניט. האָט עס איהם פאַרדראָסען, האָט ער געזאָגט, אַז פאַר איהם זאָל איהר דער קאָפּ ניט דאַרען, לאָז זי בעסער קוקען אויף זיך, ווי זי געהט אַרום פאַרשלומפּערט, אַז ס׳פּלאַמט איהם פּשוט דאָס פּנים פאַר׳ן שכן. האָט זי געזאָגט, לאָז ער זיך בעסער צוהערען, ווי דער שכן לאַכט פון איהם, אַז ער צולאָזט זיך מיט זיין מענה־לשון... און אַזוי ווייטער און ווייטער. און דער שכן איז ווילענדיג־ניט־ווילענדיג אויסגעוואַקסען צווישען זיי ווי אַ הויכע פעסטע וואַנט, און זיי — צוויי ווערים, האָבען זיך געלאָזט קלעטערען אויף איהר, נאָר אַראָפּגעפאַלען, איינס אויף דאָס צווייטע געפאַלען, און געדרעהט זיך, געקאָרטשעט זיך פון וועהטאָג...

בערעל האָט ניט געקוקט אויף די פּראָטעסטען פון דער ווייב, אַלע אָוועגט באַזוכט דעם שכן. ער האָט עס איהר ניט געטאָן אויף צו־להכעיס, נאָר ס׳האָט איהם עפּעס געצויגען אַהינצו. ער איז עס אַליין ניט געווען געוואויר, ער האָט אַליין אויך פאַרשטאַנען, אַז ער דאַרף אַהינצו ניט „קריכען", אַז יענער האַלט זיך פאַר אַ גאַנצען „יאַ טעבע דאַם". און כאָטש ער אַליין, בערעל, האָט געוואוסט, אַז יענער איז ניט העכער פון איהם, ס׳הייסט, אַז ער איז נידע־ריגער, איז דאָך מיט יענעמס האַלטען זיך געשאַפען געוואָרען אַזעל־

כעס, וואָס ער האָט זיך דאָך געפּיהלט נידעריגער. און דאָ איז געלעגען דער סוד, וואָס עס האָט איהם געצויגען צו יענעם, גלייך ער וואָלט מיט יעדען באַזוך זיך איבערוועגען מיט איהם, ווער ווע־מען ס'וועט אַריבערציהען. ער האָט זיך אויסגעזוכט רייד פון דער וועלט, געוועהנליך געמיינט, אַז אַלץ, וואָס ער רעדט, איז לויטער חכמה, און ניט געקוקט אויף דעם, וואָס דער שכן האָט געשוויגען, און במילא ניט געזאָגט קיין נאַרישקייטען און ניט קיין חכמות, האָט ער דאָך ניט געקאָנט אויסראָטען פון זיך דאָס געפּיהל, אַז דער לעצטער איז קלינער פון איהם. איהם האָט זיך אויף קיין פאַל ניט איינגעגעבען איינצוהאַלטען זיך מיט יענעם, ווי מ'זאָגט, אויף איין ברעט... האָט ער אין דעם שווייגען אין יענעמס געבריה'ט זיך צו געפינען נאַרישקייטען... „דאָס איז קיין קונץ ניט, דאָס איז קיין חכמה ניט” — האָט ער זיך גענומען איינרעדען. אַ קונץ איז צו רעדען און ניט זאָגען קיין נאַרישקייטען. און דאָך האָט איהם דעם שכנ'ס שווייגען גערייצט און דערנידעריגט. און אַ צוגאָב דערצו: קיינמאָל ניט געבעטען זיצען... „ער איז פּשוט אַ גראָ־בער מענש” — האָט אַלע מאָל אַ געדאַנק אויסגעשריען — „אַ גראָבער יונג, וויטער גאָרנישט”... ווען ער, בערעל, זאָל שוין אפילו דערלאָזען, אַז ער, בערעל, איז טאַקע אַ גאָרניט, אַ פּראָסט מענשעלע, ניט קיין געלערנטער, אַ הענדלער אין גאַס, נו איז וואָס? טאָר מען איהם ניט בעטען זיצען? נו איז דאָך קלאָר, אַז יענער איז אויף אַזוי פיל טעמפּ, אַז ס'פאַלט איהם ניט איין צו בעטען זיצען אַ מענשען אין דער צייט, ווען ער אַליין זיצט. בערעל האָט גאַנץ לאָגיש געטראַכט, נאָר די געפּיהלען האָבען אויף קיין פאַל ניט געוואָלט, אָדער ניט געקאָנט, זיך צונויפגיסען מיט די געדאַנקען... דאָס געפּיהל, אַז דער שכן איז העכער פון איהם, איז געבליבען אומבאַריהרט. פּאַרקערט, וואָס מעהר ער האָט עס גע־וואָלט דערשטיקען, אַלץ שטאַרקער, פעסטער האָט זיך עס איהם איינ־געפּרעסען אין האַרצען, אין בלוט און יעדער אבר. און צו באַוואונ־דערען, וואָס נאָך דעם אַלעמען האָט ער איהם דאָך ניט פיינט גע־האַט. ער האָט איהם געוואָלט פיינט קריגען, נאָר ניט געקענט.

געטראָפען האָט אפילו ניט זעלטען, אז יענעמס א קוק (אזא קוק איז עס געוועו) האָט דאָס גאנצע הארץ זיינס מיט ליבע פאַר־שווײנקט, די ליבע איז אָבער ניט געוועו אזעלכע, ווי צו זיינס א גלייכען, נאָר דאָס איז מעהר געוועו א הינטישע ליבע, אזעלכע, ווי א געטרייער קנעכט פיהלט צו זיין בעל־הבית...

דער ווייב פלעגט אלע מאָל אָנקומען מיט צרות ארויסצושלע־פען איהם פון שכן. ארייננעגאנגען אין דער צייט, ווען ביידע, דער מאַן און דער לעצטער, זיינען דאָרט געוועו, איז זי אהין קיינ־מאָל ניט... נאָר גערופען האָט זי איהם, געשריגען און לעצטענס געקלאַפּט אין טיר, ער זאָל ארויסגעהן. ארויסגעקומען איז ער פון דאָרטען תמיד א פאַרפלאָמטער, די אויערען, די באקען זיינען געוועו ראָז. די שווארצע אויגען האָבען געגלאנצט, ווי אַן אויסגעפוצטער שוך; עפּעס איז ער תמיד, ווען ער איז דאָרטען געשטאַנען, ארויס פון גלייכגעוויכט, תמיד איז ער, אמאָל מעהר אמאָל ווינציגער, געוועו אויפגערעגט; דאָס בלוט האָט עפּעס ווי פלייסיגער, הי־ציגער געפליסט אין זיינע אָדערען.

— איך וואָלט געוואָלט וויסען, וואָס דו טענה'סט דאָרטען ?!

— איז זי אמאָל צוגעשטאַנען צו איהם מיט איין און דער זעלבער פראַגע. און מאָדנע, ניט געקוקט אויף דעם, וואָס זי האָט דעם מאַן ניט געהאַלטען פאַר קיין נאָר, איז זי אלע מאָל זיכער געוועו, אז ער מוז דאָרטען רעדען נארישקייטען, און דער געדאנק האָט זי ניט געלאָזט רוהען...

— ...דערצעהל מיר כאָטש אמאָל, וואָס דו טענה'סט דאָרטען. איך הער דאָך, אז דו רעדסט כסדר! — איז זי אָפּט צוגעשטאַנען צו איהם, און רעדענדיג אזוי, האָט זי איהם צורעכט געמאַכט דאָס שניפּסעל, וואָס איז געוועו פאַררוקט אָן א זייט, אָדער אָנגענעצט א פינגער און אָפּגעשקראָבעט א פלעק פון דער לאַץ... געטאָן האָט זי עס דוקא דאַן, ווען ער איז פון שכנ'ס צימער ארויס, און דאָס ניט מיט צערטליכקייט, ווי עס טוען אָפט פרויען, נאָר עפּעס מיט א שטיל איינגעהאַלטענעם פארדראָס, מיט נערוועז־ציטערדיגע הענט.

דער מאַן, ניט געוויינט צו אַזעלכע צערטליכקייטען, איז גע־שטאַנען „כאַטש מעלק איהם אויס”. נאָר איין מאָל איז ער אריינ־געפאַלען אין אזא קעלבערנע התפּעלות, אז ער האָט זי פּלוצים געגעבען א כאַפּ אַרום און אַ קוש געטאָן. און זי, ניט נאָר וואָס זי האָט מיט אזעלכעס ניט געענטפערט, נאָר פאַ־קערט, זי האָט איהם מיט א גוואַלדיגער קאַלטבלוטיגקייט אָפּגעשטופּט פון זיך, און אין די גרויע אויגעלאַך האָט זיך באַוויזען אַ פאַרדראָסיג פייַ־ערעל פון דעם פּלוצלונג אויפגעבליצטען געדאַנק, אז דער שכן וואָלט אזעלכע ווי זי ניט געקושט. און דערמיט איז דער מאַן נאָך נידעריגער ביי איהר אין די אויגען געפאַלען.

— וואָסי? — האָט ער תמ'עוואַטע געפרעגט.

— איך זאָג דיר נאָך אמאָל אָן! — האָט זי אין א פּאָר מינוט אַרום אויסגעשריען, מעגליכסט אויף אַזוי פיל, דער שכן זאָל ניט דערהערען. — דו זאָלסט זיך ניט דערוועגען אריבערצוטרעטען די ישועל זיינע... דו הערסט, וואָס איך זאָג דיר, צי ניין?

* * *

— א גוטען אָוונט! — האָט בערל געזאָגט צו דער ווייב, קומענדיג פון גאַס מיט'ן קויש „צעלניק”, וועלכער איז געווען אי־בערגעדעקט מיט א שטיק ברעזענט.

— א גוט יאָהר! — האָט זי געענטפערט.

פון פינסטערען קאָרידאָר האָט זיך צוזאַמען מיט איהם אריינ־געריסען א קאַלט פייכט ווינטעל, דורכגעזאַפּט מיט א מאָדנעם ניט־אנגענעמען ריח, ווי דער קאָרידאָר וואָלט געווען אָנגעפילט מיט קויטיגע וועש, צופוילטע שמאַטעס און מויזען־קויט... פון איהם אַליין, פון בערלען, האָט זיך אויך געשפּירט א פוילע פייכטקייט, מיט וועלכער עס זיינען געווען אָנגעזאַפּט די אַלטע בגדים זיינע. די שוואַרצע אויגען זיינען געווען מאַט; דאָס טונקעלע, קיילעכיג־ארומגעשוירענע בערדעל צוקאָשמעט; דאָס האַרטע „קעפּעלע” איז פון פאָרענט געווען איינגעקנייטשט, דער פאַפּירענער קאָלנער צו־ווייקט, ווייך, ווי א שטיקעל לעדער; דאָס שניפּסעל פאַרדרעהט אָן א זייט — און דאָס אַלץ האָט איהם, א חוץ זיין נאַטירליכען,

נעבאַכדיגען אויסזעהן, נאָך מעהר רחמנות צוגעגעבען. ער האָט זיך אַרומגעווישט מיט אַ קויטיג טיכעלע דאָס פּנים און געזאָגט אין טיכעלע אַריין:

— אַ פּאַגאַדע!

ער האָט זיך פּאַמעליכקע, שטיל אַוועקגעזעצט ביים טיש, און דאָס ווייבעל איז אַריינגעגאַנגען צוגרייטען אָוונט־ברויט. אין אַ צעהן מינוט אַרום איז שוין געשטאַנען אַ הערינג, פּוטער און ברויט, און פון דאַרטען, פון קיך, האָט זיך געלאָזט הערען דאָס זשומען פון דער שפּירט־מאַשינקע.

— אַ פּאַסקודנעם טאָג היינט געהאַט! — האָט ער שטיל געזאָגט, וואַרפענדיג אַ קוק אויף איהר. דערפילענדיג ביי דער זייט דעם שכן, האָט זי געפונען פאַר נויטיג איהם צו טרייסטען:

— מילא, איז וואָס, דאַרף מען זיך אַוועקלעגען?... דאַכט זיך, ס'דאַרף שוין ביי דיר קיין ניים ניט זיין... ביי גרעסערע סוחרים פון דיר געהט דער פּדיון אין אַזעלכע פּאַגאַדעס שוואַך...

איהם איז אפילו ניט איינגעפאַלען זיך צו וואונדערען, וואָס פריהער, איידער דער שכן האָט ביי זיי געוואוינט, האָט זי זיך אַלע מאָל געבלאָזען, ווען ער איז געקומען מיט אַ קליינעם פאַרדינסט, און פון יענער צייט, וואָס ער וואוינט דאָ, איז זי אַזוי גוט און פרום געוואָרען!...

נאָכ'ן עסען האָט ער אַרויסגענומען פון בוזעם טאַש אַ נאָטיץ־ביכעלע מיט אַ בלייפען, פאַררוקט דעם קאַפּעליוש און צונויפגערעכענט דעם פּדיון פון טאָג. געלייזט האָט ער פינף רובעל מיט קאָפּיקעס, פאַרדינסט — אַ רובעל מיט פופציג.

— אַ רובעל מיט פופציג! — האָט ער געזאָגט דער ווייב, אַז זי האָט איהם צוגעטראָגען אַ גלאָז גרויע קאַווע.

נאָכ'ן טרינקען האָט ער פאַררויכערט אַ פּאַפּיראָס און זיך אָנגעהויבען אַרומצודרעהען אינ'ם פאַררוקטען קאַפּעליוש איבער'ן שטערען. אַרומגעדרעהט האָט ער זיך, ווי דער שטייגער זיינער, אין דער לענג פון דער וואַנט, וועלכע איז געווען אינגאַנצען ליידיג, אי אויבען, אי אונטען, אויף דער פּאָדלאָגע. זיין אַרומדרעהען זיך

האָט זי תמיד אַרויסגעבראַכט פון געדולד, ווייל ער האָט זיך פשוט אויסגעריבען די אַרבעל. זי האָט אָפּגעשאַרט אין איין העלפט טיש דאָס ברויט מיט די גלעזער און האָט זיך גענומען פאַר שטוביגער אַרבייט.

פון יענער זייט וואַנט, נעבען וועלכער ער האָט זיך אַרומגע־דרעהט, און וואו עס האָבען געוואוינט אומבאַקאַנטע מענשען, וואָס ניט זי און ניט ער האָבען זיי קיינמאָל ניט געזעהן, נאָר אָפּט גע־הערט קוויטשען פון קינדער, געשרייען פון גרויסע מענשען, האָט זיך דערהערט דאָס שלאָגען פון זייגער. און וויביידע, דער מאַן און די ווייב, האָבען געוואָלט וויסען, וויפיל איז דער זייגער, האָט זיך דער ערשטער אויפגעהערט אַרומצודרעהען, די לעצטע — האָט אוועקגעלעגט די אַרבייט, און ווי פאַרגליווערטע, יעדער פאַר זיך, שטיל אין זיך, נאָכגעצעהלט יעדען קלאַנג און געקוקט אויף דער ליידיגער וואַנט מיט אַזאַ אָנשטרענגונג, ווי זיי וואָלטען ניט הערען, נאָר עפּעס זעהן געוואָלט...

אַז דאָס קלינגען האָט זיך געענדיגט, האָט זיך געעפענט די טיר. דאָס ווייבעל האָט געטאָן אַ קנויל צונויף די גאַטיעס, וואָס זי האָט געהאַלטען אין האַנט, געבליבען שטעהן אין אַ צושראָקען, צומישטער פאַזע. פון דער טיר האָט זיך באַוויזען דעם שכ׳נס קאָפּ... מיינענדיג, אַז ער דאַרף דאָ עפּעס האָבען, האָבען ביידע איהם גע־בעטען אַריינגעהן, נאָר ער האָט גאָרניט געדאַרפט, האָט נאָר גע־פרעגט, וויפיל דער זייגער האָט געשלאָגען.

— צעהן! — האָבען מאַן און ווייב געענטפערט.

ער האָט באַדאַנקט און געוואָלט צומאַכען די טיר, נאָר אין דעם אויגענבליק איז דער בעל־הבית׳ל אונטערגעשפּרונגען, אַריין צו יענעם אין צימער און פאַרמאַכט הינטער זיך די טיר.

— אַ געפעהרליך וועטער אין דרויסען! — האָט בערל אויס־גערופען, אָנשפּאַרענדיג זיך מיט׳ן בויך אָן אַ שפּיץ פון טישעל, וואָס איז געשטאַנען צוגעשפּאַרט האַרט צום פענסטער־ברעט.

— שרעקליך! — האָט דער שכן געענטפערט, אוועקזעצענדיג זיך ביים זעלבען טישעל, אַריבערגעלעגט אַ פוס איבער אַ פוס.

אויפ'ן טישעל האָט געברענט א קליין לעמפּעל, נאָר מיט א גרויס לויטער פּייער; אויך דאָס גלעזעל איז געווען ריין, קענטיג, אויסגעווישט פון א געניטער, פלייסיגער האַנט. דאָס טישעל איז געווען ריין צוגעקליבען, פארשפּרייט מיט אַן אַלט ריין טישטוך און פון אויבען א צייטונג, און ניט געקוקט דערויף, וואָס דאָ און דאָרטען איז געווען אָנגעוואָרפען טיטון מיט הילזען און פארטיגע פּאַפּיראָסען מיט טשוביקלאַך, וואָס האָבען באַדאַרפט ארומגע־שוירען ווערען, איז דאָך די ריינקייט ניט געשטערט געוואָרען. אין גאַנצען צימער האָט זיך געשפּירט א האַנט פון א בעל־הבית'טע: דאָס אייזערנע בעטעל, וואָס איז געשטאַנען מיט'ן צוקאָפּען־ווענטעל ביים פענסטער־וואַנט איז געווען פארשפּרייט מיט א ווייסער פּי־קייענער דעקע, פארלעגט מיט א פּאַלב. פון אויבען איז פּאָפּעראַק געשטאַנען דאָס קישען מיט צוויי שאַרפע שפּיצען, און דער גרויסער קויש, וואָס איז ניט ווייט פון בעטעל געשטאַנען, איז געווען פאר־שפּרייט מיט צייטונגען. דער שכן, א בלאָנדער יונגערמאַן, א הויכער, מיט א גוט, געזונט, עהרליך און ערנסט געזיכט, מיט קלוגע, ברוינע, שארפע אויגען, וועלכע האָבען טאַקע געהאַט עפּעס שטאָלצעס, האָט דעם גאַנצען צימער צוגעגעבען עפּעס א מין שטיל־געמיטליך, נאָר פאָרזיכטיג־שטרענג אויסזעהן. אין יעדער באַווע־גונג זיינער האָט זיך געשפּירט א מאָדנע שטילע גלאַסענקייט, און דאָס אליין האָט עפּעס שטאַרק געגעבען צו פיהלען, אַז דער מענש פארמאָגט עפּעס אייגענאַרטיגעס, עפּעס געזונטעס, און דער עיקר, אַזעלכעס, וואָס האָט ניט צוגעלאָזט צו זיך, און שטום געזאָגט: איך בין איך, איך בין ניט דו, כאָטש בטבע איז ער גאָר קיין שטאָלצער ניט געווען. ער האָט א קוק געגעבען אויפ'ן בעל־הבית'ל, און אין קוק איז געלעגען עפּעס אַזעלכעס, ווי ער וואָלט געפרעגט: „וואָס טוסטו דאָ, שוטה איינער?” דער לעצטער האָט עס גלייך דער־שפּירט, און איהם איז, ווי אלע מאָל אין אַזעלכע פאַלען, אָנגעפאַלען א פיינליכער חשק, צו דערווייזען איהם, אַז ער, דער שכן, איז א גרעסערער שוטה פון איהם, נאָר דאָס טראַכטען האָט איהם ווינציג וואָס געהאָלפען. ער איז פאַרט ווי א געפּלעפטער געשטאַנען, זיך

ניט געקאָנט פריי באַוועגן און ניט געקאָנט אריבערטראָגן יענעמס אויגן, וואָס זיינען איהם געוואַלדיג אָפּשטויסענדיג געווען און גלייכצייטיג געוואַרימט און געצויגען צו זיך. ער איז איצט, ווי אַלע מאָל, געפינענדיג זיך אין זיין געגענוואַרט, אַרויס פון נאָרמאַלען, רוהיגען צושטאַנד. עפּעס האָט זיך דאָרטען אין האַרצען און מוח, אין בלוט, געדרעהט אַזעלכעס, אין וואָס ער האָט זיך ניט געקאָנט אָפּגעבען קיין רעכענונג, נאָך וואָס ער „קריכט" אַהער, וואָס אַזעלכעס ציהט איהם צו דעם מענשען, וואָס ער האַסט איהם, און האָט איהם דאָך ניט פיינט... וואָס אַזעלכעס ציהט איהם צו דעם מענשען, וואָס פאַרטיליגט איהם מיט זיינע שמייכלענדיגע איראָנישע בליקען? און אויף לעצט, ווי קאָן ער אריינגעהן צו אַזעלכען, וואָס האָט איהם נאָך קיינמאָל ניט געבעטען זיצען? בערל האָט איהם דאָס מאָל געוואָלט באַווייזען, אַז ער רעכענט זיך ניט מיט איהם, אַז ער וועט זיך שוין דוקא אַוועקזעצען אומגעבעטען, און אַזוי אַרום יענעם געבען צו פיהלען, אַז ער איז אַ גראָבער יונג...

דער שכן האָט זיך גענומען צו זיין אַרבייט, האָט געשטאָפּט פּאַפּיראָסען. דער בעל־הבית האָט איהם געקוקט אין די הענט אַריין, און עס האָט זיך איהם שטאַרק געגלוסט אָפּצושערען די טשוביקלאַך פון די אָנגעשטאָפּטע פּאַפּיראָסען... געוויינליך האָט עס ווייט געהאַלטען דערפון, ער זאָל עס טאָן, און וועלענדיג פאַר־טויבען דאָס געפיהל, האָט ער גענומען אַ הילזע אין די הענט אַריין און זיך גענומען פּאַרען מיט איהר... כלומר'שט דאָס האָט ער גע־וואָלט טאָן, ניט יענס... האָט זי פאַרדרעהט און אָפּגעדרעהט, נאָכדעם אָנגעהויבען רייסען פון איהר שטיקלאַך און ברעקלאַך. האָט לעצטענס אויפגעריסען דאָס קאַרדאָנדעל, און אַזוי אַרום געוואָלט באַווייזען, אַז ער פיהלט זיך גאַנץ פריי דאָ... ער האָט זיך דאָס מאָל באַשלאָסען גאָרניט רעדען, אַזוי ווי יענער רעדט ניט, און לאָז ער ניט איבערקלערען, אַז ער, בערל, זוכט מיט איהם צו רעדען... נאָר איהם האָט די שטילקייט געשטיקט און געוואָרגען... איהם האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס גאַנצע צימער איז אָנגעפילט געוואָרען מיט אַ שווער־אומזיכטיגער משא.. .עס האָט זיך געדאַכט, אַז

יעדע זאַך, דער טיש, די בענקלאַך, דער קאַרב, די שאַפע, דאָס בעטעל האָבען באַקומען אַ טאָפּעלטע וואָג, אַלץ איז שווער, אומ־געהויער שווער געוואָרען. יעדע זאַך באַזונדער איז עפּעס ווי אריין אין זיך, זיך פאַרטיפט וועגען דער אייגענער שווערקייט, און אויך דער שכן האָט באַקומען אַן אומבאַגרענעצטע וואָג, און דער שאָטען זיינער, וואָס האָט דריי פערטעל צימער פאַרגאָסען, האָט נאָך מעהר געגעבען צו שפּירען די שווער פאַרהאַרטעוועטע שטילקייט, זי גע־דיכטער געמאַכט. און געדאַכט האָט זיך איהם, אַז פון איהם איז פאַרשוואונדען געוואָרען, ווי דורך אַ מין כישוף, איינער פון זיינע פינף חושים... ער האָט ניט געוואוסט וואָס, נאָר געפיהלט, אַז עפּעס פעלט, און אַז דער ליידיגער פּלאַץ האָט זיך, ווי דאָס גאַנצע צימער, מיט אַ בלייענער שווערקייט אָנגעגאָסען. און געפיהלט האָט ער, אַז וואייטער אַזוי זיצען איז אוממעגליך: אָדער פאַר־לאָזען דאָס צימער, אָדער איבעררייסען די שטילקייט. נאָר אי דאָס ערשטע, אי דאָס צווייטע איז איהם שווער געווען ביי זיך צו פּועל'ן... ער האָט זיך לאַנג גע'ישוב'ט און באַשלאָסען, גלייכער עפּעס אָנהויבען צו רעדען, איידער אַרויסגעהן... נאָר פון וואָס הויבט מען אָן?... ער האָט זיך ענדליך דערמאָנט אָן אַ „קלוג" שפּיצעל, וואָס ער האָט היינט אָפּגעטאָן אַ קונה, און געפונען פאַר צוועקמעסיג דאָס צו דערצעהלען דעם שכן.

ער האָט אַ הוסטעלע געטאָן, אַ שמייכעל באַוויזען און איז אַרוים מיט לשון:

— איך האָב היינט אָפּגעטאָן אַ קונה אַ שפּיצעל, — האָט ער אָנגעהויבען מיט אַ פאַרגליווערט שטיל קול, — איהר מעגט דאָס אויסהערען... היינט געהט צו מיר צו אַ יונגערמאַן... און וויל ביי מיר קויפען אַ בייטעלע. געפעלט איהם צוויי בייטעלאַך אין פאַר־שיידענע פּרייזען, איינס אַ טייערערס און דאָס צווייטע אַ ביליגערס. פרעגט ער מיר, וואָס קאָסט דאָס, וואָס קאָסט יענעס. פאַלט מיר איין צו זאָגען איהם, אַז דאָס וועלוועלערע, וואָס קאָסט וועלוועלער פון'ם טייערען אויף צוואַנציג קאָפּיקעס, קאָסט נאָך טייערער פון'ם טייערען מיט פינף קאָפּיקעס... הערט, איהר מעגט עס אויסהערען...

באַטראַכט ער זיי ביידע, באַקוקט, טאַפּט, רייבט, עפּענט זיי און פאַרמאַכט, און איך שטעה און קוק וואָס וועט דאָ זיין דער סוף. מילא, טראַכט איך, וועל איך אריינפאַלען, איז אויך פאַרפאַלען... דערויף איז מען דאָך אַ סוחר... שפּעקולאַציע... ס'הייסט, איך האָב דאָ ניט געוואָלט קיין מסחרים מאַכען, נאָר מיר האָט זיך גלאַט פאַרגלוסט אַ תוספות'ל... מ'מיינט דאָך, אַז אונזערע לייט האָבען שוין גאָר ניט קיין שכל אין קאָפּ... דערצו אומעטיג אויפ'ן הארצען איז... קיין געלט לייזט מען ניט... זעה איך, ווי ער האַלט זיך מיט'ן טייערערען... מיט'ן וועלוועלערען, ס'הייסט טאַקע מיט'ן טייערערען, נאָר וואָס איך האָב איהם געזאָגט, אַז ס'קאָסט וועל־וועלער פונ'ם וועלוועלערען... ניט קיין נאַר, טראַכט איך... נאָר מיין האָפנונג האָב איך נאָך אַלץ ניט פאַרלאָרען. ער האָט נאָך ניט אָוועקגעלעגט דאָס וואָלוועלע, ס'הייסט דאָס, וואָס איך האָב בכיון געזאגט, אַז ס'קאָסט טייערער, און קאָן זיך קיין עצה ניט געבען, וועלכעס צו קויפען. בקיצור, ער נעמט זיך דינגען און דינגען, דינגט ביידע, דערנאָך וועט ער, הייסט עס, נעמען וואָס איהם וועט געפעלען. אַ צעהנער אראָפּ, אַ צעהנער ארויף, און דאָס וועלוועלערע שטעהט אַלץ מיט פינף קאָפּיקעס טייערער אויסגע־דונגען. פרעגט ער מיך: זאָגט מיר, איך בעט אייך ,פאַרוואָס קאָסט דאָס טייערער פון יענעם? מיר דאַכט זיך, אַז דאָס ביליגע איז בעסער פונ'ם טייערען. זאָג איך צו איהם: „נו, דאָס קאָנען נאָר מיר, פאַבלייט, וויסען, וואָס פאַר אַ סחורה ס'איז בעסער און וואָסערע ס'איז ערגער". בקיצור, איך וועל אייך מאַכען אין קורצען: ער האָט געקויפט. ער האָט געקויפט דאָס טייערע, ס'הייסט דאָס געמיינערע, נאָר וואָס האָט געקאָסט מיט פינף קאָפּיקעס טייערער פונ'ם טייערען און מיר געלאָזט... און מיר געלאָזט דאָס ביליגע, ס'הייסט דאָס טייערע, וואָס האָט געקאָסט טייערער פונ'ם טייערען מיט צוואַנציג קאָפּיקעס...

— גוואַלד, האָט אויף מיר רחמנות! — האָט דער שכן פּלוצ־לינג אויסגעשריען, אַ כאַפּ געבענדיג ביידע הענט צו די אויערען, האָט זיך שטיל, מיט אַ גוטמוטיג געלעכטער אויפגעהויבען און, ניט

אראָפּנעמענדיג די הענט פון די אויערען, ארומגעשפּרייזט פון איין עק צימער צום אנדערען און א פּאָר מאָל איבערגע'חזר'ט: „גוואלד! גוואלד! גוואלד!" — און געלאכט.

— בערל! בערל! בערל! — האָבען זיך איינס נאָך דאָס אנדערע דערהערט סימע'ס קולות, פּונקט ווי זי וואָלט זיך דאָרטען אָפּגעבריהט מיט הייסע וואסער.

ער האָט שוין פארשטאנען, וואָס מ'רופט איהם. ער האָט אַן איינגעבויגענער, אַן איינגעהויקערטער, ווי אַן אָרים יתומ'ל, זיך באוויזען צו איהר און דערזעהן... ניין, ער האָט זי ניט דערקענט. א טייוועל, א מכשפה איז פאַר זיינע אויגען געשטאנען... די אויגען האָבען געבליצט, די באַקען און די אויערען געפלאַמט. זי האָט גאָר־ניט גערעדט, נאָר איינגעגראָבען אלע פינגער אין פּנים, פון וואָס עס האָבען זיך אָפּגעצויגען די אונטערשטע לעדלאַך פון די אויגען און באקומען עפּעס א מין ווילד אומגעלומפּערט אויסזעהן... שפּעטער האָט זי, נאָך אַלץ גאָרניט רעדענדיג, זיך אָנגעהויבען צו רייסען די האָר, פּאַמעליך, מיט א שטיל, פאַרביסען עקשנות, האָט זי פון'ם קאָפּ ביז די עקען, אָנשטרענגענדיג אלע קרעפטען, געריסען זשמוטען־ווייז די האָר. אויף לעצט איז זי איהם מיט איהר צואווילדערוועט פּנים אריין אין פּנים אריין און מיט א הארטער, פאַרביסענער, איינגעהאַלטענער שטילקייט געפרעגט:

— זאָג מיר, וואָס איז דאָרטען געווען?...

— איך האָב דיר ניט וואָס צו זאָגען, — האָט ער שטאַמלענדיג געענטפערט, אויפהויבענדיג די אקסעלאַך, פון וואַנען עס האָט זיך נאָר ארויסגעזעהן דער הארטער קאַפּעליוש... — גאָרניט, וואָס האָט דאָרטען געהאַט צו זיין?...

— ת־א־א־מעץ! — האָט זי איהם ארייינגעזאָגט אין פּנים אריין.

אין א פּופצעהן מינוט ארום זיינען שוין ביידע געלעגען אין די ברייטע הילצערנע בעטען מיט הויכע קאָפּען־ווענטלאַך, וואָס זיינען געשטאנען איינס אנטקעגען דאָס אנדערע, פאַנאַנדערגעטיילט דורך דעם גרויסען פענסטער, וואָס האָט ארויסגעקוקט אין פינסטערען

הויף, פון וואנען עס האט זיך פון צייט צו צייט געלאזט הערען פרעמדע טריט און דאס איינטאניגע צאפּען זיך פון די רינעס אויף דער אויסגעשטיינערטער ערד. ביידע האבען געהערט, ווי דער זייגער פון יענער זייט וואנט, וואו עס האבען געוואוינט פרעמדע, אומבאקאנטע מענשען, האט געשלאגען צוועלף, און האבען אין די געדאנקען נאכגעצעהלט: איינס!... צוויי!... דריי!... און ארום דעם קלינגען האבען זיך געדרעהט שווארצע, שווער דריקענ־דיגע געדאנקען...

* * *

בערל האט אלע יאהרען, ס'הייסט, זינט ער איז צום שכל גע־קומען, געגלויבט, אז ער פארמאגט אויסערגעוויינליכע פעהיגקייטען צו מסחר. ביי איהם אין קאפּ האבען זיך, זינט ער האט אנגעהויבען צו האנדלען, געדרעהט פארשיידענע אונטערנעמערישע פּלענער, וואס עס האט איהם געשטערט זיי אויסצופיהרען זיין מאטעריעלע לאגע. ער האט געגלויבט, אז ער וואלט מיט איין צעהן־הונדערטער געקאנט איבערקערען א וועלט, אזא קאמבינאטאר איז ער עס, נאך זיין מיינונג, געוועז. און וואונדערליך: פון יענער צייט אן, וואס דער שכן וואוינט ביי איהם, האט ער אויפגעהערט צו גלויבען אין זיין געניאליטעט... אין אנהויב האט ער זיך אפּט געפלייסט צו באווייזען, אז צו לערערי (דער שכן איז א לערער) דארף מען ניט האבען קיין באזונדערע פעהיגקייטען. יעדער איינציגער, אבי ער קען נאר (און קענטניש, אבי מ'וויל נאר, קאנען עב אלע דערגריי־כען), קאן זיין א לערער, אבער ניט אלע מענשען קאנען זיין סוחרים. מ'דארף דערצו געבוירען ווערען, מ'דארף האבען קודם כל דעם גוטען דרעה־קאפּ; מ'דארף פארמאגען א גוואלדיגע ענערגיע, און אויב ער וויל גאר וויסען, דער שכן, — טאלאנט, מ'דארף פשוט האבען טאלאנט דערצו... אז מ'גיט א קוק אויף א קונה, דארף מען איהם קאנען דורכנעמען מיט'ן אויג און וויסען, וואס אזעלכעס איהם צו ווייזען און וואס פאר א פּרייז אויסצובעטען. קורץ, ער האט זעהר פיל גערעדט וועגען דעם. ער האט, אגב, זעהר ליב געהאט (ער האט עס נאך היינט אויך ליב) צו לעזען אנאנסען, ווי אזוי געוויסע פיר־

מעס אנאָנסירען זיך, און האָט ער אָנגעטראָפען, נאָך זיין מיינונג, א גוטען אנאָנס, האָט ער פשוט אָנגעקוואָלען. ס'האָט איהם ווילד הנאה געטאָן, וואָס יאָשעל אָדער פייבוש האָט אָפּגעדרוקט א גוטע רעקלאַמע, און ער איז זיי, די פירמעס פאר זייער חכמה, געוואָרען דער בעסטער גוטער פריינט. ער אַליין, בערל, טראָגט זיך א יאָהר פינף ארום מיט א „סוד" ווי צו מאכען אזא מין זאלב, וואָס וואָלט אָנגעמאכט א גרויסען רושם. נאָר פארוואָס פארעפענטליכט ער עס ניט, ווייסט ער אַליין ניט. אפשר דערפאַר, וואָס ער האָט זיך שוין איין מאָל אָפּגעבריהט, ווען ער האָט גע'פּטר'ט די צוויי הונדערט קארבען וואָס ער האָט גענומען נדן, אויף זיין מאכען...

נאָר זינט דער שכן האָט זיך צו זיי אריינגעקליבען, האָט ער פשוט פארלאָרען דעם באָדען פון אונטער די פיס. ער האָט פאַר־לאָרען זיין „איך". ער האָט זיך ניט געקאָנט אָפּגעבען קיין רעכע־נונג, צי איז ער א גוטער, א שלעכטער, א נאר, אָדער א קלוגער, אָדער אפשר פארמאָגט ער גאָרניט, ניט קיין נארישקייט און ניט קיין חכמה. צומאָל, אז ער האָט עפּעס געטראכט, האָט זיך איהם געדאכט, אז ניט ער טראכט, אז ער האָט עפּעס געפיהלט, — אז ניט ער פיהלט. אזעלכע געדאנקען זיינען איהם צום מיינסטען איינגעפאלען, ווען ער איז אין שטוב געווען, פיהלענדיג פון איין זייט די ווייב, פון דער צווייטער — דעם שכן... ער ווייסט ניט, צי זאָל ער רעדען, ווען ס'ווילט זיך רעדען, צי זאָל ער געהן, ווען ס'ווילט זיך געהן. ניטאָ, ניט געבליבען קיין אייגענער ווילען. עפּעס פיצלאך מיט ברעקלאך, א צוזאמענ'שמעלץ פון פרעמדס און אייגענס, און ער קאָן זיך ניט פאנאנדערקלייבען, וואָס איז זיינס און וואָס פרעמדס...

—— דו זעהסט אויס ווי אַן אמת'ער אידיאָט! — האָט איין מאָל די ווייב באמערקט, ווען ער איז געזעסען פארטיפט אין דעם פלאָנטער.

געוויינליך, האָט זי ניט אָנגעהויבען צו ווייסען, וואָס פאר אַן איבערקערעניש עס איז ביי איהר מאַן געוואָרען א דאנק זייער שכן און א דאנק איהרע אָפּטע אָנפאלען אויף איהם. זי האָט פון טאָג

צו טאָג, האָבענדיג דעם שכן ביי זיך, אַלץ מעהר חכרונות אויפ'ן מאַן דערזעהן... זי האָט אינסטינקטיוו געפיהלט, אַז יענער שטעהט פיל העכער פונ'ם מאַן, און געוואָלט האָט זי אויפהויבען דעם מאַן, מאַכען פון איהם עפּעס אַנדערש, ווי דאָס, וואָס ער איז, נאָר ניט געוואוסט, וואָס און ווי אַזוי. עס וואָלט איהר אפילו גענוג געווען צו וויסען, אַז דער שכן גלויבט, אַז זי האַלט דעם מאַן העכער פון איהם, מעג עס אין דער אמת'ן אפילו ניט זיין אַזוי... האָט זי אָבער — ווער ווייסט, דורך וואָס פאַר אַ קוועלע — געוואוסט, אַז יענער ווייסט, אַז ס'איז פונקט פאַרקערט. האָט עס איהר געקרענקט, איז זי געווען בסדר אויפגערעגט... זי אַליין פאַר זיך האָט שוין דוקא געוואוסט, ווי אַזוי זיך צו האַלטען. זי האָט געמאַכט אַזא אָנשטעל, אַז איהר שטעהט גאָר ניט אָן מיט איהם צו רעדען, נאָר דער עיקר איז דאָ געווען דער מאַן... ס'איז קיין וואונדער ניט, וואָס זי האָט פאַר אַ ליאַדע קליינינגקייט, פאַר גאָרנישט, פאַר אַ וואָרט, אויסגעגאָסען די גאַנצע באַד אויפ'ן מאַן, און ער, ווידער, האָט ניט געקאָנט פאַרשווייגען, וואָס זי טשעפּעט זיך צו איהם אומזיסט... האָבען ביידע איינס אויף דאָס אַנדערע געטראָגען שווערע הערצער: אין דער לופט איז געווען עפּעס אַ מין אומרוהיגער עלעמענט, וואָס איז גרייט געווען אַלע טאָג, אַלע שעה, אַלע מינוט, אויפצופלאַמען און אָנמאַכען אַ געוואַלדיגען חורבן, און ניט זי און ניט ער האָבען קיינע פאַרהיטונגס מיטלען ניט געקאָנט פאַרנעמען. די גרעסטע געפאַהר איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס איינער פון צווייטען האָט ניט געוואוסט, וואָס יענעם דריקט. עס זיינען קיין ווערטער ניט געווען, וואָס זאָלען קאָנען אויסדריקען דאָס, וואָס זיי האָט אומ'ברחמנות'דיג געפּייניגט... צומאָל האָבען זיי אפילו אָן שכן אינגאַנצען געהאַט פאַרגעסען, נאָר אַ שאָטען פון איהם איז צווישען זיי געשטאַנען און געדריקט, ווי אַ שווערע, גרויע וואַנט. זיי האָבען זיך ווי געשעמט צו באַווייזען צערטליכקייט איינער צום אַנדערען, דער שאָטען האָט זיי עפּעס ווי פאַרהיפּנאָטיזירט און ניט אָפּגעטראָטען אפילו אין די אינטימסטע מינוטען... זיי האָבען שוין אפילו אויפגעהערט צו טראַכטען פון

איהם מיט ווערטער, נאָר ער איז געוואָרען ביי זיי א טייל פון זייערע געדאַנקען, פון זייערע געפיהלען.

ביי איהר איז עס אזוי וויט דערגאַנגען, אַז עס האָט זיך איהר געלאָזט גלויבען, אַז זי וואָלט איהם ניט געקאָנט, אַז זי וואָלט קיין דרייסטקייט ניט געהאַט, צו געבען איהם א ווידערשטאַנד, ווען ער זאָל צושטעהן צו איהר. און די זיכערקייט, אַז אַזעלכעס וועט קיינמאָל ניט טרעפען, ס'הייסט, אַז איהם וועט ניט אָנשטעהן צוגעהן צו איהר, האָט אויסגעאַרבייט א פאַרלאַנג, אַז אַזעלכעס זאָל יאָ געשעהן...

זי האָט געוואָלט דערשטיקען אין זיך דאָס געפיהל, זיך גע־וואָלט איינרעדען, אַז ער וואָלט געקראָגען פון איהר אַזא פסק, אַז ער וואָלט זי געהאַט צו געדענקען, נאָר ס'האָט זיך איהר ניט איינ־געגעבען... איז זי געוואָרען בייז, ווי א טייוועל, א טאָפּעלע בייז־קייט: איין מאָל, וואָס ער וועט קיינמאָל ניט צוגעהן צו איהר, און דאָס צווייטע, וואָס ווען ער וואָלט צוגעגאַנגען, וואָלט זי קיין דרייסטקייט ניט געהאַט איהם אָפּצושטויסען.

און וואונדערליך, וואָס אויך ער, דער מאַן, האָט ניט איין מאָל וועגען דעם געטראַכט. אויך איהם האָט געפּרעסען דער געדאַנק, אַז דעם שכן וועט ניט אָנשטעהן אריינצולאָזען זיך מיט זיין ווייב אין נאָהענטע באַציהונגען. אויך ער האָט זיך דערפון באַליידיגט געפיהלט... און ביידע האָבען געזעהן מיט אַלע מעגליכקייטען זיך צו באַהאַלטען איינס פאַר דאָס אַנדערע מיט די געדאַנקען. זיי האָבען זיך בכלל געזעהן צו באַהאַלטען מיט אַלעמען, וואָס האָט א שייכות געהאַט צום שכן. און ניט געקוקט אויף דעם, וואָס דער לעצטער האָט ניט ווילענדיג אָנגעמאַכט צווישען זיי די גאַנצע בורע, האָבען זיי זיך צו איהם בערך גאַנץ גוט פאַרהאַלטען און זיינען גרייט געווען פאַר איין גוט וואָרט צושמאָלצען ווערען פאַר איהם. אַזעלכעס האָט איין מאָל געטראָפען, ווען ער האָט אריינגעטראָגען זיין פאַלטאָ און געבעטען, זי זאָל צונעהען א הענגער. זי האָט זיך דערפרעהט, ווען ער האָט איהר צוגעטראגען דעם פאַלטאָ, און האָט זיך גלייך גענומען צו ערפילען זיין בקשה.

ער איז געשטאַנען ניט ווייט פון איהר, אָנגעשפּאַרט ביים טיש, און איהר געקוקט אין די הענט אריין. זי האָט איהם געבעטען זיצען, נאָר ער האָט גוטמוטיג געדאַנקט, און זי האָט אַ טראַכט געטאָן: „שטעהט איהם ניט אָן". אז זי האָט שוין געהאַלטען ביים ענדיגען די ארבייט, איז איהר געלונגען צו פאַרבינדען מיט איהם אַ שמועס. ער האָט איהר געזאָגט, אַז ס'איז איהם זעהר לאַנגווייליג, זיך באקלאָגט, אַז ער האָט דאָ ניט קיין באַקאַנטע, וואוהין ער זאָל קאָנען אריינגעהן פאַרברענגען אַ פּאָר שעה. האָט זי זיך אָנגעכאַפּט אָן די פּאָר ווערטער, האָט זיך אויך פאַרקלאָגט פאַר איהם אויף איהר אומעט, און אום צו דערוויייזען איהם, ווי ווייט מ'קאָן זיך דאָ פיהלען פרעמד אין אַ גרויסער שטאָדט, האָט זי איהם דערצעהלט פאָלגענדען עפּיזאָד:

— מיר וואוינען שוין דאָ, אין דער דירה, דאָס פערטע יאָהר, ס'הייסט פון דער חתונה אָן. און אַנטקעגען אונז דאָ אין קאָרידאָר וואוינט אַ שכן, וואָס האָט שוין דאָ געוואוינט פריהער איידער מיר האָבען זיך אריינגעקליבען אהערצו... נומער דריי און פופציג... אַנטקעגען... באַקענט זיינען מיר ניט, כאָטש מיר באַגעגענען זיך אַלע טאָג אויף די טרעפּ ביי די טירען. נאָר קענען קען איך זיי אַלע פּונ'ם באַגעגענען טאָקע, ס'הייסט, איך קען זיי אויף די פּנים'ער, איך ווייס, פון וויפיל מיטגלידער עס באַשטעהט די פאַמיליע, איך ווייס, אַז דער אַלטער איז דער אַלטערס מאַן, און די אַלטע דעם אַלטענס ווייב... די יונגע איז זייערע אַ טאָכטער, דער יונגער — זייערער אַ זוהן, דאָס אינגעלע — זייערס אַ אינגעלע און אַ מיידעלע — זייערס אַ מיידעלע. מעהר האָב איך ניט באַגעגענט. איינמאָל, פאַר אַ יאָהרען איז עס געווען, דערהערען מיר, איך מיט מיין מאַן, גאַנץ פריה אַ געוויין. עפּענען מיר די טיר, און — אַ יללה, פּונקט, ווי מ'באַוויינט אַ טויטען, ניט דאָ געדאַכט. שטעהען מיר, איך מיט מיין מאַן, ביי דער טיר, הערען זיך איין און פרעגען איינס דאָס אַנדערע: ווער האָט דאָ געקאָנט פּלוצלינג שטאַרבען? מיר זיינען לאַנג געשטאַנען, טשיקאווע גע-

ווען צו וויסען, ווער ס'איז געשטארבען. פאר דער צייט האָבען מיר געזעהן דעם אלטען ארויסגעהן און אריינגעהן, געזעהן דעם יונגען אריינגעהן און ארויסגעהן, געזעהן די יונגע, דאָס מיידעלע, דאָס אינגעלע, און זי, די אַלטע, האָבען מיר געהערט וויינען. ווער זשע פאָרט האָט דאָ געקאָנט שטארבען, ווען אלע דרעהען זיך ארום? איך וועל אייך מאכען בקיצור: דאָרטען ביי דער אלטער איז געוועזן אַן אַלטע מוטער א געליימטע, ניט פאר אונז געדאכט, און זי, די אַלטע, איז עס פּלוצלינג בייננאכט געשטאָר־בען, און מיר, אָפּוואוינענדיג צוויי — דריטהאלבען יאָהר א טיר אנטקעגען א טיר, האָבען ניט אָנגעהויבען צו וויסען, אז דאָרטען איז דאָ אַן אַלטע אידענע, א געליימטע...

דער שכן האָט זיך, קענטיג, פאראינטערעסירט מיט דער מעשה, ווייל ער האָט זיך ערנסט, טיפזיניג פארטראכט, פאר־רויכערט א פּאַפּיראָס און, בלאָזענדיג דעם רויך צום פענסטער־צו, טיפזיניג באמערקט:

— און איהר מיינט, אז מ'וויים שוין, ווי אזוי א מענש הייסט, און וואָס ער טוט, קען מען איהם שוין?... מ'קען אָפּ־לעבען מיט א ווייב, מיט אַן אייגענער ווייב יאָהרען, און דער מאַן זאָל ניט וויסען, ווער דאָס ווייב איז, און זי — ווער דער מאַן איז...

—יאָ, איך פארשטעה! — האָט זי געזאָגט א צופרידענע, וואָס ער האָט זיך אָפּגערופען אויף איהר ערצעהלונג, און אין הארצען איז געוועזן אזוי ווארעם, אזוי ווארעם — יאָ, איך פאר־שטעה, עס טרעפען אמאָל אזעלכע זאכען אויך. איך מיין אָבער, אז ניט אלע ווייבער...

זי איז פּלוצלינג אנטשוויגען געוואָרען, באמערקענדיג אויפ'ן שכנ'ס ליפּען א טרוקען, סארקאַסטיש שמייכעלע. זי האָט דער־שפּירט אַ קעלט אין די שפּיץ פינגער, ווי עס וואָלט פּלוצלינג ביי איהר עפּעס אָפּגעשטאָרבען, און אויפ'ן הארצען איז געוואָ־רען אזוי שווער, אזוי אומעטיג, אזא פּוסטעניש. אין א פּאָר

מינוט אַרום, ווי זי וואָלט זיך געוואָלט פאַרענטפערען, האָט זי געזאָגט מיט אַן אונטערטעניג־געפאַלענעם טאָן:

— ... איך ווייס ניט, אפשר האָב איך ניט פאַרשטאַנען וואָס איהר האָט געמיינט. — נאָר דער שכן האָט שוין ניט געענטפערט. ער האָט אַ מאַך געטאָן מיט'ן קאָפּ, ווי ער וואָלט זיך געוואָלט „אָפּשאָקלען" פון איהר, האָט אָפּגעבלאָזען צום פענסטער דעם רויך און זיך פאַרקוקט אויף אַ באַלקאָן, וואו עס איז געשטאַנען אַ פרוי און אויסגעשאָקעלט אַ קאָלדרע.

מיט דעם האָט זיך דער שמועס געענדיגט. ער האָט איהר ניט געענטפערט, און ביי איהר האָט שוין אָפּגענומען דאָס לשון. זי האָט אָפּגעגעבען דעם פּאַלטאָ מיט'ן צוגענעהטען הענגער. ער האָט איהר באַדאַנקט און איז אריין צו זיך אין צימער, פאַרמאַ־כענדיג פעסט הינטער זיך די טיר. און דערפיהלט האָט זי זיך אַזוי באַליידיגט, אַז זי האָט זיך נאָך קיין מאָל אַזוי ניט גע־פיהלט. און אין אָוענט, ווען דער מאַן איז געקומען, האָט זי זיך ניט געקאָנט אָפּהאַלטען ניט אויסצודריקען דעם שמאַרץ, וואָס האָט זי אומברחמנות'דיג געשטיקט. זי האָט פּלוצלינג אַ זאָג געגעבען:

— דאָ וועט עס טרעפען אימיצען אַ בראָך!...

ער האָט גלייך פאַרשטאַנען, וועמען זי מיינט און געפונען פאַר צוועקמעסיג צו ענטפערען:

— און דו מיינסט, אַז ער וועט אַמאָל חתונה האָבען!...

— פאַרוואָס זשע האָסטו חתונה געהאַט?...

— און ער, מיינסטו, וועט ניט חתונה האָבען? — האָט ער שוין צוריק געדרעהט, וועלענדיג כאָטש אַזוי אַרום אַוועק־שטעלען דעם שכן מיט זיך אויף איין ברעט...

— האָסט דאָך נאָר וואָס געזאָגט, אַז ער וועט ניט חתונה האָבען! — האָט זי מיט אַמאָל אויסגעשריען — און איצט זאָג־סטו שוין, אַז ער וועט יאָ חתונה האָבען.

ער האָט אַ ווייל געטראַכט, ווי זיך אויסצודרעהען פון דעם פלאָנטער... ער האָט פאַרלוירען דעם פאָדים. צי איז גלייכער

צו זאָגען, אז ער וועט יאָ חתונה האָבען, צי גלייכער צו זאָגען, אַז ניט?... ער האָט זיך אַ קראַץ געטאָן הינטערן אויער און פּלוצלינג אויסגערופען:

— ער איז דאָך אַ קראַנקער!...

— ווער איז אַ קראַנקער?... — האָט זי פאַרוואונדערט געפרעגט.

— „ער"!

— נו...

— וועט ער ניט חתונה האָבען! — האָט ער נאָך אַ לאַנגער פּויזע געענטפערט.

— פאַרוואָס זשע האָסטו חתונה געהאַט?

— איך בין דען אַ קראַנקער?...

— איך פרעג עס גלאַט אַזוי...

— וואָס הייסט, פאַרוואָס? ווייל אַלע מענשען האָבען חתונה.

— ביסטו דאָך אַ מאַלפּע!...

— וואָס אַ מאַלפּע?...

זי האָט ניט געענטפערט.

— וואָס אַ מאַלפּע? — האָט ער דאָס צווייטע מאָל געפרעגט, און די אויגען האָבען באַקומען אַ טעמפּ פאַרגליווערט אויסזעהן...

— אַ מאַלפּע! אַ מאַלפּע! — האָט זי זיך צושריען, — דו ביסט אַ מאַלפּע, אַ אידיאָט און ווייטער גאָרניט.

באַקומענדיג זיין פּאָרציע, איז ער נעבאָך געבליבען זיצען ווי אַן אָפּגעשמיסענער, אונטערגעשפּארט מיט איין האַנט דעם קאָפּ, און מיט דער צווייטער האָט ער מיט'ן אָנווייז־פינגער געקנעטען אַ שטיקעל ווייך ברויט אויפ'ן טיש. און איהר, וואָס איז געזעסען איהם אַנטקעגען מיט פאַרלייגטע הענט אויף דער דאַרער ברוסט, האָט פאַרדראָסען, פאַרוואָס ער ענטפערט איהר עפּעס ניט, פאַרוואָס ער קאָן זיך ניט אויסדרעהען. זי האָט איצט מעהר ווי אַלע מאָל געגאַרט פון איהם עפּעס אַזעלכעס,

וואָס זאָל איהם, דעם מאַן, קענען אוועקשטעלען, אויב ניט הע־
כער, איז כאָטש גלייך מיט'ן שכן. און איז נאָך אַ פּאָר מינוט
צייט אַרום, קוקענדיג אויף איהם מיט גליהענדיגע אויגען, האָט
זי עטליכע מאָל אויסגעשריען:

— אידיאָט!... אידיאָט! טום—טאָם! — און געלאַסע־
נער צוגעגעבען: — וואָס ביסטו געקומען אויף מיינע יאָהרען?

און ער איז זיך שטיל, קאָלטבלוטיג געזעסען און ווי פאר זיך
געמורמעלט:

— משוגע! משוגע!... משוגע, זאָל איך אזוי לעבען.

ענדליך האָט זי זיך אַריינגעוואָרפען מיט'ן אָנטאָן אין בעט,
מיטן פּנים צו דער וואנט, און ער איז אַלץ געזעסען אונטערגע־
שפּאַרט דעם קאָפּ... ביידען האָט עפּעס שווערעס, געוואַלדיג
שווערעס און אומדייטליכעס געדריקט... זיי האָבען זיך דאָס מאָל
אזוי ווייט, אזוי פרעמד געפיהלט איינס פון דאָס צווייטע, אַז
מאָמענטענווייז האָט זיך זיי ביידען ניט געגלויבט, אַז זיי זיינען
מאַן און ווייב... ביידע האָבען געפיהלט, אַז צווישען זיי האָט
זיך עפּעס אַ מין טייוועל אַריינגעכאַפּט, אַ ניט־גוטער, וואָס
צושטערט פון טאָג צו טאָג דאָס לעבען זייערס.

— משוגע! — האָט בערל אויסגערופען, ווי פאר זיך, אויפ־
הויבענדיג זיך פון טיש — משוגע! — האָט ער מיט דעם זעל־
בען טאָן געזאָגט, זיך נעמענדיג אויסטאָן — משוגע! — האָט
ער געזאָגט, אויסלעשענדיג דעם לאָמפּ — משוגע! — האָט ער
געבורטשעט, אַריינלייגענדיג זיך אין בעט אַריין. און געדאַכט
האָט זיך, אַז ניט ער, נאָר אַן אַנדערער, גאָר קיין מענש ניט,
נאָר עפּעס אַ מין גייסט, אַ בייזער גייסט, וואָס איז געווען אין
דער לופט צוגאָסען, האָט די ווערטער איינטאָניג, מיט אַ מאָד־
נער דורכדרינגענדיגער הארטער שטילקייט געזאָגט: משוגע!
משוגע! משוגע!...

נאָך אַ לאַנגער רייה כמארנע, פייכטע נאַסע טעג האָט זיך
אין איינעם אַ פריהמאָרגען אין אַ ווינקעל הויף באַוויזען אַ ראָזער

פּלעק, וואָס האָט פאַרכאַפּט די אויבערשטע צוויי גאָרענס, עטליכע פענסטער אין מערב זייט און א פּאָר פענסטער אין דרום און משופּע מיט א שאַרפען שפּיץ זיך אראָפּגעלאָזט צום דריטען גאָרען און אויך דאָרטען פאַרכאַפּט אַנדערהאַלבען פענסטער. ווייטער איז דער גאַנצער הויף געווען פאַרהילט אין א געדיכטען קאַלטען שאָטען און שטיל, ווי פאַרזונקען אין טיפע, טרויעריגע מחשבות, אריבער־געקוקט אין יענעם פרעהליך ליכטיגען ווינקעל. און די אין שאָטען פאַרהילטע פענסטער האָבען, דאכט זיך, מיט קנאה, מיט א שטיל פאַרבאָרגענעם וועהטאָג, אריבערגעקוקט צו זייערע שכנים, וואס האָבען פרעהליך געבלאַנקט אנטקעגען דער זון, וועלכע קוקט זעלטען ווען צו צו זיי, צו די מקנאים, אפילו אין די גרויסע לאַנגע זומער־טעג.

ניט געקוקט אויף דעם, וואָס צום פאָר־פּאָלק האָט די זון ניט אריינגעשיינט, איז דאָך אויך דאָרטען ליכטיג געוואָרען פריהער, ווי אין יענע טעג, ווען די זון איז ניטאָ. און בערל איז אויפגעשטאַנען מיט א האַלבער שעה פריהער, ווי ער שטעהט אויף געוועהנליך. ער האָט אויסגעריבען און אויסגעפּוצט דעם פּאַלטאָ, וואָס איז פון הינטען געווען פאַרשפּריצט מיט בלאָטע במעט ביז'ן קאָלנער; דאָסזעלבע האָט ער געטאָן מיט די הויזען, וואָס זיינען אזוי געווען פאַרשליאָכעט, אז מ'האָט שוין גאַרניט ארויסגעזעהן דאָס, אויף וואָס די בלאָטע האָט זיך געהאַלטען. נאָכדעם האָט ער זיך ארומגעוואַשען און, אָנטועענדיג זיך, א טראַכט געגעבען, אז ער וואָלט שוין באַדאַרפט האָבען א נייעם קאָלנער, נאָר אזוי ווי ער האָט אזעלכען ניט געהאַט, האָט ער ארויסגענומען דעם אַלטען, וועלכער איז שוין אזוי קויטיג געווען, אז ס'איז שווער געווען צו דערקענען זיין פּאַפּירענעם פּרצוף.

ער האָט אָפּגעדאַווענט, זיך געמאַכט אויף דער מאַשינקע א גלאָז טיי, אויף לעצט ארויפגענומען דעם קויש אויפ'ן טיש, אויס־געלייגט די סחורה און איז ארויסגעגאַנגען אין גאַס.

דאָס ווייב איז ניט געשלאָפען. זי האָט אפילו געהאַלטען

צוגעמאכט די אויגען, נאָר געשלאָפען איז ניט ניט. זי האָט געהערט, ווי דער מאַן האָט זיך געפּאָרעט, זיך ארומגעדרעהט און מאָמענטענווייז זיך ניט געקאָנט אפּגעבען קיין רעכענונג, וואס א מענש קאָן זיך אזוי פיל דארפען ארומדרעהען... צומאָל זיינען די געדאנקען פארוויקעלט אין א ווייכען ווארימען נעפּעל, און ס'האָט זיך איהר געדאכט, אז ס'דרעהט זיך ארום א פרעמדער, א ווייטער, א: אומבאַקאַנטער...

דער קלאַפּ פון טיר האָט זי צולעצט ארויסגעפיהרט פון דעם האלב־דרעמלענדיגען, האלב־וואכענדיגען צושטאנד. זי האָט געעפענט די אויגען, און כאָטש זי האָט פריהער, האלטענדיג זיי פארמאכט, אויך געוואוסט, אז ער איז אוועק, האָט זי זיך עס איצט דאָס צווייטע מאָל דערוואוסט, נאָר עפּעס אנדערש ווי פריהער... דייטליכער... און ווער ווייסט, פארוואָס איהר איז פלוצלינג גוט געווארען דערפון, וואָס דער מאַן איז אויפגעשטאנען פריהער פאר איהר און זי געלאָזט ניט זיצען אָדער ארומגעהן, נאָר ליגען אין בעט? ... דאָס דאָזיגע משונה'דיגע באַגעהר צו בלייבען ליגען אין בעט נאָכ'ן מאנ'ס אוועקגעהן האָט זי שוין באהערשט א לענגערע צייט... עפּעס האָט זיך געדרעהט א נעפּעלדיגער געדאנק, אז ס'וועט זיך עפּעס ענדערען, נאָכדעם וואָס דער שכן וועט זי איין מאָל טרעפען ליגען אין בעט... קוקען, ס'הייסט, קוקען וועט ער ניט, נאָר ער וועט זיך, ווי עס פיהרט זיך ביי איידעלע מענשען, שטיל, הכנעה'דיג אויף די שפּיץ־פינגער דורכגעהן די שטוב און וועט טראַכטען, אז זי שלאָפט... זי האָט געגארט, אז ער זאָל כאָטש איין מאָל פיהלען צו איהר דאָס אומדייטליכע, צערטליכע און עטוואס אכטענדע געפיהל, וואס ס'פיהלט א וואכעדיגער, פאר־בייהענדיג א שלאָפענדיגען... און וואָס וועט זיין? וואָס וועט זיין, אז ער וועט צוגעהן צו איהר? זי האָט אין דעם געדאנק ניט גע־גלויבט, האָט געוואוסט, אז ער וועט ניט צוגעהן, און פארשפּאָרט פארצונעמען מיטלען. נאָר אזוי ווי זי איז עס גערן געווען, דערפאר, וואָס אזוי ארום וואָלט ער זיך מבזה געמאכט, האָט זי קאַלט־בלוטיג געטראכט, ווי אזוי און מיט וואס פאר א ווערטער זי וועט איהם

זידלען, און אויב ס׳וועט גאָר האַלטען שמאָל, וועט זי איהם דער־לאַנגען אין די ציין אריין.

פון די געדאַנקען איז איהר אזוי ליכטיג געוואָרען אויפ׳ן הארצען, פונקט ווי איינעם, וואָס האָט לאַנגע יאָהרען געשמאַכט אין תפיסה, און פּלוצלינג, אין איינעם א שעהנעם פריהמאָרגען, זיך דערזעהן אויף דער פריי... ביי איהר האָט זיך, א חוץ דאָס ריין מענשליכע, וואָס האָט זיך געפונען באַליידיגט פון שכנ׳ס אפּשיי־ליכען האַלטען זיך, אויך דערוועקט און געפונען שטאַרק באַליידיגט די פרוי... די לעצטע באַליידיגונג איז געווען פיל שווערער, אומ־דערטרעגליכער פון דער ערשטער, און די געדאַנקען זיינען אוועק אויף דעם טאַנץ, ווי אזוי צו נעמען נקמה פאַר אזא באַליידיגונג...

עס האָט זיך דערהערט א סקריפּ פון בעטעל.... דאָס הארץ האָט ווילד אָנגעהויבען צו קלאַפּען... זי האָט זיך אינסטינקטיוו געגעבען א הויב אונטער און מיטביידע הענט פאַרוואַרפען אַרונטער די האָר, וועלכע זיינען פריהער אין אומאָרדענונג געווען צעוואָרפען איבער׳ן קישען. נאָכדעם איז זי געבליבען ליגען א פּאַרגליווערטע, גלייך ווי א געוויסער טייל לעבען וואָלט זיך פון איהר אפּגעטיילט און אוועק אין אַן אומבאַשטימטען אָרט... די געדאַנקען זיינען פּלוצים ווי אויסגעלאָשען, און געפיהלט האָט זי אין קאָפּ עפּעס א מאָדנע שווערע רוהיגקייט. נאָר געדויערט האָט עס ניט לאַנג, זי האָט זיך ארומגעקוקט, און געדאַכט האָט זיך איהר, אז דערווייל איז אוועק א לאַנגע, לאַנגע צייט, און אין דער צייט איז פאָרגעקומען עפּעס זעהר וויכטיגעס, נאָר אומדייטליכעס.

עס האָבען זיך דערהערט טריט. דאָס הארץ האָט ווידער אָנגעהויבען קלאַפּען, און די געדאַנקען זיינען ווידער אוועק א ווילדען טאַנץ... עס איז ניט געבליבען פיל צו וואַרטען, און אין דער קורצער צייט האָט זי באַדאַרפט אויפלייזען זעהר א שווערע אויפגאַבע, וועל־כע איז נאָך פאַר איהר אליין אזוי אומקלאָר, אזוי אומדייטליך געווען, אז מאָמענטענווייז האָט זי גאָר אינגאַנצען פאַרגעסען דעם תוך, וואָס האָט זי אריינגעבראַכט אין דער פאַרצווייפעלטער לאַגע... זי האָט נאָר געפיהלט, אז איבער איהר רעגירט עפּעס אזוינס, וואָס

זי איז ניט אומשטאַנד אפצוהאַלטען, און געשעהן וועט עפּעס, וואָס איז דערווײדער איהרע געפיהלען און פאַרלאַנגען, און כדי אַז עס זאָל געשעהן, דאַרף זי טאָן אַזעלכעס, אַז דאָס זאָל ניט קענען ניט געשעהן. און ווען זי האָט פלוצלינג פון זיך געטאָן אַ שליידער אַראָפּ די קאָלדרע, איז איהר אַלץ קלאָר און דייטליך געוואָרען... עטליכע מינוט צייט איז זי געלעגען אין אַ מאָדנער פאַרגליווערונג... מאָמענטענווייז האָט זיך איהר געדאַכט, אַז דאָס האַרץ האָט אינגאַנצען אויפגעהערט צו קלאַפּען, און אין די געדאַנקען איז געוואָרען אַ מאָדנע געמישעכטס, אַ מאָדנער פּלאָנטער. איהר האָט זיך געדאַכט, אַז פון איהר איינער איז צוויי געוואָרען. איינע אַ ממשות־דיגע, וועלכע ליגט אַזוי פרעך און וואַרט אויף יענעמ׳ס אַריינקומען, און אַ צווייטע, וואָס ליגט טאַקע אין דער ערשטער, אַ שטיל, אָרענטליך ווייבעל, וועלכע וואָלט זיך אפילו געשעמט אַ נאַקעטע האַנט צו באַווייזען... די ערשטע, וואָס זי האָט זי אפילו מיט צוגעמאַכטע אויגען געזעהן, האָט זיך איהר געדאַכט, איז ניט זי — אַ פרעמדע איז עס, אַ פרעמדער קערפּער, וועלכער וועט באַלד אויפ׳ן נידערטרעכטיגסטען אופן באַשמוצט ווערען, ניט באַווייזענדיג אפילו דעם קלענסטען ווידערשטאַנד... זי האָט עס געפיהלט... זי האָט געפיהלט, אַז זי, יענע, הייסט עס, וואָס ליגט אַפּגעדעקט, אַז עס גליווערט דער קערפּער פון קעלט און פון אומגעדולדיג־נייגעריגער ערוואַרטונג, וועט ניט קיין כח האָבען צו באַווייזען קיין ווידערשטאַנד. און כאַפּען צוריק זיך צודעקען איז פּונקט אַזוי אוממעגליך, אַזוי שווער געווען ווי דאָס ערשטע, ווי עס וואָלטען פלוצלינג געליימט געוואָרען הענט און פיס...

זי האָט אַזוי ווי דורכ׳ן שלאָף געהערט, ווי ס׳האָט זיך געעפענט די טיר, און געדאַכט האָט זיך איהר, אַז די טיר געפינט זיך אַזוי ווייט, אַזוי ווייט פון איהר, און — אַ לאַנגע, פיינליך־דריקענדיגע שטילקייט... קיין שאָרך... און געדאַכט האָט זיך איהר, אַז די שטילקייט איז עפּעס אַ מין חלום... עס חלומ׳ט זיך, אַז ס׳איז שטיל... שטיל... שטיל... און ווי אין אַ ווייטען חלום האָט זיך געדענקט, אַז ס׳האָט זיך געעפענט אַ טיר און ווי אין חלום האָט זי געפיהלט און

געהערט דאָס ווייטערדיגע, וואָס מיט איהר האָט געטאָן עפּעס איינער א פרעמדער, א ווייטער, אַן אומבאַקאַנטער...

— —

זי איז לאַנג געלעגען מיט צוגעמאַכטע אויגען, האָט מורא געהאַט צו עפענען זיי, איהר האָט זיך געדאַכט, אַז זי וועט אַן אַנדער שטוב דערזעהן, אַן אַנדער לופט: אַלץ, אַלץ, האָט זיך איהר געדאַכט, וועט זי אַנדערש, ווי ס'איז געווען, דערזעהן... זי האָט זיך געשעמט די אויגען צו עפענען, פאַר די פיר ווענט האָט זי זיך געשעמט... זי איז לאַנג געלעגען אין אַן אומ־באַשרייבליכער פּאָזע, קיין ריר זיך ניט געגעבען, גלייך ווי זי וואָלט זיך געוואָלט אָפּהאַלטען, ניט געבען מיט א וועלכער עס איז באַוועגונג זיך צו פיהלען, אַז דאָס איז זי, זי טאַקע, זי און ניט קיין אַנדערע, באַגאַנגען דאָס שרעקליכע פאַרברעכען. און ביז וואַנען זי איז אַזוי אומבאַוועגליך געלעגען, ביז וואַנען זי האָט ניט געעפענט די אויגען, האָט זי ווירקליך ניט געפיהלט אַזוי שטאַרק די גרויסע שווערע שולד. עפּעס איז ביי איהר געווען ווי אין א געדיכטען נעפּעל פאַרהילט. נאָר גלייך ווי זי האָט געעפענט די אויגען, האָט זי שאַרפער, בולט'ער דערפיהלט, וואָס מיט איהר איז דאָ פאָרגעקומען, — און א ים טרערען האָבען זיך א לאָז געטאָן אויף די באַקען, אויף דער נאָז, געררונען אין מויל אריין... זי האָט געקריצט מיט די ציין, געקנייפּט, געריסען פון זיך שטיקער פלייש... וואָס איז דאָ מיט איהר פאָרגעקומען, ווען און וואָס און ווי אַזוי איז דאָס געשעהן?... וואָס פאַר א טייוולאָנישע קראַפט האָט זי אין דער שענדליכער נעץ אריינגעדרעהט?... ניין, זי האָט עס אויף קיין פאַל ניט געקענט פאַרשטעהן... א מאָדנער פּלאָנטער אין קאָפּ, ניטאָ קיין אָנהויב, ניטאָ קיין ענדע. נאָר קלאָר איז איהר געווען איין זאַך, אַז איהר פרויען־עהרע איז באַשמוצט געוואָרען, באַשמוצט פון אַזעלכען, וואָס זי האַסט מיט איהר גאַנצער נשמה, באַשמוצט געוואָרען דורך אַן אומקלאָהרען, אומפאַרשטענדליכען פּלאָנטער...

זי האָט טיף פאַרגראָבען דאָס פּנים אין קישען, די אַקסלען,

די פלייצע האָבען זיך קאָנוואולסיוו געוואָרפען פון די טרערען, וועלכע האָבען זי געשטיקט אין הארצען, געוואָרגען אין האלז, פון צייט צו צייט האָט זיך געלאָזט הערען אַ שלוכץ, עהנליך אויף דעם, ווי מ׳שטיקט אימיצען.

די ספּאַזמעס האָבען זיך אין אַ גרעסערער מאָס איבערגע־חזר׳ט, ווען זי האָט זיך אָן איהר מאַן דערמאָנט, וואָס זי האָט אָן איהם, צום באַוואונדערען, גאָר אינגאַנצען געהאַט זיך פאַר־געסען. און מאָדנע: זי האָט זיך ניט געפיהלט שולדיג אַנט־קעגען איהם, נאָר זי האָט רחמנות געהאַט אויף איהם... דאָס רחמנות איז געווען אַזוי שטאַרק, אַזוי שאַרף, אַז ס׳האָט ווי אַ מעסער געשניטען דאָס הארץ.

זי איז פון בעט ניט אויפגעשטאַנען, געלעגען און אָהן אויפהער געגאָסען מיט טרערען.

און פאַרנאַכט, ווען ער, דער מאַן, איז געקומען עסען מי־טאָג, האָט זי באַקומען אַזאַ היסטעריקע, אַז ס׳איז אוממעגליך געווען איינצושטילען זי מיט היימישע מיטלען, און ער, דער מאַן, האָט געמוזט ברענגען אַ דאָקטאָר, וועלכער האָט, נאָך לאַנג באַטראַכטען זי, געזאָגט, אַז ביי איהר איז פאַרגעקומען אַ גוואלדיגע נערוועך־צוטרייסלונג. ער האָט איהר פאַרשריבען אַ באַרוהיגונגס־רעצעפּט, נאָר באַרוהיגט האָט עס זי ניט. פאַר־קערט, אַרום ניין אַ זייגער אין אָווענט האָט זי אָנגעהויבען שטאַרק צו פיבערען און באַקומען היץ. דער מאַן, זיצענדיג נעבען איהר, האָט געהאַלטען פאַרבראָכען די הענט און מיט אַן אומבאַשרייבליכען שרעק זיך איינגעהערט צו דעם אומפאַר־שטענדליכען פלאָנטער, וואָס האָט זיך דאָרטען געדרעהט ביי איהר אויף דער שפּיץ צונג.

אַרום צוועלף אַ זייגער איז זי איינגעשלאָפען. בערל, פיה־לענדיג זיך מיד, האָט זיך אין אָנטאָן צוגעלייגט אַנטקעגען ביי זיך אין צווייטען בעט. נאָר שפּעט ביינאַכט האָט איהם אויפ־געריסען פון שלאָף אַ גוואלדיג גערודער און שרעקליכע גע־שרייען. ער האָט זיך אויפגעכאַפּט און צו זיין גרויס פאַר־

וואונדערונג ניט געטראָפען די ווייב אין בעט, און די געשרייען דערהערט פון שכנ׳ס צימער. ער איז פייל פון בויגען אריינגע־שפרונגען אהינצו און דערזעהן א שרעקליך בילד: דאָס ווייב אין איין העמד, מיט צושויבערטע האָר, א פלאַמענדיג פּנים און גליהענדיגע, ארויסגעשטאַרצטע אויגען, יאָגט זיך ארום נאָכ׳ן שכן מיט א מעסער אין האַנט...

אין דער פריה, האָט די היץ אביסעל אָפּגעטראָטען, און זי האָט גארניט געדענקט, וואָס מיט איהר איז ביינאכט פאָרגע־קומען. זי האָט געבעטען דעם מאַן, ער זאָל זיך זעצען נעבען איהר אויפ׳ן בעט, געקוקט אויף איהם מיט צערטליך־טרויעריגע אויגען, און געגאָסען מיט טרערען. און, דערזעהענדיג פּלוצ־לינג דעם שכן ארויסטראָגענדיג דעם קויש מיט די זאכען, האָט זי באקומען אזא היסטעריקע, אז עס זיינען זיך צונויפגעלאָפען די ארומיגע נאָהענטע פרעמדע שכנים, און יעדער באזונדער האָט געטאָן זיינע מיטלען צו בארוהיגען זי. און נאָכדעם, ווען זי האָט זיך בארוהיגט, איז זי געבליבען אזוי אָהן כחות, אז זי איז אַלע צעהן־פופצעהן מינוט אריינגעפאלען אין א טיפען חלשות, און יעדעס מאָל איז אָנגעקומען מיט פיל מיה צו ברענ־גען זי צום באוואוסטזיין. און פון איין חלשות צום צווייטען האָט זי אזוי יאָמערליך געוויינט, פונקט ווי מ׳באקלאָגט א טויטען...

אין דעם ארויסציהען זיך פון שכן האָט זי עפּעס נאָך דייט־ליכער, שארפער דערפיהלט די גרויסע, טיפע באליידיגונג... פאר איהר איז פיל גרינגער געווען צו האָבען די שאַנדע אין שטוב, איידער ערגעץ וואו... עס האָט זי טיף אינערליך, וועהטאָגדיג פארדראָסען, וואָס ער, דער שכן, וועלכער איז געווען די סבה פון איהר געפעהרליכער לאַגע, פארהאַלט זיך אזוי לייכטזיניג צו איהר... זי איז גערן געווען, אז ס׳זאָל ניט זיין אזוי... עפּעס אנדערש... זי האָט זיך אזוי ארום נאָך מעהר באליידיגט גע־פיהלט... דער מאַן איז געזעסען ניט אָנגעטאָן נעבען איהר בעט און געפיהלט האָט ער, אז עפּעס איז דאָ געשעהן, געשעהן

אזעלכעס, וואָס האָט אויף תמיד, אויף אייביג קאַליע געמאַכט זייער פאַמיליען־לעבען... ער האָט געפיהלט, אז דאָ האָט זיך עפּעס א מין שווארצער טייוועל ארייננגעדרעהט, האָט אָפּגעטאָן א שטיק טייוולאָנישע ארבייט, האָט עפּעס אָנגעדרעהט אזעל־כעס, וואָס וועט איהם תמיד דריקען, וועט אַלע יאָהרען מאַ־טערען און פייניגען, און ער וועט קיין מאָל ניט וויסען, וואָס דאָס איז...

ער האָט זיך פון צייט צו צייט אָפּגעדרעהט אין א ווינקעל און שטיל יאָמערליך געוויינט. זי האָט איהם שטיל נאָכגעקוקט און האָט אויך געגאָסען מיט טרערען. דאָס כליפּען פון ביידע אומגליקליכע נפשות האָט זיך דייטליך געלאָזט הערען אין דער שטילקייט, און ניט ער און ניט זי האָבען קיין איין טרייסט־וואָרט ניט געפונען איינס פאר דאָס צווייטע. און צוזאמען מיט זייער שווייגען האָט זיך געפיהלט, ווי פון מינוט צו מינוט ווערט עפּעס פאַרהאַרטעוועט אין דער לופט; עס ווערט פאַרהאַרטע־וועט עטוואָס שוידערליכעס — עס גליווערט עטוואָס שרעקלי־כעס, און עס פאַרקלייבט זיך, פאַררוקט זיך ערגעץ וווייט, טיף אין די הערצער, אין די נשמות. און געפיהלט האָבען זיי, ווי זיי טיילען זיך אָפּ איינס פון דאָס צווייטע, ווערען איינס פאַר דאָס אַנדערע דאָס, וואָס זיי זיינען פריהער ניט געוועזען, דאָס וואָס עס וואָלט ניט באַדאַרפט זיין, און ס'איז אָבער געשעהן אזעלכעס, וואָס איז אוממעגליך, ס'זאָל אַנדערש זיין... — — — —

א שכן.

לאה איז שוין טיף אריינגעקראָכען אין דריטען צעהנדליג, דער יונג־מיידעלשער טשאד איז שוין פאַריבער... ערנסט און אַלט־מיידעלש ניכטער, ווייסט זי שוין אַלע איהרע מעלות און חסרונות און גיט שוין גאַנץ אָפּט אַ טראַכט אז אַ בעל־מלאכה... אַ בעל־מלאכה קען אויך זיין אַ לייטישער מענש... און דער־פאַר... און דערפאַר האָט זי זיך אַ מלאכה געלאָזט אויסלערנען... ס'קען צוניץ קומען... באהילפיג זיין... און אַ מאַשין אריינ־גענומען אין שטוב אריין... דאָס קען דאָך אַלע מאָל צוניץ קו־מען...

לאה איז געווען איינע פון יענע מיידלאך, וואָס הייסען „היימישע", דאָס הייסט פון יענע וואָס זיצען ביי טאַטע מאַ־מע און טוען ניט קיין האַנט אין קיין קאַלטע וואַסער. און די היימישקייט איז אַ באַזונדערע מעלה צו אַ שידוך... דאָס וואָס זי האָט געהאַט פאַר זיך צו טאָן איז שוין לאַנג אָפּגעטאָן גע־וואָרען. ביי איהר איז שוין אַלצדינג גרייט, כאָטש נעם און פיהר זי אונטער דער חופּה. ס'ליגט ביי איהר בעט־געוואַנט אויף וועלכען קיינער שלאָפט ניט, וואָס ווערט אַלע נאַכט אָפּ־געלעגט אָן אַ זייט און אַלע קאָמאָדען און שופלאָדען זיינען אָנ־געפּאַקט מיט איהר וועש, אויסגענייהט, אויסגעצייכענט און אויסגעהעפט. דאָס וועש איז שוין אפילו אַ פּאָר מאָל געוואַשען געוואָרען ניט גענוצטערהייט, עס זאָל ניט פאַרגעלט ווערען לי־גענדיג, און נדן איז דאָ, ס'איז דאָ אַזוי פיל, וויפיל אַ היימיש מיידעל דאַרף האָבען צו געבען אַ לייטישען בחור, דאָס הייסט אַזעלכען, וואָס טוט אויך גאָרניט און פאַרדינט געלט גאָרניט טוענדיג...

ס'האָבען זיך שוין געוויזען אויף איהר האָריזאָנט אַ פּאָר בחורים מיט אַ שדכן און אָהן אַ שדכן. דער איז איהר נים גע־פעלען געוואָרען, אַ צווייטען איז זי ניט געפעלען און עפּעס נאָך אַ בחור, וואָס האָט געוואוינט אין הויף און האָט אַ גאַנץ יאָהר, וואָס ער האָט דאָרט געוואוינט, אַלע מאָל צו זיי אין די פענסטער פאַרקוקט און אַרויפגעשמייכעלט צו איהר.

אַ חוץ צורוימען די שטוב, האָט לאה גאָרניט געהאַט וואָס צו טאָן און ס'איז שוין גאָר קיין וואונדער ניט, וואָס דאָרטען איז אַזוי ריין געוועזן... ס'איז שוין געוועזן אַזוי ריין, אַז ס'האָט זיך אַזש געשפּירט אַן אומעט פון דער ריינקייט... אַ דאַנק דער ריינקייט און מוסטערהאַפטער אָרדנונג האָט זיך געדאַכט, אַז די צייט ציהט זיך לענגער, די טעג גרעסער און די גאַנצע שטוב האָט געמאַכט אַן איינדרוק, אַז זי וואַרט אויף אימיצען, אַז זי איז ניט פאַר שטוב מענשען, נאָר פאַר איינעם אַ פרעמדען, אַן אונבאַקאַנטען, וואָס איז נאָך דערווייַלע ניטאָ און מוז סוף כל סוף קומען...

דריי מענשען, טאַטע, מאַמע און טאָכטער האָבען די צימער־רען באַוואוינט, און די מאַמע און די טאָכטער האָבען שוין לאַנג געטראַכט, אַז מ'וואָלט באַדאַרפט איין צימער פאַרדינגען... ביי לייטען טרעפט אַזוי אָפט, אַז פון שכן ווערט אַ בעל־הבית... באַזונדערס איז די מוטער אין דעם זיכער געוועזן.... ווייל איהר לאה'לען דאַרף מען נאָר זעהן אין שטוב, און נאָר אַזעלכער, וואָס וועט זי זעהן אין שטוב וועט קענען וויסען ווער איהר לאה'לע איז, וואָס פאַר אַ גאָלדענע הענט זי האָט... אַזעלכע דאַרף מען זיפען און זוכען... כאָטש זי איז אימער געוועזן געגען יענע וואָס האַלטען „קוואַרטיראַנטען" ביי זיך בשעת עס איז פאַראַן דער־וואַקסענע מיידלאַך... נאָר צייט אַ פּאָר יאָהר האָט זי שוין אַנדערש אָנגעהויבען צו טראַכטען... אַ מעשה אָהן אַ סוף... ווייסט זי ניט צי איהר לאה'לע וואָלט אויף אַזעלכעס מסכים געוועזן, אַריינלאָזען אַ בחור אין שטוב אַריין. און כך הוה האָט איהר די טאָכטער איינמאָל אַ זאָג געטאָן:

— ווייסט, מאַמע, מיר וואָלטען געקענט פאַרדינגען אַ צי-מער. וואָס דאַרפען מיר דריי צימערען, נאָך וואָס?

די מוטער האָט פאַרדרעהט די אויגען אָן אַ זייט, אַ וויש געטאָן אַן אויג מיט אַ באַק, און תמ'עוואַטע אַ מורמעל געטאָן:

— ווער וויים וואָס פאַר אַ שלאַק ס'קען אָנטראָגען אהער-צו?...

— אַ שלאַק? — האָט לאה איבערגעפרעגט.

— נו, יאָ, עפּעס אַן אָפּגעריסענע קורסיסטקע, וואָס זאָל מיר קריכען אין קיך אריין וואַשען טיכלאַך און בלוזעס.

לאה האָט אַ צופרידענע באַמערקט, אַז קיינער וועט זי ניט נויטען אַזעלכע אריינצולאָזען.

— אָדער עפּעס אַן אַלטען כריפּאַטש, — האָט די מוטער ווידער אַ מורמעל געטאָן.

ניט לאַנג געטראַכט האָט לאה גענומען אַ ריין פּערטעל פּאַפּיר און אָנגעשריבען מיט גרויסער, פעטער שריפט:

„אָטדאַיאָטסיאַ קאָמנאַטאַ דליאַ כאָלאָסטאָוואַ".

— זעהסט, מאַמע: דליאַ כאָלאָסטאָוואַ. ניט באַמערקענ-דיג איז ביי איהר דאָס וואָרט „כאָלאָסטאָוואַ" אַרויס מיט אַ דיקערער און פעסטערער שריפט ווי די איבעריגע ווערטער. אונטערגעשמירט דאָס שטיקעל פּאַפּיר מיט אַ ווייסעל פון אַן איי, האָט זי עס אָנגעקלעפּט אויפ'ן טיר, און גלייך ווי זי איז צוריק אין שטוב אריין, האָט זי זיך אַ וואָרף געטאָן מיט פייערדיגער איילעניש צו רוימען דאָס צימער, יענעם צימער, וואָס מ'האָט באַדאַרפט אָוועקצוגעבען. זי האָט עס געטאָן אַזוי איילענדיג, גלייך ווי „ער", דער וואָס זי וויל און באַגעהרט וואָלט שוין די מינוט באַדאַרפט קומען, און אַזוי פלייסיג, גלייך ווי דער, וואָס וועט קומען דינגען דאָס צימער, וועט טאַקע זיין נאָר דער, וואָס זי באַגעהרט און ניט קיין אַנדערער.

דעם זעלבען טאָג איז געקומען עפּעס אַן אַלטע פּריצה, מיט אַ לאַנג פערדיש פּנים, מיט אַ משונה'דיג היטעלע אויפ'ן קאָפּ,

מיט א פעלערינקע אויף די אקסעל און מיט א מאַנסבילישען שירעם אין האנט. ביידע, אי די מאַמע, אי די טאָכטער, זיינען איהר אנטקעגען געקומען מיט אזא ברוגז'ן אימפעט, ווי די פריצה וואָלט זיי געקומען בארויבען, און לאה האָט זיך אפילו צושריען אויף איהר:

— צי זעהט זי דען ניט, די אלטע שליאכטשאנקע, אז ס'שטעהט אָנגעשריבען: דליאַ כאָלאָסטאָווּאַ?

אויפ'ן צווייטען טאָג איז געקומען אַן אַלטער איד, וואָס האָט זיך רעקאָמענדירט פאר א האַלב סוחר און אויך מיט איהם האָט מען זיך גיך אָפּגעפּאַרטיגט, ערשט פארנאַכט, דעם זעלבען טאָג, איז געקומען דער, פאר וועמען לאה האָט דאָס קוויטעל ארויסגעהאנגען: א געזונטער, שעהנער בחור, פון א יאָהר דרייסיג, מיט אַן ענערגיש פנים און מיט קלוגע, שטאָלצע אויגען. לאה האָט פאר איהם ניט ווי פאר א שכן, נאָר ווי פאר א לאַנג-ערוואַרטעטען, מיט איהר גאַנצער מיידעלשער צאַרטקייט און בעל־הבית'ישער ברייטקייט די טיר אין צימער אריין צועפענט, און דער יונגער מאַן איז פשוט צוגעזאָטען געוואָרען צום צימער. ער האָט זיך ניט געדונגען און גלייך מרוצה געווארען אויף דעם פרייז, וואָס מ'האָט איהם אָנגעבאָטען, און גלייך באצאָהלט פאר א גאַנצען מאָנאט פאָראויס.

דער יונגער מאַן איז טאָג טעגליך אוועקגעגאַנגען אין דער פריה און געקומען שפּעט ביינאַכט. געעפענט האָט איהם די טיר דער, ווער עס האָט פריהער דערהערט קלאַפּען. ווען לאה האָט איהם די טיר געעפענט, האָט זי איהם אַלע מאָל געבעטען ער זאָל צו־וואַרטען אביסעל, און ער איז אזוי פיין און ערדעל געווען און האָט נאָך געוואַרט לענגער, ווי ער האָט געדאַרפט וואַרטען, און אַלע פריהמאָרגען האָט ער זיך, דער בחור, פאַר־ענטפערט, זיך ענטשולדיגט, וואָס ער שטערט זיי דעם שלאָף, און אויף מאָרגען האָט ער ווייטער געטאָן דאָס זעלבע, ווידער שפעט געקומען און ווידער געקלאַפּט. בכלל האָט מען איהם אין שטוב

ניט אָנגעקוקט. לאה האָט זיך מיט דער צייט אָנגעהויבען שפּי־רען באַליידיגט, און ניט געוואָלט איהם מעהר געהן עפּענען די טיר... שוין גלייכער פאר איהר מ'זאָל מיינען אז זי שלאָפט און אז זי האָט גאָר אינגאַנצען אויפגעהערט צו וויסען ווען ער קומט... איינענטליך האָט איהר וואָס אויף איהם פאַרדראָסען?... ס'האָט איהר פאַרדראָסען זיין גראָבקייט? נו, יאָ, זיין גראָבקייט, וואָס ער שטערט נאַכט ביי נאַכט מענשען דעם שלאָף. דער אָנשטעל זיינער... אויף די שפּיץ פינגער געהט ער... ער ווייסט דען ניט, אז קיינער שלאָפט שוין ניט נאָך זיין קלאַפּען?

— דו האָסט געהערט ווען ער איז געקומען? — האָט די מוטער כמעט אַלע פריה-מאָרגען געפרעגט ביי דער טאָכטער און די טאָכטער האָט געענטפערט: ניין, זי האָט ניט געהערט...

דער פאָטער האָט זיך איינמאָל אויףביידען צובייזערט:

— בהמות, וואָס זייט זיינען! איהר קענט דאָך צומאַכען א שליסעל!

שוין עטליכע טעג קומט דער שכן א צוטראָגענער, א פאַר'־חשך'טער, און פאַרמאַכט הינטער זיך האַסטיג די טיר. דאָס ערש־טע מאָל ווען ער איז אומגעריכט ווי א דונער אריינגעלאָפען אין שטוב אריין, איז לאה פונקט געשטאַנען ביים שפּיגעל אָהן א בלוזקע. זי האָט א קוויטש געטאָן און פאַרוואָרפען ביידע הענט אויף די בריסט, זיך געטאָן א זעץ נידריגער פוג'ם קאָנסאָל־טישעל. נאָר ער איז געשווינד פאַרבייגעלאָפען, און לאה וויים עד היום ניט, צי האָט ער זי גאָר אינגאַנצען באַמערקט... סאַי ווי סאַי, אזוי צי אזוי, איז שוין געווען וואָס איהר זאָל פאַרדרי־סען: האָט ער זי באַמערקט אין דעם גאַרדעראָב, האָט פאַר־דראָסען, וואָס דער וואָס האָט קיינמאָל ניט געטראַכט פון איהר זאָל זי פלוצלינג זעהן אָהן א בלוזע, און אויב ער האָט זי ניט באַמערקט, האָט עס זי שוין ווידער באַליידיגט...

די עטליכע פאַרנאַכטען, וואָס ער איז אויסערגעוויינליך פריה געקומען, האָט ער זיך האַסטיג ארומגעדרעהט ביי זיך אין צימער

אונטער א פארשלאָסענער טיר, און מיט דעם איז נאָך מעהר גע־וועזן ווי געזאָגט, אז ער וויל ניט אימיצער זאָל אריינגעהן צו איהם, אז ער איז דאָ א פרעמדער און אז ס'באדארף דאָ קיינעם ניט אָנגעהן, קומט ער שפעט, צי קומט ער פריה, און ס'דארף ניט זיין קיינעמס עסק, וואָס ער איז די לעצטע טעג צורודערט. א שכן, א פרעמדער שכן!

לאה איז אלע פארנאכטען געשטאַנען ביים פענסטער אָן אויס־געפוצטע, אָן אָנגעפוידערטע, א צוגעפארבטע און איהם אויסגע־קוקט. די שווארצע אויגעלאך האָבען געגליהט פון אומגעדול־דיגער ערווארטונג... זי האָט אַלע מאָל געוואוסט, אז אָט היינט וועט ער קומען מיט עפּעס נייעס, און דאָס נייע, גוטס צי שלעכטס, וועט עפּעס זיין אָן אָנהויב פון עפּעס... זי האָט מיט פייכטע, בענקענדיגע אויגען געקוקט אין הויף אריין אויף דעם געוועהנליכען, וואָכעדיגען טומעל און געוואָלט ס'זאָל זיך עפּעס ענדערען... זי האָט פול מיט בענקשאַפט פון דער תמוז'דיגער זון, וואָס האָט פארגאָסען מיט העלער גאָלדענער שיין די פענס־טער און ווענט פון אנטקעגענדיגען פליגעל און נאָך גרויסקייט און הייסקייט פון טאָג עפּעס ערווארטעט פון אָוועגט, און קיהל־קייט פון אָוונטען קליינע, וואָס עפענען מיט זיך ברייטע מעג־ליכקייטען פון שפּאציר־גאַנג איבער גאַסען און גערטענער...

און אָט איז ער איינמאָל פארנאכט, גלייך פון הויף צוגע־קומען צום פענסטער און צו לאה'ן, און געזאָגט מיט א הארטער צוטראָגענקייט:

— פריילין לאה! איהר וועט זיך אפשר אביסעל דורכ־געהן?

דער טאָן האָט לאה'ן שטארק באַליידיגט. ער האָט ניט גע־בעטען, נאָר כמעט ווי באַפוילען, זי זאָל געהן מיט איהם. ער האָט עס איהר פאַרגעלייגט מיט אזא טאָן, גלייך ווי ער וואָלט געוואוסט, אז זי קוקט שוין לאַנג דארויף ארויס און ווי ער וואָלט עס שוין אין גאַנצען געוואָלט טאָן פון איהרטוועגען. דער גאַנצער אויסדרוק פון זיין פּנים איז געווען א טרויעריגער,

א ברוגז'ער. קיין סמן ניט פון פאַרלאַנג און באַגעהר, וואָס דאַרף אויסגעדריקט ווערען אין אַזאַ פאַל, ווען אַ יונגערמאַן לאַדעט איין אַ מיידעל צום שפּאַציר. לאה האָט איהם אויפ'ן אָרט געוואָלט אָפּזאָגען, אָבער זי האָט אַן אַנדער אויסוועג געפונען:

— איהר זייט עפּעס ניט מיט אַלעמען!

א ווילד פייערל האָט זיך ביים יונגענמאַן אין די אויגען אָנגעצונדען. ער האָט האַסטיג געזאָגט:

— ס'איז אייער רעכט יאָ געהן און ניט געהן. וואָס געהער מיין צושטאַנד, דאָס לאָזט פאַר מיר!

און צווישען ביידען, כמעט אונבאַקאַנטע, האָט זיך עפּעס א האַרטער רוגז אַריינגעכאַפּט. ביידע האָבען איינס אויף דאָס אַנדערע פון צייט צו צייט געוואָרפען האַרטע, פאַרדריסיגע, כמעט פיינדליכע בליקען, און דערקענט האָט מען אָן איהם, אַז ער איז שוין גאָר ניט אויפגעלייגט צו געהן שפּאַצירען, און לאה האָט שוין ביי זיך אַ פרעג געטאָן: וואָס באַדאַרף ער מיך?

— נו, איהר געהט? — האָט ער אומגעדולדיג האַרט א פרעג געטאָן.

לאה איז געווען אין אַ שטאַרקער פאַרלעגענהייט. אָפּזאָגען איהם וואָלט געהייסען אַזוי גלייך ווי איין מאָל אויף אַלע מאָל זיך איינגאַנצען פון איהם אָפּצוזאָגען... געהן, האָט זי ווידער ניט געקענט... זי האָט לאַנג געטראַכט און... אַ שמייכעל געטאָן, און ער האָט שוין מיט אַ נאָכגעבענדען טאָן געזאָגט:

— קומט, איך בעט אייך!

ערשט נאָכדעם האָט זי זיך מישב געווען און געזאָגט, אַז זי וועט געהן פרעגען ביי דער מוטער, צי די מוטער וועט איהר ערלויבען צו געהן, און געוואָלט האָט זי דערמיט באַווייזען אָט דעם ניט-העפליכען בחור, אַז זי איז נאָך גאָר ניט אַזוי אַלט, אַז זי מוז נאָך ביי דער מאַמען זיך אָנפרעגען.

און שוין שטעהענדיג אין הויף און אָנציהענדיג די הענטש-

קעם אויף די הענט, האָט זי געפרעגט ביי איהם, וואוהין מ'געהט. און ער האָט גלייך געענטפערט:

— אין פארק אריין!

ווען זיי זיינען געקומען אין פּארק אריין, איז שוין געווען טונקעל, טונקעל און קיהל פון די געדיכטע בוימער און צוויי־גען, דורך וועלכע מ'האָט זעלטען וואו א שטיקעל הימעל ארויס־געזעהן. ס'האָט זיך געשפּירט א שטיל פארנאכטיגע געמיטליכ־קייט. אויף די ברייטע אלעען, באשאָטען מיט קליינע ים־שטיינדעלאך, האָבען זיך איינציגווייז פּאָרלאך און גאנצע גרופּעס מענשען ארומגעדרעהט מיט שירעמס, מיט שטעקעלאך און פּאַ־כערס, מיט צווייגלאך און בלומען אין די הענט, און אלעמען איז דאָ קענטיג גוט געווען, ווייל אלע האָבען גערעדט, געשטיפּט און געלאכט. ס'האָט יעדער איינציגער געוואוסט נאָך וואָס ער איז אהער געקומען און אויסגענוצט דאָס, נאָך וואָס מ'איז געקומען. נאָר איין לאה האָט עס ניט געוואוסט, ווייל זי האָט מען גע־בראכט אהערצו און זי האָט ניט געוואוסט נאָך וואָס און מיט וועלכען צוועק... זי האָט זיך נאָכגעבלאָנקעט דעם שכן, וואָס האָט זיך ווי א צודולטער ארומגעדרעהט איבער די אלעען און א צוטראָגענער, א נערוועזער פארקוקט יעדע מיידעל אין פּנים אריין, צייטענווייז פארלאָפען אויף פריהער, ווי ער וואָלט שוין גאָר איינגאנצען פארגעסען, אז מיט איהם געהט אויך ווער, אָדער איז גאָר געבליבען שטעהן פון הינטען. לאה האָט זיך פון דעם אלע־מען זעהר דערשלאָגען און באליידיגט געשפּירט, און איז איהם דאָך, ווי פארמאגנעטירט פון איהם, נאָכגעגאנגען.

ווי דורך א כישוף האָט זיך דאָ און דאָרטען איין לאמטערן נאָכ'ן אנדערען אָנגעצונדען. א בליץ דאָ, א בליץ דאָרטען, און נאָך יעדען בליץ האָט זיך אין דער הויך, צווישען גרינקייט פון בוימער און צווייגען, א מילך־ווייסער פענכער באוויזען און צו־וואָרפען ארום זיך א מילך־צארטע לבנה־בלאסקייט. ס'איז גע־ווארען ליכטיג אויף די אלעען, אָבער אויף די זייטען, צווישען

בוימער, צווייגען און בלעטער, האָט זיך געדאַכט, איז פינסטערער געוואָרען. עס האָט זיך געדאַכט, אַז די בוימער זיינען זיך נעהנ־טער צונויפגעגאַנגען, אַז די צווייגען האָבען זיך ענגער צונויפ־געפלאָכטען און באַהאַלטען אין זיך פאַר דער שיין פון לאַמטערן נאַכט און פינסטערניש...

דער שכן איז געגאַנגען און לאה איז איהם נאָכגעגאַנגען, כאָטש זי האָט שוין געזעהן, אַז ער אַליין ווייסט אויך ניט וואוהין צו געהן, דערקענט אַז ער זוכט אימיצען און ווייסט ניט וואו צו זוכען און פון דעם וואָס ער ווייסט ניט, האָט ער באַוויזען נער־ווענע אונגעדולדיגקייט. און ביי לאה'ן איז איינמאָל און א צווייטען מאָל ארויסגעשוואומען די פראַגע נאָך וואָס ער באַדאַרף זי דאָ... אָן זיין פאַרגעסען זיך אָן איהר, איז געווען צו זעהן, אַז ער האָט זי מיט א געוויסען צוועק אהערצו געבראַכט, צוליב אַן אונפאַרשטענדליכען אויסערגעוועהנליכען ציל און ווייל זי איז שוין געווען זיכער, אַז דער צוועק איז ניט פון די געוועהנ־ליכע, איז עס איהר שוין זעהר אינטערעסאַנט געוואָרען, און זי איז איהם נאָכגעגאַנגען.

פלוצלינג האָט ער זי געגעבען א כאַפּ אונטער'ן אָרעם, פאַר־ברייטערט דעם שפּאַן, און פעסט האַלטענדיג אונטער דער האַנט, זי מיטגעשלעפּט נאָך זיין טריט און גאַנג, ווי א פאַרהיפּנאָטי־זירטער, ניט אָפּגעבענדיג זיך קיין רעכנונג אין זיינע מעשים, האָט ער זי געשלעפּט, און קענטיג אַלץ זי ניט אין זינען געהאַט, און אָנגעיאָגט א פּאַר'ל, וואָס איז זיי געגאַנגען פאָראויס, געטור־ליעט איינס אין דאָס אַנדערע, האָט ער, דער שכן, פלוצלינג אָנ־געהויבען שיטען מיט ליבעס־ווערטער, מעכאַניש, צוטראָגען, איין וואָרט האָט זיך ניט געקלעפּט צום אַנדערען. ער האָט איהר, לאה'ן, די ליבעס־ערקלעהרונג גערעדט הויך, און דאָס פּאָר'ל, וואָס איז געגאַנגען פאָראויס, האָבען געלאַכט. און די „זי" פון יענעם פּאָר'ל האָט פאַרוואָרפען דאָס קעפּעל אויפ'ן אקסעל פונ'ם „ער", און וואָס מעהר דער, וואָס איז געגאַנגען פון הינ־טען האָט גערעדט, האָט דאָס פאָדערשטע פּאָר'ל אַלץ מעהר גע־

לאכט און פון שכן׳ס מויל האָבען זיך געשאָטען בלייערנע לי־
בעס ווערטער. און געפיהלט האָט לאה, ווי ער פיבערט אינ־
גאַנצען, קריצט מיט די ציין און אלץ באַגלייטען מיט טויטע ווער־
טער, ליבעס ווערטער צו איהר, צו לאה׳ן, ביז זי האָט זיך גע־
געבען א שטעל־אָפּ און אויסגערופען:

— הערט!...

און ער איז אויך שטעהן געבליבען און געשוויגען מיט א
פאַרביסענע ליפּ... זיינען זיי ביידע לאַנג געשטאַנען איינס גע־
גען דאָס אַנדערע, נאָהענט געשטאַנען, ווייטע איינס דאָס אַנדערע,
מיט הארבע פרעמדקייט און פאַרביטערטקייט... ענדליך האָט ער
געזאָגט:

— איך בין אַזוי אונגליקליך!

מיט א קול ווי ער וואָלט פּלוצלינג אין א רעיון אריינגעפאַ־
לען. און דאָס האָט שוין געהייסען, אז ער האָט זיך פאַרענט־
פערט פאַר לאה׳ן. און דאָ איז איהר שוין אינגאַנצען קלאָר גע־
וואָרען, ווי טיף באַליידיגט ער האָט זי. און מ׳איז ווייטער גע־
שטאַנען און ניט געקענט פּטור ווערען איינס פון דאָס אַנדערע...
געדאַרפט דערצו זיין נאָהענט באַקאַנט, אָדער גאָר אינגאַנצען
זיך ניט קענען, און ער האָט שוין נאָר פאַרגעשלאָגען זיך צוזעצען.

לאה׳ן איז שוין אייגענטליך אלץ איינס געווען. אָהן איהם
וועט זי דאָך אהיים ניט געהן... דערצו האָט זי געזעהן ווי ער
שטעהט קוים איין אויף די פיס...

זיי האָבען זיך אוועקגעזעצט אויף איינע פון די לאַנגע, גרין־
געפאַרבטע בענק. ביידע זיינען געזעסען ווי אומבאַקאַנטע און
דאָך ברוגז׳ע, און דאָס איז געווען ערגער ווי אומבאַקאַנט און ער־
גער ווי ברוגז...

ארום עלף אזייגער זיינען זיי אהיים געגאַנגען. זיי זיינען
געגאַנגען צוזאַמען, ווייל זיי האָבען באַזונדער ניט געקענט געהן.
זיי האָבען ניט געקענט געהן באַזונדער, ווייל זיי זיינען ברוגז
ניט געווען. און ברוגז האָבען זיי ניט געקענט זיין, ווייל זיי
זיינען דאָך פרעמדע געווען. אויף לעצט האָבען זיי דאָך געמוזט

געהן אין איינעם, וויילביידע וואָהנען דאָך אין איין שטוב און ווייל ביידע זיינען אהער צוזאמען געקומען...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

ווי נאָר לאה איז אריינגעקומען אין שטוב, האָט זי געזאָגט:

— מאַמאַ, איך בין טויט הונגעריג!

דערמיט האָט זי געוואָלט געבען דער מוטער אָנצוהערעניש, אז אנדערש וואָלט זי אזוי פריה ניט געקומען. די מוטער איז געזעסען ביים טיש, אנטקעגען איהר דער עלטערער ברודער, וואס האָט ניט חתונה געהאט צוליב לאה'ן. דער פאָטער איז שוין געשלאָפען. ביידע — די מוטער און דער ברודער — האָבען, זעהט אויס, צווישען זיך עפּעס זעהר אַן ערשטען שמועס געהאט, ווייל ווען זיי, לאה מיט'ן שכן, זיינען אריינגעקומען, זיינען יענע אנשוויגען געוואָרען. דער ברודער, וואס לעבט זיך זעלבסטשטענדיג, באַזונדער, איז זיך ברייטלאָך געזעסען ביים טיש, גענגעבען מיט זיין זיצען צו פיהלען, אז ער איז זיך דאָ פאַרזעסען איבער זעהר א וויכטיגען ענין. און ווען לאה איז מיט'ן שכן אריינגעקומען, האָט ער זי אָפּגעמאָסטען מיט א טאַטישען בליק. און ווען דער שכן איז שוין ביי דער טיר פון זיין צימער געשטאַנען האָט די מוטער צום לעצטען געזאָגט:

— באַקענט זיך, דאָס איז מיין זוהן, מיין עלטערער זוהן.

באין ברירה האָט דער שכן געמאַכט צוויי שפּאַן צוריק און ביידע האָבען זיך די הענט געגעבען. און גלייך איז דער שכן פארשוואונדען געוואָרען, און איבערגעדרעהט דעם שליסעל אין דער טיר. און שפּעטער מיט א פּאָר מינוט איז דער ברודער אוועק, און דער שוועסטער באַזונדער „א גוטע נאַכט” געזאָגט.

— האָסט זיך מיט איהם עפּעס ניט פּאַלאַדעט? — האָט די מוטער ביי דער טאָכטער געפרעגט, זעהענדיג זי אַן אויפגערעגטע.

אַזוי ווייט, האָט די אַלטע געמיינט, האָלט עס שוין. און לאה איז געווען צופרידען, וואס יענע מיינט אזוי. גלייך ווי די

מוטער איז אוועקגעגאנגען שלאָפען, האָט לאה געוואָרפען דאָס עסען, איז אַרויסגעגאנגען אויפ'ן באַלקאָן און איהרע געדאנקען האָבען זיך איינגאַנצען קאָנצענטרירט אַרום דעם, וואָס מיט איהר איז פאָרגעקומען... וואָס האָט ער געוואָלט פון איהר און נאָך וואָס האָט ער זי געשלעפּט אין פּארק אַריין, און וואָס האָט ער דאָרטען מיט איהר אַזעלכעס געטאָן... פּשוט חוזק? אָבער ניט חוזק וויל מען דאָך עפּעס פון אַ מיידעל, און פון איהר?... און דאָס האָט זי שוין אין צווייען באַליידיגט.

ס'איז געווען אַ ווארימע, פינסטערע נאַכט, איינע פון יענע זומערדיגע נעכט, וואָס זאָגען אַ סך צו און גיבען גאָרניט, ריידען און שטעלען גאָרניט צופרידען. ביי דער מיידעל האָט דאָס הארץ גענאָגט, געבענקט און געצויגען... באַליידיגט און באַ־שפּיגען האָט זיך געפּיהלט איהר פרויען־אייגען־ליבע... פאַר וואָס? פאַר ווען?... וואָס האָט ער געהאַט צו איהר?... ס'וואָלט דאָך געקענט אַנדערש זיין... אָט זיינען זיי ביידע פון שפּאַציר געקו־מען און ביידע וואָלטען איצט באַדאַרפט זיצען אויפ'ן באַלקאָן... זיצט זי דאָ איינע אַליין, און ער דאָרטען, לעבט זיך דאָרטען באַזונדער מיט זיין פרעמד־שכנ'דיג לעבען, וואָס האַלט זיך מיט זיין גאַנצער בחור'ישקייט ווייט און פרעמד פון איהר. אין איין שטוב זיצען אַ בחור מיט אַ מיידעל, און מ'איז אַזוי ווייט און פרעמד איינס פון דאָס אַנדערע...

זעלטען וואו ס'האָט נאָך ערגעץ געבליסטשעט אַ זומער'דיג פייער'ל. אַלע פענסטער אין הויף האָבען געגלאַנצט מיט אימה'־דיג געדיכטער שווארצקייט. נאָר איין פענסטער, זייער פענס־טער, „זיין" פענסטער איז געווען העל באַלויכטען. אבער אריינ־קוקען אַהינצו האָט זי ניט געקענט, מחמת ס'איז געווען דאָס צווייטע פון באַלקאָן, און דערצו נאָך פאַרשאַרט מיט'ן פאָרהענ־געל. לאה האָט נאָר געהערט די טריט זיינע און געזעהן דעם שאָטען זיינעם, וואָס איז אַלע מאָל אַרויפגעקראָכען אויפ'ן פאָר־הענגעל און פארשוואונדען געווארען.

לאה האָט אָן זיך כמעט איינגאַנצען פאַרגעסען, און איינגאַנ־

צען געטראכט וועגען איהם... עפּעס האָט ער מיט זיינע האַס־טיגע טריט און אומרוהיגקייט געוועקט ביי איהר. פון איהרע אויגען איז ניט אָפּגעטרעטען דאָס אומגליקליכע פּנים זיינס און געקלונגען האָבען אין איהרע אויערען די ווערטער זיינע:

— איך בין אזוי אונגליקליך!

א „ויחד", וואס ער איז אונגליקליך און וואָס ניט זי איז שולדיג אין זיין אונגליק.

„אפשר גאָר אריינגעהן צו איהם?"

פון יענער זייט טויער איז א דראָזשקע פאַרבייגעפאָהרען מיט הארטע, הילכענדע פּעדרישע טריט, וואָס האָבען דערצעהלט פון פאר טויער'דיגער פרעמדקייט און נאכטיגער אונהיימליכקייט. און לאה האָט זיך נאָך איינזאַמער דערפיהלט און האָט שוין ווידער געטראכט וועגען זיך, וואָס זי שטעהט נעבאך איינע אליין אויפ'ן באלקאָן און וואָס דאָרטען, ביי זיי, דרעהט זיך ארום איי־נער א מאָן, א בחור, און וויל גאָרניט וויסען פון איהר, פון דער איינזאַמער... ער לעבט זיך פאר זיך איבער א שלעכט בחור'שען מאָמענט און וויל ניט אימיצער זאָל דערפון וויסען...

„אפשר טאַקע אריינגעהן צו איהם?"...

אָ, ניין, זי וועט עס ניט טאָן, און אפשר וויל זי זיך אזוי ארום פארנארען?

ניין, זי וועט עס ניט טאָן!

אָבער די נאָכט! די שטילע, פינסטערע, ווארימע נאכט, האָט שטום אויפ'ן נאכטיגען שטילען אופן גערופען צום לע־בען, און פון דעם רוף האָט ביי לאה'ן געצאפּעלט דאָס הארץ, אין דער פינסטערניש און שטילקייט האָט זי דייטליך און קלאָהר געוואוסט, וואָס זי וויל...

זי מוז אריינגעהן צו איהם... לאָז ער איהר ערקלעהרען זיין האנדלען מיט איהר... ניין... זי... זי וועט נאָר אָנקלאפּען אין טיר, ער זאָל אָביסעל שטילער ארומגעהן, ווייל ער לאָזט טאטע-מאמע ניט שלאָפען...

אָבער זי איז געשטאַנען אומבאַוועגליך און ער האָט זיך

דאָרטען אַלץ האסטיגער און האסטיגער ארומגעשפּרייזט איבער'ן צימער און ס'האָט זיך גערדאכט, אז אין דער שטילער, שוואַר־צער נאכט באוועגט זיך אַן אומרוהיגער נערוו... לאה האָט זיך איינגעהערט מיט אָנגעשפּיצטע אויערען. יעדער טראָט זיינער האָט זיך ווי אַן אומרוהיגער עכאָ אָפּגערופען ביי איהר אין האַר־צען. זי האָט מיט איהר גאַנצען לעבעדיגען אינסטינקט געשפּירט, אַז... זי דאַרף עפּעס טאָן. זי האָט אָבער צו זיך קיין צוטרוי ניט געהאַט און האָט זיך אין פעסטע קייטען פון שטאַרקען ווי־לען אָנגעהאַלטען פון ניט אריינצוגעהן צו איהם.

זי האָט איין הוסט געטאָן און א צווייטען, און גלייך זיך גע־כאַפּט, אַז דאָס איז ניט אָנשטענדיג, אין אָנגעהויבען צו זינגען פון אָנהויב גאַנץ שטיל, שפּעטער אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער... דער שאָטען איז פארגליווערט געוואָרען אויפ'ן פּאָרהאַנגעל און ס'האָט זיך באַקומען אַן איינדרוק, אז א חוץ שאָטען איז דאָרטען אין צימער קיינער ניט געבליבען...

לאה האָט אַלץ העכער און העכער געזונגען. און אין איהר קול האָט זיך געפיהלט א טרויעריגע ליידענשאַפטליכע בענקשאַפט; עס האָט זיך געדאַכט, אז אין דער נאכט האָט זיך ערגעץ א פאַר־בלאָנדזשעטע נשמה צוזונגען מיט נשמה־זיסקייט און נשמה־בענקשאַפט צום גוף, וואָס ווייסט ניט וואו איהם צו געפינען. און איינגעהערט האָט זיך אין איהר זינגען נאכט און שטילקייט און אַלץ וואָס איז אין דעם און אין יענעם געהילט...

פּלוצלינג האָט זיך דער שאָטען א וואַרף געטאָן אהער און אַהין, און אין א ווייל ארום האָט זיך דערהערט א רעוואָלווער־שאָס, און געדאַכט האָט זיך, אז די נאכט האָט מיט איהר שטומען צונג א קלונג געטאָן. — — — — — — — — — — — — — — —

— —

דער זעלבסטמערדער איז געלעגען אינ'ם ריין מיידעלש אויס־געפּוצטען צימער, און פרעמד ווי ער איז געוועזען פאר'ן לעבען, איז ער פאר די שטוב־מענשען נאָך פרעמדער געוואָרען נאָכ'ן טויט... ס'האָט פאַרדראָסען די שטוב־מענשען, וואָס זיי האָבען גאָרניט גע־

וואוסט וואָס צו ענטפערען יענע נייגעריגע מענשען, וואס האָבען זיך נאָכגעפרעגט ביי זיי וועגען „איהם". און זיי האָבען זיך עפּעס ווי באַליידיגט געפיהלט, וואָס ער האָט אָט די „ארבייט" ביי זיי אין שטוב געטאָן און ניט ערגעץ אנדערש...

צווישען אַ פּולער שטוב מיט פרעמד־אַנגעלאָפענע מענשען, האָבען זיך די היימישע פרעמד ארומגעדרעהט, האָבען זיך קיין אָרט ניט געפונען, און קיינער פון זיי האָט קיין דרייסטקייט ניט געהאַט צו זאָגען דעם פרעמדען עולם, מ'זאָל זיך צוגעהן, ווייל... ווייל ער, דער זעלבסטמערדער איז זיי פּונקט אזוי פרעמד געווען, ווי צו די אָנגעלאָפענע פון הויף און גאס און האָבען פּונקט אזוי ווי יענע ניט געוואוסט פאר וואָס „ער" האָט זיך דאָס לעבען גענומען... זיי האָבען זיך ארומגעדרעהט צווישען דער געדיכטער מענשען־מאַסע, ווי אומגעבעטענע געסט אויף אַ פרעמדער חתונה און האָבען נאָך ווינציגער פון אלע געוואוסט, וואס „דאָרטען" טוט זיך...

לאה איז ארומגעגאנגען מיט אן אראפּגעבויגענעם קאָפּ, און דערפאַר האָבען פילע געמיינט, אז זי ווייסט עפּעס יאָ. און אייניגע האָבען זי אפילו חושד געווען, אז זי האָט עפּעס אַ שטיקעל חלק אין שכנ'ס זעלבסטמאָרד... לאה האָט פארשטאַנען, אז ס'קענען זיך צווישען עולם אַזעלכע געפינען, וואָס זאָלען עס אַזוי מיינען, און איז אינערליך גאַנץ צופרידען געווען דערמיט, און האָט אויף קיין מינוט ניט פארגעסען צו זוכען צווישען די אַנגעלאָפענע די שלאַנקע פּרויען־פיגור, וואס זי האָט אין פּארק געזעהן... ניט געזעהן זי אין שטוב, איז זי אַרויס אין הויף, זיך לאַנג אַרומגעדרעהט צווישען אַ היבש רעדעל מענשען און האָט זי דערקענט, האָט זי פון דער ווייטענס לאַנג באַטראַכט און צופרידען געווען, וואָס קיינער, חוץ איהר, ווייסט ניט, אז אין הויף געפינט זיך די שולדיגע אינ'ם שכנ'ס זעלבסטמאָרד און וואס אלע מיינען, אז דאָס האָט אַ ראָמאַנטישען יסוד, און צופרידען געווען, וואס אייניגע קענען זי חושד זיין, און ניט קיין אנדערע...

געפאַלען אויף א שכל.

צי ס'איז דאָ ארבייט צי ניט, שטעהט יאנקעל אויף גאנץ פריה, לייגט טלית און תפילין, תפילין אלטע, דער טלית א נייער, א שפּאָגעל נייער און ווער עס זאָל איהם אפילו ניט קענען און ניט וויסען, אז ס'איז ערשט אכט חדשים נאָך זיין חתונה, וועט עס אָן נייעם טלית דערקענען.

בחור־ווייז איז ער אפילו געווען א פרייער יונג. אָה, אָה, נאָך וואָס פאַר א פרייער! האָט זיך אפילו פארגונען צו רויכערען א פּאַפּיראָס אום שבת. נאָר פון דער חתונה אָן איז ער געווארען א סטאַטיק. פון דעם, וואָס ער רויכערט ניט אום שבת איז דאָך שוין אָפּגערעדט, נאָר ער האָט אויך אָנגעהויבען צו דאַוונען, האָט אפילו אַמאָל פארפעהלט א טאָג, נאָר צייט צוויי וואָכען זינט עס האָט דאָס אומגליק געטראָפען, וואָס דאָס ווייבעל זיינס האָט אין קינד־בעט דאָס קינד דערשטיקט, האָט ער אָנגעהויבען צו דאַוונען יעדען טאָג. דאָס אומגליק איז געשעהן מיט א נאכט פריהער פאר'ן טאָג וואָס האָט געדארפט זיין דער ברית. ער האָט שוין אפילו געהאַט אָנגעגרייט בראנפען מיט לעקאך און האָט זיך שוין אפילו דאָס בלאָנדע בערדעל זיינס ארומגעקיילעכדיגט ביים שערער, און פּלוצים אזא אומגליק! ... די פלעשער בראנפען זיינען געבליבען שטעהן און דער לעקאך גאנץ, נאָר איין האלב אָקע האָט ער געעפענט, גע־געבען א פּאָר גלעזלאך דעם באַגרעבער און א פרענטע קאָרענעם לעקאך אפּגעשניטען... דער באגרעבער איז עס שוין געווען דער מוהל אויך... מיט א שטיק גלאָז האָט ער דאָס טויט קינד מל געווען... קיין בלוט איז ניט געגאנגען...

אָט פארוואָס ער איז אזוי פרום געווארען. ווער ווייס פאר־

וואָס פאַר אַ זינד האָט גאָט זיי אַזוי געשטראָפט. בחור־ווייז האָט ער זעהר פיל געזינדיגט און מיט איהר איז ער אויך פאַר דער חתונה אַ שרעקליכע זינד באַגאַנגען, און פון דער זינד איז דאָס קינד געבאָרען געוואָרען... אודאי, ניט קיין כשר קינד, אָהן חופה וקדושין. נו, האָט ער נאָך אַן ארבייט: צו צווייפלען, אַז דערפאַר האָט זיי גאָט געשטראָפט!

ער שטעהט מיט'ן פנים צום פענסטער, איינגעהילט אין טלית און תפילין, איז זיך מכין פרום צו דאַווענען, נאָר ס'קריכען מחשבות אין קאָפּ, גאַר ניט קיין ריינע געדאַנקען, וועלכע ער קען אויף קיין פאַל ניט פאַרטרייבען פון זיך. ער טראַכט פון איהר, פון דער ווייב טראַכט ער. ס'הייסט אייגענטליך פון פרנסה, און אַז ער טראַכט פון פרנסה, מוז ער טראַכטען פון איהר און פון איהרע בריסט. וואָס פאַר אַ שייכות האָט די פרנסה מיט דעם אומ־ריינעם געדאַנק? אָה, זעהר אַ גרויסע! ער וויל, זי וויל אויך, אַ קינד נעמען צו האָדעווען, אַ פרעמד קינד, ס'הייסט זי וויל פּשוט ווערען אַן אַם און אַן אַם וואָלט זי געווען אַן אויסגעצייכענטע. ער האָט נאָך אַזאַ נערעטעניש ניט געזעהן... נו, מאַכט זיך עפּעס אַלץ ניט, און פאַרלאָזען די מילך האָט זי מורא, אפשר וועט זיך פאָרט עפּעס מאַכען. ס'איז דאָך אַכט אָדער צעהן קאַרבען אַ חודש! אַ קלייניגקייט, דאָס איז דאָך אַ גאַנצע עשירות! דערווייל איז שוין אַוועק צוויי וואָכען פונ'ם קינדבעט אָן און קיין קינד טרעפט זיך אַלץ ניט. און זי האָט אַן אַרבייט, גאַנצע טעג לויפט זי אַרום „פּאָ כאַטאַם", וואו ס'איז ערגעץ דאָ אַ קליין קינד אין אַ שטוב, און בעט זיך מ'זאָל ביי איהר אָפּציהען די מילך, וועלכע שפּאַרט איהר אַזוי אין די בריסט, אַז זי קריכט פּשוט אויף די גלייכע ווענט, און דורך דער נאַכט כאַפּט זי זיך אויף אַ פּאָר מאָל און צאַפּט אין גלעזער אריין; אָט שטעהט איצט אויך אויפ'ן טיש אַנדערהאַלבען גלעזער מילך, וואָס זי האָט פון דער נאַכט אָפּגע־צאַפּט. עס טוט איהם פּשוט וועה דאָס האַרץ דאָס אויסצוגיסען. ער קוקט דערויף ווי אויף געלט. עס איז איהם ניט קיין קלענערער שאָדען ווי אויסצוגיסען מילך פון דער בהמה, כמעט אַלץ איינס;

און דאָס וואָס זי לויפט ארום א גאנצען טאָג אַנזויגען קינדער, פאַר־דריסט איהם ניט ערגער. נאָר וואָס קען ער מאכען? זי זאָל ניט אָפּצאַפּען און ניט געבען זויגען, וועט דאָך נאָר ערגער זיין. דעמאָלט ווערט איבערגעברענט די מילך און פּטור מיט צעהן קארבען א חודש. און קיין ארבייט איז ניטאָ; אַט שוין דער דריטער טאָג, ווי דער ווערקשטאַט שטעהט ריין אָפּגעקערט; אַט דער ריינער ווערקשטאַט מאכט אויף איהם אזא שווערען איינ־דרוק; וואָלט כאָטש געלעגען אויף איהם א צולויפגעדרעהטע סטרוזשקע, וואָלט ער שוין דאכט זיך ניט געהאט אזא קלאָגעדיגען אויסזעהן, דער ווערקשטאַט זיינער.

„ישתבח שמך לעד מלכנו"... ער האָט שוין עס דאכט זיך איינמאָל געזאגט, פארטראכט ער זיך און בלייבט שטיל, פארטיפט זיך אין קלערען, צי האָט ער שוין געזאגט „ישתבח" צי ניט און קוקט דערביי אין דרויסען ארויס, באמערקט פון צייט צו צייט א הונט דורכלויפען, א חזיר דורכגעהן, א פויגעל דורכפליהען, נאָר קיין מענשען ניט, ווייל ס'איז נאָך זעהר פריה. מ'זעהט אין ערגעץ ניט קיין רויך פון א קוימען. די לאָדען זיינען נאָך פארמאכט, וואו ניט וואו מיט אייזערנע פרענטעס פארלעגט. דאָס זיינען די רייכערע שטיבער. זיי, די רייכע, מעגען דאָך געוויס שלאָפען. וואָס האָבען זיי זיך צו איילען גאנץ פריה אויפצושטעהן? דאָרטען, אין איינער פון די רייכע שטיבער, איז ערשט ניט לאַנג א יונג ווייבעל געלעגען געוואָרען... נו, איז וואָס?... בשלום איבערגעקומען... וואָס זשע וויל ער?... גאָרניט... ער איז איהר קיין שונא ניט... וואָס האָט ער צו איהר?... נאָר ס'טרעפט אמאָל, א יונג ווייבעל „געהט צו קינד", זי געהט שווער און דאָס קומט אָפטער פאָר ביי די רייכע, וואס זיי געהען שווער צו קינד און זי האָט עס, נאָר זי... זאָל איהר גאָט היטען... שטאַרבט אין קינדבעט... דאָס קינד בלייבט לעבען... נו, און ביי איהם איז געשטאָרבען דאָס קינד און די מוטער לעבט און עס שפּארט איהר די מילך... נו, אודאי גיט מען דאָס אוועק צו האָדעווען און — צעהן קארבען א חודש...

„ישתבח שמך לעד מלכנו"... אָ, איצט געדענקט ער שוין

געווים, אז ער האָט שוין דאָס געזאָגט, נאָר ער געדענקט דאָך ניט צי האָט ער געענדיגט, צי ניין, און טראַכטענדיג פון דעם, דרעהט ער פּלוצלינג אָפּ דעם קאָפּ פון פענסטער און כאַפּט א קוק צו איהר, צו דער ווייבעל, זיינער, צי זי שלאָפט, צי ניין? זי שלאָפט... מיט'ן פּנים ארויף שלאָפט זי; די בלאָנדע האָר זיינען אויפ'ן קישען צו־וואָרפען, דאָס פּנים איז בלאַס; די אויערען זיינען ראָז. די רויטע קאָלדרע הויבט זיך רעגעלמעסיג אויף איהר ברוסט, וואו דער קוק זיינער בלייבט אויף אַ מינוט צייט פאַרגליווערט און דוקא אָהן זינ־דיגע געדאַנקען, אָהן א שום יצר הרע... קוקענדיג האָט זיך נאָך אַלץ ביי איהם געריעט, עפּעס אזוי שטיל ווי אין דער פינסטער, יענע רייכע ווייבעל, וועלכע איז איבערגעקומען בשלום און זויגט אליין איהר קינד און אָט פאַרגעהען זיי, די געדאַנקען, פאַרגעהען ווי פייער אין ארויסגעשארטע קויהלען פון אויווען ארויס, און פּלוצלינג כאַפּט איהם ארום א פאַרדראָסיגער געדאַנק: „צי לויפט זי כאָטש אַמאָל אריין אויך אהינצו אָנזויגען דאָס קינד?"... נאָכהער געהט דער קוק זיינער איבער אויף די אָנדערהאַלבען גלעזער מילך. איינע איז פול מיט'ן אויג מיט א שוים פון אויבען. א גאַנצע מהנה פליגען שטעהען אויפ'ן ראנד און „שיכור'ן" אויף וואָס די וועלט שטעהט און אייניגע האָבען זיך שוין, ווייזט אויס, אזוי פיל אנגעטרונקען, אז זיי ליגען שוין טויט אינווייניג. ער האָט געמאַכט א שפּאַן צום טיש און אפּגעטריבען די „שכורים". האָט א ווײַלע פאַרקוקט זיך אינווייניג און געטראַכט צי אונטער־שיידעט זי זיך אין טעם פון בהמה'שער מילך... דער קאָליר איז דערזעלבער... מ'זאָגט נאָר, אז די מילך איז זעהר זיס... אנו, דער ריח?.. דאַכט זיך, אז זי שמעקט אנדערש.

קוקענדיג און שמעקענדיג די מילך, האָט ער דערווייל צונויפ־גענומען די ציצית פון אַלע פיר עקען טלית, עפּעס האָט זיך איהם געדוכט, אז ער האָלט שוין ביי קריאת שמע, כאָטש ער איז ווייטער פון „ישתבח" ניט אוועקגעגאַנגען און ווען ער האָט זיי שוין אַלע פיר געהאַלטען אין איין האַנט, איז ער צוריקגעגאַנגען צום פענסטער, האָט ארויפגעלייגט די גרויסע האַנט אויף די אויגען

און געזאָגט אויפ'ן קול „שמע ישראל". נאָכהער שטיל און הארציג אַנגעהויבען זאָגען „ואהבתה".

ווען ער האָט געהאַלטען אין צונויפלייגען דעם טלית און תפילין האָט די פרוי זיך אויפגעכאַפּט, אַ לאַנגע צייט געקוקט אויף איהם און ער האָט עס ניט באמערקט. זי איז געלעגען שטיל אַזוי, אַז ער האָט ניט געקענט באמערקען, אַז זי איז שוין וואַך און ווען ער האָט דערזעהן ביי איהר אָפען די אויגען, האָט ער זיך אַזש פאַר'חידוש'ט און געפרעגט:

— שלאָפסט שוין לאַנג ניט?

— פון זינט דו האָסט אַ געשריי געגעבען „שמע ישראל"... נאָר איך האָב ניט געקענט די אויגען עפענען... ביזט שוין לאַנג אויפגעשטאַנען?

— שוין לאַנג — האָט ער ברוגז געענטפערט, אַריינרוקענדיג דעם טלית אין ווייסען זעקעל אריין.

— גיב אַ קוק — האָט זי מיט אַ טרויעריג פאַרדראָסיג קול געזאָגט,—האָסט ניט געקענט אויסגיסען ביז אַהער... דאַרפסט נויטיג וואַרטען אויף מיר... גיב אַ קוק וויפיל פליגען ס'האָבען זיך אָנגעקליבען. ער וואַרפט אויף איהר אַ בייזען קוק. ס'פאַרדריסט איהם וואָס זי הייסט אויסגיסען די מילך... כאָטש וואָס אייגענטליך דאַרף עס איהם פאַרדריסען? וואָס זשע, ער וועט איינשטעלען די מילך, וועט מאַכען פּוטער פון איהר? אין אמת'ען, וואָס האָט איהם דאָ צו פאַרדריסען? נאָר, מילא, וואָס זאָל ער טאָן, אַז ס'אַרט איהם פאַרט? ער ענטפערט:

— מיינסט אין אמת'ן איך האָב מעהר ניט אין זינען?... מעגסט מיר גלויבען, אַז איך האָב עס, ביז דו האָסט מיר געזאָגט, אפילו ניט באמערקט... מיין קאָפּ איז מיר מיט עפּעס בילכערעס פאַרנומען... מיר טוט שוין וועה די פּיאַטעס פון ליידיג ארומגעהן...

— בין איך אויך שולדיג, — האָט זי געענטפערט מיט אַ טרויעריגע וויינענדיגע שטימע — אין אַלץ בין איך דיר שולדיג...

— אודאי ביזטו שולדיג... ביזט אַ שלימ־מזל'ניצע, פאַרשטעהסט, דיין מזל איז עס אזעלכער...

— מיין מזל זאָגסטו? טאָ ווייז מיר נאָר די גליקען, וואס די האָסט געהאַט בחור־ווייז, אַלץ איז וואס דו האָסט גענומען נדן און האָסט זיך אויסגעקליידט.

אַז זי דערמאָנט איהם דעם נדן, ווערט ער אויפגערעגט... דער טאַטע איהרער איז אַ שעהן שטיק כלב. אומזיסט וואָלט ער איהם געוועזן געגעבען נדן? „האָסט זי ליב, קענסטו זי נעמען אָהן געלט". אַזוי האָט געֿ׳טענה׳עט דער טאַטע איהרער, דער ״שום־טערוק, און וויפיל ער האָט זיך ביי איהם געבעטען, ער זאָל איהם כאָטש געבען אַ הונדערטער, „אויף צופיהרען זיך די הענט", און יענער — כאָטש האַק איהם און בראָק איהם, האָט געדרעהט מיט׳ן קאָפּ אויף „ניין", נאָר דערוויסענדיג זיך פון זיין טאָכטער׳ס לייכטזיניגקייט (יאַנקעל האָט עס איהם אַליין געגעבען צו וויסען...) האָט ער ניט געמאַכט קיין סך טענות און האָט איהם אָפּגעצאָהלט הונדערט קאַרבען, הונדערט זילבערנע קאַרבען. נאָר יאַנקעל איז אָבער ניט געוועזן קיין נאַר און געזאָגט „ניין, איצט וויל איך שוין מעהר, אַניט נעם איך ניט די טאָכטער אייערע". אַזוי האָט ער איהם געזאָגט און האָט אויסגעריסען נאָך פופציג קאַרבען... אָט אויף וואס פאַר אַ מין אופן ער האָט גענומען נדן.

וואָלט זי איהם כאָטש ניט דערמאָנט! ער דערמאָנט זיך אָן איהר זינד. וואס זאָגט זי, אַז אַנדערש וואָלט איהם דער טאַטע ניט געוועזן געגעבען קיין קאָפּיקע. ערשטענס, ווער וואָלט איהם געבעטען זי צו נעמען? דאָס איז ערשטענס; און, צווייטעס, האָט ער דאָך דאָסזעלבע געקאָנט אויסקלערען... אודאי וואָלט ער עס געקענט אויסקלערען. וואס, ס׳וואָלט איהם אפשר ניט איינגע־פאַלען אויסצוטראַכטען אַזאַ מין זאַך, און דערנאָך, ווען ער וואָלט שוין געהאַט דאָס געלט ביי זיך, וואָלט ער זיך נאָך גערייצט מיט׳ן טאַטען איהרען: אַ, אַ, אויסגענאַרט; די גאַנצע מעשה איז נאָר אַ ליגען, די טאָכטער זיינע איז געבליבען אַן ערענטליך כשר קינד און דער טאַטע איהרער אַליין וואָלט אַ סך צופרידענער געוועזן... און דאָס קינד וואָלט ניט געשטאָרבען מיט אַזאַ משונה׳דיגען טויט, און זיי וואָלט אפשר גאָר אַזוי שלעכט ניט געוועזן. האָט זי נאָך

אַ העצה איהם צו דערמאָנען דעם נדן! ווי אַזוי האָט זי גאָר קיין בושה ניט?..

— ווי אַזוי האָסטו קיין חרפה ניט, מיר נאָך דערמאָנען דעם נדן דיינעם, הא? — כעס'ט ער זיך אויף איהר — דו האָסט שוין פאַרגעסען אויף וואס פאַר אַן אופן איך האָב אויסגעריסען ביי דיין טאַטען, דעם חזיר, די הונדערט מיט פופציג רובליאַוווטשעס, הא, וואס? האָסט פאַרגעסען?

— דו, אַז דו ווערסט אין כעס, ווייסטו שוין ניט וואו דו ביזט אין דער וועלט, — האָט זי איהם איבערגעשלאָגען מיט אַ ווייכע צאַרטקייט — איך וויים ניט וואס דו ביזט אין כעס, וואס בין איך דיר שולדיג, אַז דו האָסט קיין אַרבייט ניט!...

אין דער צייט האָט זיך דערהערט אַ מרוק פון דער בהמה פון זייערער, וועלכע דער פאַסטוך האָט מיט נאָך בהמות געבראַכט צוטרייבען „פון דער ראַסע". יאַנקעל האָט זיך אומגעקוקט און זי ווירקליך דערזעהן שטעהן, מיט'ן פנים צום פענסטער, און ווען ער האָט עס געעפענט און זי אַ רוף געגעבען: „טלוסאַ, טלוסאַ", האָט זי דאָס צווייטע מאָל אַרויסגעלאָזט אַ מרוקע, אויסציהענדיג דערביי איהר שוואַרץ־נאַסע גלאַנצענדע מאָרדע, גלייך צו יאַנקלען צו; נאָר יאַנקעל האָט עס ניט באַמערקט. איהם האָט אינטערע־סירט דער אייטער איהרער, וועלכען ער האָט צו זיין באַדויערען איצט ניט געקענט גוט באַטראַכטען, נאָר ער ווייסט שוין, אַז זי האָט אַ קליין אייטערעל און גיט ווינציג מילך.

אין דער צייט ווען ער האָט דאָ געקוקט אויף דער בהמה, האָט פרומקע, דאָס ווייבעל זיינס, באַוויזען זיך אָנצוטאָן און זיך באַוויזען אין דרויסען מיט'ן געלען מילך־שעפעל. אויפ'ן קאָפּ איז איהר געלענען דאָס ווייסע אויסגענעהטע טשיפּוקעל, פון וואַנען עס האָט פון אַלע זייטען אַרויסגעקוקט די האָר איהרע. אָנגעטאָן איז זי געווען אין אַ רויטע אונטער־ראָק און מיט אַ לייכט סיצען בלוזקעלע, וועלכעס איז הויך אָפּגעשטאַנען פון איהרע בריסט. אויף ד' פיס גאָרניט, באָרוועס איז זי אַרויס.

יאַנקעל האָט זיי ביידען באַטראַכט, אי דאָס ווייבעל זיינס, אי

דאָס בהמה'לע, און געטראַכט האָט ער ניט אַזוי פון זיי, ווי... ביידע מעלקען זיך, נאָר אַ צרה איז אָבער, וואָס די בהמה גיט ווינציגער מילך פון דער ווייב. די מילך פון דער בהמה ווערט פאַרקויפט, און אויף איהר מילך איז גאַר קיין קונים ניטאָ.. נאָר אָט איז איהם עפּעס ווי פרייער געוואָרען אין קאָפּ און פריי אויפ'ן האַרצען... עס געהט אַוועק אַ מינוט צייט, ער קוקט ווי דאָס ווייבעל מעלקט און איז דאָך פאַרטראַכט, ער איז אין גאַנצען פאַרנומען מיט עפּעס אומבאַוואוסטעס, וועלכעס וועט זיך איהם אָט־אָ באַלד אַנטפּלעקען... אָט דערזעהט ער די אָנדערהאַלבען גלעזער מילך אויפ'ן טיש, ס'הייסט ניט מיט די אויגען דערזעהט ער זיי, נאָר אין געדאַנק, און ער פיהלט, אַז דאָ אָרום ווערט איהם באַלד באַוואוסט דאָס פרעהליכע און דאָס גוטע. אויפ'ן האַרצען ווערט פרייער און פרייער, און זי מעלקט דאַרטען. ער הערט אפילו דעם קלאַנג, אַזאַ שעהנער, הילכיגער קלאַנג פון דעם מעלקען. די בהמה שטעהט צו איהם מיט'ן פּנים, קוקט אויף איהם און מעלה־גרה'ט. ער זעהט עס אַלצדינג, עפּעס אַזוי ווי ער וואָלט עס ניט געזעהן אויף דער וואהר; ער איז דאָך אין עפּעס פאַרטיפט... אַ שמייכעל צו־שפּרייט זיך אויף זיין ברייט קיילעכדיג פּנים, ער פיהלט איהם אפילו, דעם שמייכעל... נאָר אָט הויבט זיך שוין דאָס ווייבעל זיינס אויף, אויסגעמאָלקען, לויפט אריין אין שטוב אַ פאַרקרימטע, ער לויפט איהר אַנטקעגען. וואָס איז איהר? עס שפּאַרט איהר אונטער'ן האַרצען.... זי כאַפּט אַרויף אויף די פיס די שיך, אויף די אַקסעל די שאַל, זי לאָזט זיך לויפען, נאָר שטעהט. ער לאָזט איהר ניט, „וואוהין לויפסטו?" „אַנזויגען דוואָשע'ס קינד"... ער כאַפּט אַ קוק אין שעפּעל אריין, אַ קוק אויף איהר, אַ קוק אויף די אָנדערהאַלבען גלעזער מילך און פאַרטיג, דער געדאַנק איז פאַר־טיג... זי געהט שוין ביי איהם ניט... ער האָט שוין אָן אָרט אויף איהר מילך... „הער נאָר אויס!" ער לויפט צו צום טיש, כאַפּט די אָנדערהאַלבען גלעזער מילך און — בוררר אין שעפּעל אריין... וואָס, וואָס קוקט זי אַזוי אויף איהם?... ס'איז דען ניט די זעלבע מילך, וואָס פון דער בהמה... מ'וועט ניט אָנהויבען צו דערקענען...

— דו דאַרפסט ניט געהן אין ערגעץ... געה אין ערגעץ ניט, אַן עבירה... אָט נעם אַהער אין שעפעל אריין. — ער שטופּט די הענט צו איהר בוזעם, וויל איהר צושפּיליען די בלוזקע. זי כאַפּט דעם גערדאַנק זיינעם, קוקט איהם ווילד אָן און ער רעדט זיך זיינס:

— נעם אהער, אָ! ... ביז גאָט וועט דיר צושיקען א קינד... וואָס טויג דיר לויפען, ארומלויפען... אכט קאָפּיקעס א קוואַרט מילך... אַנדערהאַלבען גלעזער, האָסטו שוין דריי קאָפּיקעס, ס'איז דאָך פּשוט אַן עבירה... וואָס, יענער וועט ניט וועלען ?.. פאַרוואָס זאָל יענער ניט וועלען, דו גיסט דען וואסער, צי וואס ?

און וואָס האָט זי נעבאַך געקאָנט טאָן, דאָס אָרימע שוואַכע ווייבעל, וועלכע פיהלט זיך, נעבאך א צוגאָב דערצו, זינדיג אנט־קעגען מאן ?

ער האָט אוועקגעשטעלט דעם שעפעל אויפ'ן ווארשטאַט און זי האָט זיך א פאַרשעמטע, מיט א דערשלאָגען געמיט, צושפּיליעט די בלוזע, ארויסגענומען די גרויסע פולע ברוסט איהרע און אָנגעהויבען אָפּצאַפּען אין שעפעל אריין. יאנקעל איז געשטאַנען, האָט אָנ־געקוואָלען, געקוקט מיט דורשטיגע אויגען און האָט איהר פון צייט צו צייט געהאָלפען אין איהר שווערער, שרעקליך פאַר איהר, ניט אנגענעמער ארבייט.

יום־טוב.

אליה האָט זיך אָפּגעזעגענט אויף אַכט טעג, דער בעל־הבית און די צוויי טעכטער זיינע די האַנט געגעבען, ער האָט זיי געווינשעוועט אַ פרעהליכען יום־טוב און איז אַוועק.

ס'איז שוין געווען צוגעראַמט און ריין אין ווערקשטאַט ווען זיי האָבען זיך געזעגענט, דער לערן־יונג האָט דאָס לעצטע ביסעל שפּענדלאַך אַריינגענומען אין אַ זאַק, עס פאַרוואָרפען אויף די פּליי־צעס און עס אַרויסגעטאַסקעט. און אין שטוב איז שוין אודאי געווען ריין און ציכטיג, אָבער די מענשען אַליין זיינען נאָך געווען ברודיג. זיי האָבען זיך ערשט געקליבען זיך ריין צו מאַכען. דער בעל־הבית האָט זיך געקליבען צו געהן אין באָד אַריין און די צוויי טעכטער זיינע האָבען די באָד באַדאַרפט מאַכען ביי זיך אין שטוב, אין אַ באַליע (אַ גרויסע, הילצערנע כלי, אין וואָס מ'וואַשט גרעט). און געשמייכעלט האָבען זיי, די מיידלאַך, וואָס זיי וועלען זיך אויס־טאָן נאַקעט און זיך באָדען.

אָפּגעזעגענט זיך און איז אַוועק. די מיידלאַך האָבען איהם ניט געבעטען קומען; זיך געטראַכט, אַז אויב ס'וועט זיך איהם וועלען קומען, וועט ער עס אַליין טאָן, אומגעבעטען. און איינע, און אַ צווייטע האָבען איהם אַריינגעשמייכעלט אין די אויגען אַריין, באַוויזען, אַז מ'איז איהם גערן, אַז ער וועט זיין זעהר אַן אָנגעלעגטער גאַסט. נאָר דער פאָטער זייערער האָט איהם געזאָגט:

— קום צוגעהן!

שפּעטער אַ האַלבע שעה נאָך דעם, ווי דער אַרבייטער איז אַוועקגעגאַנגען, איז אויך אַוועק דער לערן־יונג, און דעם לערן־יונג'ס

אַוועקגעהן איז עפּעס אויסגעקומען מאָדנע. ער איז דאָרטען אויף אַלעם גרייטען, עסט און טרינקט, שלאָפט דאָרטען שבת און וואָך, און פלוצלינג...

— קום צוגעהן יום־טוב! — האָבעןביידע מיידלאַך געזאָגט און דערביי געשמייכעלט.

אַוועק איין טאָג יום־טוב און אַ צווייטער. זיי זיינען אַוועק מיט עסען, מיט רוהען אין פּסח'דיגער ריינקייט און אין שטילקייט. באַדעקט מיט לייליכער און אַלטע טישטוכער זיינען געשטאַנען די ווערקשטאַטען, און געשפּירט האָט זיך ארום זיי לאַנגווייליגקייט און אומעט...

געבליבען אָהן אַ פרעמדען מענשען, האָבען זיך די אייגענע צווישען זיך פרעמד געפיהלט... עס האָט זיך געפיהלט דער אומעט פון אייגען בלוט... לייזער, דער בעל־הבית פון שטוב און דער טאַטע פון די צוויי מיידלאַך, האָט אַזוי פיל גענענעצט, און יעדער גענעץ איז באַגלייט געוואָרען מיט אַ „ע־כע־כע" און „כאַ־כאַ־כאַ". עס האָט זיך געדאַכט, אַז דער צוויי טויזענט יאָהריגער גלות גענעצט פון איהם ארויס. ער האָט אַזוי פיל געהאָרעוועט פאַר פּסח און האָט זיך אַזוי גיך אויסגערוהט און אַזוי גיך איז איהם דאָס רוהען דער־עסען געוואָרען. די אברים זיינע, וואָס זיינען שוין צעהנדליגער יאָהרען געוואוינט צו אַרבייטען, האָבען גענאָיעט און געבענקט נאָך באַוועגונג, און די נשמה זיינע האָט אויך ניט געפונען קיין תענוג אין דעם רוהען... ער האָט דאָך קיין אַנדער פאַרגעניגען ניט געהאַט אַ חוץ אָט דאָס אויסרוהען זיך פון דער אַרבייט און אַ חוץ אָפּ־עסען אַ גוטען מיטאָג... ער איז נאָך ניט געווען קיין אַלטער מאַן, אָט דער לייזער, אַ פאָר־און־פופציג יאָהר, האָט זיך אין אַזאַ יום־טוב איהם פאַרבענקט און געצויגען צו אַ פרעמד לייב, צו אַ גע־שטאַלט פון אַ פרוי... ער האָט געשפּירט ווי די אייגענע טעכטער זיינען איהם פרעמד און איבעריג, און ער האָט ניט באַנומען דאָס, וואָס פאַר איהם איז אַ גאַנץ יאָהר פאַרשטענדליך, אָט דעם קרבן וואָס ער האָט געבראַכט פאַר די קינדער, פאַרוואָס ער האָט ניט חתונה געהאַט...

יאָ, דער יום־טוב האָט שוין אָנגעהויבען צו דערעסען. זיך אויסגערוהט און אויסגעגעסען, האָט מען שוין אָנגעהויבען צו בענקען נאָך די וואָכעדיגע טעג, נאָכ'ן טומעל און קלאַפּעריי און נאָך אַ פרעמדען מענשען האָט זיך געבענקט, וואָס האָט זיך אין די וואָכעדיגע טעג באַוויזען... געלעבט און געוואוינט צום שטענדיגען רעש פון די וואַרשטאַטען און פון דער ארבייט, איז מען געוועזען אונטער'ן איינדרוק, אַז עס איז עפּעס פאַרשוויגען געוואָרען, און געהערט האָבען זיי און געפיהלט ניט די שטילקייט און דאָס רוהען פון יום־טוב, נאָר דאָס שווייגען פון דער וואָך... די וואָך איז אַנטשוויגען געוואָרען... מ'האָט זי, די וואָך, איבערגעדעקט מיט לייַלאַכער און טישטוכער און די וואַרשטאַטען זיינען שטום און געלעהמט געוואָרען...

די מיידלאַך האָבען אַרויסגעקוקט אויפ'ן ארבייטער. יאָ, זיי האָבען איהם טאַקע ניט געבעטען און דאָך אויף איהם אַרויסגעקוקט. ס'איז געוועזען עפּעס אַזאַ באַוואוסטזיניגע זיכערהייט, אַז ער מוז קומען. זיי האָבען אָבער ניט געוואוסט וועלכען טאָג און וועלכע שעה. האָט מען אַרויסגעקוקט אויף איהם פון אין דער פריה ביז נאַכט, און דאָס וואַרטען האָט זיי געהאַלטען אָנגעצויגען און אַ דאַנק דעם זיינען זיי געוועזען נערוועז און אומגעדולדיג.

אויפ'ן צווייטען טאָג חול־המועד זיינען צוויי געסט געקומען און דאָס איז געווען דער לערן־יונג מיט זיין פאָטער. אין זכות פון זיין טאַטען האָט מען שוין איהם אויך פאַרבעטען אין שטוב אריין און מ'האָט איהם באַזעצט ביים טיש צוגלייך מיט'ן בעל־הבית און מיט'ן בעל־הבית'ס טעכטער, און זיי, די טעכטער, האָט עס אַמוזירט. צו זיך, איינע צו דער אַנדערער, און צו איהם, צום לערן־יונג, געשמייכעלט וואָס זיי נעמען איהם אויף ווי אַ מענשען. איהם באַטראַכט און זיך צוגעקוקט צו איהם, האָבען זיי ווירקליך דערזעהן עפּעס אַ פאַרענדערונג אין איהם. אויסגעפּוצט אין אַ נייעם גאַרניטור, דאָס קעפּעל געשוירען און אַרומגעהאַקט, די „פּאות" קאָסע פאַרשניטען העכער

פון די אויערען, און פון די פאות אראָפּ צו פון די באקען־צו האָט זיך געלאָזט דערקענען, אז א ראַזיר מעסער האָט אויף די בעקלאך אדורך געשפּאַצירט און ריין געמאכט פון מאָך. די אינגעלשע בעקלאך האָבען איצט, דוקא נאָכ'ן ריין ווערען, איהם געמאכט אויסצוזעהען עלטער פון זיינע יאָהרען... פריהער, פאר'ן ראַזירען, האָט מען געזעהן, אז ס'איז מאָך. איצט, נאָכ'ן ראַזירען, האָט עס געמאכט אַן איינדרוק, אז ער איז געראַזירט און איהם געמאכט אויסצוזעהן עלטער און מענערשער...

— ווען איך זעה איהם אין גאַס, וואָלט איך איהם ניט דערקענט — האָט איינע געזאָגט. און א צווייטע:

— איך אויך ניט!...

מערקווירדיג, זיי האָבען דאָך עפּעס געטראַכט וועגען איהם; ער האָט געהאַלטען אָנגעצויגען צו זיך זייער מיידעלשע אויפמערקזאַמקייט און פון דעם, פון דער אומבאוואוסטער און נעבעלדיגער אויפמערקזאַמקייט האָט זיך עס געהאַלטען אין איין שמייכלען ביי זיי.

די מיידלאך האָבען אויפגעשטעלט דעם סאַמאָוואַר. דאָס ערשטע מאָל טרעפט עס, וואָס דער לערן־יונג זאָל זיין אין שטוב און די מיידלאך, ניט ער, זאָלען אויפשטעלען דעם סאַמאָוואַר. דערפאַר אָבער האָט מען איהם מכבד געווען מיט'ן אריינטראָגען איהם, און דער קליינער איז עפּעס צופרידען געווען פון זיין אַלטער ארבייט און פון דעם, וואָס דאָס האָט איהם געמאכט זיך היימישער צו פיהלען. ער האָט געטראָגען דעם סאַמאָוואַר פּאַרזיכטיג און ווייט אָפּגערוקט פון זיך און פון זיין ניי גאַרניטורעל, און ס'האָט זיך באקומען אזא איינדרוק, ווי דער סאַמאָוואַר וועט ניט געטראָגען, נאָר ער שוועבט פּאַראויס און שלעפּט־מיט מיט זיך א ניי מענשעלע, א פריש צאַפּעלדיג זכר'ל אין א ניי גאַרניטורעל. און צוגעשלעפּט דאָס מענשעלע צום טיש, האָט ער זיך אריינגעשטעלט אין א מעשענע טעצעל אריין און, אָפּגעלאָזט דאָס מענשעל, האָט ער זיך (אלץ דער סאַמאָ־

וואר) זעלבסטשטענדיג באוויזען מיט זיין פארם און מיט זידע־ניש און קאכעניש פון אלע זייטען און מיט פייער און קוילען פון אונטען.

די מיידלאך האבען צוגאסען טיי און אוועקגעשטעלט אויפ'ן טיש גרויסע נים און קליינע ניסלאך אויף צום קנאקען און צו עסען. דער קליינער איז געזעסען אויפ'ן בענקעל און נים געקענט איינזיצען. דאס ערשטע מאל אין זיין לעבען האט ער אזא מין געלעגענהייט צו זיצען ביי א טיש מיט נים און קנאקען וויפיל זיין הארץ געלוסט. און אזוי ווי ער האט חשק געהאט אט די אלע נים צו האבען ביי זיך, ס'הייסט, א חוץ עסען, אויך האבען נים אין די קעשענעס, האט ער זיך דערפאר שוין גאר צו קיין איינעם נים צוגעריהרט... ער איז געווען ראז ווי א קינפעט־קינד און די אויגען האבען ביי איהם געגלאנצט ווי ער וואלט זיך ווירקליך פלוצלינג עפעס אין א ניי לעבען דער־פיהלט... ער האט זיך געפיהלט דא אין שטוב ווי ער וואלט דא דאס ערשטע מאל געווען און ווי ער וואלט דא דאס ערשטע מאל אין זיין לעבען אט די מיידלאך געזעהן... געטראכט וועגען דעם, וואס ער האט זיי שוין פיל מאל געזעהן אין די בלויזע העמדער ,מיט נאקעטע ארעמס און ברוסטען, און איצט האבען זיי געמאכט אן איינדרוק, ווי זיי וואלטען זיך געשעמט פאר איהם. און כאטש איהם איז פיל אנגענעמער געווען צו זעהן זיי אזעלכע (ענטבלויזטע), האט ער זיך פון דעסטוועגען איצט פאר מעהר מענש געפיהלט, פאר וועמען זיי וואלטען זיך איצט געשעהמט אזוי צו ווייזען זיך... דאס וואס ביידע זיינען גע־וועזן יום־טוב'דיג פארפוצט, דאס האט גאר, פארקעהרט, איהם מעהר גערייצט, און ער איז געווען געשלעכטליך פון קאפ ביז די פיס... א דאנק דעם האט ער פארלארען דעם קאנטראל איבער זיך, נים געוואוסט צי איז ער א דאנק דעם מעהר מאנסביל גע־ווארען אדער פארקעהרט, נאך אינגלישער... ער האט זיך גע־באך געשמאלצען ווי א ליכט צווישען ליכט, וואס שמעלצען זיך פון איינגענעם פייער און פון די פייערען פון די ארומיגע ליכט.

ער האָט זיך געשמאָלצען פון זיין אייגען פייער און פון דער מיידעלשער געגענוואַרט.

— עס, שעם זיך ניט! — האָט עטעלע, די אינגערע, געזאָגט צו איהם און געשמייכעלט.

— ס'איז נאָך געבליבען אביסעל וויין? — האָט לייזער געפרעגט ביי דער עלטערער טאָכטער.

— יא, ס'איז געבליבען, ס'איז נאָך געווען גוטע זאכען אין בופעט, וואָסביילקע האָט ניט געשטעלט צום טיש; זי האָט ניט געקאַרגט אָט די אלע זאכען, וואָס זי האָט ניט געשטעלט, נאָר פשוט זי האָט ניט געוואוסט צי די געסט זיינען געסט, און האָט זיי מכבד געווען ווי מ'איז אלע מאָל מכבד אזעלכע, וואס זיינען יאָ געסט און ניט קיין געסט, וואָס קומען גראָד יום־טוב און מ'מוז זיי מיט עפּעס מכבד זיין, און פאר אזעלכע, האָט זי געמיינט, איז גענוג א גלאָז טיי מיט א ניסעל... חוץ דעם איז זי דאָך געווען אויפגערעגט אָט די ביילקע... ס'האָט איהר פאַרדראָסען אויף דעם קליינעם, וואָס ער איז גאָר געקומען און ניט א צווייטער. דאָך, ניט קוקענדיג אויף איהר פאַרדרוס, האָט זי איהם אויפגענומען ווי עפּעס בעסערס פון גאַרניט. איהר לאַגע איז געווען געגליכען צו א הונגעריג קינד, וועלכען, אָנשטאָט א ברוסט שטופּט מען איהם אריין א פינגער אין מויל אריין. דער פינגער רייצט אויף די קינדערשע גֶעדערים, אָבער שטילט ניט דעם הונגער און דאָך שטעלט איהם דער פינגער צופרידען און דאָס קינד לאָזט איהם פון מויל ניט אַרויס... עפּעס עהנליכעס אויף דעם האָט ביילקע איבערגעלעבט... עפּעס האָט ער פּאָרט מיט זיך פאַרגעשטעלט א מאַנסביל אין זיין אינגעלשער געשטאַלט... אין ערשטען מאָמענט, ווען ער האָט זיך אויף דער שוועל פון טיר געוויזען, האָט זי געהאַט באַקומען אַן איינדרוק, אז דער קליינער איז עפּעס אזוי ווי אהער געשיקט געוואָרען אויף חוזק פון איהר צו מאַכען... אויפ'ן אָרט פון א גרויסען האָט מען איהר אריינגעשיקט אין שטוב אריין אָט דאָס פּופּצעהן יאָהריגען אינגעל, גלייך ווי די פּרעמדע, ברייטע מאַנסבילשע וועלט וואָלט איהר מיט דעם א מאַנסבילשען גרוס מיט

דעם קליינעם זכר'ל צוגעשיקט... אודאי, ווען זי וואָלט ניט אַלט געווען אַט די יאָהרען, וואָס זי איז אַלט געווען, ווען זי וואָלט ניט געווען עלטער פון אַ יונג מיידעל מיט פינף, זעקס, זיבען אָדער אַכט יאָהר, וואָלט זי זיך ניט געפונען באַליידיגט.

די צוויי אידען, לייזער מיט'ן אינגעל'ס פאָטער, זיינען געזעסען און ניט געהאַט פון וואָס צו ריידען, ס'הייסט, דעם אינגעל'ס פאָטער האָט יאָ געהאַט, ער איז ניט געקומען גוט־יום־טוב ביטען; ער איז געקומען עפּעס אויסמאַניען ביי לייזער'ן פאַר זיין אינגעל. אין מיטען־וואָך האָט מען קיין צייט ניט, לייגט מען עס אָפּ אויף יום־טוב, אָבער דערוויילע האָט ער געשוויגען, ניט געקענט אַרויס־קומען גלייך מיט דעם, וועגען וואָס ער איז אהער געקומען, און טאַקע דערפאַר, ווייל עס איז יום־טוב און ווייל מען האָט איהם אויפגענומען ווי אַ גאַסט. פאַרשטעהט זיך, אַז לייזער האָט גע־וואוסט, אַז דער איד איז געקומען מיט פּרעטענזיעס צו איהם; ביי איהם איז דאָס שוין קיין נייעס ניט, איהם איז דאָס שוין באַ־וואוסט פון אַנדערע טאַטעס, פון אַנדערע לערן־יונגען, וואָס ער האָט געהאַט בעפאָר איהם. האָט לייזער, פאַרשטעהט זיך, גע־וואַרט, אַז יענער זאָל אַרויס מיט לשון, וואָלט מען אָפּגערעדט דערפון און פטור געוואָרען און נאָכהער וואָלט מען זיך געפּיהלט פרייער, און ער וואָלט דאָ פאַרבראַכט מיט איהם ווי מיט אַ היימישען מענשען... און אַזוי לאַנג, הייסט עס, ווי יענער האָט דאַרפען עפּעס צו זאָגען, שאַפט עס אַ מחיצה צווישען ביידען... זיצען זיי ווי פרעמדע, און נאָך ערגער ווי פרעמדע, ביי איין טיש, ביי זיין טיש, ביי לייזער'ס, צו איהם געקומען, און שווייגט...

— שוין באַלד איבערגעלאָפען דער יום־טוב, — האָט ער געזאָגט.

— ס'פליהט, — האָט דער איד צוגעגעבען און אַריינגעקראָכען מיט די האָריגע פינגער אין דער געדיכטער קיילעכדיגער, לכבוד יום־טוב אַרומגעשאָרענער באָרד.

— קנאַקט נים! — האָט ער צום אידען געזאָגט — ס'איז

גוט מיט טיי. און דו, וואס זיצטו ווי א כלי־זמר? — האָט ער געפרעגט ביים לערן־יונג.

עטעלע האָט א שעפּ געטאָן פון דער גלעזערנער פּיראמידע מיט ביידע הענט פולע צוויי הויפענס מיט ניס און אזוי איז זי צוגעגאנגען צו איהם און געהייסען אַפציהען די קעשענע פון'ם רעקעל, האָט זי איהם די ניס, וויפיל זיי זיינען דאָרט געווען אין איהרע הענט, ביז איינעם איהם אראפּגעלאָזט אין קעשענע אריין.

— א מענש געווארען! — האָט לייזער געזאָגט צום פאָטער.

ווי אַלע בעלי־בתים האָט לייזער, דער בעל־הבית, אויך געמיינט, אז ס'שטעקט אין דעם זיין פארדינסט וואָס דאָס אינגעל איז א מענש געווארען. דאָס מיינט פשוט, וואָס פאר א יאָהר און פאר צוויי וואקסט אזא בחור'ל צו, ווערט רייפער און מענשליבער...

— יאָ... אָבער וואס קומט ארויס?

דער איד האָט אויפגעהערט צו קנאַקען ניס. ער האָט מיט די פינגער געבראָכען די ליידיגע שאָלעכטס און צוגעטראָטען צום ענין. די מיידלאך איז נאָך אומעטיגער געווארען ווי ס'איז זיי פריהער געווען און ביידע האָבען זיך איינע נאָך דער אנדערע ארויסגערוקט פון שטוב. דער קליינער אינגעל האָט זיך ארויס־געריקט פון טיש און זיך אוועקגעשטעלט ביים פענסטער, האָט ער מיט דער בלויזער האנט געקנאַקט איין נוס נאָכ'ן אנדערען און אזוי לאַנג ווי דער פאָטער מיט'ן בעל־הבית האָבען דאָרטען צווישען זיך גערעדט און געאמפּערט וועגען איהם, אזוי לאַנג איז ער גע־שטאַנען, געקנאַקט די ניס און געגעסען און שפּעטער מיט א צעהן מינוט, ווען ביילקע האָט זיך אין שטוב באַוויזען, האָט ער צו איהר א שמייכעל געטאָן און א וואונק געגעבען זי זאָל קוקען צו איהם און ער האָט אוועקגעלעגט א נוס אויפ'ן פענסטער־ברעט און א קנאַק געטאָן מיט'ן שטערען און דער נוס האָט זיך צוברעקעלט און צושאָטען געווארען און פון אינוויינינג האָט זיך באַוויזען דאָס אינוויינינגסטע, וואָס האָט אויסגעזעהן אזוי ווי געהירען צושמעטערטע. — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

דער אידישער פסח האָט זיך פאַרענדיגט מיט'ן אָנהויב פון דער קריסטליכער „פּאַסקאַ" און, אומבאַמערקט זיינען אידישע קינ־דער, באַגלייטענדיג דעם אייגענעם יום־טוב, אריין אין אַ פרעמדען. צוויי וועלטען, צוויי פעלקער האָבען זיך צוזאַמענגעמישט און דאָס פאָלק, וואָס האָט זיך ערשט אַרויסגעשאָטען צו באַגעגענען זיין יום־טוב, האָט זיך גלייך דערשפּירט, אַז דאָס איז די הערשענדע נאַציע, ווייל ס'האָט זיך אַרויסגעשאָטען אין די גאַסען מיט דער פולער פרייהייט און מאַכט פון זייער גלויבען און וואָס האָט זיך גלייך באַוויזען מיט זיינע רעליגיעזע צערעמאָניעס, מיט לאַמטערענדלאַך און ליכט, צוגאָסען איבער די גאַסען ברייט, פריי און מעכטיג, מיט זייער קריסטליכער מעהרהייט און קריסטליכער הערשאַפט און אריינגעצויגען, אריינגעשלעפּט און מיטגעשלעפּט מיט זיך די „בני חורין", וואָס האָבען זיך צייטווייליג אַסימילירט און זיך געלאָזט נאָכגעהן און נאָכציהען, מיטגעשלעפּט געוואָרען און פאַרלאָרען דעם אייגענעם ווילען און אידישקייט, זיך אויסגעמישט מיט קריסטען און קריסטליכקייט, מיט פרעמדע מענשען אין אַ פרעמדער וועלט.

צווישען די הונדערטער אידישע קינדער, וואָס זיינען געווען אויסגעמישט און צושפּרייט צווישען טויזענטער קריסטען, זיינען אויך אריינגעפאַלען ביילקע און עטעלע.ביידע האָבען פאַרנאַכט זייער שטוב פאַרלאָזען און אַרויס אין גאַס. זיינען זיי אריינגע־פאַלען אין דעם קריסטליכען מענשען־שטראָם, צווישען קריסטען מיט ליכט, וואָס יעדער איינער האָט פאַר זיך געטראָגען און יעדער איינער האָט באַלויכטען דאָס אייגענע פּנים און אַ פרעמדען האלז־און־נאַקען, וואָס האָבען פון ווייטען, אָט די האלז־און־נאַקענס, אויך אויסגעזעהן, באַשיינט פון די ליכט, ווי פּנים'ער... ווי אַלע אידישע קינדער, וואָס זיינען מיטגעשלעפּט געוואָרען מיט דעם קריסטליכען שטראָם, זיינען געגאַנגען אָהן ליכט, אַזוי זיינען זיי, די צוויי שוועסטער, אויך געגאַנגען און מיט דעם (ווי זיי האָבען עס גע־פיהלט), גע'מסר'ט זייער אידישע אָפּשטאַמונג... טיף אין זיך געטראָגען באַהאַלטען זייער אידיש פיהלען, אויסערליך געווען צו־נויפגעמישט מיט דער געדיכטער מאַסע, אָבער אינערליך זיך גע־

פיהלט ווייט אָפּגעריסען, ווי די מאסע וואָלט ניט באשטאַנען פון דעם זעלבען מענשליכען מין, פון וועלכען זיי זיינען באשטאַנען. יאָ, זיי האָבען זיך זעהר ניט היימליך געפיהלט, און דאָך געוועז צופרידען, וואָס זיי זיינען אוועק פון דער שטוב, און די ניט־היימ־ליכקייט האָט פאַרדעקט און פאַרשטעלט דאָס אומעטיגע לאַנגוויי־ליגע לעבען, וואָס זיי פיהרען דאָרטען ביי זיך אין שטוב און וואָס האָט זיך באַזונדערס געשפּירט דאָרטען א גאַנץ יום־טוב און איצט, צום ענדע פון יום־טוב.

ס'האָט זיך געשפּירט דאָס שווייגען און די שטילקייט פון די קלויסטער גלעקער אזוי ווי זיי וואָלטען אומיסטען פאַרשוויגען געוואָרען בכדי צוועלף אזייגער, אין דער טיפקייט פון דער נאכט, רעש'יג און מיט אימפּעט זיך לאָזען הערען און אזוי ארום געבען צו פיהלען די גלויביגע און פאַנאַטיקער, אז די גרויסע שעה פון היילינען יום־טוב איז געקומען. און שטיל, אין דער צייטווייליגער שטילקייט האָבען זיך געצויגען מענשען אין דער לענג און אין דער גאַנצער ברייט פון די שטיינערנע טראָטואַרען, זיך געצויגען צו גאַסען און צו פּלעצער וואו קלויסטער־ס געפינען זיך, דאָרטען ערגעץ ווייט און דאָ ערגעץ נאָהענט זיינען זיי געוועזן אָט די קלויסטער, צווישען גאַסען און הייזער זיינען די קלויסטערס געשטאַנען, הויך געמויערט, הויך געשפּיצט מיט מויער און מיט צלמים. הויכקייט און שפּיציגקייט ערגעץ הויך, אין ברייטען, פינסטערען אויר צונויפגעגאָסען און אראָפּ־צו, נידעריגער, האָבען געלויכטען לאַנגע, שמאָלע פענסטער מיט אזוי פיל ליכטיגקייט, אז עס האָט שוין גאַרניט אויסגעזעהן ווי פענסטער באַלויכטענע, נאָר ווי א העלע פאַרב, א לעבעדיגע, א דורכזיכטיגע, איבערגע־שניטען, געקעסטעלט מיט שוואַרצע פאַרבען פון די אייזערנע גראַטעס... עס האָבען אויסגעזעהן די פענסטער ווי טירען דורכ־זיכטיגע, מיט אייזערנע גראַטעס געשמידט אין א הויכער, פיל־גאָרנדיגער תפיסה...

ביילקע און עטעלע זיינען פאַרשלעפּט געוואָרען און אריינגע־טראָגען געוואָרען אין איינעם אזא קלויסטער און געפיהלט האָבען

זיי ביידע, אז זיי זיינען ארייננעפאלען אין א פיל־פארביגער, פרעמדער אטמאָספערע. אזוי פיל גלאנץ, אזוי פיל ליכט און אזוי פיל מענשען, דאָס אלעס צוזאמען און יעדער באזונדער, האָט גע־ריסען זייער אויפמערקזאמקייט מיט שווידערליכער פרעמדקייט. זיי האָבען זיך געוואלט ארויסרייסען פון דאָרטען, נאָר האָבען קיין מעגליכקייט ניט געהאט. זיי זיינען פון אלע זייטען פארמויערט געווארען פון א געדיכטער, צוזאמענגעפרעסטער, לעבעדיגער און ניט־באוועגליכער מאסע... אלץ ארום איז זיי געווען פרעמד, אפילו די לופט ארום איז געווען א ספעציעל קריסטליכע... פרעמד און שווער מיט פרעמדקייט צו אָטעמען...

פון ערגעץ ווייט, פון ערגעץ אן אויבען־אָן האָט זיך געלאָזט הערען דאָס פרעפלען פונ'ם גלח, וואָס איז פון צייט צו צייט באַ־גלייט געווארען און איבערגעריסען געווארען פון א קוויטשענדיגען, גרילצענדיגען כאָר. מיט שווערינקייטען האָט ארום זיי איינער און א צווייטער שווער און הארטנעקיג אָנגעהויבען ארויסצושלעפען אַ האנט און ניט געקאָנט צלמ'ען די ברוסט, ווייל זי איז געווען פארפרעסט, האָט מען זיך גע'צלמ'ט די שטערענס הייליג און גאָטספאָרטיג נעבען זיי, און כמעט ווי מ'האָט אויך זייערע שטע־רענס גע'צלמ'ט.

די צוויי שוועסטער זיינען געשטאנען איינגעפרעסט איינע אין דער אנדערער, ברוסט צו ברוסט און געקוקט איינס אויף דאָס צווייטע, צוגעשמייכעלט און געפיהלט אַזאַ היימישקייט איינע צו דער אנדערער, וואָס זיי האָבען נאָך קיינמאָל אין שטוב ביי זיך ניט געפיהלט. דאָס איז געווען א ריין אידישע היימישקייט...

זיי זיינען זעהר שפעט אהיים געקומען. דער פאָטער האָט זיי געעפענט די טיר און באלויכטען זייער ארייננקומען מיט א ליכטעל.

אין שטוב איז נאָך פארבליבען דער פסח. אויפ'ן טיש זיינען געלעגען שטיקלאך מצה און עס זיינען געשטאנען א פאָר פסח'דיגע כלים און ס'האָט געוועקט אומעט און בענקשאפט... עפעס ווי אן אלטע באָבע, ווען זי שטארבט... מ'האָט פון איהר גארניט געהאט

ביים לעבען און קיינער האָט זי ניט באדארפט, און דאָך, אז זי שטאַרבט, טוט עפּעס באנג...

זיי האָבען גארניט געגאָסען פון פּסח, א חוץ לעדיג ארומגעהן און לאנגווייליגקייט, און פונדעסטוועגען האָט עפּעס באנג געטאָן, וואָס דער פּסח איז שוין אוועק.

איינע און א צווייטע האָבען געבאַפּט צו שטיקלאך מצה און אָנגעביסען. עס האָט זיך ביידען ניט געוואָלט עסען, נאָר דאָס איז אומבאוואוסטזיניג געטאָן געווארען צוליב היימישקייט און ליבע צום אייגענעם יום־טוב...

* * *

ס'האָבען געקלונגען די קלויסטער־גלאָקען און דערצעהלט דער אידישער בעל־מלאכה'שער שטוב, אז ווייט און נאָהענט ארום זיי איז פאראַן א ברייטע קריסטליכע וועלט, מיט א קריסטליך לעבען און מיט הונדערטער גלעקער, וואָס קלינגען און רופען און וועקען אין די קריסטליכע הערצער פרייד און פאנאַטיזם. און דער אידישער בעל־מלאכה דערפיהלט זיך נאָך איינזאַמער, נאָך מעהר אָפּגעריסען פון דער דרויסענדיגער וועלט אין א גוי'אישען יום־טוב. פרעמדער צו גויים ווי אין אנדערע וואָכעדיגע טעג און איינצייטיג מעהר אָפּגעריסען פון אידען, פון יענע אידען און פון א גרעסערען טייל וואָס האָבען זייערע געשעפטען און א מחיה צום גאס און האלטען זייערע געשעפטען פארמאַכט און האַלטען פון קריסטליכען יום־טוב.

אונטער'ן קלאַנג פון די קלויסטער־גלעקער איז לייזער אויפ־געשטאַנען אין אזא שעה וואָס ער שטעהט קיינמאָל ניט אויף, ניט אום יום־טוב און ניט אין דער וואָכען. ער איז אויפגעשטאַנען זעהר פריה אויסגערוהט און מיד, צובראָכען און פויל פון אכט טעג רוהען און ווידער פויל צום רוהען און נאָך פוילער צו דער ארבייט... ער איז אויפגעשטאַנען צו דער ארבייט מיט א שעה פריהער, כדי ניט צו ארבייטען א שעה צייט אין א וואָכעדיגען טאָג...

אריינגעגאַנגען אין ווערק־שטוב, האָט ער זיך אוועקגעשטעלט ביי דער געגלאָזטער טיר וואָס פיהרט אין הויף אריין און מיט א ברייט מויל געגענעצט אנטקעגען דער אויפגעהענדער זון, וואָס האָט

אָנגעהויבען צו פארגינען מיט איהר פריהמאָרגען־ליכט די ווערק־שטוב מיט אלעם באנאנדער. די שטראַלען פון דער זון האָבען איהם אריינגעשיינט איין מויל אריין און באוויזען א פארלאָזטען מויל ציינער, וואס זיי זיינען פריהצייטיג קאַליע געווארען. ס'האָבען געגלאַנצט די אויגען, נאַסע פון גענעצען, ווי גלעזעלאך.

ס'האָבען אָהן אויפהער געקלונגען די קלויסטער־גלעקער און געוועקט אין זיין אידיש הארץ בענקשאפט, איינזאמקייט און טרויער... ער האָט געזוכט אויף די איבערגעדעקטע ווארשטאטען און א טראכט געטאָן ויעגען פינף און דרייסיג יאָהר, וואס ער איז שוין מיט זיי באקענט און וואָס ער האָט זיך מיט זיי שוין פינף מאָל פאר דער צייט געוואלט צושיידען און ס'איז איהם ניט געלונגען... אָפגעדעקט איין ווארשטאט נאָכ'ן צווייטען, אלע דריי ווארשטאטען אָפגעדעקט און די וואָך איז אנטפלעקט געווארען... דריי ווארשטאַטען, ברודיגע, שווארצע... און אזוי ווי ער האָט זיי אָפגעדעקט, האָט ער דערפיהלט עפּעס אזעלכעס ווי ער וואָלט זיך מיט זיינם א שטיק, מיט א שטיק אייגענעם לעבען צוזאמענגעטראָפען נאָך א געוויסער צייט, וואָס ער איז מיט „זיי" געווען צושיידט. א דרעה געטאָן איין ראָד און א צווייטע, האָט ער דערפיהלט עפּעס אזעלכעס ווי ער וואָלט זיך מיט זיינם אייגענם אין באריהרונג געקומען. מיט אייגענעם, וואס איז אפילו ניט שטארק ליב, אָבער דאָך זעהר נאָהענט. זון דער יום־טוב, האָט זיך איהם געדאכט, וואָס איז געקומען אויף אכט טעג אוז אוועק ווי א... יאָ, אויך ווי אַן אייגענער, נאָר ווי אַן אריסטאָקראט, וואס פאלט אמאל אראָפּ צו זיינע אָרימע קרובינו און נאָך זיין אוועקפאָהרען בלייבט עפּעס אַן אומעט נאָך איהם און ס'פארדריסט אי דאָס קומען זיינס, אי דאָס אוועקגעהן, ווען נו'בלייבט אלעס ווי ס'איז געווען פריהער... אזוי האָט זיך לייזער געפיהלט נאָך דעם יום־טוב... עפּעס איז געווען מיט איהם אי שלעכט, אי גוט, און איצט, ווען ס'איז שוין נאָך איהם, איז ווייטער דאָזעלבע, און עם פיהלט זיך דאָך א בענקשאפט נאָכ'ן גוטען און נאָך דעם שלעכטען...

אריינגעגאנגען אין שטוב, האָט ער זיך געשטעלט דאווגען. ער

איז ניט געווען קיין פאַנאַטיקער און אויך ניט קיין „פרייער"... ער האָט געדאַווענט, ווייל דער פאָטער זיינער האָט געדאַווענט און ווייל ער אליין דאַווענט אַלע יאָהרען און דערפאַר ווידער, ווייל ניט דאַוונען וואָלט ביי איהם געהייסען מעשה אריסטאָקראַט, אָדער, פאַרקעהרט, מעשה „וואוילער יונג" און אויך דערפאַר, ווייל ס'איז איהם גאַר ניט אַזוי גוט געגאַנגען ער זאָל ניט דאַוונען, און אויפּ־לעצט דערפאַר, ווייל ער איז שוין געווען אויף די עלטערע יאָהרען און ס'איז צו שפּעט געווען אין אַזעלכע יאָהרען אויפהערען דאַוונען.

באַריהרט די תפילין, וואָס ער האָט שוין אַכט טאָג אין די הענט ניט געהאַלטען, האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער האָט די וואָך אַנגעריהרט... די וואָך, וואָס איז איהם אין דעם מאָמענט, דאַכט זיך, הייליגער געווען ווי דער יום־טוב, הייליגער און נעהענטער... אוועק־געלעגט דעם קאַלטען „של־יד" אויף דער הוילער האַנט, איז אַ בייסיגע קעלט דורך איבער זיין גאַנצען לייב, און פאַרצויגען די רצועה, האָט אין דער פריהמאָרגענדיגער שטילקייט, אין דעם וואָכעדיגען פריהמאָרגען נאָכ'ן יום־טוב, צווישען פּסח'דיגע כלים, וואָס זיינען נאָך ניט אַפּגערוימט געוואָרען פון שטוב, מיט נאָך פילע סימנים פון יום־טוב, זיך דורכגעטראָגען די וואָכעדיגע ברכה פון תפילין לייגען:

„ברוך אתה ד' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפלין".

אין דער פּסח'דיגער שטוב איז ער געשטאַנען מיט טלית און תפלין און געדאַווענט דאָס וואָכעדיגע דאַוונען מיט אַ וואָכעדיגען נוסח, אריינגעמורמעלט אויף גיך ווערטער מעכאַניש, און פיל מאָל פאַרגעסען, אַז ער דאַווענט און ניט איינגעהערט זיך צום דאַוונען און געהערט דעם קלאַנג פון די קלויסטער גלאָקען, וואָס האָבען ניט אויפגעהערט צו קלינגען און געוועקט אידישען אומעט אין זיין הארצען און אַ דאַנק דעם, עס הייסט, אַ דאַנק דעם קלאַנג פון די קלויסטער־גלאָקען, האָט זיך צייטענווייז געדאַווענט האַר־ציגער און פרומער.

שפּעטער איז געקומען דער לער־יונג. דער בעל־הבית האָט

איהם כמעט ווי ניט דערקענט. אזא פארענדערונג איז דאָס אויפ'ן אינגעל געקומען אין די אכט טעג יום־טוב. באקומען פעטע פיסקעס, רויטע באקען און אין די אלטע, ערטערווייז צוריסענע בגדים, האָט ער אויסגעזעהן ווי א לעבעדיג שטיק פסח וואָלט זיך אין חמץ אָנ־געטאָן... ער האָט געשיינט ווי א שטיק פריהמאָרגען, ווי א שטיק פריהלינג. ס'האָט פון איהם ארויסגעשפריצט יונג לעבען, פריש בלוט און פאַרשעמט פון אכט־טאָגיגער אָפגעריסענקייט פון שטוב, מיט אראָפּגעלאָזטע אויגען געזאָגט:

— גוט מאָרגען!

לייזער האָט איהם גארניט געזאָגט וואס ער איז אזוי שפעט געקומען. מיט אומפארשטענדליכער פארשטעהעניש האָט ער פאר־שטאַנען, אז נאָך אכט טעג רוהען מוז מען דוקא פארשפעטיגען אויפ'ן ניינטען טאָג... אין זיין קומען צו דער ארבייט איז עפּעס אזוינס געווען, ס'הייסט דאָס קומען אליין איז אַן־און־פאר־זיך געווען ניי, ווייל אלע טאָג פון א גאנץ יאָהר קומט ער ניט פון ערגעץ. ער איז א שטוביגער... איצט איז ער עפּעס ווי מעשה ארבייטער געקומען צו דער ארבייט, און דאָס האָט לייזער'ן געמאכט צו שמייכלען.

אראָפּגעוואָרפען פון זיך דאָס רעקעל און דאָס קאפעליושעל, האָט ער ארויפגעלייגט דעם שטריק אויפ'ן ראָד, איהם אפגענעצט און אָפּגעשמירט און א דרעה געטאָן מיט'ן פוס דעם ווארשטאַט, האָט ער געפרעגט ביים בעל־הבית וואס צו טאָן. האָט איהם יענער דערוויל געהייסען ער זאָל געהן אויפשטעלען דעם סאמאָוואר.

זעהר שפעט זיינען אויפגעשטאַנען די מיידלאך און ווייל ס'איז געווען נאָכ'ן אייגענעם יום־טוב, און ווייל עס איז געווען דער ערשטער טאָג פון קריסטליכען יום־טוב, דערפאר זיינען זיי אויפ־געשטאַנען אין א געדריקטער שטימונג, מיט א פוילקייט אין די ביינער און ס'האָט זיך צו גארניט ניט געגלוסט נעמען, און ארבייט האָבען זיי געהאט זעהר א סך. זיי האָבען געדארפט דאָס גאנצע פסח'דיגע געפעס איבערוואשען און אוועקשטעלען אויפ'ן געהעריגען אָרט, וואו עס שטעהט א גאנץ יאָהר אלע יאָהר און באדארפט

ארויסנעמען פון באהעלטעניש דאָס חמצ׳דיגע און טאָן מיט דעם דאָסזעלבע וואָס מיט׳ן פסח׳דיגען, דאָס הייסט, אינגאנצען איבער־וואשען און איבערוואַשען.

יאָ, ס׳איז געווען א וואָכעדיגער טאָג, אָבער ווייל ער איז דער ערשטער נאָכ׳ן אידישען יום־טוב און דער ערשטער פון אָנהויב פונ׳ם גוי׳אישען, דערפאר איז ער געווען שווערער ווי א געוועהנ־ליך וואָכעדיגער טאָג, און א שווערער אומעט האָט געפּרעסט די מיידעלשע הערצער זייערע.

איינע א געוואשענע, א צווייטע ניט קיין געוואשענע, ביידע זיינען אין די אונטערשטע קליידלאך, מיט די האָר אין אומאָרדנונג פארדרעהט, ביידע זיינען ארוים אין גרויסען קאָרידאָר, וואָס איז אינגאנצען געווען פארגאָסען מיט זון און בלענדעניש פון ליכטיג־קייט, און מיט פארבלישטשעטע אויגען האָבען זיי זיך אוועקגע־שטעלט ביי דער גלעזערנער טיר און ארויסגעקוקט אין הויף ארײַן: געקוקט און געזעהן ווי פון צייט צו צייט קומט אריין א מענש, געהט ארויס, און ווי גוי׳אישע קינדער טראָגען ארום אין די הענטלאך און שטאָפּען אין די מיילער גרויסע שטיקער געלע פּאסקע, עפּעס פּונקט אזוי ווי נעכטען האָבען זיך אידישע קינדער ארומגעטאסקעט מיט שטיקלאך מצה, אזוי האָבען זיך איצט די קריסטליכע ארומגעטראָגען מיט זייער פּאסקע.

— זיך אויסגעשלאָפען? — האָט דער פאָטער געפרעגט און צוגעגעבען: — דער סאמאָוואר קען שוין זיין קאלט.

איינע נאָך דער אנדערער זיינען צוריק אין שטוב אריין און געקוקט אויף דער אומאָרדנונג אין שטוב, האָט זיך ניט ביי דער און ניט ביי יענער, ביי ביידע האָט זיך ניט אויפגעהויבען א האנט עפּעס צו טאָן, אליין ניט אזוי שלעפעריג ווי אומעטיג, האָבען זיי געגענעצט, אויסגעטרונקען צו גלעזער כמעט קאלטע טיי פון פסח׳דיגען סאמאָוואר און פון פסח׳דיגע גלעזער און ביי א פסח׳־דיגען טיש און ס׳האָט זיך געדאכט, אז דער אידישער פּסח איז דאָ איינגעשלאָפען, אריינגעשלאָפען אין דער וואָך אריין און אינ׳ם גוי׳אישען יום־טוב אריין, אָדער... ער איז שוין געשטאָרבען, דער

פסח, און ליגט ווי א געשטאָרבענער און ווי אזעלכער, ביז וואנען כ׳נעמט איהם ניט צו פון שטוב, איז ער יאָ דאָ און ניט דאָ...

און אין ווערק־שטוב האָט שוין געארבייט די וואָך, ניט גערוהט אויפ׳ן וואָכעדיגען שטייגער, און דער ארבייטער איז נאָך אליץ צו דער ארבייט ניט געקומען. דער ווארשטאַט זיינער איז אין דערמיט, צווישען לייזער׳ס און דעם לערן־יונג׳ס געשטאַנען, אין אידיאָטישער און פאראליזירטער פארגליווערונג, און פון ביידע ווארשטאַטען האָבען געשפריצט שפענדלאך און געפאלען אויף איהם ווי א האָגעל אויף א גע׳פגר׳טען פערד.

— ביי דער גאנצער וועלט איז אכט טעג פכח און ביי מיר איז ניין טעג, — האָט לייזער מיט א פארדריסיגען טאָן געזאָגט.

ער טראָגט שוין לאנג א באהאלטענעם פארדרוס אויפ׳ן ארבייטער דערפאר, וואס ער האלט זיך אזוי פרעמד פון דער שטוב, דאָס הייסט, פרעמד פון די מיידלאך... איהם ארט ניט אזוי וואס ער איז דעם ניינטען טאָג ניטאָ, וואָס ער קומט ניט צו דער ארבייט, ווי דאָס, וואָס ער האָט זיך די גאַנצע אכט טעג יום־טוב ניט געוויזען.

ער האָט זיך דערמאָנט, אז די טעכטער זיינען נעכטען שפעט אהיים געקומען. אפשר האָבען זיי זיך מיט איהם ערגעץ גע־טראָפען ? ... ארייננגעקוקט דורכ׳ן פענסטער אינווייניג, אין שטוב ארייין, האָט ער אפגעזוכט איינע און א צווייטע און צו ביידען געזאגט :

— ער איז דאָך נאָך ניטאָ. א ? אזוי שפעט ! ... מסתמא זיך פארהוליעט נעכטען ערגעץ שפעט ! ...

זיי האָבען ניט געענטפערט און לייזער האָט ווייטער געפרעגט :

— וואו זייט איהר עס געווען נעכטען אזוי שפעט ?

נאָכ אכט טעג ארבייטען איז ער אויך געווען פויל צו דער ארבייט און אויסגעשפאנט זיך פון ווארשטאַט, אפגעטרייסעלט פון זיך און פון באָרד די שפענדלאך, איז ער אריין אין שטוב אריין, זיך באזעצט אין אזא פאָזע, ווי ער באזעצט זיך אלע מאָל נאָכ׳ן טאָג ארבייט און צוגעקוקט ווי די מיידלאך האָבען זיך דאָך סוף

כּל סוף פארנומען אויסצוראמען דעם יום־טוב פון שטוב, צוגעקוקט ווי די וואָך וואקסט אין שטוב און דאָס הארץ האָט געגודעט... פון ווייט און נאָהענט און פון ארום און ארום האָט זיך אָהן אויפהער געלאָזט הערען דאָס קלינגען און קלאנג פון די קלויסטער־גלעקער... דאָס איז שוין ניט געווען אָט דער טיף־רעליגיעזער קלאנג, וואס האָט זיך געלאָזט הערען נאָך האלבער נאכט. ניין, איצט איז דאָס שוין געווען גאר אַן אנדער קלינגען. איצט האָט זיך שוין געשפּירט פרעהליכקייט, פארשייטקייט אין דעם קלינגען: אָהן אַן ארדנונג, אָהן א סדר, אָהן יענעם ריטם, וואס באדארף וועקען די הערצער פון גלויביגע צום גלויבען... דאָ, איצט, האָט עס גאָר געוועקט פרעהליכקייט און מוט, גערופען די קריסטליכע וועלט צום לעבען און צו געניסען פונ'ם יום־טוב. און דאָ, ביי לייזער'ן אין שטוב (ווי אין נאָך הונדערטער בעל־מלאכה'שע אידישע הייזער) האָט מען אונטער'ן קלאנג פון די יום־טוב גלעקער ארויסבאגלייט ־עם יום־טוב, דעם אידישען יום־טוב, און אריינגענומען די וואָך, און אומבאַמערקט, אונטער דער אומבאוואוסטער ווירקונג פון אסימי־לאציע, האָט די וואָך איינגאנצען וואָכעדיג ניט געקאָנט ווערען און אויך... קיין יום־טוב ניט... אָט דאָס פרעמדע יום־טוב'דיגע, וואָס האָט זיך שטראָמען־ווייז אריינגעריסן אין דער אידי־שער אָרימער שטוב אריין, האָט נאָר אפּגעשוואכט דעם ווילען און די הענט פון עפּעס אַן ארבייט צו טאָן און מ'האָט געגודעט, געצוויגען ביי דער נשמה און גארניט טוענדיג האָט מען קיין פארגעניגען ניט געהאט פון דעם גארניט טאָן. און געשפּירט האָט זיך א פּוילער אומעט, א קרענקליכער, א נודנער, פון אייגענעם יום־טוב וואס איז אוועק און פון גוי'אישען, וואָס ער הויבט זיך ערשט אָן און פון דער אייגענער וואָך, וואָס קומט און ווערט באַגעגענט מיט פרעהליכע קלאַנגען פון א פרעמדען יום־טוב און פון א פרעמד, קריסטליך לעבען...

אייביגקייט.

וויפיל מאָל האָב איך געבעטען דער שאַמעס: איך וויל זי באַקאַנט מאַכען מיט אַ מיידעל, מיט מיין בעל־הבית׳ס טאָכטער, וואו איך האָב אַמאָל געאַרבייט; מיט אַ מיידעל אַ קאָקעטקע, וואָס האַלט זיך אין איין פּוצען, וואָס שטעהט שעה׳ן לאַנג ביים שפּיגעל און האָט אַ שטענדיגען קאָפּ־וועהטאָג פון די הויכע אָפּ־צאַסען וואָס זי טראָגט. אפשר וואָלט זי די שאַמעס געקענט מאַכען פאַר אַ מענשען... יענע איז בטבע אַ וואויל מיידעל, אָבער אומ־באַוואוסטזיניג. מעגליך, אַז פון איהר וואָלט מען געקענט מאַכען אַ גוטען פּאַרטיי־חבר... שמייכעלט די שאַמעס...

מיט דער שאַמעס פיהל איך מיך זעהר גוט. איך פיהל זיך מיט איהר אַזוי ווי אַ לייטישער בחור קען זיך פיהלען מיט אַ מיאוס לייטיש מיידעל. איך אַכטע זי זעהר פאַר איהר קלוגשאַפט, פאַר איהר גוט הארץ און פאַר דעם, וואָס דער ארבייטער שטעהט ביי איהר העכער פון אַלע קלאַסען מענשען... אָבער... איך פיהל צו איהר ניט יענעם אָפּשיי, וואָס איך פיהל צו אַ שעהן מיידעל. קען איך זי, אַ שטייגער, פאַרגלייכען מיט יענער? און דאָך, ווען איך האָב מיט יענער גערעדט, האָט זיך מיר אַלע מאָל גערדאַכט, אַז איך רעד נאַרישקייטען. און מיט דער איז מיר נאָך אַזעלכעס קיינמאָל ניט איינגעפאַלען...

אינטערעסאַנט וואָלט געווען ביי איהר, ביי דער שאַמעס אַליין, אַ פרעג טאָן וואָס דאָס איז.

איינמאָל האָב איך אַ ווייז געטאָן:

— גיט אַ קוק, וואָס פאַר אַ נידעריגע אָפּצאַסען איהר טראָגט!

איך האָב געמיינט, אַז זי וועט מיך אָנקוקען ווי אַ משוגענעם. אָבער, ניין, זי האָט נאָר אויף מיר אַ שמייכעלדיגען קוק געוואָרפען און געזאָגט:

— וואָס־זשע, ס'איז ניט שעהן?

און איך האָב איהר שוין ערקלערט, אַז זי האָט ניט קיין גרויסען פוס. און דערפאַר, וואָס זי טראָגט אַזאַ נידעריגען אָפּצאַס, זעהט איהר פוס אויס גרעסער און דער שפּאַן ברייטער...

און גאָט ווייסט דעם אמת, אַז מיר האָט זיך ניט געגלוסט רעדען וועגען איהרע פיס... אָבער איך האָב דאָך געוואָלט, זי זאָל ניט זיין אַזוי נאַכלעסיג און אָפּגעלאָזען, זי זאָל ניט אַזוי אָפּציהען די האַר פונ'ם שטערען... איך האָב עס שוין געוואָלט צוליב דעם אליין, טאָמער באַגעגענט מיך מיט איהר יענע כלב'טע...

אך, ס'איז שוין גאָר קיין מיידעל ניט, אָט די שאַמעס. איך פיהל מיך מיט איהר אַזוי רוהיג און ריין, ווי אַ מלאך... נעבען יענער האָט דאָך אין מיר כסדר דאָס בלוט געזאָדען... און וואָס איז זי, יענע?... ווען איך זעה זי, וואָלט איך איהר געזאָגט, אַז היינט פאַרנעמט זי שוין ביי מיר קיין אָרט ניט... אַז איך קען זיך מיט מיידלאַך טויזענט מאָל לייטישער און קליגער פון איהר...

און דאָך האָב איך דאָרטען דריי יאָהר אָפּגעאַרבייט. פאַר דער צייט האָב איך דעם טאַטען איהרען ניט איין מאָל, נאָר צעהן מאָל באַדאַרפט אָנשפּייען אין פּנים אריין פאַר זיין באַשווינדלען מיך. און פונדעסטוועגען בין איך פון דאָרטען ניט אַוועק... און ווען איך דערמאָן זיך אין דער נאַרישער ראָלע מיינער, וואָס איך האָב דאָרטען געשפּילט, איך האָב געוואָלט באַווייזען, אַז איך בין לייטישער און פיינער פון מיינע חברים, וואָס האָבען מיט מיר צוזאַמען דאָרטען געאַרבייט... אַרבייטער זיינען אַוועק, אַנדערע זיינען געקומען און איך האָב אַלץ געסטאָרטשעט דאָרטען. און מיר פאַלט ערשט איצט איין, אַז דער טאַטע איהרער, ניט קליגער פאַר דער טאָכטער, אָבער פּראַקטיש אין זיין פאַך, — אַז ער האָט זיך יאָ געמוז טאָנשטויסען, וואָס איך לאָז מיך פון איהם מעלקען ווי אַ בהמה, אַנדערש וואָלט ער מיר ניט געקראַכען מיט די פיס אין

הארצען אריין. לעבען זאָל איך, אז דאָס איז א געמיינהייט. ווען איך זעה זי, די טאָכטער זיינע, וואָלט איך איהר געזאָגט:

„הערט, אייער פאָטער איז א נידעריגער מענש!"

אז איך דערמאָן זיך אָן די שבת'דיגע וויזיטען, וואָס איך האָב דאָרטען געפּראוועט, פלאַמט מיר דאָס פּנים. אלע שבת בין איך אהין געגאַנגען „גוט שבת ביטען", און אלע מאָל האָב איך זיך דאָרטען פרעמד געפיהלט, פרעמד און איבעריג, און חרטה געהאַט וואָס איך בין געגאַנגען... מ'האָט מיך דוקא פיין אויפגע־גענומען, און יענע, צוליב וועלכער איך בין געקומען, האָט זיך פארהאַלטען צו מיר אַזוי, ווי איך וואָלט שוין גאָר איינגאַנצען געווען טאַטע־מאַמעס גאַסט... זי האָט מיר צוגעטראָגען די גלאָז טיי מיט אזא גלייכגילטיגקייט און פרעמדקייט, ווי ס'איז נאָר מעגליך אין אזא פאַל, ווען ס'קינד האָט מיט'ן גאַסט וואָס איז געקומען צו טאַטע־מאַמע קיין שייכות ניט...

איך האָב זיך געפלייסט שעהן צו זיצען, פריי זיך האַלטען, און דער עיקר — צו רעדען עפּעס שכל'דיגעס, קלוגע דיבורים, אַזעלכע, וואָס א בחור קען רעדען נאָר דעמאָלט, ווען ס'זיצט א שעהנע מיידעל ביים טיש... און וואונדערליך וואָס די אלע קלוגע ווערטער מיינע, ווי איך האָב זיי נאָר ארויסגעלאָזט, האָבען זיי זיך אָנגעטאָן אין נארישע פּעלצען און האָבען מיך אליין געשראָ־קען... און רוהיג איז געזעסען יענע, פּאַר וועמען איך האָב מיינע קלוגע דיבורים געשאָטען... זי איז זיך געזעסען אזוי רוהיג, ווי א שעהנע מיידעל קען זיך ערלויבען צו זיצען ווען אין איהר גע־גענווארט זיצט א יונגערמאַן, וואָס איז געקומען צו איהר מיאוס'ער חבר'טאָרין, אזעלכער וואָס קען קומען נאָר צו יענער און ניט צו איהר... זי האָט זיך געהאַלטען אזוי פרעמד, ווי איך וואָלט שוין גאָר קיין זכר ניט געווען... ס'האָט אָפּט געטראָפען, אז זי האָט זיך גאָר אויפגעהויבען און איז אוועקגעגאַנגען, האָט זיך דוקא גאַנץ איידעל אנטשולדיגט, איידעל און פרעמד...

מיר איז געוואָרען אָהן איהר אזוי אומהיימליך, ווי א הונט

אין אַ פרעמדער שטוב, ווען דער בעל־הבית, וואָס האָט איהם אין דער פרעמדער שטוב געבראַכט צו פיהרען, איז פון דער שטוב אוועק און איהם געלאָזט אַליין.

נאָך איהר אוועקגעהן האָב איך שוין אודאי ניט געהאַט דאָר־טען וואָס צו טאָן, אָבער שוין דערפאַר אַליין האָט מיר ניט גע־פאַסט גלייך נאָך איהר אוועקצוגעהן און בין געזעסען ווי אין גע־האַקטע וואונדען און יעדע מינוט האָט זיך מיר ווי אַ שעה לאַנג געצויגען, און פאַר'ן אוועקגעהן האָט מיך דאָס אידעל אַלע מאָל געפרעגט:

— געהסט שוין אוועק?

אין די אויגעלאַך זיינע האָב איך געזעהן טוקט זיך אַ ממזר'יש פייערל און אַן עקעלהאַפטן געדאַנקעלע, ווי אַ מיאוס קאַרליקעל, וואָס האָט מאָדנע הנאה ווען ס'נאַרט אָפּ אַ גרויסען מענשען; אַזוי האָב איך דערקענט אין די אויגעלאַך, אַז דאָס אידעל פרעהט זיך פון דעם געדאַנקעלע, וואָס ס'נאַרט מיך, וואָס ס'פאַרשטעהט זיך זיינס עפּעס אַ זאַכעל, וואָס איך וועל קיינמאָל ניט וויסען דערפון.

שוין אַ האַלב יאָהר, אַז איך האָב די שטוב אוועקגעוואָרפען, אָבער איך בין דאָך פאָרט צוגעבונדען געבליבען צו דער שטוב... מיין לאַגע איז גלייך צו אַן עוף, וואָס איז צוגעבונדען אויף אַ לאַנג שטריקעל, ס'קען דאָס עוף ווייט אוועקגעהן, אָבער זיך אָפּרייסען פון אָרט קען עס ניט... איך וועל צוואַנציג מאָל חוזק מאַכען פון דער מיידעל, אָבער אין מיר זיצט זי, אָט די פרעמדע, וואָס איז מיר אַזוי נאָהענט און לאַכט מיך אויס מיט מיין חוזק, מיט מיין גאַנצער באוואוסטזיינגקייט און מיט אַלע מיינע באוואוסט־זיניגע מיידלאַך אין דער שפּיץ...

איך האָב דאָך איינגערעדט די שאַמעס און אָפּגערעדט האָ־בען מיר אין אַ שבת'דיגען פריהמאָרגען זאָלען מיר זיך טרע־פען ביים טויער, ביי יענעם טויער, וואו איך בין דריי יאָהר, טאָג־איין־טאָג־אויס, אין דער פריה אריינגעגאַנגען און פאַרנאַכט ארויס־

גענאנגען... איך בין געווען ריין ארומגעוואשען, גלאט געראזירט און אויסגעפוצט ווי פון דער נאדעל ארויס... איך האב מיך ארומ־געדרעהט און באמת ניט געוואוסט צי דארף זי פון ערגעץ אריינ־געהן אדער ארויסגעהן... איך האב זי געוואלט זעהן און דערצעה־לען איהר, אז אמאל... יא, אז איך האב זי אמאל ליב געהאט און אז איך האב זי שוין היינט ניט ליב.

ס'איז געווען שבת'דיג רוהיג און שבת'דיג אומרוהיג. מ'איז ווינציגער געפאהרען ווי אין דער וואכען, דערפאר מעהר געגאנגען. אויף די פנים'ער פון די אידישע ארבייטער האט זיך געשפירט די שבת'דיגע רוה און שבת'דיגע זארגלאזיגקייט... זיי זיינען גע־ווען שבת'דיג פריי און שבת'דיג פארנומען. ס'איז געווען צו זעהן ווי יעדער פון זיי איז פארנומען מיט עפעס גרינגעס און אנ־גענעמעס, מיט אזעלכעס, וואס זיי האבען א גאנצע וואך קיין צייט ניט זיך צו פארנעמען... איך האב מיך דאס ערשטע מאל צוגעקוקט צום נייעם אידישען שבת אויף דער אידישער גאס; איך האב געטראכט: דער שבת ביים נייעם דור האט שוין עפעס אן אייראפעאישע פארמע אנגענומען... אוים פרינצעסין... עס פיהלט זיך דער רוה־טאג, נאר ניט דער אידישער שבת... עס פיהלט זיך א אידישער זונטאג...

איך האב פון ווייטען דערזעהן געהן אן אלטען אידען אין אן אלטען ווינטערדיגען פאלטא אויף די אקסעל, ווייזט אוים פון שוהל ערשט געגאנגען, ווייל פון אונטער'ן פאלטא האט א ציצה ארויס־געקוקט... ער איז געגאנגען איינגעבראכען אין צעהנען, די אויגען טיף פארזונקען אויף'ן הארטען, שטיינערנעם באדען, אויף וועל־כען ער איז געגאנגען, ווי ער וואלט ניט געוואלט זעהן וואס ארום טוט זיך. דער אלטער איד האט אזוי אומגליקליך פרעמד אויס־געזעהן אויף דער ניי־אידישער שבת'דיגער גאס, און איך האב שוין זעהר געוואלט וויסען וואס דער אלטיטשקער טראכט וועגען דעם יונגען דור, וואס ארבייט ניט אום שבת און פיהרט זיך אויף ווי גוים אום זונטאג...

פון דער פאראדנער טיר מיט'ן אויסגעשייערטען גלאנציג מע־

שען הענטעל איז ארויסגעשפּרונגען א וואַכעדיג פּאַרפּוצטער יונ־גערמאַן מיט א פּאַפּיראָס אין מויל. איך קען איהם: ער וואוינט טאַקע דאָרטען, פון וואנען ער איז ארויסגעשפּרונגען. זיין טאַטע איז אַן אָנגעזעהענער גביר אין שטאָדט, האָט הייזער און קראָמען; ער איז א בן־יחיד, נאָר שוועסטער האָט ער א סך, און אַלע, פון דער גרעסטער ביז דער קלענסטער, פאָהרען זיי אויף וועלאָסי־פּעדען ארום; איך קען זיי אַלע, נאָר זיי מיך קענען ניט; כאָטש איך האָב דאָרטען, ביי זיי אין הויף, דריי יאָהר געארבייט, דאָך קענען זיי מיך קיינער ניט. אָט דער פּארשוין, וואָס איז נאָר וואָס אזוי לעבעדיג און גביר'יש פון טיר ארויסגעשפּרונגען, האָט אָפּט מיין בעל־הבית מיידעל מיט א שפּיגעלע, וואָס ער האָט אָנ־געשטעלט אנטקעגען דער זון, „פייגעלאך” געמאכט, און יענער סטויפּ איז דערמיט גליקליך געווען... יאָ, איך האָב איהם גוט געקענט, אָט דעם פּארשוין, נאָר ער מיך האָט ניט געקענט. און עס האָט זיך מיר געגלוסט איהם אָניאָגען און ארייַנשרייען אין אויער אריין:

— הערט, איך קען אייך ניט!

איך האָב מיך ארומגעדרעהט און געשטאַנען פאר'ן טויער און האָב מיך אזוי נישטיג געפיהלט מיט מיין ארומגעהן און שטעהן... איך האָב געטראַכט: אזוי נישטיג און געפאַלען מוז זיך אמאָל פיהלען א דערוואקסענער מענש, וואָס געהט ארוים אין גאַס אין דער פינסטער מיט א ליכט צו זוכען א קאָפּיקע, וואָס ער האָט פאַרלאָרען, ארום איהם דרעהען זיך מענשען אויף און אָפּ, ער ציהט צו אַלעמענס אויפמערקזאַמקייט און קען קיינעם ניט זאָגען וואָס ער זוכט...

און ס'איז שוין מערקווירדיג: אָפּגערעדט מיט דער שאַמעס זיך צו טרעפען מיט איהר און ניט געוואָלט זי זאָל קומען, אָבער דאָס אָפּרעדען מיט איהר האָט מיר געגעבען מוט ארומצודרעהען זיך און וואַרטען... וואַרטען אויף א צווייטער... און אומזיניג איז געווען דאָס וואַרטען אויף דער צווייטער אָהן דער ערשטער

און נאָך אומזיניגער איז געווען דאָס ווארטען, ווייל איך האָב ניט געוואוסט צי וועל איך זי זעהן, צי ניט.

ענדליך האָט זי זיך באוויזען: פריה־מאָרגענדיג־פריש, זו־מערדיג און שבת׳דיג. נאָר איך האָב מיך געמאכט, אז איך באַ־מערק זי ניט און בין געווען איבערגליקליך וואָס זי האָט מיך באמערקט:

— גוט שבת! וואָס טוט איהר עפּעס דאָ?

— נאָר וואָס איז דאָ ארויסגעגאנגען סווידערסקי!...

זי האָט מיך אָנגעקוקט.

— דער יונגער סווידערסקי איז דאָ נאָר וואָס ארויסגעגאנגען.

זי האָט מיך שמייכלענדיג אָנגעקוקט, מיט אזא שמייכעל, ווי מען פארשטעהט איינעם ניט, וואָס ער רעדט און מען אינטע־רעסירט זיך ניט צו פארשטעהן. דאָס האָט מיך שטארק באַ־ליידיגט.

— דאכט זיך, גאנץ פּשוט.

איך האָב זיך דערמאָנט אָן דער שאמעס, און אויסגעזעהן האָט מיר יענע אנטקעגען דער ווי א קאָך־לאָמפּ געגען א „בענש־ליכט".

און זי האָט מיר שוין גאָר פלוצים א פרעג געטאָן, וואָס איך וויל און איך האָב איהר געזאָגט, אז אויב זי וויל, קען איך זי באַ־קענען מיט זעהר א לייטיש קלוג מיידעל, און דאָס מיידעל וועט איהר שוין ערקלערען, צי ס׳איז גוט וואָס זי געהט אויף ציוני־סטישע מיטינגען אָדער ניט.

זי האָט מיך אויסגעלאכט, פּשוט אויסגעלאכט, און כ׳האָב אויסגערופען:

— אָבער סווידערסקי איז דאָך אויך קיין ציוניסט ניט.

זי איז אוועקגעגאנגען אָהן א זיי־געזונט. איך האָב מיך נאָך קיינמאָל אזוי עלענד ניט געפיהלט. איך האָב געטראכט: מעגסט האָבען צוויי הונדערט באקאנטע און הונדערט גוטע פריינד, נאָר

אויב דו טראַכסט וועגען איינער און די איינע האָסטו ניט, וועסטו זיך אַלע מאָל פיהלען עלענד און איינזאַם... איך האָב נאָכ־געקוקט איהר עלאַסטיש גענגעלע, מיט דעם ריטמיש געמאָסטענעם שפּאַן און די גאַנצע פיגור איהרע, אין וועלכער עס האָט זיך גע־פיהלט בויגזאַמקייט און ווייכקייט... זי האָט מיר אויסגעזעהן ווי אַ לעבעדיגער שטיק יום־טוב אין גאַס... געזעהן אין איהר דאָס באַשטענדיגע ,דאָס אייביגע, דאָס, וואָס וועט זיך קיינמאָל ניט בייטען. וואָס פאַר אַ סדר ס'זאָל אין דער וועלט ניט זיין... אַ לעבעדיג און רייצענד שטיק נאַטור געזעהן צונויפגעגאָסען מיט זומער, מיט ליכטיגקייט, מיט זון און שטראַלען.

ווען איך האָב מיך שוין געלאָזט אַוועקגעהן, איז די שאָמעס אָנגעקומען. איך האָב זי ניט דערקענט: אַזוי אויסגעפּוצט איז זי געווען. איך האָב זיך אָפּגערוקט פון איהר און געזאָגט:

— איך דערקען דאָך אייך ניט!

זי האָט אַזוי גוט און פרום געשמייכעלט, האָט געקוקט אויף מיר מיט אַזאַ אויסדרוק, ווי זי וואָלט מיט איהר גליק אינוויינג אין מיר געוואָלט אריינקריכען.

— לאָמיר געהן. וואו איז דאָס אייערע?

איך האָב איהר פאַרגעוואָרפען, וואָס זי האָט זיך אויסגע־קליבען אַזוי שפּעט צו קומען, דערצעהלט, אַז יענע איז שוין ניטאָ.

זי האָט מיך ווי אַן עלטערע שוועסטער גענומען אונטער דער האַנט און אָפּגעגאַנגען אַ שטיק וועג. דערנאָך האָב איך אַ פרעג געטאָן:

— וואוהין־זשע געהען מיר?

— וואוהין איהר ווילט.

קלוג איז זי און זי האָט אָנגעהויבען צו פאַרשטעהן, אַז איך האָב ניט קיין חשק צו געהן מיט איהר, און אַזוי אריינגעקוקט מיר איין מאָל און צוויי מאָל אין די אויגען אריין, האָט זי באַ־קומען אַזאַ זויער־רחמנות'דיג פּנים.

— איך האָב, דאַכט מיר, אַ טעות געהאַט.

איך האָב זי געוואָלט אַרויספיהרען פון דעם טעות און איך בין געוואָרן זיכער, אַז איך געפעל איהר ניט.

ס'האָבען זיך איהר באַוויזען טרעהרען אין די אויגען. זי האָט זיך אָפּגעדרעהט מיט'ן פּנים, מיט אויגען פול מיט טרעהרען, און מאַכענדיג איין שפּאַן און אַ צווייטען, איז זי אַוועק, אָט־די אומגליקליכע, מיט'ן זעלבען וועג, מיט וועלכע זי איז געקומען, אָבער גאָר אינגאַנצען מיט אַן אַנדער גאַנג.

אין זיך.

נאָך דער מוטער׳ס טויט איז ביי די דריי יתומים־טעכטער פאַרדאַפּעלט געוואָרען די ליבע צום פאָטער א דאַנק דעם, וואָס ער האָט נאָך דער מוטער געזאָגט קדיש. זיי האָבען געוואוסט, אַז אַ מאַן איז ניט מחויב צו זאָגען קדיש נאָך אַ ווייב. זיי האָבען געוואוסט, אַז אַ ווייב איז אַזוי לאַנג אַ ווייב ביי אַ מאַן ווי זי לעבט, שטאַרבט זי נאָר אָפּ, אַזוי קען אַ צווייטע דער פאַרשטאָרבענער׳ס אָרט פאַרנעמען און די צווייטע, די לעבעדיגע, ווערט פּונקט אַזאַ ווייב (אַמאָל נאָך אַ בעסערע), ווי די ערשטע... איז דערפאַר האָט מען דאָס אַזוי ליב געקראָגען דעם טאַטען, זעהענדיג, אַז ער טוט זיך אַזוי אויפריכטיג און איבערגעבען דאָס, וואָס ער באַדאַרף ניט טאָן, און דערפאַר, ווייל ער טוט ניט דאָס, וואָס אַלע מאַנען טוען, ווען זייערע ווייבער שטאַרבען (דאָס מיינט, וואָס ער האָט ניט חתונה). די טעכטער האָבען איהם אין דער פריה און פאַרנאַכט אַרויסבאַגלייט אין שול אַריין, ווי אַ ברודער זייערען, ווי אַזעלכען, הייסט עס, ווי אַ זכר, וואָס נאָר ער האָט רעכט אויף דעם, אויף קדיש צו זאָגען און ניט זיי, נקבות... זיי האָט עס אפילו ניט איינמאָל פאַרדראָסען פאַרוואָס זאָל דאָס אַ טאָכטער ניט טאָרען זאָגען קדיש? און ניט איין מאָל טאָקע האָט איינע און אַ צווייטע האַרב אָוועקגעשטעלט די שאלה ביים טאַטען:

— טאַטע, פאַרוואָס?

ניט געבליבען צופרידען מיט זיינע ענטפערס און אַמאָל נאָך געקראָגען אַ צוגאָב פון איהם:

— ווער וועט נאָך מיר קדיש זאָגען?

דאָ האָבען זיי זיך שוין גאָר דערפיהלט ווי איבעריגע אויף דער וועלט, איבעריג, וואס זיי זיינען געבאָרען געוואָרען טעכטער און ניט קיין זיהן.

— טאָ ווער איז דאָ שולדיג, טאַטע? — האָט זיך ארויסגע־כאפּט אמאָל איינע, אמאָל א צווייטע.

נאָכ׳ן יאָהר און נאָכ׳ן יאָהרצייט האָט חתונה געהאט די עלטסטע טאָכטער, וואס איז נאָך א כלה געוואָרען ווען די מוטער האָט געלעבט און נאָך געזאָלט פאר־א־יאָהרען חתונה האָבען. און קיינעם איז ניט איינגעפאַלען צו זאָגען עפּעס א קרום וואָרט, וואָס דאָס מיידעל האָט חתונה, וואס ביי איהר איז מיט א יאָהר צוריק די מוטער געשטאָרבען. אין דער צייט, ווען דאָס וואָלט געווען פארקערט, ווען דער טאַטע וואָלט געוועזן חתונה געהאט (וואָס איז נאָך לפי ערך געווען א יונגער מענש), וואָלטען די קינדער גאַנץ פיין זיך געקרימט געגען פאָטער און וואָלטען איינגעזעהן אין דעם, אין זיין חתונה האָבען, א גרויסע עולה.

פארשטעהט זיך, אז דאָס וואָס ער האָט ניט חתונה געהאט, איז ניט געווען אויס טרויער נאָך דער פארשטאָרבענער ווייב, נאָר אַלס געטרייער פאָטער און בעל־הבית׳ישער איד האָט ער ניט געוואָלט אריינגעמען א פרעמדען מענשען אין שטוב אריין, אוז ס׳זאָל זיין מחלוקות׳ן, איז דערפאר טאקע האָט ער זיך צוגעאיילט מיט דער צווייטער טאָכטער און אין א יאָהר האָט ער שוין חתונה געמאכט די צווייטע און געבליבען שטעהן ביי דער איננסטער. די איננסטע איז נאָך אָבער טאקע גאָר א יונגע געווען, ס׳הייסט, ניט אזוי יונג ווי קאפּריזנע און האָט זיך עפּעס געמאכט גע׳פּגר׳ט וועגען גאַנצען ענין חתונה האָבען. ס׳איז איהר טאקע זעהר גוט געווען ביים טאַטען, אליין געבליבען די באַלעבאָסטע איבער דער גאַנצער שטוב און מיט א קעכין אונטער דער האַנט, און וואָס זי האָט געוואָלט טאָן און וואָס איהר הארץ האָט געגלוסט, האָט זי אויסגעפיהרט.

— וואָס האָב איך קיין צייט ניט? — האָט זי גע׳טענה׳ט,

ווי א יונגע מיט אן אלטען שכל, — חתונה האבען און שטארבען — דאס קאן מען קיינמאל ניט פארשפעטיגען.

און ס'איז אוועקגעגאנגען א יאהר נאך א יאהר, און אלע יאהר זיינען זיך אין שטוב אריין צום יאהרצייט צונויפגעקומען די עלטערע צוויי טעכטער און מ'האט געפראוועט דעם יאהרצייט צוזאמען מיט דער איינגערער און מיט'ן טאטען, אוועקגעשטעלט א גרויסע ליכט אויף א מעת-לעת צייט, ס'זאל ברענען און מ'האט דעם קדיש, דעם טאטען, ס'הייסט דעם מאן פון דער פארשטאר־בענער ווייב, אזוי צארט און צערטליך ארויסגע'משלח'ט אין שול אריין און געמאכט איהם אלע יאהר צום יאהרצייט אן ערב יום כפור, א כל־נדרי שטימונג. יענעמ'ס נשמה, נעבאך, האט זיך געפלאטערט צווישען לעבעדיגע יונגע ווייבלאך, צווישען יונגע גרושה'לאך, אלמנה'לאך, אדער עלטערע מיידלאך, און דא קומען די טעכטער, שפאנען איהם איין אין יאהרצייט און פראווען אבלות ביי איהם אין שטוב... און ער האט זיך געפיהלט ווי א קליין יתומ'ל, וועמען מען שלעפט אריין פון גאס און פון זיין שפיל און מ'איז איהם משלח אין שול אריין צו זאגען עפעס א „יתגדל ויתקדש”, וואס ער פיהלט אין דעם קיין טעם ניט און ווייסט ניט, נאך וואס דאס איז און פיהלט אן אנגעווארפענע לאסט אויף זיך, אן עול אויף זיינע יונגע פלייטש־קעס. דער גרויסער איד פון די טעכטער האט זיך געפיהלט אזוי שוואך און ווילענלאז, אזוי ווי ער וואלט דער קליינער יתומ'ל געווען און די טעכטער, די עלטערע פון איהם, וואס צווינגען אויף איהם ארויף אזעלכעס, וואס איז געגען זיין רצון, וואס דאס הארץ איז גארניט דערביי.

ענדליך איז אויך די איינגסטע מיט מזל א כלה געווארען און חתונה געהאט, און דער אלטער איז געבליבען א יחיד ביחידו, און דא האט ער זיך ערשט ארומגעקוקט, וואס פאר א נארישקייט ער איז באגאנגען געגען זיך אליין... ער איז פאר דער צייט עלטער געווארען מיט זיבען יאהר, און האט שוין ניט געקאנט דענקען וועגען אזעלכער, וואס ער וואלט צוריק מיט זיבען יאהר געקאנט נעמען. די טעכטער האבען אפגעשאצט דעם גרויסען קרבן, וואס

דער פּאָטער האָט פאר זיי געבראכט און יעדע איינע האָט געפּיהלט, אז איהם קומט א גרויסער חוב און געוואָלט איהם צאָהלען. יעדע איינע האָט איהם געבעטען, ער זאָל אריבערגעהן צו איהר. דער אַלטער, זעהענדיג ווי די טעכטער ווילען איהם צופרידענשטעלען, האָט געזאָגט צו איינער און אַ צווייטער:

— ווילסט צופרידענשטעלען דעם טאַטען? דער טאַטע איז שוין אזוי אויכעט צופרידען...

געמיינט האָט ער פּונקט פארקערט, געמיינט אז וואָס די טעכטער זאָלען ניט טאָן פאר איהם, קענען זיי איהם ניט צופרי־דענשטעלען. און די טעכטער האָבען דאָס גאַנץ גוט פארשטאַנען, אַז ווי ס׳זאָל זיין גוט א טאַטען ביי קינדער, קען איהם דאָך אזוי ניט זיין ווי ביי זיך אין דער היים מיט אַן אייגענער באַלעבאָסטע... זיי האָבען ניט איינמאָל גערעדט צווישען זיך, די טעכטער, וועגען דעם. אזוי ווי אַלע דריי האָבען שוין געהאַט מאַנען און יעדע האָט געוואוסט, אז מיט א מאַן איז בעסער צו לעבען ווי מיט א טאַטען, אזוי האָבען זיי דאָס פארשטאַנען, אז אַ טאַטען קען בעסער און ליבער זיין צו לעבען מיט א ווייב, איידער ביי אַ טאָכטער.

— ער איז נאָך, אָהן עין הרע, א גאַנץ געזונטער איד...

אַרויס פון טאַטענ׳ס רשות, אַזוי ווי יעדע איינע האָט שוין געהאַט איהר אייגענעם נעסט, האָט שוין קיין איינע פון זיי ניט געאַרט, אז דער טאַטע זאָל חתונה האָבען. ניט נאָר ס׳וואָלט זיי געאַרט, נאָר זיי האָבען דאָס טאַקע באַגעהרט פאר זיינעטוועגען.

— פאַרוואָס טאַקע ניט, פאַרוואָס? וואָסי, ער דאַרף צו אימיצען אָנקומען?

און יעדע איינע האָט געפּיהלט א חוב אויף זיך חתונה צו מאַכען דעם טאַטען.

און יעדע איינע האָט זיך מיט א ווייבערישער גענייטקייט, וואָס א מאַן קען געפעלען אין א ווייב, נאָכגעקוקט און נאָכגע־פאָרש, וואו ס׳געפינט זיך ערגעץ ניט אַן אַלטע אַלמנה אָדער א גרושה. און זיך צונויפגעקומען איין מאָל, צוויי מאָל אין וואָך

האָבען זיי איינע דער אַנדערער איבערגעגעבען, וואָס זיי האָבען געהערט און געזעהן.

דערוויי׳ל האָט זיך געטראָפען, אַז ביי אַ ווייטער קרובה איז געשטאָרבען איהר מאַן. דער געשטאָרבענער מאַן פון דער קרובה איז געוועזן זעהר אַ לייטישער. די קרובה אַליין איז אויך געוועזן זעהר אַ לייטישע, און זיי האָבען געפיהרט זעהר אַ לייטיש לעבען, ניט קוקענדיג אויף דעם, וואס זיי האָבען קיין קינדער ניט געהאַט. און אַזוי ווי די טעכטער האָבען דערהערט, אַז דער קרובה׳ס מאַן איז געשטאָרבען (אַזוי ווי ס׳איז געוועזן אַ ווייטע קרובה, האָבען זיי ניט געהערט, אַז ער איז קראַנק געוועזן), זיינען זיי גלייך אַוועק צו איהר זי מנחם אָבל זיין, און אויך נאָך שבעה זי ניט פאַרלאָזט. איינע און אַ צווייטע האָט זי באַזוכט און זיך פאַר־האַלטען צו איהר מיט יענער אינטימער פריינדשאַפט, וואס נאָר חתונה־געמאַכטע טעכטער, וואס שטעהען שוין ניט אין פאָטער׳ס פאָטערשאַפט, קענען פיהלען צום טאַטענ׳ס ווייב, ווען זיי האָבען ליב דעם טאַטען... אַזוי צוביסלאַך האָט איינע און אַ צווייטע זי אָנגעהויבען צו פאַרשלעפען צו זיך אין שטוב אַריין און געשאַפען אַרום איהר אַ סביבה פון פריינדשאַפט און איבערגע־בענהייט, און אָפּטמאָל האָט מען דאָס נאָך אויסגעמאַרקירט אַזוי, אַז דער טאַטע זאָל גראַד זיין, ווען זי איז געווען.

דער פאָטער, פאַרשטעהט זיך, האָט ניט אָנגעהויבען חושד צו זיין די טעכטער אין אַזאַ גרויסמוטיגען רצון. ביי איהם איז דאָס אַזוי מאָדנע אויסגעקומען וואס אָט די אַלמנה דרעהט זיך אַזוי פיל אַרום זיינע טעכטער און די טעכטער אַרום איהר, און ער בלייבט אַלץ אַ זייטיגער און אַ צופעליגער אין זיינע באַגעגנישען מיט איהר. ער האָט זיך אָבער שוין גאָר ניט געפיהלט גלייכגילטיג צו דער אַלמנה און האָט זיך זינדיג געפיהלט אַנטקעגען די טעכטער. וואָס ער טראַכט וועגען איהר, אין דער צייט, ווען די טעכטער באַהאַנדלען איהם אַזוי פיין און צערטליך, און ער האָט שוין מיט אַ כיון, ווען עס איז איהם אַריין אַ געדאַנק וועגען חתונה האָבען מיט דער קרעפטיגער אַלמנה, — זיך גראַד דעמאָלט צורעדט וועגען דער

פארשטאָרבענער, האָט גערעדט, געזיפצט און געקרעכצט, און אַלע מאָל געצעהלט די יאָהרען, וויפיל יאָהרען ס'איז שוין נאָך איהר טויט.

און זעהענדיג פון א מאן אזא איבערגעבענקייט און געטריי־שאפט צו א ווייב, האָבען דערפאר די טעכטער די מיילער זייערע ניט געקענט עפענען וועגען דעם, וואָס זיי האָבען פארטראכט. און אַזוי ווי דער אלטער האָט דוקא אלע מאָל דערמאָנט די געשטאָרבענע נאָכדעם ווי ער האָט געהאט זיינע באַגעגענישען מיט דער לעבע־דיגער, ס'הייסט דאמאָלסט, ווען די טעכטער האָבען מיט איהם זיך מכין געווען צו ריידען וועגען דעם, וואָס זיי האָבען אָט די באַגעגענישען מסדר געווען, דערפאַר האָבען זיי ניט געקענט אויס־נוצען אָט די געלעגענהייט.

דערווייל האָבען זיך דערנעהענטערט די וואכען און די טעג פון אכטען יאָהרצייט, וואָס אפילו די טעכטער האָבען שוין מעהר געפיהלט אלס חוב ווי אויס בענקשאפט נאָך דער מוטער... דער פאָטער אָבער האָט, געגען זייער ערווארטונג, דוקא אויפ'ן אכטען יאָהר און יאָהרצייט פריהער ווי די פריהערדיגע יאָהרען זיך פאר־נומען צו ריידען וועגען דער פארשטאָרבענער:

— אָט־אָ־טאָ, האָבען מיר שוין באלד ווידער יאָהרצייט נאָך דער מאמען...

די טעכטער האָבען דאָס יאָהר ווי אַלע יאָהר, אַלע צוזאמען און אויף שותפות געבראכט צום פאָטער אין הויז אריין א גרויסע ליכט און מ'האָט זי אריינגעשטעקט אין א קוואָרט זאמד און אָנגעצונדען, און דעם טאטען האָט מען ארויסגעפראָוואָדעט אין שול אריין. פאר דער צייט האָט זיך פלוצלינג און אומגעריכט די אלמנה באוויזען, און גלייך מיט איהר באווייזען זיך, האָט זי געזאגט:

— זייט געזונט, קינדער! איך בין געקומען זיך געזעגענען מיט אייך.

און דערצעהלט, אז זי האָט נאָר וואס געקראגען א טעלעגראמע פון איהרען א ברודער, זי זאָל גלייך קומען צופאָהרען. וועגען וואס,

וועגען ווען, האָט זי אליין ניט געוואוסט. און די „קינדער" זיינען געבליבען אין א פארצווייפעלטער לאגע... זי אָפּרעדען פון פאהרען, האָבען זיי באדארפט מאָטיווירען פארוואס און צוליב וואס זיי ריידען איהר אָפּ זי זאָל צום ברודער ניט פאָהרען?... האָבען זיי דאָס ניט געקאָנט. דאָס יאָהרצייט ליכט, וואס האָט געברענט נאָך דער מוטער'ס נשמה, האָט ניט דערלאָזט דערצו... און נאָכדעם ווי די איבערראשונג איז אריבער, האָט די עלטערע טאכטער אָנגע־הויבען ארומצוגעהן ארום דעם ענין דיפּלאָמאטיש. זי האָט געזאגט און גע'עצה'ט דער אלמנה, אז זי, די אלמנה, זאָל זיך ניט כאַפּעז גלייך פאָהרען, אז זי זאָל זיך פריהער אנפרעגען נאָך וואס דער ברודער רופט זי צו זיך. אויב עפּעס צוליב און וועגען א שידוך, איז ווער איז דער שידוך, אפשר גאר אן אלמן מיט קינדער, טאָ וואס טויג עס איהר, און אויב אן עלטערען אידען, טאָ וואס דאַרף זי פאהרען אהינצו, קען מען אפשר דאָ אזעלכען קריגען?..

די אלמנה האָט זיך געהאלטען מיט אזא אָנשטעל, ווי זי וואָלט ניט געהערט וואָס מ'רעדט צו איהר. און איינצייטיג האָט מען געקענט דערקענען, אז זי טראכט זיך אריין אין דעם, וואס זי „הערט ניט". דאָ איז אנגעקומען דער פאָטער, און דערזעהן דער אלמנה, האָט ער מיט אומעט פון אן אָבּל צו איהר א בויג געטאָן דעם קאָפּ און גלייך ארויסגענומען פון ספרים־שראנק א משניות און זיך אוועקגעזעצט לערנען מיט א קול דממה דקה א פּרק, וואס הויבט זיך אָן מיט די ראשי תיבות פון דער ווייב'ס נאָמען. ער האָט געלערענט ביי דער ליכט פון דעם ברענענדיגען לאָמפּ, וואס איז געהאנגען איבער'ן טיש, און הינטער זיין פּלייצע — שטיל און טונקעל, ווי ניט צו לייכטען, נאָר צוליב דעם, אז די ליכט זאָל אויסברענען, האָט געברענט דאָס פייערדיגע פּלעמעלע אזוי שטיל, בויגעדיג און פּאַמעלאַך ריהרעוודיג, ווי דאָס פייערל וואָלט גע־פיהלט דעם תענוג, וואס דאַרטען ביים טיש ווערט געלערענט פאר אימיצען מיט וועמען פייער און ליכט זיינען נאָהענט פארבונדען. און די טעכטער, האָבענדיג זייער פּלאַן וועגען טאטען מיט דער אלמנה, האָבען איינצייטיג וואס ס'האָט זיי הנאה געטאָן וואס דער

טאַטע לערענט פאַר דער מאַמע'ס נשמה, אויך גערן געווען, ער זאָל א קוק כאַפּן צו דער לעבעדיגער...

— טאַטע — האָט איינע פון די טעכטער געזאָגט צום פאָטער, — שיינע רחל פאָהרט דאָך שוין אוועק, איז זי געקומען צו אונז זיך געזעגענען.

דעם אַלטען האָבען אָנגעהויבען גליווערען די שפּיץ פינגער פון די הענט איינציייטיג ווי ער האָט זיך אַזוי האסטיג מיט אויגען און מיט ברילען אומגעקוקט אויף דער אלמנה, און דאָס האַרץ זיינס און זיין גאַנץ וועזען איז פאַרגאָסען געוואָרען מיט אַ שטומען טרויער.

— וואָס־זשע עפּעס פלוצלינג, אַ ?

די ביי־פערציג יאָהריגע אלמנה, קיילעכדיג, קערפּערדיג און ברוסטיג און וואָס האָט נאָך אַרום און אַרום אויסגעזעהן ווי אַזעלכע, וואָס האָט געקענט צוציהען אַ אידען אין אַזאַ עלטער, וויפיל דער איד איז אַלט געווען און וואָס האָט געוואוסט די ווערט און די שאַץ איהרע, וואָס זי קען האָבען ביי אַזאַ אידען... — זי האָט זיך געפיהלט אַזוי גוט און אַזוי היימליך אין דער פרעמדער שטוב, ווי זי איז דאָס ערשטע מאָל אין איהר לעבען געווען. זי האָט מיט אַ באַהאַל־טענעם שמייכעל פון איהר ווייבליכער שליטה אויף דעם עלטערען אידען געקוקט און געזאָגט :

— וואָס וועל איך מיר דאָ דערלעבען, וואָס ?

— אַ יאָ, טאַטע, זי דאַרף ניט פאָהרען ? — האָט די עלטערע טאָכטער געזאָגט צום טאַטען.

דער אַלטער האָט קיין לשון ניט געהאַט, אָט טאַקע מהאי טעמא, וואָס גראָד איז זי דאָ אָהער אַריינגעפאַלען פּונקט צום יאָהרצייט, וואָס ער האַלט נאָך דער צוריק מיט אכט יאָהר פאַר־שטאָרבענער ווייב... ער האָט זיך עפּעס געשעמט מיט זיין אָנהאַל־טען דעם בונד מיט דער פאַרשטאָרבענער און באַזונדערס מיט דעם, וואָס ער זיצט נאָך און לערענט פאַר איהר נשמה וועגען. ווען ס'וואָלט מעגליך געווען און ווען ס'וואָלט אויסגעקומען ביי עפּעס אַזוינס און אַזעלכעס, וואָלט ער זיך גערן פאַרענטפערט, אַז ער

איז גאָרניט שולדיג אין דעם, וואָס ער האָלט אָן די יאָהרצייטען נאָך דער פארשטאָרבענער ווייב. אז דאָס וואַרפען אויף איהם די טעכטער אָן... דאָ האָט ער זיך געכאַפּט און זיך דערשראָקען פאר זיינע זינדיגע געדאַנקען און פּונקט ווי ער וואָלט זיך געוואָלט פארענטפערען פאר דער נשמה־ליכט, האָט ער זיך אַריינגעוואָרפען מיט די ברילען און אויגען אין משניות אריין און זיך ווידער פאר־נומען צו לערנען מיט א קול דממה דקה:

„אמר רב לוי בר׳ לחמא, אמר ר׳ שמעון בן יעקב, לעולם ירגיז אָדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר: רגזו ואל תחטאו".

די אלמנה האָט זיך געאיילט אוועקצוגעהן, און די טעכטער, ניט האָבענדיג וואָס צו טאָן, האָבען זיך אויך געקליבען צוזאַמען מיט איהר דעם טאַטען און דאָס הויז צו פארלאָזען... זיי זיינען דאָ אַריינגעזעסען איבעריגע צייט ווי ביי די פריהערדיגע יאָהרצייטען, מיט אָן אינערליך שווער געפיהל פון עפּעס א גוטען וואונש, וואָס זיי האָבען געהאַט און ניט געקענט איהם אויספיהרען און וואָס דער טאַטע וועט אפילו ניט וויסען, אז זיי האָבען באַגעהרט א וויכטיגע זאַך, ווי איהם חתונה צו מאַכען, געוואָלט באַלוינען... און ווען די אלמנה האָט דעם אלטען די האַנט געגעבען פאר'ן אוועקגעהן און זיך געזעגענט מיט איהם צום אַוועקפאָהרען, האָט די מיטעלסטע טאָכטער אַרויפגעלייגט די האַנט צום טאַטען אויפ'ן אַקסעל און געזאָגט:

— זי פאָהרט נאָך ניט ביי אונז, טאַטע. מיר וועלען זי ניט לאָזען פאָהרען!

דער אַלטער האָט גאָר ניט געענטפערט. א שטומער וועהטאָג פון עלטער און איינזאַמקייט האָט געפרעסט דאָס גאַנצע וועזען זיינס... ער האָט בחוש געפיהלט, אז עפּעס גליטשט זיך פארביי איהם, פון אונטער די הענט אַרויס, און אז שולדיג אין דעם זיינען די טעכטער און אָט דאָס יאָהרצייט־ליכט.. אז אַלעם האָט זיך אַזוי באַדאַרפט צונויפטרעפען אין איינעם, אז ס'איז אוממעגליך איינ־צוהאַלטען אָט דאָס, וואָס פון זיינע הענט גליטשט זיך אַרויס...

— פאָהרט געזונט, זייט מצליח — האָט דער אלטער געזאגט מיט א ציטעריג קול...

און געבליבען אליין, האָט דער אלטער זיך פארנומען מיט א נייע קול צו לערנען משניות. ער האָט געלערענט נאָך דער טויטער ווייב, און געטרויערט נאָך דער לעבעדיגער אלמנה, וואס האָט זיך אָפגעריסען און אוועק פון איהם אויף אייביג. פונקט ווי יענע, די ווייב, מיט איהר טויט, אזוי איז די לעבידיגע מיט איהר לעבען אוועק...

„אמר רב אלעזר, כל הקורא קריאת שמע על מטתו כאלו אוחז חרב של שתי פיפיות בידו”...

ער האָט געלערענט משניות נאָך דער פארשטאָרבענער ווייב און געוויינט מיט טרערען נאָך א לעבעדיגער...

א צופאל.

ענדליך, ענדליך נאָך לאנגער, אומגעדולדיגער ווארטעניש, נאָך אָנדערהאלבען מעת־לעת צעהלען די סטאנציעס און די שעה'ן, וויפיל איך בין אפגעפאָהרען און וויפיל איך האָב נאָך צו פאהרען — איז ענדליך די באהן שטעהן געבליבען אין דער באוואוסטער סטאַנציע, וואָס ווערט אנגערופען מיט'ן זעלבען נאָמען וואָס מיין שטעדטעלע הייסט. אזוי ווי די באהן האָט זיך אָפּגעשטעלט, אזוי האָט זיך געלאָזט הערען צוויי קלונגען — א סמן, אז די סטאַנציע איז א קליינע און אז דער צוג וועט דאָ לאנג ניט שטעהן — און א פרייד האָט ארומגעכאפּט דאָס גאנצע וועזען מיינס, ווען איך האָב טאקע גלייך דערהערט דורך די פארמאכטע פענסטער, ווי איינער אַ קאָנדוקטאָר האָט אויסגערופען דעם נאָמען פון מיין שטעדטעל — דעם נאָמען פון מיין געבורט־שטעדטעל, פון וואנען איך בין שוין צו יענער צייט געווען אפגעריסען ביי אכצעהן יאָהר. איך האָב נאָך פריהער ווי די באהן האָט זיך אפגעשטעלט, געווישט דעם שוויים פון מיין פענסטער און א צווייטען מאָל זיך איינגע־קוקט אין דער פינסטערניש, געוואלט עפּעס כאפּען, עפּעס, עפּעס... כאָטש איך האָב געזעהן, אז די ארבייט מיינע איז אומזיסט, אז מ'קען אין אזא פינסטערער נאכט גארניט זעהן. איך האָב נאָר געזעהן, ווי עס שפּרייט זיך אן אומענדליכע ווייסקייט, מיט א טונקעלען סילועט פון א בוים, דאָ און דאָרט, און ערטערווייז זיינען פיל בוימער געשטאַנען צוזאמען און האָבען אויסגעזעהן ווי בערג פון געדיכטער פינסטערניש אויסגעזעצט אויפ'ן ווייסען שניי... יאָ, איך האָב טאקע גארנישט געזעהן, אָבער אין דער פינסטערניש האָב איך אָנגעטאפּט עפּעס היימליכעס... אָט די פינסטערניש און דער

אומעט, וואָס האָט זיך געשפּרייט אויף די פעלדער, נאָהענט צו מיין שטעדטעל, האָט זיך מיר גערדאַכט, איז מיינע אַ נאָהענטע, מיינע אַ היימישע פינסטערניש און זי איז מיר געווען צום הארצען... צייטענווייז און מאָמענטענווייז האָט זיך מיר גערדאַכט, אַז אָט־אָט האָב איך מיט מיין בליק דערטאַפּט און אין דער פינסטער דער־קענט עפּעס באַקאַנטעס, אָבער פון לאַנגער אָפּגעריסענקייט פון מיין שטעדטעל און פון דער געגענט אַרום, דערקען איך עס ניט, אָט דאָס וואָס איך דערקען...

איינס און צוויי און דריי אַראָפּגעוואָרפען אויף דער פּלאַט־פאָרמע מיינע דריי פּעק, וואָס איך האָב געפיהרט מיט זיך. איך האָב מיט זיך געפיהרט דאָס גאַנצע פאַרמעגען מיינס, וואָס איך האָב פאַר די אַכטצעהן יאָהר וואָס איך האָב פאַרלאָזט מיין שטעדטעל אָנגעקליבען — און גלייך האָבען זיך דערהערט דריי קלונג, אַ קאָנדוקטאָר האָט אַ פייף געטאָן און דער לאָקאָמאָטיוו האָט זיך גלייך אָפּגערופען מיט אַ גרילצענדען קוויטש, און ערגעץ אין אומבאַשטימטקייט פון ברייטקייט און פרייען שטח האָט אָפּגע־ענטפערט אַן עכאָ. דער לאָקאָמאָטיוו האָט אַ דרעה געטאָן מיט די רעדער און גלייך האָט זיך דערהערט אַ קלונג פון די טשוגונענע בופערס, וואָס האָבען זיך אָנגעקלאַפּט איינס אין דאָס אַנדערע און אויף אַ מאָמענט שטעהן געבליבען — און אַוועק.

ווען איך בין מיט מיינע פּעק פון באַהן אַראָפּ, האָב איך באַמערקט, ווי פאָראויס צום וואָקזאַל־צו געהען צוויי פּאַרשוין — איינער אַ ברייטער אין אַ לאַנגער סוחרישער בורקע און פאָראויס, מיט אַ פּאָר טריט פריער, איז געגאַנגען אַן אָנגעפּעלצטער פּאַרשוין, וואָס האָט געטראָגען אַ רייזע־טאַש און אַ בייטש. פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז דער בעל־עגלה און אַז דער רייזע־טאַש געהערט צו דעם מענשען, וואָס שלעפּט זיך אין מאַסיווער שווערקייט און אין אומבאַקוועמליכקייט פון דעם שווערען, לאַנגען און ברייטען ווינ־טערדיגען מלבוש.

איך האָב צו איהם אַ געשריי געטאָן, צו דעם בעל־עגלה און ער האָט מיר געענטפערט, אַז ער קומט שוין אַרוים צוריק. און ווירק־

ליך, גאר אין א קורצער צייט ארום, האט ער זיך באוויזען, טאקע ווידער אמאל מיט דער בייטש אין האנט און מיר פארקוקט אין פנים אריין און א זאג געטאן:

— ניט קיין היגער? ...

נאך פאהרענדיג אין באהן, האב איך אנגענומען א פעסטען באשלוס, אז איך זאל אריינפאהרען אין שטעדטעל אריין ווי א פרעמדער, אז קיינער זאל ניט וויסען צו וועמען איך פאהר און מ'זאל ניט וויסען ווער איך בין און אפילו ווען איך וועל אריין צו מיין ברודער אין שטוב אריין, זאל איך אויך אריין ווי א פרעמדער, ז'יך פארשטעלען פאר אן אנדערען. בקיצור, אזוי לאנג ווי ס'וועט מעגליך זיין, זאל מיין ברודער און מיין שוועגערין ניט וויסען, אז דאס בין איך, זיין ברודער און איהר שוואגער, און די קינדער (מסתמא האט ער דאך קינדער) זאלען ניט וויסען, אז ביי זיי אין שטוב געפינט זיך זייערער א פעטער, און דערפאר האב איך שוין אנגענומען די ערשטע פארזיכטיגע שריט און ניט געענטפערט דעם בעל־העגלה אויף זיין פראגע, צו וועמען איך פאהר.

— איך וועל אייך דארטען, אז מיר וועלען קומען אין שטעדטעל, זאגען. — און א פרעג געטאן:

— מה יקר?

און דא האב איך מיר אויפ'ן ארט איבערצייגט, אז די מעשה קאסט מיך שוין טייערער מיט א פאר גילדען. מיינענדיג, אז איך בין א פרעמדער, האט ער מיר געזאגט, אז אין שטעדטעל אריין איז דא אכטצעהן ווערסט צו צופאהרען, און, ווי איך האב געדענקט, האט עס מעהר ניט באדארפט זיין ווי א צוועלף ווערסט, און, פארשטעהט זיך, געבעטען אזא פרייז, וויפיל מען דארף נעמען פאר אכטצעהן און ניט פאר צוועלף ווערסט.

מילא, בקיצור, מיר האבען זיך אויסגעגלייכט און ער האט גענומען צוויי פעקלאך און איך איין פעקעל, אדורכגעשניטען דאס וואקזאלכעל און ארויסגעהענדיג פון יענער זייט וואקזאל, האב איך דערהערט, אז עס לעבען דארטען און אטעמען מיט ווארימקייט און מיט פארע א פאר פערד און אויבען אויפ'ן וואגען האב איך

קוים געקענט אויסטיילען פון דער פינסטערניש און קוים דערקענט, אז דאָרטען זיצט א פארשוין.

— דו וועסט זיך אמאל אויסריכטען, צי ניין? — האָט דער פארשוין געפרעגט ביים בעל־העגלה.

דער בעל־העגלה האָט איין פעקעל נאָכ'ן צווייטען אריינגע־ווארפען אין וואָגען אריין, און דער פארשוין האָט זיך צושריען:

— הער נאָר, דו, טאָמער וועסטו מיר אָנלייגען די פעק אויף מיינע פיס, וועל איך דיך אראפשמייסען מיט זיי אינאיינעם.

ניט זעהענדיג דעם פארשוין, האָב איך גלייך דערפיהלט א ניט אנגענעמען געפיהל צו איהם. איך האָב זיי גוט געקענט, אָט דעם טיפ פארשוינען, וואס אז זיי זעצען זיך אריין אין א וואָגען אָדער אין א שליטען, וואָלטען זיי געוואָלט אלע באקוועמליכקייטען פאר די פאָר גילדען זייערע, וואס זיי צאָהלען... דערצו, ווען איך האָב איהם געזעהן, זיך שלעפען אין דער בורקע, האָב איך געזעהן, אז דאָס איז עפעס א חשוב א איד, ווייל ער איז אן אָפטער רייזענ־דער און מאכט גליקליך דעם בעל־העגלה וואס ער גיט איהם אָפט צו פארדינען א פאָר גראָשען. דערצו האָט זיך עס דאָך געהאנ־דעלט וועגען מיינע פעק, ער זאָגט, אז ער וועט מיינע פעק אראָפ־שמייסען.

דער בעל־העגלה האָט זיך דאָרטען א לענגערע צייט געפאָרעט אין דער פינסטער, נאָכהער האָט ער מיך אונטערגעהויבען און האָט מיך אוועקגעזעצט נעבען דעם פארשוין, וואָס האָט זיך קאפריזנע געגעבען א הויב און א זעץ אראפ און איז הארט געבליבען לעבען מיר זיצען און האָט זיך געשאַרט א לענגערע צייט מיט די פיס, געשאָרשקעט מיט'ן היי, וואָס האָט איינגעדעקט די פיס ביז די קני. עפעס אלץ געוואָלט פאר זיך מעהר באקוועמליכקייט. און איך, דערפיהלענדיג פון ערשטען מאָמענט א שלעכט געפיהל צו איהם, האָב איהם אויף צו'להכעיס ארויפגעשטעלט מיינעם א פוס אויף זיינעם און ער האָט זיך א וואָרף געטאָן און מיט א פארדראָ־סיגען טאָן געזאָגט:

— ווינציג פּלאַץ איז דאָ? איהר מוזט האַלטען אייערע פיס אויף מיינע?

דער בעל־העגלה האָט זיך דאַרטען געפּאַרעט ביי די פערד, עפּעס צוגענומען פון זיי אין א זעקעל, עס אריינגעוואָרפען אין וואָגען אריין און איך האָב געהערט ווי פערדישע ציין האָבען איינס נאָך דאָס אנדערע זיך א ריב געטאָן אָן אייזען, און האָב פאַרשטאַנען, אז דאָס האָט ער אריינגעלייגט די ציימלאַך די פערד אין די מיילער אריין. ענדליך האָט ער זיך אליין באַזעצט, א צמאָק געטאָן און פערד און וואָגען האָבען זיך פון אָרט געריהרט. איך האָב נאָך אַלץ ניט געזעהן דאָס, וואָס עס האָט זיך געריהרט און אויך מיין שכן, וואָס איז הארט נעבען מיין זייט געזעסען האָב איך ניט געזעהן. איך האָב איהם נאָר געפיהלט און מיר האָט זיך געדאַכט. אז ער איז ברוגז אויף מיר און דערפאַר, ווייל מיר האָט זיך געדאַכט, אז ער איז ברוגז אויף מיר בין איך שוין אויף איהם ברוגז געוועזן.

אָפּגעפאָהרען א פופצעהן־צוואַנציג מינוט זיינען מיר אריינגעפאהרען אין וואַלד אריין. נאָך פון ווייטען, נאָך איידער מ'איז אריינגעפאהרען אהינצו, האָב איך געהערט אָט דאָס שטילע רויש פון איהם, דאָס גערויש פון זיין עקזיסטענץ, פון זיין וואַלדיגער שטילקייט און ס'האָט מיר דערמאָנט, אז דאָס זעלבע גערויש הערט מען ביי א ים אפילו דעמאָלט, ווען דער ים איז רוהיג. עפּעס א מין אומרוהיגקייט פון רוהיגקייט און פון שטילקייט. אריינגעפאָהרען אינווייניג איז די לופט עפּעס אזוי ווי פאַרטויבט געוואָרען, פאַרשטעלט און פאַרשטיקט פון אַלע זייטען, אזוי ווי מ'וואָלט אריינגעפאַלען אין אן אומענדליכען קאָרידאָר, וואָס האָט זיך אריינגעשניטען אין דער פינסטערניש און איז אליין נאָך פינסטערער. דער וואָגען האָט זיך וואָס ווייטער טיפער אין וואַלד אריינגעשלעפּט און אַלץ שטאַרקער געטרייסעלט און אויפגערודערט די שטילקייט אין וואַלד.

דער בעל־העגלה האָט געוואַרטשעט ניט צופרידען מיט'ן שלעכטען וועג און מיט'ן שניי, וואָס ליגט און ווערט ניט פאַרפראָרען און ס'איז ניט אהער און ניט אהין; מ'קען ניט פאָהרען ניט

מיט קיין שליטען און ניט מיט קיין וואָגען. דער שכן מיינער האָט פון צייט צו צייט ווען דער וואָגען האָט א שטאַרקען שפּרונג געטאָן, עפּעס אזוי ווי א שטילען שלוקערץ געטאָן און האָט זיך א וואַלגער געטאָן מיט זיין מאַסיווער שווערקייט, און מיר איז איינגעפאַלען, אז ער טוט עס בכיון, אָט דער איד, ווייל וואָס וואַרפט עס איהם עפּעס אַלץ אין מיין זייט אריין? און וואָס ווייטער מ'איז געפאהרען אַלץ שווערער און דריקענדער האָב איך געפיהלט דאָס אָנלעהנען זיך פון זיין קערפּער אויף מיר, ביז איך האָב איהם געזאָגט:

— זייט אזוי גוט, ר' איד, רוקט זיך אָפּ א ביסעל.

דער איד האָט זיך אויף מיר צושריען:

— ווער זייט איהר עס, פּריץ מיינער? פון וואַנען קומט איהר, פון פּייטערבאָרג?

איך האָב א געשריי געטאָן צום בעל־העגלה ער זאָל מיר ערגעץ געבען אן אָרט נעבען זיך, אַניט בין איך ניט ערוב, אז איך וועל אָט דעם אידען ניט אַראָפּשליידערען פון וואָגען.

דער בעל־העגלה איז אַראָפּגעשפּרונגען פון וואָגען און אונז ארומגעטאַפּט, געטאַפּט, גערעדט און ניט פאַרשטאַנען וואָס צווישען אונז קומט אזעלכעס פאָר. ביי איהם פאָהרט מען אַלע מאָל אין דרייען אָט־דאָ, וואו מיר זיצען, און איצט אין צווייען, טאָ פאַרוואָס קענען מיר ניט אויסקומען?

ער האָט אונטער מיר צורעכט געמאַכט דעם אָרט און אונטער'ן אידען, אַרונטערגערוקט דאָ און דאָרט היי און צווישען אונז געמאַכט א מחיצה: אריינגעפּאַקט צווישען אונז א האַרטען קנויל היי און אָפּגעטאָן דאָ, וואָס ער האָט געמיינט, אז ס'איז גוט פאַר אונז, האָט ער געזאָגט:

— ס'וועט שוין גוט זיין!

און איז אוועק פון אונז און איז ארויף אויפ'ן וואָגען.

דער בעל־העגלה האָט ווירקליך בעסער געמאַכט, וואָס ער האָט צווישען אונז אריינגעשפּאַרט א האַרטען קנויל היי און אונז אויף אזא אופן צושיידט. ס'האָט נאָר דערקוטשעט אביסעל וואָס ס'האָט געקוועטשט אָט דער קנויל אונטען ביים געזעס און ס'האָט

לאנג ניט געדויערט און איך פיהל, ווי דער איד זיצט מיר ווי אויף הייסע קוילען. א ווארטשע געטאן איין מאל און א צווייטען מאל, האט ער זיך פלוצלינג געגעבען א בויג אפ אן א זייט און ארויס־געשלעפט דעם קנויל היי און איהם געווארפען דעם בעל־העגלה אין קאפ אריין.

— נא דיר, א קולבע מיר אריינגערוקט אין זייט אריין!

דער בעל־העגלה האט זיך ניט ווינענדיג און ניט הערענדיג געמאכט און עפעס גענומען מורמלען אונטער'ן נאז, געכוואשטשעט מיט דער בייטש איבער די צוויי פיר־פיסיגע באשעפענישען, וואס האבען געקוואקטשעט אין בלאטע און אין גריבלאך, וואס איז געווען פון אויבען פארשאטען מיט שניי. פלוצלינג האט דער בעל־העגלה א זאג געטאן:

— טיע, איך וועל אייך דערצעהלען א שעהנע מעשה.

די מעשה איז געווען זעהר א לאנגע. ס'הייסט, די מעשה אליין איז געווען גאר א קורצע, אבער ער האט זי שטארק צוצויגען, וועל איך זי דערפאר ניט איבערגעבען מיט זיין שפראך, נאר איבערגעבען דעם תמצית פון איהר, וואס איז אין דער ווירקליכקייט גאנץ אינטער־רעסאנט, אלענפאלס פאר מיר דעמאלט. א מעשה מיט זיין בהמה און מיט'ן סטעפאניער רבי'ן, וואס איז פונקט צו דער צייט, ווען די בהמה איז פארפאלען געווארען, אין שטעדטעל געווען. ער איז אוועק־געלאפען צום רבי'ן, אוועקגעלעגט א קוויטעל מיט א בקשה צום רבי'ן, אז ער, דער רבי, זאל איהם פארהאקען די בהמה זיינע (פארהאקען מיינט, זי זאל ווייט ערגעץ ניט פארקריכען). האט דער רבי צוגענומען דאס קוויטעל מיט'ן פדיון און געזאגט: „געה! די שטומע צונג וועט פארהאקט ווערען". דערווייל איז אוועק איין טאג און א צווייטער — די בהמה איז אלץ ניטא. האט ער זיך פונדעסטוועגען ניט געוואלט פארלאזען אויף נסים און ער מיט זיין „סינאק" זיינען אוועק אין וואלד אריין און געגאנגען, און געגאנגען, און געקראכען, און געקראכען אלץ טיפער און טיפער, אזוי לאנג, ביז זיי האבען דערזעהן:

— זאל איך אזוי זיין א טאטע צו מיינע קינדער, ווי איך

האָב דערזעהן די בהמה מיינע שטעהן אויף די קני פון איהרע פאָדערשטע פיס און ארונטערגעבויגען דעם קאָפּ און מיט איהרע הערנער האָט זי געהאַלטען צוגעקוועטשט א פיין וועלפעלע, טאַקע א וואָלף, האָט איהם צוגעקוועטשט צו א בוים. דער וואָלף איז שוין געווען טויט, ס'האָט שוין גע'אויר'ט פון איהם און די שטומע צונג וואָלט איהם נאָך געהאַלטען און געהאַלטען מיט די הערנער, ביז זי וואָלט אליין אוועקגע'פגר'ט.

— וואָס־זשע דערצעהלט איהר דאָ, א מופת פונ'ם רבי'ן, צי דעם מופת פון דער בהמה?

איך האָב באמת גאָר ניט גערעכנט אָפּצושפּעטען פון רבי'ן, איך האָב עס גאַנץ נאאיוו א פרעג געטאָן. און כך הוה, דער איד איז אויף מיר אָנגעפאַלען:

— דו שייגעץ איינער, דו הולטיי דו! ווי סמייעסטו צו מאַכען ליצנות פונ'ם רבי'ן?! וועסט קומען אין שטאָדט אריין, וועט מען דיך מחרים זיין, עוקר מן השורש זיין! הולטיי איי־נער, אזעלכער!

ווען איך וואָלט ניט געווען אָנגעצויגען פון פריהער אויף איהם, וואָלט איך איהם געווען פארשוויגען. איך האָב געקאָנט באַנעמען, ווי א איד א חסיד קען ווערען מלא חימה, ווען מען רעדט אזוי וועגען זיין רבי'ן. אָבער אזוי ווי איך האָב שוין פון פריהער געהאַט פארדרוס אויף איהם, האָב איך איהם אָנגע־כאַפּט ביים גרויסען קאַלנער פון זיין בורקע, וואָס איז געווען אויפגעשטעלט ווי א וואַנט אריבער'ן קאָפּ, איך האָב מיט איהם א טרייסעל געטאָן און איהם מזהיר געווען:

— רב איד, אויב איהר וועט באַלד ניט פארמאַכען דאָס מויל אייערס, אזוי פליהט איהר ביי מיר פון וואָגען אראָפּ!

ס'האָט געהאָלפען: דער איד איז אנשוויגען געוואָרען, איז דעם גאַנצען איבעריגען וועג געזעסען שטיל און רוהיג. א פּאָר מאָל נאָר האָט ער צוגעכאַפּט דעם פוס זיינעם, וואָס האָט זיך אָנגעריהרט אָן מיינעם... ס'האָט מיר די גאַנצע מעשה זעהר שטאַרק פארדראָסען. איך האָב זיך געטראַכט: צום טייפעל!

ווען ער וואָלט געוואוסט, אַז איך בין זיינער אַ בן־עיר און אַז איך האָב דאָרטען אַ ברודער, ווער ווייסט, אפשר נאָך אַ פאַר־נעהם אין שטאָדט וואָלט דאָך צו די אַלע אומאַנגענעהמליכקיי־טען ניט געקומען.

ענדליך האָט דער וואלד אָנגעהויבען צו ווערען שיטערער און דאָ האָב איך דערקענט, דערנעהנטערען מיר זיך צום שטעד־טעל. דאָס הארץ האָט מיר אָנגעהויבען צו קלאַפּען: אָט, אָט, נאָך אַ צעהן, פופצעהן מינוט וועל איך זיין אין מיין געבורט־שטעדטעל, פון וואַנען איך בין שוין אַכטצעהן יאָהר, כמעט נאָך אַלס אַ קינד, אָפּגעפאָהרען און אָט באַלד וועל איך זיך זעהן מיט מיין ברודער, מיט מיין עלטסטען ברודער, וואָס איז עלטער פון מיר מיט אַזוי פיל יאָהרען, אַז ער וואָלט געקאָנט האָבען אַזאַ קינד אַזוי ווי איך (און אפשר האָט ער טאַקע, האָב איך גע־טראַכט). פון צייט צו צייט האָט זיך ערגעץ פון ווייט און פון נאָהענט געלאָזט הערען אַ קרעה פון אַ האָהן, איז זיך פאַרגאַנ־גען אין נאַכטיגען אומעט, ווי ער וואָלט געקלאָגט אויף דער נאַכט און אויף דער פינסטערניש און שפּעטער האָט זיך, איינס נאָך דאָס אַנדערע, אָנגעהויבען צו באַווייזען איין הויז נאָך אַ צווייטער און יעדעס הויז פאַר זיך האָט אויסגעזעהן ווי אַ שטיק געדיכטער אומעט, אַרומגערינגעלט און באַשאָטען מיט דעם ווייסען פוכקען אָסיענדיגען שניי. פון איינינע לאָדענס האָבען זיך דורך די שפּאַלטען אַדורכגעשלאָגען ליכטיגע פאַסען און ס'האָט זיך גע־דאַכט, אַז דאָ און דאָרטען שטעהען אַזעלכע דורכזיכטיגע ווי פון נעבעל געוועבטע ווענטלאַך.

— צו ועמען ווילט איהר צופאָהרען? — האָט דער בעל־העגלה ביי מיר אַ פרעג געטאָן.

— איהר וועט מיר צופיהרען צו לייזער'ן.

— צו וואָסער לייזער'ן? — האָט דער בעל־העגלה גע־פרעגט און איינצייטיג האָב איך דערפיהלט ווי מיין שכן האָט זיך אַ וואָרף געטאָן.

— צו לייזער שיינפעלד.

— וואָס קעהר ער זיך אָן מיט אייך, אָט דער לייזער שיינ־פעלד? — האָט דער שכן ביי מיר א פרעג געטאָן און איך האָב איהם אָפּגעענטפערט:

— וואָס איז אייער עסק?

— איך בין לייזער שיינפעלד.

— — — — — — — — — — —

יאָ, דאָס איז געווען מיין ברודער און ווייטער לאָז איך איבער פאַר די לעזער און לאָז זיך יעדערער טראַכטען וואָס ער וויל וועגען דעם, וואָס ווייטער איז פאָרגעקומען...

די ירושה.

די מאמע מיינע ע"ה איז געלעגען געוואָרען ניט מעהר ווי איין מאָל אין יאָהר און דער טאטע מיינער ע"ה איז געלעגען גע־וואָרען צוויי און אמאָל דריי מאָל אין יאָהר מיט... ציין. מיט איין חילוק נאָר, וואָס אז ווען די מאמע איז געלעגען צו קינד, האָבען די קרעכצען און געשרייען געדויערט עטליכע שעה און ביים טאטען האָבען זיך די „חבלי לידה" געצויגען וואָכען און חדשים, ביז דער צאָהן זיינער האָט זיך אויף דער ליכטיגער וועלט באַ־וויזען...

איך געדענק ווי אַלע מאָל, ווען ער איז געקומען פון פעלד־שער מיט'ן אויסגעריסענעם צאָהן האָט ער אונז (זיינע קינדער) דעם אויסגעריסענעם צאָהן באוויזען, פונקט אזוי ווי די מאמע האָט אונז באוויזען דאָס קינד איהרס, וואָס זי האָט נאָר וואָס געהאט. יעדעס קינד האָט פאר זיך דעם צאָהן באטראכט, און איך, דער עלטסטער, האָב איהם גענומען צווישען צוויי פינגער און עפּעס מאָדנע געפיהלט האַלטענדיג און באַטראַכטענדיג אָט דעם ביינערדיגען נפש, וואָס האָט געהאט ארום זיך שטיקלאַך פארבלוטיגטע פלייש. איך האָב געקוקט אויף איהם מיט צו־פרידענהייט וואָס ער איז שוין ארוים פון טאטענ'ס מויל און געווען פיל צופרידענער מיט איהם ווי מיט דער מאמע'ס א קינד. יאָ, פיל אָנגעלעגטער ווייל אזוי לאַנג ווי דער טאטע האָט זיך ארומגעטראָגען מיט דעם צאָהן אין מויל, איז אין שטוב ביי אונז א פּשוט'ער גיהנום געווען. דער טאטע איז תמיד געווען אויפ־גערעגט און בייז און מיר, קינדער, האָבען ניט געטאָרט קיין פּיפּס טאָן. ער איז ניט געווען קיין שלעכטער, נאָר אָט די שטענ־

דיגע יסורים פון די ציין זיינע האָבען איהם געמאַכט פאַר אַ בייזען און אַ שלעכטען. איך ווייס ניט אויף וויפיל ער אַליין איז געווען צופרידען מיט'ן אויסגעריסענעם צאָהן, נאָר איך בין כמעט אַזוי גליקליך געווען, פיל גליקליכער ווי ווען די מאַמע איז געלעגען געוואָרען. איך האָב געוואוסט, אַז מיר וועלען שוין קענען אַ געוויסע צייט, ס'הייסט ביז ס'וועט איהם אָנהויבען וועה־טאָן אַ נייער צאָהן, פריי כאַפּען דעם אָטעם און זיך קענען ערלויבען אַ שטיף טאָן, כאָטש ס'האָט ניט איין מאָל געטראָפען, אַז היינט האָט ער ארויסגעריסען איין צאָן און אויף מאָרגען זאָל אָנהויבען וועה־טאָן אַ צווייטער. אָדער אפשר האָט ער נעכטען אויך וועה געטאָן, נאָר דער טאַטע אַליין האָט עס ניט געקענט פיהלען, ווייל ער האָט געהאַט אַן ערגערען, וואָס האָט ערגער וועה געטאָן. דאַמאָלסט, פאַרשטעהט זיך, האָט ביי אונז, קינדער, די שמחה לאַנג ניט אָנגעהאַלטען און איך האָב שוין ווידער אָנגעהויבען ארויסצוקוקען אויף אַ נייעם געבורט פון טאַטענ'ס אַ צאָהן...

צונויפלעגען צוזאַמען די טעג און די וואָכען, וואָס מיין טאַטע פלעגט ארומגעהן מיט פאַרבונדענע באַקען, קען איך אויף זיכער זאָגען, אַז אַ האַלב יאָהר פון יאָהר איז ער ארומגעגאַנגען אַ פאַרבונדענער מיט אַ פאַטשיילע, וואָס איז אויבען אויף דער מיט קאָפּ האַרט און שטייף געווען פאַרקניפּט און פאַרבונדען מיט צוויי קניפּען האַרטע ווי שטיינדלאַך, און די צוויי האַרטע קניפּען האָבען עס ארויסגעסטאַרטשעט פון היטעל ארוים ווי אַן איי וואָלט איהם אויפ'ן קאָפּ אונטער'ן היטעל געלעגען. פון דער באָרד פון זיינער איז אַ תל געוואָרען. איינגאַנצען פאַרבויגען ארונטער, און ווי אַ שוואַרץ ברעטעל האָט זי זיך שטייף צוגע־שפּאַרט צום האַלז. ס'איז געווען אַ גרויס רחמנות צו קוקען סיי אויף דער באָרד און סיי אויפ'ן האַלז. עס האָט זיך באַ־קומען אַזאַ איינדרוק, אַז די באָרד איז קיין באָרד ניט און אַז דער האַלז איז קיין האַלז ניט.

איצט, אַז איך בין שוין צום שכל געקומען, פאַרשטעה איך

אז כ'איז א סברה, אז ס'האָט איהם גאָר אַלע מאָל דער גאַנצער מויל צייןן ווענ געטאָן, אָדער אויף זיכער א צוויי־צעהנדליג, נאָר אַזוי ווי איינער האָט אַלע מאָל מעהר וועה געטאָן ווי די אַלע איבעריגע, איז דערפאַר האָט ער געפיהלט דעם וועהטאָג נאָר פון איינעם. ס'הייסט, פון דעם, וואָס האָט וועה געטאָן מעהר פון אַלע, און אַרויסגעריסען דעם, איז באַלד געווען א קאַנדידאַט... דאָס איז נאָר א סברה, איך וויל ניט, אַז דענ־טיסטען זאָלען מיר פאָרוואַרפען, אַז איך בין א באור דאוריתא...

ווי געוועהנליך, אָדער ווי ביי א געוויסען טייל מענשען, וואָס ליידען פון ציין־שמערצען, האָט זיך אויך ביים טאַטען אָנגעהויבען דער וועהטאָג פון אָנהויב אין א לייכטערער פאָרמע און ער פלעגט זיך באַנוצען מיט לייכטע מיטלען, ווי א שטיינער, אָנבלאָזען א באַק מיט רויך פון א שטאַרקען סיגאַר אָדער נעמען אַביסעל ניינציגער און האַלטען דעם קאָפּ אָן א זייט און דער ניינציגער שרף האָט געברענט דעם גאַנצען זייט ציין מיט די יאַסלעס, מיט דער באַק און א האַלבע זייט צונג און געהאַלטען דעם ספּירט אַזוי לאַנג ביז ער איז דאָרטען אין מויל וואַסער געוואָרען און שוין גאָר מיט א נידעריגען גראַדוס אַלקאָהאָל איהם אויסגעשפּיגען. אַמאָל האָט מען אויך געפּרואווט צושטויסען א קנאָבעל מיט פעפער און צולייגען און נאָך און נאָך פאַרשי־דענע היימישע מיטלען, מ'האָט אַלעס געטאָן און אַלעס געלייגט וואָס יעדע אידענע איז געקומען און געזאָגט, אַז מ'זאָל צוליי־גען, און אַזוי איז דאָס דער טאַטע מיינער נעבאַך אַרומגעגאַנגען חדשים און ס'האָט כסדר געשמעקט פון איהם מיט ספּירט און מיט קנאָבעל. דערנאָך האָט זיך אָנגעהויבען טעג און וואָכען פון אמת'ע וועהטאָגען און מען האָט זיך שוין אָנגעהויבען צו באַנוצען מיט מעהר ראַדיקאַלע מיטלען. איינער פון די ראַדי־קאַלע מיטלען איז געווען פּאַרואַווקעס. געטאָן געוואָרען איז עס אויף אַזאַ מין אופן: די מאַמע האָט אָנגעגאָסען א טאָץ מיט זודיגע וואַסער און האָט דעם טאַטען איבער'ן קאָפּ אַריבערגע־וואָרפען א דיקע שאַל. נאָכהער האָט די מאַמע אַריינגעוואָרפען

אין דער הייסער וואַסער איינעם אָדער צוויי אָנגעגליהטע שטיינער און דאָס וואַסער האָט ווי אַ גיהנום קעסעל אָנגעהויבען צו קאָכען און צו ברויזען מיט אַזא קראַפט, אַז דאָס וואַסער איז גע־שפּרונגען פון דער טאָץ ארויס און געגעצט און געליאַפּעט אונ־טער דער שאַל, וואו ס'האָט זיך געפונען דעם טאַטענ'ס פּנים אָנ־געבויגען איבער דער טאָץ מיט אַ צועפּענט מויל און דורך דעם האָט עס באַדאַרפט קומען די רפואה, און ווען דער טאַטע האָט זיך אויסגעשיילט פון דער שאַל ארויס איז דאָס פּנים זיינס געווען אין גאַנצען נאָס און רויט און די אויגען זיינען געווען מיט בלוט פאַרגאָסען. און, ארומגעווישט זיך דאָס פּנים, איז ער ווי אַ הורג געפאַלען אויף דער קאַנאַפּע, זיך אויסגעצויגען און אנשלאָ־פען געוואָרען אַזוי ווי נאָך אַ באָד.

יאָ, דאָס איז שוין געווען דאָס לעצטע אויסגעפּרובירטע מיטעל און נאָכדעם, האָב איך געוואוסט, וועט ער שוין מוזען אָנ־קומען צום פעלדשער, וועלכער האָט פון היילען ציין ניט גע־וואוסט, נאָר פון רייסען ציין... דאָס איז געווען דער זעלבער פעלדשער, וואָס האָט געשטעלט טרוקענע און „נאַסע" באַנקעס אין באָד, וואָס האָט אויסגעברענט די לופט פון די באַנקעס מיט אַ פלאַמענדיג ריטעל איינגעטונקט אין קעראָסין, וואָס אין דער צייט, ווען ער האָט אָט דאָס פּלעמעל אַ שטעק געטאָן אין דער באַנקע אריין, איז די גאַנצע באַנקע פאַררויכערט געוואָרען און אריינגעסמאָקטשעט אין זיך אַ שטיק פלייש (ווען געהאַקטע באַנ־קעס — פלייש מיט בלוט). איז דאָס שוואַרצע גלעזעלע געבלי־בען פאַרגליווערט מיט אַ שוואַרצען גלאַנץ און ס'האָט זיך גע־דוכט, אַז די גאַנצע פּלייצע איז באַשאָטען געוואָרען מיט אויגען אַזעלכע שוואַרצע, גלאַנציגע, וואָס זאַפּען דאָרטען אין זיך אריין בלוט און נאָכדעם, נאָך יעדער באַנקע, וואָס איז אָפּגעריסען גע־וואָרען, האָט זיך געגעבען אַ גאָס איבער דער פּלייצע אַ שוואַרץ־רויטליך ביסעל בלוט. אָבער דאָס געהערט ניט צום ענין און איך בעט איבער דעם ליבען לעזער און דער ליבער לעזערין, וואָס איך בין פאַרקראָכען אָן אַ זייט, וואָס איך בין פון ציין אריבער

צו באַנקעס. ניט געקענט ביישטעהן דעם נסיון, דערמאַנענדיג זיך אָן דעם בילד און וויל זיך טיילען מיט'ן לעזער, און זאָל ער אויך הנאה האָבען, איך מיין פונ'ם פעלדשער און פון זיינע טרוקענע און נאַסע באַנקעס...

יאָ, דרך אגב (איהר וועט שוין מיר במילא מוחל זיין, און אויב ניט, אַרט מיר אויך ניט), דער פעלדשער האָט נאָך אַ זאַך געקענט טאָן, אָפּסקראָבען אַ בערדעל... יאָ, ס'האָבען זיך שוין דאַמאָלט געוויזען בחורים'לאך אָהן בערדלאך, און ניט די פרומע טאַטעס זייערע און ניט אַנדערע פרומע אידען און גאָטספאָרכ־טיגע ווייבער האָבען ניט אָנגעהויבען צו וויסען ווער ס'טוט עס זיי אָט די אַרבייט, ווער ס'נעהמט זיי די בערדלאך אַראָפּ. אָט דער פעלדשער האָט עס געהאַט ביי זיך אַ ראַזיר מעסער און קיי־נער, אַ חוץ די בחורים'לאך, האָט ניט געוואוסט דערפון...

איצט געה איך מיר צוריק צו מיין ענין:

פאַרשטעהט זיך, אַז אַ מענש, וואָס קרענקט אַלע יאָהרען אויף די ציין, אַז אַזאַ מענש, דאַרף מען פאַרשטעהן, האָט שוין מיט זיך קיין סך ציין אויף יענער וועלט ניט מיטגענומען. איך וויים נאָך ביז היינטיגען טאָג ניט די פּינקטליכע צאָהל, וואָס אַ מענש פאַרמאָגט ציין אין מויל. ס'איז מיר אויך אומבאַ־וואוסט, צי אַלע מענשען האָבען איין צאָהל ציין (זאָל מיר דער ליבער לעזער און די ליבע לעזערין מוחל זיין מיין אומוויסענ־הייט). איך וויים נאָר, אַז דער טאַטע מיינער האָט איבער־געלאָזט אויף דער וועלט זעקס און צוואַנציג ציין, און געשטאָר־בען איז ער לפי ערך ניט קיין אַלטער מאַן, און מיט וויפיל ער איז אַוועק אויף יענער וועלט, וויים איך ניט און וועגען די ציין, וואָס ער האָט דאָ געלאָזט, אָט וועגען זיי ווערט עס אָט־די גאַנצע געשיכטע מיט דער גרויסער הקדמה געשריבען, נאָר דאָ מוז איך ווידער אַ קליין הקדמה'לע מאַכען.

ווער עס וויים ניט, מוז איך איהם לאָזען צו וויסען (זעהט, ליבער לעזער, ס'איז דאָ פיל זאַכען, וואָס איהר ווייסט אויך ניט), אַז אַ גלויביגער און פרומער איד וואַרפט ניט אַוועק די ציין

זיינע, וואָס פאַלען אָדער וואָס מ׳רייסט איהם אויס, נאָר יעדער צאָן ווערט באַהאַלטען, אז איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר זאָל מען זיי איהם מיטגעבען אין קבר אריין. נאָך וואָס מ׳באַדאַרף דאָרטען האָבען די ציין, ווייס איך ניט (איהר מיינט טאַקע, אז אַ שרייבער איז אַלעם מחויב צו וויסען?) און אַזוי ווי מיין טאַטע ע״ה איז געווען זעהר אַ פרומער איד, האָט ער, פאַרשטעהט זיך, יעדען צאָהן זיינעם, וואָס איז אַליין ארויסגעפאַלען אָדער וואָס מ׳האָט איהם ארויסגעריסען, באַהאַלטען און פון יאָהר צו יאָהר איז די ציין־פאַמילע געוואַקסען אין צאָהל. אין אַ חדר מיוחד׳ל, אין אַ קליין פיר־עקעכדיג קעסטעלע פון אַ שקאַטולקעלע, וואָס האָט געהאַט אין זיך פיל קעסטעלאך מיט דעקעלאך און ביינדעלאך ווי פיפקעלאך ביי די דעקעלאך, ביי וואָס מען האָט באַדאַרפט אָננעמען דאָס דעקעל, ווען מען האָט געוואָלט עפענען אַ קעסטעלע. אויף דער שקאַטולקעלע בין איך געווען דער אויבער־האַר, אין מיין רשות איז דאָס געווען, אַטדאָס שקאַטולקעלע, און איך האָב מיר דאָרטען געהאַט מיינע אוצרות: קנעפלאך, צוועקלאך, שטיקלאך פאַרצעליי, פון וועלכע מ׳האָט געקענט שלאָגען פייער אין דער פינסטער, שטיקלאך זשורבעצע, אַלטע, פאַרזשאַווערטע פענעס, אַ שטיקעל גומע און אַ שוך (אַמאָל האָט מען געטראָגען שיך מיט גומע), וואָס איך האָב פון צייט צו צייט ארויסגעצויגען „ציהעלקעס״ און נאָך און נאָך אַזעלכע גוטע זאַכען, און דער עיקר, אַ מונדשטוקעל פון... אַ קאַנע... דאָרטען איז געווען געגנוג קעסטעלאך אַזוי, אז איך האָב מיך געקענט ערלויבען צו פאַרנעהמען אויף יעדעס מין מיינע אנטיקען אַ באַזונדער קעסטעלע. יעדעס מאָל, ווען איך בין געגאַנגען געוואָהר ווערען צו מיינע אוצרות, האָב איך געמוזט אַ קוק טאָן צום טאַטענ׳ס ציין... עפעס האָט מיך געצויגען אַ קוק צו טאָן צו זיי, פונקט אַ שטיינער ווי איך געה פאַרביי אַ שטוב וואו ס׳וואוינען מיינע קרובים... יאָ, יאָ, ריכטיג עפעס טאַקע אַזוי ווי... איך האָב געשפירט, אז איך קעהר זיך עפעס אָן מיט דער ביינערדיגער פאַמיליע... יאָ, יאָ, קרובים, מאָרנע

קרובים, דעם טאַטענ׳ס צײַן, און איך האָב געשפּירט צו זיי עפּעס אַ מין דרך־ארץ...

אַט די צײַן האָט מען עס באַדאַרפֿט מיטגעבען דעם טאַטען מײַנעם ע״ה אין קבר אַרײַן, און מ׳האָט איהם זיי ניט מיטגעגעבען, ס׳איז ניט געװען װער ס׳זאָל עס אין זינען האָבען. די מאַמע מײַנע איז געשטאָרבען פֿריהער פֿאַר׳ן טאַטען און פֿון אַלע קינדער, װי ס׳טרעפֿט אָפֿט מײַסטענס בײַ פֿאָטער און מוטער, װאָס האָבען אַ סך קינדער, צופֿאָהרען זיך אַלע נאָך אין דער פֿריהסטער יוּ־גענט און טאַטע־מאַמע פֿון די פֿיל קינדער שטאַרבען אײַנזאַם און האָבען אַפּילו ניט קײן אײן־אײנציגען זוהן, װאָס זאָל דעם ערשטען קדיש זאָגען בײַ דער קבורה. דאָס האָט געטראָפֿען מיט מײַן טאַטען. איז ניט געװען, װאָס פֿרעמדע האָבען אין זינען געהאַט איהם מקבר צו זײַן, זאָלען זיי נאָך אין זינען האָבען די צײַן זײַנע איהם מיטצוגעבען? נו, זײַנען זיי געבליבען, די צײַן, אויף דער װעלט און זיי האָבען זיך דערװאַרט ביז דער עלטסטער זוהן זײַערער אָדער (איך װײס ניט װאָס קעהר זיך אָן אַ זוהן פֿון אַ טאַטען מיט׳ן טאַטענ׳ס צײַן) ביז איך, דער עלט־סטער זוהן, אין פּופּצעהן יאָהר אַרום נאָכ׳ן טאַטענ׳ס פּטירה, אַראָפּגעפֿאַלען אין שטעדטעל אַרײַן און באַזוכט די שטוב, װאו דער טאַטע האָט אויסגעהויכט דעם לעצטען אָטעם זײַנעם, האָט מיר דער איד פֿון שטוב באַלד אָנגעזאָגט די בשורה, אַז אויפ׳ן בוידעם בײַ איהם געפֿינט זיך נאָך אונזערע אַ שקאַטולקעלע און אַז אויך איך װיל, קען איך עס מיר נעמען.

איך האָב מיך שטאַרק דערפֿרעהט צו זעהן עפּעס אַ געדעכע־ניש פֿון דער הײם, פֿון מײַנע עלטערען, און האָב מיך אָנגעכאַפּט מיט הענט און פֿיס. דער איד פֿון דער שטוב, אַן עלטערער איד, שוין מיט אַ גרויסער צואװילדעװעטער באָרד, גלײַך װי זי װאָלט געװאוסט אָדער געפֿיהלט, אַז מ׳קען איהר גאָר ניט טאָן, האָט זי זיך צולאָזט מיט אַזאַ ברײטען און לאַנגען פֿאַרנעם, אַז ס׳האָט זיך געדאַכט, אַז דער קאָפּ און דאָס פּנים שטעקט אַרויס פֿון אַ גרויסען זשמוט פֿון קליאָטשע. ער האָט זיך מטריח געװען, דער

איד, קענטיג אליין חשק געהאט זיך מטריח צו זיין, און ארויס פון שטוב. האָב איך אין אַ מינוט צוויי ארום דערהערט שווער טריט אויפ'ן בוידעם און מיט אומגעדולד זיך דערוואַרט אויף איהם.

יאָ, איך האָב עס גלייך דערקענט, אָט דאָס שקאַטולקעלע, ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס ס'איז געווען באַדעקט דיק מיט שטויב און פון אויבען איז געלעגען אַפּגעפּרעסט אַ האַנט מיט פינף פינגער, קענטיג, אַז דער אַלטער האָט דאָרטען ארויפגעלייגט די האַנט זיינע אויף דעם. איך האָב מיט אַ קלאַפּענדיג הארץ גע־עפענט אָט דאָס שקאַטולקעלע און נאָכדעם איינס נאָך דאָס אַנדערע אָנגעהויבען צו עפענען איין רעקעלע נאָכ'ן אַנדערען. און טרעף איין קעסטעלע נאָכ'ן צווייטען ליידיג. נאָר אָט עפען איך און דערזעה...

ס'האָט מיך אַז מאָדנער אומעט דורכגענומען, אַן אומעט מיט אַ מאָדנער פרייד צוזאַמענגעמישט. האַרטע פאַרשווינדלאַך, וואָס זיינען פאַרבליבען אין זייער האַרטקייט און ניט געענדערט זיך, פּונקט ווי דער, ביי וועמען זיי זיינען אין מויל געזעסען, וואָלט נאָך געלעבט און וואָלטען געוואַרט אויף מיטצונעמען זיי אין קבר אריין. און ווידער האָב איך דורכגעלעבט דאָס זעלבע געפיהל וואָס איינגעל־ווייז — אַז איך זעה עפּעס קרובים פאַר זיך... אייגענע, נאָהענטע... מיין טאַטען'ס ציין...

— וואָס טוט מען מיט זיי? — האָב איך אַ פרעג געטאָן ביים אידען.

— גאָרניט, — האָט דער איד געענטפערט, — נעם מיט דאָס שקאַטולקעלע און זאָלען זיי ליגען ווי זיי זיינען ביז אהער געלעגען...

שוין אַ מעשה פון צעהן יאָהר אין דעם, זינט איך האָב אָט די ירושה באַקומען. איך בין שוין פילע שטעדט און מדינות אויס־געפאָהרען פאַר דער צייט און דאָס שקאַטולקעלע מיט די ציין פיהר איך אַלץ מיט מיט זיך... איך ווייס ניט פאַרוואָס איך טו עס, ס'איז עפּעס אַ געפיהל־זאַך. דער ליבער לעזער וועט זיך באַלד

אָנשטויסען, אז דאָס איז פינסטערער פאַנאַטיזם און אבערגלויבען, און איך ווייס פריהער, אז ווען איך וואָלט פאַרפיהה־ט א דעבאַטע צווישען מיינע לעזער, וואָלטען זיי מיר אלע, א חוץ א גאַנץ קליי־נער פראָצענט, געהייסען זיי ארויסוואַרפען, אָט די, דעם טאַטענ'ס ציין. יאָ, איך ווייס עס, נאָר איך קען דאָס ניט. אָט די ירושה איז דער איינציגער אָנדענק, וואָס מיר איז פון מיין פאַרשטאָרבע־נעם פאָטער געבליבען...

ער איז נעבאך א מענש.

דעם זייגערמאכער בארענבוים וואָלט געקענט זיין גוט, זעהר גוט, אפילו גאָר גוט, און דערפאר טאקע ווייל ס׳וואָלט געקענט און ס׳איז ניט, איז איהם דערפאַר שלעכט, זעהר שלעכט, און טאקע גאָר שלעכט.

א גאַנץ געוועהנליכע מעשה: ער איז פאַרליבט אין א מיידעל, און די מיידעל, אין וועלכער ער איז פאַרליבט, איז פאַר־ליבט אין איהם. איז דאָך גוט? ניין, איז דאָס טאקע ערשט שלעכט דערמיט, וואָס ס׳וואָלט געקענט זיין נאָך בעסער, און בעסער וואָלט עס געקענט זיין, ווען ער וואָלט צו דער מיידעל באַקומען אַן אפּוייתקא (א סך געלט), און נאָך ערגער און פאַר־דריסיגער איז דאָס מיט דעם, וואָס דער טאַטע איהרער פאַר־מאָגט, ער קען, ער קען שוין גאָר!

און זאָל מען ניט מיינען, אז דער זייגערמאכער בארענבוים איז אַזוי להוט נאָך געלט. איינמאָל איז עס דאָך טאקע א פאַרדרוס: א איד וואָס פאַרמאָגט, און פאַרמאָגט א סך, פאר וואָס זאָל ער ניט געבען, פאַר וואָס? און, צווייטענס, מוז ער טאקע האָבען אויך; ער מוז האָבען געלט ער זאָל זיך קענען צו־פיהרען די הענט און זיך שטעלען אויף די פיס: אַזאַ מענש ווי ער מוז נעמען נדן, און טאָמער נעמט ער ניט, איז ער א פאַר־פאַלענער, בלייבט ער אַן אייביגער קבצן, וועט ער אלע יאָהרען זיינע זיצען ביים פענסטער, ביים גרויסען קלייט־פענסטער, און וועט באַדאַרפען ארויסקוקען מ׳זאָל איהם אריינטראָגען א זיי־גער און א זייגערל צורעכט מאַכען; פאַר א בחור איז דאָס גאַנץ גענוג. אמת, ער האָט אפילו אָפּגעשפּאָרט א ביסעל געלט,

אָבער זיך צופיהרען די הענט און זיך שטעלען אויף די פיס מיט דעם געלט קען מען ניט, און חתונה האָבען און ציהען חיונה פאר זיך און פאר א ווייב מיט קינדער פון צורעכט־מאַכען א זייגערעל קען מען אודאי ניט.

איז וואָס איז טאקע די מעשה מיט אָט דעם אידען, מיט זיין מיידעל׳ס טאטען, וואָס ער וויל אַזא פשוט׳ע זאך ניט פאר־שטעהן? איז אָט די פשוט׳ע זאך אויך ניט אַזוי פשוט. דער איד אַליין וואָלט אפשר געווען ניט ערגער פון אַלע אַנדערע אי־דען קמצנים. וויפיל קארגע (רייכע) אידען זיינען דאָ אויף גאָט׳ס וועלט? פון דעסטוועגען ווייסט יעדער איד, אז ווען ער וויל אויסגעבען א טאָכטער, דארף ער געבען דער טאָכטער נדן, און דער איד וואָלט עס, ווי אַלע אידען, וואָס ווייסען דאָס, גע־וואוסט. איז אָבער דער איד ניט אינגאַנצען שולדיג אין דעם. דאָ שטעקט איהם ווי א פלוים אין האַלז א צווייטע פערזאָן, און דאָס איז דער שוואָגער, זיין מיידעל׳ס טאטענס איידעם. שולדיג איז יענער דערמיט, וואָס יענער האָט דעם אידען א וועג געוויזען, אַז מען קען אויסגעבען א טאָכטער אָהן נדן. יענער, זיין מיידעל׳ס שוואָגער, זיין מיידעלס טאטענס איידעם, האָט זיך פאַרליבט, כמעט ווי איינציייטיג מיט איהם, אין דער עלטערער שוועסטער, אין איהר טאטענס עלטערער טאָכטער (אָט א מזל פון א אידען!). יענער האָט אפילו ניט מזכיר געווען וועגען נדן, זיך באַקענט, זיך פאַרליבט און חתונה געהאַט. אין א משך פון א פינף־זעקס חדשים איז דאָס אַלעס פאָרגעקומען, עס הייסט, דאָס באַקענען זיך זייערס, דאָס פאַרליבען און דאָס חתונה האָבען. שוין באַלד א יאָהר נאָך דער חתונה און מען קען נאָך אַלץ ניט פאַרגעסען די פיינקייט פון דעם יונגען מאַן, פונ׳ם איידעם, וואָס האָט אפילו ניט מזכיר געווען וועגען נדן, און דער אַלטער קארגוליע, ער גלעט זיך די באָרד און רעדט זיך מיט אַזא לשון:

— וואָסי, יעקב אָבינו איז געווען א גרעסערער יחוס פון איהם (פונ׳ם איידעם), פון דעסטוועגען האָט ער געדינט איינ־

מאָל זיבען יאָהר און א צווייטען מאָל זיבען יאהר פאר דעם ארמי'ס טאָכטער.

נו, קען זיך איהם עפענען דאָס מויל צו ריידען וועגען גדן? כאָטש זיין לאַגע איז אין גאַנצען אנדערש ווי דעם בוכהאַל־טער'ס. דער בוכהאלטער פלאָמענבוים (צופעליג אזא עהנליכקייט אין די פאמיליעס) איז אַ בוכהאלטער, שרייבט ציפער און באַ־קומט דערפאר שעהנע שכירות, איז האָט ער געקענט זיין אזוי פיין און אזוי לייטיש. וואָלט ער אָבער געווען א קרעמער אָדער א סוחר, וואָלט ער ביי זיין (ביי יענעמס) בעסטען ווילען ניט געקענט.

איז ווער דאָ אין דעם שולדיג, אויב ניט דער בוכהאלטער פלאָמענבוים? יענער האָט ארייגעוואָרפען א שטיין אין גאָר־טען און דער מוז זיך נעבאך ווארגען מיט דעם שטיין, און ער האָט מורא, ער האָט שטארק מורא, אז עס איז פארפאלען... ער האָט אפילו אַ פאָר מאָל נאָך דער חתונה געפּרואווט אונטער־הוטשקען דעם איידעם, ער זאָל פאָדערען נדן ביים שווער, האָט איהם יענער געזאָגט, אז ס'איז שוין שפּעט. אודאי שפּעט, ער ווייסט אליין, אז ס'איז שפּעט, נאָר געוואָלט וואָלט ער אז יע־נער זאָל כאָטש איינמאָל א מאָן טאָן, און דאָס וואָלט איהם געגעבען א פּתחון פּה. הייסט עס, פארפאלען? קען עס אָבער פארפאלען ניט זיין, ווייל ער אָהן געלט קען ניט חתונה האָבען. ער קען זיך ניט פאָרשטעלען אז ער זאָל דארפען אויך נאָך דער חתונה זיצען ביי דעם זעלבען ווערקשטאָטעל אנטקעגען גרויסען פענסטער, אינ'ם זעלבען שמאָלען קלייטעלע, וואָס די גאַנצע ברייט פון דעם איז ניט ברייטער פונ'ם פענסטער; ס'מאָהלט זיך איהם ניט, אז ער זאָל דאָרטען אויך נאָך דער חתונה באדארפען זיצען און הערען דעם גאַנג פון די וואַנט־זייגערס, וואָס ער האָט זיי געמאַכט צום געהן, צום קלאַפּען און צום קלינגען... יא, ס'איז א גאַנץ פיינע, איידעלע ארבייט, נעמען א שברי כלי, א זייגער, וואָס שטעהט, און מאַכען איהם צו געהן. אָבער אזוי לאַנג ווי מען איז א בחור... ער מיינט, אז עס זיינען פאראַן אזעלכע זאַ־

כען, וואָס אַז מ׳טוט זיי בחור־ווייז זיינען זיי שעהן פאַר׳ן בחור, און פאַר אַ חתונה געהאַט׳ן זיינען זיי עפּעס... ניט, וואָס זיי זיינען ניט שעהן, נאָר פּשוט ס׳איז אַ בחור׳שע ארבייט... יאָ, מ׳קען נאָך דער חתונה אויך אָננעמען אַ זייגער צורעכטצומאַכען, נאָר דאָס באַדאַרף ניט זיין דער עיקר, דאָס דאַרף זיין אַ בייזאַך, אַ לעבען דאַרף מען מאַכען פון פאַרקויפען אַ זייגער און אנדערע ארטיקלען וואָס באַלאַנגען אין דעם מסחר אריין... אַ שטייגער, אַזא מין קליינינקייט: אָט דאָס זייגערעל וואָס שטעהט אויפ׳ן פענסטער און עס האָצקעט זיך אַ מענשעלע אויף אַ פּרושינע. ער האָט עס ניט פיינט, אָט דאָס מענשען־זייגערעל, ער ווייסט אָבער, אַז דאָס איז אַ זאַך נאָר פאַר אַ בחור אַ זייגערמאַכער, און אויב ער וועט חתונה האָבען אָהן נדן און זיך ניט קענען עפּענען קיין געשעפט, ווי ס׳באַדאַרף צו זיין, וועט ער פאַרבלייבען אויף דעם זעלבען אָרט, און דאָס מענשעלע וועט זיך ווייטער העצקען נאָך דער חתונה...

דערווייל איז שוין אוועק אָנדערהאַלבען יאָהר, אַז ער פיהרט זיך מיט׳ן מיידעל ארום און ער ווייס אסור מיט וואָס דאָס וועט זיך ענדיגען. ווען מ׳וואָלט געקומען און מ׳וואָלט איהם גענומען מיט געוואַלד (ווען אַזא מאַכט וואָלט געווען) און איהם חתונה געמאַכט, וואָלט ער געווען צופרידען. ער אליין אָבער האָט קיין מוט ניט דאָס צו טאָן. פּשוט אונמעגליך. נו, קומט אויס, אַז וואָס?... איז דאָס אָבער אויך אונמעגליך. ער האָט זי דאָך ליב! הייסט עס, ניט אהער, ניט אהין... אנדערהאַלבען יאָהר איז אפילו ניט קיין סך אַז מ׳געהט ארום מיט אַ מיידעל, ביי לייטען געהט מען ארום יאָהרען־לאַנג (און ווער ווייסט וואָס פאַר יאָהרען־לאַנג קען זיך ענדערען). דאָ אָבער שטעהט איהם ווידער און אַלץ אָט דער בוכהאַלטער פלאָמענבוים ווי אַ פּלוים אין האַלז; יענער ווערט שוין דאָרטען באַלד אַ טאַטע און די שוועסטער איהרע — אַ מאַמע, דאָס הייסט, אַז פאַר דער צייט וואָס זיי ביידע, ער, דער זייגערמאַכער בארענבוים, און דער בוכהאַלטער פלאָמענבוים, האָבען זיך כמעט ווי איינצייטיג מיט

די צווייי שוועסטער באקענט, איז דער מיט יענער שוין אזוי ווייט פארפאהרען, און ער מיט דער שטעהען נאך אלץ אויף איין ארט... איז דערפאר אנטקעגען יענעם פארל קומט שוין במילא אוים, אפילו פאר זיך אליין, אז אנדערהאלבען יאהר ארומ־דרעהען זיך מיט א מיידעל איז די והותר... איהם דאכט זיך, אז ווען יענע פארל דארטען וואלטען ניט געהאלטען דערביי, וואו זיי האלטען, ווען די שוועסטער איהרע דארט וואלט זיך ניט גע־קליבען א מאמע צו ווערען און מאכען איהם, דעם שוואגער איהרען, פאר א טאטען, אז ווען ניט דאס (פארוואס עפעס ניט, פארוואס?) וואלט ער נאך אלץ צייט געהאט... און ער האט באשלאסען צו געהן און זאגען דעם טאטען איהרען אזוי און אזוי: ממה נפשך — יא־יא, ניט־ניט... ס'הייסט אזוי: אויב ער וועט באוויליגען אויף יא, וועט דאך זיין יא, און אויב ניט?... אט דעם באשלוס האט ער נאך ניט געהאט... „יא־יא" האט געמיינט, אז אויב יא געלט, וועט זיין יא חתונה, און „ניט־ניט" האט געמיינט, אז אויב ניט געלט, איז ניט געלט. „ניט חתונה" האט ער ניט געטראכט, ווייל, ווי געזאגט, האט ער ווע־גען דעם קיין באשלוס ניט אנגענומען, און דערפאר טאקע ווייל ער האט ניט געוואוסט, וואס ער וועט טאן, ווען יענער וועט איהם אפזאגען. דערפאר האט ער אנגעהויבען אפצולעגען פון איין טאג אויפ'ן אנדערען, אזוי לאנג און אזוי ברייט, ביז דארטען איז דער מיידעל'ס שוועסטער געלעגען געווארען, און דאס האט שוין באשלאסען דעם גורל זיינעם. ס'הייסט יענער, אלץ דער בוכ־האלטער פלאמענבוים, יענער האט איהם אומדירעקט, און אליין גאר ניט חושד־זייענדיג, איהם אריינגעשפילט אין זיין מזל אריין פונ'ם אנהויב ביז'ן סוף... נאר לאמיר ניט כאפען די פיש פאר דער נעץ און לאמיר בהדרגה דערצעהלען ווי אזוי דאס איז צו־געגאנגען.

* * *

נאך מיט א פאר טעג פריהער פאר'ן ברית האט ער באקומען דורך פאסט צוגעשיקט אן איינלאדונג אויפ'ן ברית צו קומען.

אינ'ם באַשטימטען טאָג איז דער זייגער־מאַכער געקומען אויפ'ן פריהמאָרגען צו דער טיר פון זיין קלייטעל א יום־טוב'דיג אויס־געפוצטער. ער האָט אין גאַנצען אויסגעזעהן ווי איינער זעהט אויס ווען ער קומט שבת אָדער יום־טוב צו זיין צוגעמאַכט געוועלב און ער דאַרף עפּעס ארויסנעמען פון דאָרטען, וואָס ער האָט פאַרגעסען ערב שבת (אָדער ערב יום־טוב) און ער דאַרף עס טאַקע האָבען, אָט דאָס וואס ער האָט אין קלייט פארגעסען, לכבוד שבת. יאָ, ס'האָט שוין גאָרניט אויסגעזעהן, אז ער איז געקומען צו דער ארבייט. אָבער געווען איז טאַקע ביידע זאַכען: אי ער איז צו דער ארבייט געקומען און איינצייטיג איז ער שוין געקומען אן אויסגעפּוצטער כדי שוין פון דאָרטען, צו דער באַשטימטער שעה, אוועקצוגעהן אויפ'ן ברית.

געקומען איז ער, געעפענט די טיר און ארויפגערוקט דעם שטאָר פון פענסטער ניין אזייגער, און צוועלף אזייגער, ווען אלע זייגערס וואָס זיינען ביי איהם דאָרטען אויף די ווענט געהאנגען, האָבען זיך איינס נאָך דאָס אנדערע אין א קלאָפּעריי און א קלינגעריי צולאָזט, האָט ער שוין צוגעשלאָסען די טיר, אָבער ניט מיט'ן ביינאַכטיגען שלאָס, נאָר מיט א בייטאָגעדיגען, א דערוויילי־גען, ס'הייסט, מיט אז שלאָס האָט ער די טיר פארשלאָסען אויף צו באַווייזען, אז ס'הענגט אשלאָס אויף דער טיר... אויפ'ן פענסטער האָט ער נאָר א העלפט אראָפּגעלאָזט דעם שטאָר, אויך אזוי זיך צו באַווייזען, אז ס'איז אָפען און פארמאַכט, אָדער, אז ס'איז ניט אָפען און ניט פארמאַכט ; צו באַווייזען, אז דער בעל־הבית איז שוין דאָ געווען, אז איצט איז ער ניטאָ און אז שפּעטער וועט ער ווידער זיין... די הינטערשטע העלפט פענסטער איז געבליבען אָפען, און די עטליכע זייגערלאך, וואָס זיינען אין פענסטער געהאנגען, זיינען געבליבען אָפּגעצוימט פון גאַס מיט א דינעם גלאָז און האָבען זיך זילבערדיג און קיילעכדיג ארויסגעגלאַנצט צו דער גאַס און מיט זייער קליינער צאָהל וואָס זיי זיינען דאָרטען געהאנגען, און ווי אומעטום ביי אזעלכע זייגער־מאַכערס, אזוי איז דאָ ביי דעם אויך שווער געווען צו באַנעמען צו וועמען אָט די עטליכע אַלטע,

עלטערע, גענוצטע זייגערלאך באַלאַנגען, צי זיינען זיי דאָס איי־גענטום פון דעם זייגער־מאַכער, צי באַלאַנגען זיי צו די מענטשען פון גאַס.

הינטען, הינטער די זייגערלאַך, וואָס זיינען געהאַנגען, איז אויפ'ן פענסטער־ברעט געשטאַנען דער זייגערל מיט'ן העצקענדיגען מענטשעלע, וואָס האָט זיך געהאַלטען אין איין העצקען, אַזוי לאַנג ווי ס'איז ביי איהם נאָך ניט געווען דער פאַל, אַז דער זייגערעל זאָל בלייבען שטעהן און אַז דאָס מענטשעלע זאָל זיך אויפהערען צו העצקען. ער האָט דאָס אלע מאָל געהאַט אויפ'ן אויג, און אויך איצט, פאַר'ן אוועקגעהן, האָט ער אַ ווארף געטאָן אַ קוק וויפיל עס האַלט אָט דאָס זייגערעל, און האָט אַ קוק געטאָן אויף דיביידע זייגערלאַך, וואָס ער טראָגט מיט זיך אין די קאַמזויל־טעשעלאַך, צי די ביידע זייגערלאַך געהען פּינקטליך אַזוי ווי יענער זייגערל, און פאַרקערט, צי געהט יענער זייגערל פּינקטליך אַזוי ווי די צוויי, און ווידער אויף די צוויי געקוקט, צי געהט איינס אין דער שטרענגער פּינקטליכקייט ווי דאָס צווייטע. דאָס האָט ער ניט נאָר איצט געטאָן, אלע מאָל איז דאָס ביי איהם אַזוי, אלע מאָל טראָגט ער ביי זיך ארום צוויי זייגערלאַך — איינס איז אלע מאָל אַ פרעמדס און דאָס צווייטע איז אלע מאָל אַן אייגענס. דאָס אייגענע מוז תמיד געהן פּינקטליך ווי דאָס פרעמדע, און דאָס פרעמדע מוז תמיד זיין פּינקטליך ווי דאָס אייגענע,און דאָס זייגערל מיט'ן מענשעלע האָט געמוזט זיין פּינקטליך, ווי די ביידע, ווי דאָס אייגענע און דאָס פרעמדע... איצט האָט ער עפּעס באַזונדערס אויף דעם אַכטונג געגעבען: דער מאָמענט איז געווען זעהר אַן ערנסטער, עפּעס האָט ער זיך דאָך געקליבען ערגעץ צו געהן, און געפּיהלט, אַז מיט דעם איצטיגען געהן וועט זיך די לאַגע ענדערען, אַז ס'וועט עפּעס אַנדערש ווערען, ווי ס'איז געווען ביז איצט... און דערפאַר האָט ער געהאַט אַזאַ ניט־באַגרייפענדען געפיהל, אַז די צוויי זייגער־לאַך, וואָס ער האָט ביי זיך, מוזען געהן שטרענג ריכטיג און פּינקט־ליך צו דער סעקונדע...

געקומען אהינצו, האָט ער שוין געטראָפען אַ היבש ביסעל

מענשען, עס הייסט, אזוי פיל אז די אידען האָבען שוין געקענט, ניט ווארטענדיג אויף אַנדערע, מאכען דעם ברית, און אזוי ווי מען האָט איהם נאָך ניט געהאט געמאכט, האָט דאָס אליין פאר זיך באוויזען, אז מ'האָט נאָך אויף אימיצען געווארט. דער טיש איז געווען יום־טוב'דיג געדעקט מיט שטראָדעלדיגען טאָרט און פיל־קאָלירטע משקאות; עס האָבען געברענט צוויי סטערינאָווע ליכט אין צוויי זילבערנע לייכטער, און צוזאמען האָט עס געמאכט אן איינדרוק ווי א יום־טוב, א מיט־וואָכעדיגער יום טוב, אן ענגער, א שטוביגער, א פאַמיליען יום־טוב, און דאָך אן אלגעמיין אידישער און א הייליגער...

ביי א צעהן אידען זיינען שוין געשטאַנען אין די טליתים און א דאנק דעם האָט די שטוב באקומען א שוהליגען קאָלאָריט, און דער זייגער־מאכער, בארענבוים, האָט זיך דאָרטען, גלייך ווי ער איז אריינגעפאלען, דערפיהלט אי היימליך אי פרעמדליך; היימליך איז איהם געווען אָט דאָס שוהליגע, און אומהיימליך — וואָס דאָס איז פארט א שטוב און אַ פרעמדער יום טוב, אן ענג פאמיליען יום־טוב. און וואָס טוט ער דאָ? אלס אן איינגענער? וואָס פאר אן איינגענער איז ער?... און אז מ'האָט איהם דאָך פארט פאר־בעטען, מיינט עס, אז זיי מיינען, אז ער וועט ווערען אַן איינגענער. ווען ניט, וואָלט מען איהם דאָך אויפ'ן ברית ניט פארבעטען... און דאָס אליין האָט איהם געמאכט שלעכט זיך צו פיהלען... אליין זיך געפיהלט פרעמד, ווי אלע פרעמדע צוזאמען, און דאָך האָבען אלע ארויסגעקוקט אויף איהם און אפגעווארט מיט'ן ברית. יאָ, דאָס האָט מען געווארט אויף איהם, ווייל אזוי ווי ער איז נאָר אריינגע־קומען, האָט איינער פון די אידען געזאגט:

— אָט געהט ער!

פון א צווייטען צימער האָט זיך באוויזען דער בוכהאלטער פלאָמענבוים מיט אַ זיידענער יארמולקע אויפ'ן קאָפּ, און אָט דער בעל־הבית מיט דער געראַזירטער באָרד און מיט דער יארמולקע אויפ'ן קאָפּ, האָט אויפ'ן זייגער־מאכער געמאכט א מאָדנעם איינ־דרוק צווישען אלע איבעריגע אידען מיט בערד... יענער, דער בוכ־

האַלטער, איז איהם באַזונדערס אינ'ם מאָמענט פריקרע געווען. ער האָט געהאַט אַזאַ נארישען און אומבאַגרייפליכען געפיהל, אַז אַט דער בוכהאַלטער האָט זיך לכתחילה פון אָנפאַנג ביז'ן סוף אָנגעזעצט אויף זיין קאָפ, אַז עפעס ווי איהם צו דערווידער האָט ער חתונה געהאַט און אַז איהם צו דערווידער האָט ער זיך צוגעאיילט און... און איצט־אָ האָט ער איהם נאָך פאַרבעטען אויפ'ן ברית... אפילו אין דער התלהבות'דיגער באַגעגעניש, מיט וועלכער יענער האָט איהם באַגעגענט, האָט זיך איהם געדוכט, ליגט אָט די ביטערקייט פון באַגעהר צו באַשטאַטען איהם, דעם זייגער־מאַכער, און מעהר פון אַלעם איז אָט דאָס יארמולקע געווען אַ צולייג צו אַלע זאַכען... דאָס יארמעלקעלע איז זיך קיילעכדיג און שטייפיג ווי אַ קליין פענדעלע (אַ פאַררויכערטס) אָהן אַ הענטעל, געשטאַנען אויפ'ן קאָפ און די אויגעלאַך האָבען אַזוי געגלאַנצט צו איהם ווי זיי וואָלטען געזאָגט: אַהאַ, זעהסט וואו איך האַלט שוין! אי דבין שוין אַ איד צווישען אידען. און דו...

אַ פּאַטש געכאַפּט אין אַקסעל אריין, אַ היימישען פּאַטש, אַזעלכען ווי איינער אויף אַזאַ שמחה כאַפּט פון בעל־שמחה אַליין, אין דער איינער האָט נאָך ניט זוכה געווען צו דעם וואָס דער איז שוין אַ בעל זכיה, און נאָכ'ן פּאַטש אין אַקסעל איז ער באַלד פון דערזעלבער האַנט וואָס ער האָט דעם קלאַפּ געקראָגען, געכאַפּט געוואָרען הינטער'ן אָרים, און ווי אַ רוח האָט איהם יענער אריי־ געטאַסקעט אין צווייטען חדר וואָס איז שוין פול געווען מיט אייגענע. און חוץ זיין מיידעל'ס משפחה, וואָס איז איהם נאָך אויך פרעמד געווען, איז ער אריינגעפאַלען נאָך אין אַ פרעמדערער, און דאָס איז געווען דעם בעל־ברית'ס אייגענע און פריינט. און די ביידע פרעמדע משפחות האָבען זיך דערפרעהט מיט איהם... אימיצער (ער האָט ניט געוואוסט צי דער זעלבער וואָס האָט איהם אריינגעפיהרט אהער אָדער אַ צווייטע פערזאָן) האָט איהם צוגעפיהרט צו דער קימפּעט־ כאָרין, וואָס איז געזעסען אַן אויסגעבלאַסטע, אַליין ווי אַ ניי געבוירענע, אויפ'ן בעט, און געהאַלטען אַ קישען, אויסגעקיילעכדיגט ווי אַ מולטערעל, און פונ'ם קישען ארויס האָט ער באַמערקט ווי עס

קוקט ארוים א פּנים׳ל א קליינס און א רויטס, אזוי גרויס און אזוי רויט ווי א סוף־חודש׳דיגע לבנה (ביים אוועקגעהן). ער האָט איהר אָפּגעגעבען מזל־טוב און איז געבליבען שטעהן ניט וויסענדיג ווייטער וואָס צו טאָן, און געמערקט, אז עפּעס שטעהט איהם דא פאַר זעהר א וויכטיגע ארבייט, און אז אלע האָבען עס דאָ ארויסגעקוקט אויף איהם, ער זאָל קומען און טאָן אָט די וויכטיגע ארבייט, וואס איז דאָ באַשלאָסען געווארען אָהן איהם, אז ער זאָל זי טאָן. איינע פון די ווייבער האָט א רוף געטאָן א באקאנטען ליבען מיידעלשען נאָמען, און באלד איז זי גלייך אויסגעוואקסען לעבען איהם, אזא בלאַכע און אזא לייטישע, וואס האָט טאַקע מיט איהר בלאסקייט געמאכט אזא לייטישען און צניעות׳דיגען איינדרוק, און זי האָט עפּעס געקוקט אויף איהם מיט א נייעם בלאָנדזשענדיגען בליק, און איהרע ליפּען האָבען געבליצט מיט שמייכעל און מיט עפּעס א נייער און פּיקאַנ־טער זאך וואס איהם און איהר, וואס זייביידען צוזאמען, איז דאָ פאַרגעשטאַנען צו טאָן.

די מוטער זייערע, די קימפּעטאָרינס מוטער און דער מיידעל׳ס מוטער, האָט דאָ אזוי גלייך דאָס אייניקעל פון איין טאָכטער׳ס האַנט גענומען און גלייך דאָס איבערגעגעבען צו דער צווייטער טאָכטער. בארענבוים האָט באַמערקט ווי די יונגע קוואטערין איז אין גאַנצען רויט געווארען און געווארפען אויף איהם אזא פאַר־שעמטען קוק, ווי דאָס קינד וואָלט געוועזן עפּעס אזעלכעס, וו מ׳דארף זיך קרעמפּירען מיט דעם צו האלטען דאָס אויף מיידעלשע הענט... זי האָט איהם איבערגעגעבען דאָס קישען מיט׳ן קינד און ער האָט זיך געלאָזט געהן מיט דער לבנה (א סוף־חודש׳דיגע) אין קישען טריט ביי טריט און געהאט אזא געפיהל (אמת, ניט אין גאַנצען קיין קלאָרען געפיהל, אז ער טראָגט דאָ א שטיק צור־להכעים, דעם בוכהאלטער׳ס פלאמענבוים׳ס א שטיק צור־להכעים געגען איהם, געגען דעם זייגער־מאכער בארענבוים...

— ברוך הבא! — האָבען א צעהנדליג קולות מיט אמאָל א ברום ארויסגעלאָזט אזוי גלייך ווי ער האָט זיך מיט׳ן קישען און מיט׳ן קינד באוויזען דאָרטען וואו מ׳האָט אויף איהם אָן אויפ׳ן

קינד געוואָרט און גרייט געשטאַנען „זיי" צו באַגעגענען מיט אַ ברוך־הבא, און דער קוואַטער האָט זיך אַזוי לעקעשעוואַטע געפּיהלט און געזוכט מיט די אויגען צווישען די טליתים און אידען דאָס בוכהאַלטערל... ער האָט איהם שוין זעהר אויף אַ מאָדנעם און זעהר פּיקאַנטען אופן געהאַסט... ער האָט געפּיהלט אַ פּיל־פּאַביגען צו־להכעיס פאַרקערפּערט אין דער „רויטער לבנה" וואס ער האָט געטראָגען אין קישען... און ס'איז שוין זיכער דעם בוכהאַלטער'ס איינפאַל געווען איהם מכבד צו זיין מיט דעם לעקישעוואַטען כיבוד און מיט דעם איהם צובינדען און צווינגען צו טאָן אַזאַ זאַך, וואָס ער וואָלט אַזוי ניט געוועזן געטאָן און וואָס איצט, אַ דאַנק איז דעם קוואַטערדיגען כיבוד, וועט ער שוין מוזען טאָן...

א פרעמדער.

— ביי איך פארדינגט זיך א צימער? — האָב איך געפרעגט ביי א קליין שווארץ ווייבעל, וואָס איז מיר אנטקעגען געקומען מיט א קינד אויף די הענט, באַלד ווי איך האָב געעפענט די טיר.

— יאָ, דאָ! — האָט זי געענטפערט.

זי האָט מיך אריינגעפיהרט אין א צימער, וואו ס'זיינען געשטאַנען צוויי אייזערנע בעטלאך און צווישען, ביים פענסטער, — א קליין טישעל. אויף איין בעטעל איז געלעגען אויסגעצויגען א לאַנגע פיגור, וועלכע האָט זיך א באַוועג געטאָן, ווען מיר זיינען אריינגעקומען. אין דער בין־השמשות'דיגער טונקעלקייט האָב איך די געזיכטס־ציגע פון דער פיגור ניט געזעהן. געזעהן האָב איך נאָר עפּעס א קיילעכיגס, וואָס האָט זיך אומעטיג געבלייכט אין א ווינקעל. און אומעטיג־שטיל האָבען געגלאנצט א פּאָר גלעזלאך אויף דער רונד־מאסיווער בלאַסקייט. קענטיג, אז דער אומבאַקאַנטער, דער, וואָס איך זעה דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבען און זעה איהם דאָך ניט, טראָגט ברילען...

— דאָס איז עס? — האָב איך געפרעגט.

— דאָס איז עס, — האָט זי געענטפערט.

דעם ענטפער האָב איך כמעט ווי ניט געהערט. איך בין אינגאַנצען פארכאַפּט געוואָרען פון דער פיגור, וואָס איז אויפ'ן בעט געלעגען... איך האָב דערשפּירט מאָדנע, אונהיימליכע פרעמדקייט, וועלכע האָט געמאַכט אויף מיר אן אונגעהויער שווערען איינדרוק... איך בין אינגאַנצען, מיט מיין גאַנצען וועזען, פארשלונגען געוואָרען עפּעס אין אן אונדייטליכער, שווער־דריקענדער אַטמאָספערע... איך האָב זי נעבעלדיג געפיהלט און נעבעלדיג געטראַכט פון איהר,

איך האָב געוואָלט פרעגן, ווען דער שכן ציהט זיך ארויס, נאָר איך וויים ניט, פאַרוואָס. איך בין עס ארומגעגאַנגען, האָב אַזוי געפרעגט:

— פון ווען קענט איהר עס פאַרדינגען?

— וואָס הייסט, פון ווען? אפילו באַלד! — האָט די בעל־הבית'טע געענטפערט.

— איך זעה דאָך, אז מ'וואוינט דאָ!...

— איהר ווילט אַליין א צימער?

אין דער פראַגע האָב איך פאַרשטאַנען, אז יענער בלייבט דאָ וואוינען, און פאַרדראָסען האָט מיך אויף איהם, וואָס ער ליגט אַזוי שטיל... ער דאַרף אַזוי רוהיג ניט ליגען. זיין רוהיגקייט האָט מיך געקאָראַבעט און טיף באַליידיגט...

— אויב איהר ווילט אין צווייען מיט דעם יונגענמאַן, — האָט זי געזאָגט, אָנווייזענדיג מיט דער געמבע אויף דער פיגור, וואָס איז אומבאַוועגליך געלעגען, — אויב איהר ווילט אין צווייען, קאָן איך אייך פאַרדינגען.

דער קאָפּ פון דער פיגור האָט זיך א דרעה געטאָן, עס האָבען א בליאַסק געטאָן די ברילען און אן אומעט פון פרעמדקייט, אן אָפּשטויסענדער אומעט, האָט דורכגענומען דאָס גאַנצע וועזען מיינס.

— הייסט עס, אין צווייען? — האָב איך געפרעגט, כאָטש איך האָב שוין געוואוסט, אז איך וועל ניט דינגען... נאָר פרעגען האָב איך געמוזט, אַנדערש וואָלט איך גלייך באַדאַרפט פאַרלאָזען דאָס צימער, און דאָס האָב איך ניט געקאָנט. עפּעס בין איך ווי צוגעשמידט צום יונגענמאַן געוואָרען.

— אפשר וועט איהר אָנצינדען פייער? — האָב איך געזאָגט דער בעל־הבית'טע, — איך זעה גאָרניט, וואָס דאָ טוט זיך...

אין א פּאָר מינוט ארום האָט די בעל־הבית'טע אריינגעטראָגען א לעמפּעל און איך האָב זיך באַגעגענט מיט א פּאָר טונקעל־גרויע שטעכענדיגע אויגען, וועלכע האָבען געקוקט אויף מיר אַזוי

ווי דער אייגענטימער זייערער וואָלט מיך שוין לאַנג געקענט און ווי ער וואָלט שוין מיט מיר לאַנג ברוגז געווען...

געלעגען איז ער אויסגעצויגען, מיט'ן פּנים אַרויף, פאַרלעגט א פוס איבער א פוס, די הענט טיף פאַררוקט אין די הויזען־קע־שענעס, דאָס פּנים — בלאַס, מיט צוויי גרויסע, טיפע, האַלב־רונדע קנייטשען אַרום מויל, די נאָז — א לענגליכע א דינע, אויף וועלכער עס האָבען זיך פעסט געהאַלטען די פענסנע, האַרט אָנ־געדרוקט אויף די קליינע אויגעלאך; דער שטערן — א ווייסער, אזוי ווייס, ווי ער וואָלט קיינמאָל קיין זון ניט געווען; די האָר אויפ'ן קאָפּ — קורץ־געשוירענע, געדיכטע; וואָנסען — בלאָנדע און דאָס שפּאַניש בערדעלע אָדער דאָס קמצ'ל, ווי אידען רופען דאָס — דער זעלבער קאָליר, וואָס די האָר אויפ'ן קאָפּ. אויס־געזעהן האָט ער פון א יאָהר דרייסיג, געמאכט אַן איינדרוק פון א באַווייבטען, נאָר געגלויבט האָב איך, אַז ער איז ניט קיין באַ־ווייבטער, שוין דערפאַר אליין, וואָס ער וואוינט דאָ אַלס כאָ־לאָסטאָי.

פון יוצא וועגען האָב איך אויך באַטראַכט דאָס צימער. עס איז מיר דוקא געפעלען געוואָרען, נאָר איבער „איהם" האָב איך עס ניט געוואָלט דינגען... איך האָב געזאָגט:

— גוט, איך וועל אריינקומען מאָרגען אייך געבען א תשובה.

אין א פּאָר וואָכען אַרום נאָך דעם אויבען־באַשריבענעם, גע־הענדיג אויף דער ל. גאַס, האָב איך דורך א פענסטער פון א דריט־ראַנגיגער קאַוויאַרנע דערזעהן א באַקאַנטע פיגור, וועלכע איז מיר דאָך אומבאַקאַנט געווען. איך האָב געוואָלט ווייטער געהן, נאָר ניט געקאָנט. עפּעס האָט מיך געצויגען א קוק טאָן אויף דער באַקאַנטער און אומבאַקאַנטער פיגור. איך האָב אריינגעקוקט אין פענסטער און האָב איהם גלייך דערקענט... און עפּעס האָט מיך א ציה געטאָן אריינצוגעהן אין קאַוויאַרנע...

ער איז געזעסען ביי א טישעל, אויף וועלכען עס איז גע־שטאַנען א גלאָז קאַווע, און אליין איז ער געווען פאַרטיפט אין א

צייטונג, וואָס ער האָט געהאַלטען אין ביידע הענד. ער איז געווען אַזוי פאַרטיפט אין איהר, אַז ער האָט ניט געהערט און ניט געזעהן מיך אַריינקומען. אַ חוץ איהם איז קיינער ניט געווען. אייגער אַליין איז ער געזעסען אין דעם וואַרימען צימער, וואו די לופט איז געווען דורכגעזאַפּט מיט יענע ספּעציפישע ריחות, וואָס מ'קאָן נאָר פיהלען אין אַזעלכע ערטער. עס איז געווען אַ נאַס וועטער, דערפאַר איז דאָ אויף דער פּאָדלאָגע געווען אויסגעשמאָטען זעגאַכץ און די גרויסע מילכיגע קאַץ, וועלכע האָט זיך אַרומגעשפּאַצירט עפּעס גלאַט אַזוי זיך פון וואַוילטאָג, און זיך געריבען דעם קאָפּ אָן אַ טישעל אָדער אָן אַ בענקעל, האָט פון צייט צו צייט אויסגעצויגען אַ פאָדערשט אָדער אַ הינטערשט פיסעל, קונציגפלינק אַ שאָקעל געגעבען, קענטיג מיט דעם איינציגען ציל אויסצוטרייסלען די זעגאַכץ, וואָס האָט זיך אָנגעקליבען צווישען די נעגעל.

איך האָב פאַרנומען אַ טישעל, געהייסען זיך דערלאַנגען אַ גלאָז קאַווע און ער האָט אַלץ נאָך געקוקט אין דער צייטונג, אפילו איינמאָל זיך ניט אומגעקוקט צו מיר.

ענדליך האָט ער דעם קאָפּ אויפגעהויבען און אויף מיר אַזא קוק געגעבען, ווי ער וואָלט מיך שוין לאַנג געקענט און ווי ער וואָלט שוין לאַנג אויף מיר פאַר עפּעס אומבאַוואוסטעס אַ שווער האַרץ געטראָגען, האָט פאַמעליך אויסגעטרונקען דאָס גלאָז קאַווע און אין אַ פּאָר מינוט אַרום צוגעגאַנגען צו מיר, מיטשלעפּענדיג מיט זיך אין איין האַנט די צייטונג, און האָט זיך אַוועקגעזעצט נעבען מיין טישעל.

— ? ? ?...

קיין ווערטער האָב איך ניט געהאַט און ער האָט קוים באַמערקבאַר צוגעשמייכעלט. אָבער דאָס איז גיכער געווען אַ פאַרקרימעניש איידער אַ שמייכעלע, פון וואָס איין קנייטש אין דער זייט, וואו ער האָט געשמייכעלט, איז געוואָרען טיפער פון צווייטען און עקעלהאַפטער.

אין אַ פּאָר מינוט אַרום, ניט אַראָפּנעהמענדיג פון מיר זיינע

ביידע שטעכענדיגע אויגען, וואָס האָבען ארויסגעקוקט פון די ווייסע פענסנע, האָט ער פּאַמעליך, מיט אַ מאָדנער שטילקייט אריינגעשטעקט די האנד אין בוזעם־טאַש און פּאַמעליך, שטיל, ניט אראָפּנעמענדיג פון מיר קיין אויג, גענומען פון דאָרט עפּעס ארויסציהען און האָט מיר ענדליך אין זיין האנט אַ פאָטאָגראַפיש בילד באוויזען.

אַ שרעקליך געריודער איז אין די געדאנקען געוואָרען... פאַר די אויגען האָט מיר געפינטעלט... איך האָב ניט געוואוסט, אויף וועמען פריהער צו קוקען: אויף דאָס באַקאַנטע בילד, צי אויף דעם אומבאַקאַנטען... דער קאָפּ איז מיר אזוי שווער געוואָרען, ווי מ׳וואָלט אויף איהם אַן אייזערנעם רייף פעסט אָנגעשלאָגען.

איך האָב שווייגענדיג אויסגעצויגען די האנט נאָך דעם בילד, נאָר ער האָט עס צוריקגעצויגען און די גאַנצע צייט איז פון איהם ניט אָפּגעטראָטען דאָס העסליך־מיאוס׳ע שמייכעלע.

— ווער זייט איהר? — האָב איך אָנגעהויבען צו שטאַמלען — ווי קומט צו אייך דאָס בילד?

ער האָט ניט געענטפערט. די אויגען זיינען נאָך שאַרפער, שטעכענדיגער געוואָרען. ער האָט צוריק אַוועקגעלעגט דאָס בילד אויף דאָס זעלבע אָרט, פון וואנען ער האָט עס ערשט ניט לאַנג ארויסגענומען, און זיך אויפגעהויבען אַוועקצוגעהן. איך האָב מיך גלייך אויפגעהויבען נאָך איהם און דאָס צווייטע מאָל געפרעגט:

— זאָגט מיר, ווי קומט צו אייך דאָס מיידעל?

— איהר ווילט עס שטאַרק וויסען? — האָט ער סאַרקאַסטיש אַ פרעג געטאָן, אָנקלאַפּענדיג מיט אַ זילבערנעם האַלבען־רובל אָן טישעל.

ער האָט באַצאָהלט, איך — נאָך איהם. איך בין איהם נאָכגעגאַנגען, ווי נאָך אַ צויבער־שטעקעלע, נאָכגעגאַנגען, און ער האָט זיך אפילו ניט אומגעקוקט אויף מיר.

— הערט!

— נו?...

— ווי קומט צו אייך דאָס מיידעל ?...

— איהר ווילט עס שוין טאַקע וויסען ? — האָט ער מיך מיט א ביטער איראָניש שמייכעלע געפרעגט.

— אנטשולדיגט !...

— ביטע !...

— איהר קענט מיך ?...

— נו ?

— איהר קענט דאָס מיידעל ?...

— נו ?...

מיר זיינען לאַנג געשטאַנען אויף דערמיט טראָטואר און גע־קוקט איינס אויף דאָס אַנדערע און, זעהט אויס, אז פונקט ווי איך האָב זיך פון איהם ניט געקאָנט אָפּרייסען, אַזוי האָט ער עס ניט געקאָנט פון מיר. איך האָב געפיהלט, אז אויב איך וועל דאָ נאָך שטעהן מיט איהם עטליכע מינוט, וועט מיר די גאַל פּלאַצען און איך האָב פאַר זיך אַליין אומגעריכט פּלוצים אויסגערופען:

— הערט ! וואָס ווילט איהר פון מיר ?

ער האָט נאָך א לאַנגער פּויזע געפרעגט:

— קאָן מען ווען אריינגעהן צו אייך ?

איך האָב לאַנג געקלערט, ניט געוואוסט, צי זאָל איך איהם זאָגען יאָ, צי ניין, און ניט געקאָנט משיג זיין, נאָך וואָס ער וויל מיך באַזוכען. און דאָס הארץ איז מיר אַזוי שווער געווען...

— ...מיט פאַרגעניגען ! — האָב איך געגען מיין ווילען געזאָגט און איהם אָנגעשריבען מיין אַדרעס.

מיר האָבען זיך געזעגענט, ווי אַלטע באַקאַנטע.

קלאַפּענדיג מיט די קנאָפּעל אין די בלאָטיגע שטיינער און, אָפּגעהענדיג עטליכע שפּאַן, האָט ער אויפגעשטעלט דעם קאָלנער, איינגעגראָבען דעם קאָפּ אין די אַקסעל, צונויפגערוקט אויף הינטען די הענט אין די אַרבעל און איז האַסטיגער אַוועק. איך האָב איהם א לאַנגע צייט נאָכגעקוקט, ביז ער איז פאַרלוירען געגאַנגען אין מיינע אויגען, אויסמישענדיג זיך מיט דעם שווארצען רוישענדי־

גען מענשען־פּאַס, וואָס האָט זיך געצויגען אין דער לענג פון טראָ־טואַר. געקומען אהיים בין איך פאַרנאַכט, אַנגעצונדען די לאָמפּ, האָב איך זיך אַ וואָרף געטאָן אויף דער קושעטקע און ס'האָט מיך אוועקגעטראָגען אהין, אין דעם פּראָווינץ־שטעטעל, וואו איך האָב מיט „איהר", מיט'ן אָריגינאַל פון בילד, גאַנצע זומער־נעכט אַרומ־שפּאַצירט, שפּאַצירט אָהן אַ באַשטימטען פּלאַן, געגאַנגען, וואוהין די פיס האָבען געטראָגען... איך האָב מיך דערמאָנט אָן די צערטליך־בלאַסע, אומעטיגע לבנה־נעכט, אָן דער צויבערענדער שטילקייט, ווען אַלץ איז געלעגען אין אַ טיפען דרימעל, פאַרזונ־קען... שטיל און בלאַס, בלאַס און שטיל און הארט ביי דער זייט אַ הייסער פרויען־קערפּער, וועלכער אטעמט אזוי שווער, אזוי תאוה'דיג...

און עס ציהט ערגעץ אין דער אונענדליכער ווייטקייט, עס ציהט ווייטער פון די שטיבער, אהין ערגעץ, אונטער'ן שטאָדט. עס דאַכט זיך, אז דאָרט ערגעץ וואַרט אויף דיר דאָס אמת־גוטע... ענג איז דיר דאָ צווישען די שטיבער, ענג פאַר דיין ברייט, היים־לי־בענד הארץ, און מיר געהען ווייטער און ווייטער, שטיל, שוויי־גענדיג ווי עס שווייגט די גאַנצע נאַטור. און כאַפּט זיך אַמאָל אַרוים אַ וואָרט, איז עס עפּעס ניט דאָס, וואָס דו ווילסט, ניט דאָס, וואָס דו פיהלסט, און עס באַקומט זיך אָן איינדרוק, אז דו נאַרסט זיך, אז דו נאַרסט זי...

און אָט איינמאָל בין איך מיט איהר ווייט אונטער'ן שטאָדט אוועק. מיר האָבען ניט אָפּגערעדט צו געהן אהין. עס איז זיך אַליין געגאַנגען. ס'הארץ האָט אונרוהיג געקלאַפּט, און געוואָלט האָט זיך זאָגען עפּעס אזעלכעס, וואָס איז נאָך ניט געזאָגט גע־וואָרען. מיר זיינען שטעהן געבליבען אויפ'ן באַרג נעבען „מאַגאַ־זין", נעבען דער לאַנגער, שוואַרצער בלינדער געביידע מיט די רויטע שטיינערנע זיילען. איך ווייס ניט, ווער ס'איז פריהער שטעהן געבליבען: איך, צי זי. און מיר האָבען זיך פאַרקוקט, טיף אין די אויגען פאַרקוקט, און האָבען זיך ביידע פאַרשעמט צושמייכעלט... אָט לאָזט מען זיך אויפ'ן גראָז אַראָפּ, פּייכטער,

קיהלער גראָז, ווי פריש־אויסגעצוואָגענע האָר ביי א מיידעל...ביידע לאָזען מיר זיך גלייך אראָפּ און מ'שעמט זיך עפּעס קוקען איינער דעם אַנדערען אין די אויגען אריין... מ'איז אזוי ריין, אזוי אומשולדיג און מ'שעמט זיך... די לבנה שיינט איבער אונ־זערע קעפּ. שיטער פינקלען זויבער־בלאַסע שטערען און אונטען אין טייך, וואָס פליסט הארט ביים בארג, שפּיגעלט זיך אָפּ די אוי־בערשטע וועלט, א וועלט א פרעמדע, א ווייטע און דאָך א נאָ־הענטע, א ליבע. מיר דאַכט זיך, אז מיר געפינען זיך צווישען צוויי הימלען: אונטען א הימעל, אויבען א הימעל, און ווייט זיינען זיי ביידע פון אונז, אזוי ווייט, אז ס'איז אזש פארדריסליך און אומעטיג. און דאָך זיינען מיר ביידע מיט די הימלען מעהר פארנומען, ווי מיט דער ערד, אויף וועלכער מיר זיצען, און אויך מיין געליבטע איז מיר איצט עפּעס אזוי ווייט און דאָך אזוי נאָ־הענט און ליב... עס גלויבט זיך אָבער מעהר אין דער ווייטקייט, ווי אין דער נאָהענטקייט... דאָס לעצטע ווילט זיך בעסער פיהלען... ווינציג איז דאָס, וואָס זי זיצט נעבען מיר... איך נעהם זי ארום... ווינציג... איך קוש זי הייס, פלאַמענדיג... ווערט נאָך ווינציגער... ווינציג... ווינציג...

— — — — — — — — — — —

... נענוג...

ווער איז דאָ שולדיג? קיינער איז ניט שולדיג!... שולדיג בין איך אפשר נאָר מיט דעם, וואָס איך האָב מיט איהר ניט חתונה געהאַט. פארוואָס־זשע האָב איך מיט איהר ניט חתונה געהאַט? גאַנץ איינפאַך: איך בין מאַטעריעל ניט געווען באַזאָרגט, איך זאָל קאָנען פיהרען א פאַמיליען־לעבען... נאָר וואָס זאָל דאָס בילד באַדייטען?... זי האָט דאָס צוגעשיקט מיט איהם, איך זאָל זיך דערמאָנען אָן איהר און גראָד צוגעשיקט מיט דעם מענשען, מיט וועלכען איך בין זיך אויף אזא אויסטערלישען אופן צונויפגעגאַנ־גען... און וואָס קעהר זי זיך אָן מיט איהם?... דער קאָפּ שפּאַלט זיך מיר! איך ווייס גאָר ניט, וואָס צו קלערען...

מיט א שווער הארץ, ווי איינער, וואָס פיהלט א פאַרשטע־

הענד אומגליק, האָב איך זיך אריינגעוואָרפען אין בעט אריין און האָב לאַנג, לאַנג ניט געקאָנט אנטשלאָפען ווערען...

ער איז געקומען אין עטליכע טעג ארום, האָט שטיל געזאָגט „א גוט־אָוונט", פּאַמעליך מיר איוסגעצויגען די האַנט, האָט זיך אוועקגעזעצט, ניט אויסטועענדיג דעם פּאַלטאָ און דעם הוט. איך האָב מיך אוועקגעזעצט אנטקעגען איהם און ניט געוואוסט, פון וואָס מיט איהם אָנהויבען ריידען. געוואָלט האָב איך אָנהויבען פון „איהר", נאָר אָנגעהויבען פון זיך:

— איהר קענט מיך?

ער האָט פּאַמעליך צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און אין א וויילע ארום צוגעגעבען:

— איך האָב געזעהן אייער פאָטאָגראַפיע...

— נו?...

— ווען איהר זייט געקומען דינגען דאָס צימער, האָב איך אייך גלייך דערקענט...

— א—א... נו? — האָב איך אויסגערופען, דערמאָנענדיג זיך אָן דאָס משונה'דיגע געפיהל, וואָס איך האָב איבערגעלעבט די עטליכע מינוט, וואָס איך בין דאָרט געשטאַנען — נו, וואָס־זשע האָט זי אייך דערצעהלט וועגען מיר?...

— איך האָב אייך גלייך דערקענט! — האָט ער ווידער איבערגע'חזר'ט דיזעלבע ווערטער און קענטיג איז געווען, אַז איהם איז זעהר שווער ווייטער צו ריידען.

— נו?...

— און מיר האָט באַנג געטאָן, וואָס איך האָב זיך מיט אייך ניט באקענט...

— אייך האָט באַנג געטאָן, וואָס איהר האָט זיך מיט מיר ניט באקענט?...

— מיר האָט עס זעהר באַנג געטאָן!...

— הערט! — האָב איך אויסגערופען, פאַרלירענדיג די געדולד — זאָגט מיר, וואָס קעהר זיך מיט אייך אָן די פּערזאָן...

אין צוויי ווערטער זאָגט מיר, וועט מיר אַלץ קלאָר ווערען און איהר וועט מיך פאַרשפּאָרען צו מאַטערען... צי קאָנט איהר עס מיר גלייך ניט זאָגען?

ער האָט אויף מיר א גיפטיגען קוק געוואָרפען, האָט טיפער איינגעגראָבען דעם קאָפּ אין די אַקסעל, ווי ער וואָלט אין זיך געוואָלט אריין, און מיר איז דערפון אזוי אומעטיג און קאַלט גע־וואָרען.

אין א ווײַלע ארום האָט ער ביי דער לאָמפּ פאַררוּיכערט א פּאַפּיראָס און, פאַרשלונגען דעם גאַנצען רויך, מיט א שטיל ביטער קול געזאָגט:

— צי איז אייך ניט באַוואוסט, אז די פּערזאָן איז אין אייך שטערבליך פאַרליבט?

— פאַרליבט?... יאָ, אָבער?...

— וואָס קעהר זיך דאָס אָן מיט מיר? ווילט איהר פרעגען... איהר וועט עס ניט וויסען, ביז איהר וועט מיר ניט זאָגען, וואָס צווישען אייך איז פאָרגעקומען...

— דעטאַלען זיינען איבעריג... ווייטער, זעה איך, איז אייך אַלץ באַוואוסט און, צווייטענס, איז מיר אויך זעהר שווער פון דעם צו ריידען...

— פאַרוואָס?

— דערפאַר, וואָס ביי מיר זיינען געבליבען וועגען איהר די שעהנסטע איינדריקען!...

— וואָס הייסט עס?

— דאָס הייסט, אז איך האָב זי נאָך ליב, דערפאַר איז מיר שווער וועגען דעם צו ריידען.

— אָך, איהר האָט זי נאָך ליב! — האָט ער נצחונ׳דיג אויס־גערופען — נו, פאַרוואָס־זשע האָט איהר מיט איהר ניט חתונה געהאָט?

— פאַרשידענע אומשטענדען...

איך האָב מיך אַן אויפגערעגטער אָנגענהויבען אַרומצודרעהען איבער'ן צימער.

— ווייסט איהר, וואו זי איז היינט! — האָט ער אויסגע־רופען מיט אַ ציטערדיגער שטים, — איהר ווייסט וואו?... איהר ווילט ויסען, וואו אייער געליבטע געפינט זיך?...

— ... נו... נו... נו...

— אין אַ שאַנד־הויז!...

— נידערטרעכטיגער מענש! — האָב איך אויסגעשריען, — איהר זאָגט אַ פרעכען ליגען! — איך האָב איהם אָנגעכאַפּט ביי די לאַצען פון פּאַלטאָ און, טרייסלענדיג איהם, ווייטער געשריען:

— נידעריגער מענש! איהר זאָגט עס מיר אומיסטען, ס'זאָל מיר וועה טאָן!...

ער האָט זיך ניט געוועהרט. ער האָט מיר נאָר הינטען מיט איין האַנט אָפּגעשטופּט די פיס, איך זאָל איהם ניט צוטרעטען. די פּענסנע, וואָס זיינען אַראָפּגעפאַלען, טרייסלענדיג איהם, אויך דער קאַפּעליוש איז אַראָפּגעפאַלען און האָט זיך אַוועקגעקייקעלט אויף דער מיט צימער...

נאָך אַ לאַנג שווער־דריקענדער פּויזע האָט ער זיך פּאַמעליך אויפגעהויבען, האָט געמאַכט אַ פּאָר ניט־דרייסטע שפּאַן, ווי ער וואָלט זיך ערגעץ געוואָלט אַהינטאָן, נאָר ניט געוואוסט וואוהין. אויף לעצט איז ער צוגעגאַנגען צו דער קושעטקע, האָט זיך שווער אַראָפּגעלאָזט, אָנגעשפּאַרט די עלענבויגענס אויף די ליטקעס, איינ־געגראָבען דאָס פּנים אין די הענד און איז אַזוי אַ לאַנגע צייט געזעסען מיט אַן אויסגעבויגענעם, איינגעגראָבענעם רוקען. פּלוצים האָבען זיך די אַקסלען אָנגעהויבען צו באַוועגען אַרויף און אַראָפּ און שפּעטער אַ ווילע האָט זיך דערהערט אַ שטיל איינגעהאַלטען כליפּען...

איך בין אַ פּאָר מינוט געשטאַנען אַ פאַרגליווערטער. קאַלטע

שטראָמען האָבען זיך ווי שלענג געוואָרפען און געפּאַסעוועט די פּלייצעס מיינע. דער שאַרבען האָט געגליוועט, און געדאַכט האָט זיך מיר, אַז איין האָר פון דעם אַנדערען טיילט זיך אָפּ און קיצעלט, ווי דאָרטען אויפ׳ן קאָפּ וואָלט קיין האָר ניט געווען, נאָר ווערעמלאַך, קאַלטע ווערעמלאַך וואָלטען זיך גערויהעט. איך האָב ניט געוואוסט, וואָס צו טאָן, האָב ניט געוואוסט, מיט וואָס איהם צו באַרוהיגען... מיר איז אַלץ קלאָר געוואָרען. דערפאַר האָב איך אפילו קיין דרייסט ניט געהאַט צוגעהן צו איהם... מיינע ליפּען האָבען זיך אונזיניג געשאָקעלט, נאָר קיין איין וואָרט האָט זיך ניט געהערט... לאַנג בין איך אַזוי געשטאַנען, זעהר לאַנג, און פּלוצים, אומגעריכט פאַר זיך אַליין, בין איך אויף די קני געפאַלען, האָב פאַרוואָרפען דעם קאָפּ אויף זיינע פיס און האָב זיך אויך צוואויינט...

— — — — — — — — — — —

גענעכטיגט האָט ער ביי מיר. און כאָטש ער איז שטיל געלעגען, האָט ער מיך דאָך רוהען ניט געלאָזט.

— איהר מוזט אודאי ניט קאָנען שלאָפען איבער דער לאָמפּ ?

— האָב איך אַ פרעג געטאָן...

— ניין, מיך אַרט ניט ! — איז געווען אַ קורצער ענטפער.

איך האָב אַוועקגעטראָגען די לאָמפּ אויפ׳ן טיש, אַביסעל איינגעדרעהט און זיך אַריינגעוואָרפען אין בעט אַריין.

— אויב איהר ווילט, קאָנט איהר אויסלעשען די לאָמפּ ! — האָט ער געזאָגט אין אַ פּופּצעהן מינוט אַרום.

— עס שטערט אייך ?...

— ניין, מיך אַרט ניט... איך מיין, אפשר האָט איהר עס געלאָזט פון מיינטוועגען ברענען...

— ביי מיר ברענט תמיד די לאָמפּ, — האָב איך געזאָגט אַ ליגען און, כ׳לעבען, איך ווייס ניט פאַרוואָס. איך האָב מורא געהאַט אויסצולעשען די לאָמפּ, און כדי צו ווייזען איהם, אַז איך האָב קיין מורא ניט, האָב איך דרייסט צוגעגעבען : אויב איהר ווילט, קאָן איך אויסלעשען...

— ניין, מיר מאַכט ניט אויס... אַלץ איינס... ס׳אַרט מיך ניט... און דאָס קול זיינס האָט מיר געקלונגען עפּעס אַזוי ווייט, אַזוי פרעמד, אַזוי ניט היימליך...

יאָך בין די נאַכט זעהר אומרוהיג געשלאָפען... קאַלטע, אומ־רוהיגע, שיטערע חלומות האָבען מיר זיך געדרעהט אין קאָפּ און אין די אַלע חלומות האָט פיגורירט עפּעס איינע, אַ לאַנג־אויס־געצויגענע פיגור, פאַרהילט אין אַ געדיכטער פינסטערניש. און מיין גאַנצע אויפמערקזאַמקייט איז געווען קאָנצענטרירט אויף דער געהיימניספולער פיגור... איך האָב ניט געוואוסט, ווער זי איז, וואָס זי איז, איך האָב זי נאָר געפיהלט נאָהענט נעבען זיך. און געווען איז מיר פון איהר אַזוי שרעקליך!... איך האָב מיך אַ פּאָר מאָל דורך דער נאַכט אויפגעכאַפּט און בין געווען צופרידען, וואָס איך האָב איהם אַלע מאָל געטראָפען שלאָפען...

איינמאָל, שוין טיף אין דער נאַכט, האָט ער ביי מיר געבעט־טען אביסעל וואַסער, וואָס איך האָב איהם באַלד מיט אַ געוויסער צופרידענהייט צוגעטראָגען. איך בין געשטאַנען נעבען איהם און געוואַרט ביז ער האָט אויסגעטרונקען און, אַוועקשטעלענדיג דאָס גלאָז אויפ׳ן טיש, בין איך לאַנג געשטאַנען און נישט געוואוסט, וואָס צו טאָן. עפּעס האָב איך געפיהלט, אַז איך דאַרף עפּעס טאָן פאַר דעם אומגליקליכען, נאָר ניט געוואוסט וואָס... איך האָב מיך דערפיהלט צוגעבונדען צו איהם, צו אָט־דעם פרעמדען, און האָב געזוכט עפּעס איהם צו זאָגען אַזעלכעס, איך זאָל ניט זיין צוגעבונדען צו איהם, און האָב דאָך ניט געפונען...

ענדליך האָט אָנגעהויבען צו טאָגען. דאָס פענסטער איז בלאָס געוואָרען. און געדאַכט האָט זיך, אַז אַ שטומע אומעטיגע בענקשאַפט האָט דאָס צימער פאַרגאָסען... עפּעס האָט וועה גע־טאָן... עפּעס האָט שטום־פּיינליך באַנג געטאָן... עס האָט זיך געבענקט נאָך יענע זומער־נעכט, וואָס איך האָב פאַרבראַכט מיט דעם מיידעל אין פּראָווינץ־שטעדטעל... ניט געגלויבט האָט זיך, אַז איך האָב אַמאָל אַזעלכע גוטע, גליקליכע מינוטען איבערגע־לעבט. ווי אַ חלום, ווי אַ לאַנג־פאַרגאַנגענער חלום, איז דאָס מיר

געשטאַנען פאַר די אויגן און צוזאַמען מיט די וואַקסענדע ער־אינערונגען איז מיר דער מענש, אָט־דער פרעמדער, וואָס איז דאָ נעבען מיר געלעגען, געוואָרען אַלץ נעהענטער און נעהענטער...

— איהר שלאָפט ניט? — האָב איך אַ פרעג געטאָן.

ער האָט מיר מיט אַ באַוועגונג געגעבען צו וויסען, אַז ער שלאָפט ניט.

אין עטליכע מינוט אַרום איז ער שוין געשטאַנען אויף די פיס. ער איז געווען אַזוי געל, האָט געהאַט אַזאַ פאַרמאַטערט אויסזעהן, אַז מיר איז טרויעריג געוואָרען צו קוקען אויף איהם. ער האָט גע־מאַכט אַ פאָר טריט אַהער, אַ פאָר טריט אַהין, די הענט זיינען איהם נאָכגעהאַנגען, ווי פרעמדע, ווי ער וואָלט עפּעס געוואָלט טאָן, נאָר ניט געוואוסט, וואָס. איך האָב מיך אויך אויפגעהויבען און געזאָגט:

— הערט, געהט ניט אַוועק, איך וועל מאַכען טיי.

ער האָט ניט געענטפערט און איז צוגעגאַנגען צו דער טיר.

— וואוהין?... איהר וועט ניט געהן!

עס האָט מיך געשווינדערט... אַ מיסטיש געפיהל האָט דורכ־גענומען דאָס גאַנצע וועזען מיינס... און געוואָלט האָב איך איהם וועגען עפּעס בעטען... איהם פאַרהאַלטען דאָ ביי מיר אין צימער... איהם אוועקזעצען דאָ... ער זאָל זיצען לאַנג, לאַנג... נאָר ער האָט מיט אַ האַרטער שטילקייט געעפענט די טיר. איך האָב קיין דרייסט ניט געהאַט איהם צו פאַרהאַלטען און בין איהם נאָכגע־גאַנגען פוס־טריט. ער האָט געעפענט די צווייטע טיר אין קאָ־רידאָר אַריין און איך האָב איהם שטום נאָכגעקוקט, ווי ער האָט זיך פאַמעליך פון די טרעפּ אַראָפּגעלאָזט. בין אַזוי לאַנג געשטאַ־נען, ביז איך האָב געהערט די טריט זיינע אויף די טרעפּ — — —

אין אַ פּאָר טעג אַרום האָב איך באַגעגענט אין די צייטונגען צווישען דער שטאָדט־כראָניק פאָלגענדע שורות:

„אין אַלעקסאַנדער־פּאַרק האָט מען געפונען אַ פאַרגיפטעטען

איינעם א יונגענמאַן, נאָכ'ן פּאַס — שמואל לאַנדסמאַן. די סבות פונ'ם זעלבסטמאָרד זיינען אומבאַוואוסט. דעם טויטען קערפּער האָט מען אריבערגעפיהרט אין פּראָזעקטאָריום, מעלניצקאַיא 5. עס ווערען געבעטען פאַרוואַנדטע אָדער באַקאַנטע צו דערקענען איהם און ברייננגען צו קבורה".

איך בין באַלד אַוועקגעלאָפען אהינצו און — איך האָב איהם דערקענט.

אין איין טאָג.

א נאכטיגער פריהמאָרגען מיט א פייערדיגער, גליהענדער זון האָט זיך אויסגעשניטען פון האָריזאָנטאַלער ווייטקייט, פון ברייט טטעפּישען געגענט, וואָס איז געווען געדיכט באוואקסען מיט פאַר־שידענע פארבען און קאָלירען פון פארשידענע געוויקסען. צווי־שען די גרינע זאנגען איז נאָך די נאכט געזעסען, האָט גערוהט דאָרטען אזוי זאפטיג און קיהל, ווען אויבען האָבען שוין ווי נע־דעלאך געגלאנצט זייערע גרינינקע שפּיצעלאך אנטקעגען די משופּע'דיגע שטראהלען פון דער זון, וואָס האָבען נאָך ניט גע־ווארעמט, נאָר געלויכטען, און פון יעדען פינטעל וואָס איך האָב געגעבען מיט די אויגען, האָבען זיך פון ווערסטען־ווייט, פונ'ם האָריזאָנט, וואו די זון האָט זיך ארויסגעשניטען, געצויגען לאנגע גאָלדענע פעדים.

ס'איז געווען האלב דריי אזייגער. האלב דריי ביינאכט איז די זון געקומען עפּעס אזוי גלייך און פּלוצלונג אָהן א פארטאָג... ניט ווי א בייטאָגיגע האָט זי, די זון, זיך געוויזען, נאָר ווי א נאכטיגע און האָט אזוי איבערראשט מיט איהר ליכט... די נאכט האָט נאָך ניט באוויזען צו פאַרשווינדען, איז נאָך פארבליבען אויפ'ן שוים פון דער ערד צווישען גראָזען און זאנגען מיט שאָ־טענדלאך, וואָס האָבען זיך אָפּגעשלאָגען פון יעדער קלייניגקייט.

ס'איז געווען איינע פון די קלענסטע זומער־נעכט, און איך בין אזוי איבערראשט געוואָרען, ווען איך האָב מיך פון מיין זי־צענדיגען דרעמעל אויפגעכאפּט און דערזעהן פאר זיך א ים מיט ליכט צוגאָסען און ס'האָט אין מיר אויפגעריסען אזא בענקשאפט. מיט אמאָל האָט זיך מיין הארץ צועפענט און איך האָב געפיהלט

ווי צוזאַמען מיט די משופּע׳דיגע שטראַהלען פון דער זון, וואָס איך ציה צו זיך מיט יעדער פּינטעל פון מיינע אויגען, אַז מיט יעדער סעקונדע וואַקסט דאָס האַרץ מיינס, ווי די ליכטיגע שטראַהלען וואָלטען געפּאַלען אַהינצו אין מיין האַרץ אַריין... איך האָב געפיהלט גלייך ווי צו מיר וואָלט אַ צווייטע יוגענד געקומען, אַ צווייטע און אַ נייע, אַן אומבאַקאַנטע, פול מיט לוסט און פרייד, פון אַ ניי־געבוירען און רייף לעבען, וואָס האָט גלייך און איינצייטיג מיט׳ן געבוירען ווערען דערפיהלט אַלע זיסקייטען פון ניי־געבוירענער רייפקייט...

איך בין געפאָהרען פון איין גרויסער שטאָדט אין אַ צווייטער, אין נאָך אַ גרעסערער, און דאָס וואָס איז פריהער מיט אַ צעהן שעה, ווען איך בין פון יענער שטאָדט אַרויסגעפאָהרען, פאַר מיר געווען אַזוי פאַרשטענדליך און נויטיג, האָב איך איצט אָט די נויטיגקייט ניט געקענט באַנעמען און באַגרייפען... נאָך וואָס און צוליב וואָס?... דאָס גאַנצע שטאָדטישע לעבען האָט ביי מיר אין גאַנצען זיין זין פאַרלאָרען.

אין לאָמטערן האָט געבּרענט און דערבּרענט אַ שטיקעל ליכט, ס׳איז שוין כמעט ווי ניט געווען וואָס ס׳זאָל דאָרטען ברענען און דער קאָנדוקטאָר האָט ניט געהאַט וואָס אויסצולעשען, האָט ער אַזוי, פון וויטענס, אַ קוק געטאָן אויף דעם לאָמטערן און איז זיך ווייטער אַוועק זיין גאַנג, דרעהען זיך פון איין וואַגאָן אין אַ צווייטען. און מיט זיך אַליין און מיט זיין גאַנג עפּעס אַזוי ווי געהאַלטען צונויפגעשמאָלצען די צייט פון פאָהרען, צייט־פאַרנעם פון נאַכט און טאָג, ווי גלייך ס׳וואָלט אַזעלכעס פאַר איהם ניט עקזיסטירט... איך האָב איהם אַזוי נאָכגעקוקט און באַטראַכט דעם לאָקירענעם פּאַסיק, וואָס האָט איהם העלפט אויף העלפט צוטיילט אויף הינטערשטער און אויף אויבערשטער, און עפּעס אַזוי נעבעלדיג אַריינגעטראַכט ווענען איהם און ניט געוואוסט וואָס... יאָ, איך האָב איהם, דאַכט זיך, געוואָלט פרעגען צו וואָס פאַר אַ סטאַנציע מיר דערנעהנטערען זיך. איך האָב געוואוסט, אַז ערגעץ דאָ נאָהענט דאַרף איך פאַרבייפאָהרען מיין געבורט־שטעד־

טעל, און איך האָב אויף קיין פּאַל ניט געוואָלט דורכלאָזען די געלעגענהייט כאַטש פון ווייטען, פון וואַגאָן־פענסטער, א קוק גע־בען אויף דער סביבה און באַקאַנטע געגענט וואָס איך האָב שוין ביי פינף־און־צוואַנציג יאָהר ניט געזעהן... יאָ, פינף־און־צוואַנציג יאָהר... ווען ס'וואָלט ניט געווען קיין צייט־רעכנונג, וואָלט איך ניט געגלויבט, אַז ס'איז שוין אַזאַ לאַנגע צייט אַוועק. פערצעהן, דאָס פופצעהנטע יאָהר בין איך אַלט געווען, ווען איך האָב דאָס שטעדטעלע מיינס פאַרלאָזט. צו יענער צייט האָב איך געהאַט א פריינדעלע, וואָס ווען איך האָב גערעדט פון פאָהרען, האָט עס ניט געוואָלט הערען. דאָס פריינדעלע מיינס, וואָס איז געווען אין מיינע יאָהרען און אפשר ווינציגער מיט א יאָהר פון מיר אַלט...

און איך האָב זיך אַזוי אריינגעטראַכט וועגען איהר. זי האָט אַזוי געגומען ארויסשווימען אין מיין זכרון נאָך פינף־און־צוואַנציג יאָהר, וואָס איך האָב אין גאַנצען געהאַט אָן איהר פאַרגעסען, און דערמאָנט האָב איך זיך ווי עפּעס איינמאָל בין איך אריין צו זיי אין שטוב און זי געטראָפען אין בעט ליגען, זי איז געלעגען קראַנק און ס'האָט מיך געוואונדערט, וואָס די מאַמע איהרע נעהמט זיך גאָר ניט צום האַרצען די קריינק איהרע... עפּעס איז יאָ גע־ווען א שטימונג א שטילע, אָן אָנגעצויגענע, אָבער ניט קיין אור־מעטיגע, און ווען איך האָב געפרעגט ביי איהר, ביי דער מוטער, וואָס לאַה'לען איז, האָט זי זיך צושמייכעלט און זי, לאַה'לע, דער חולה אַליין, האָט פאַרגראָבען דאָס פּנימ'ל איהרס אין קישען אריין. די מוטער האָט גלייך אויף איהר אָנגעשריען און האָט זי אַליין אויסגעדרעהט צוריק און זי אַוועקגעלייגט מיט'ן פּנים ארויף, און דאָס מיידעלע האָט געקוקט אויף מיר און געשמייכעלט א פאַר־שעמטע, און אין די אויגען איהרע האָט עפּעס געבלאַנדזשעט א פרעמדער „אויסקוק", אָבער אָט־דאָס פרעמדע, אָט־דאָס נייע, האָט אַזוי געצויגען און געשלעפּט צו זיך... אַליין איז דאָס גע־ווען אַזוי בלאַס מיט בלויע רעדער אונטער די אויגען, אָט־די בלוי־קייט, וואָס גיט צו אַזוי פיל יוגענד און אומשולד ביי דערוואַקסענע מיידלאך און יונגע פרויען, און ביי יונגע מיידלאך מאַכט עס א

פאַרקעהרטען איינדרוק... איך האָב באַמערקט (און ניט געקענט באַגרייפען אָן וואָס איך באַמערק עס), ווי עפּעס איז פון איהר פאַרשוואונדען און אַז עפּעס איז איהר צוגעקומען, באַמערקט אָן אומבאַמערקבאַרע פאַרענדערונג... כ'האָט צייטענווייז אַזוי דורכגעבליקט עפּעס אַ מיידעלשער אויסדרוק...

איך האָב פּלוצלינג דערשפּירט ווי דער צוג שטעלט זיך אָפּ, און נאָך איידער איך האָב מיך געכאַפּט אַ קוק צו טאָן אויף וואָס פאַר אַ סטאַנציע איך בין, האָב איך צו מיין גרויסער איבעראַשונג דאָס באַקאַנטע וואָקזאַלכעל מיט די צוויי לאַנגע טאָפּאָלען דער־זעהן... ביי מיר האָט זיך באַקומען אַזאַ באַגריף, אַז איך האָב עס דערזעהן, דאָס וואָקזאַלכעל, נאָך איידער איך האָב אַ קוק געטאָן אויף דעם, און ניט געטראַכט, האָב איך געכאַפּט מיין רענצעל און אַרויס פון וואַגאָן און אַראָפּגעשפּרונגען אויף דער פּלאַטפאָרמע... צו וועמען? נאָך וואָס? איך האָב ניט געטראַכט וועגען דעם. נאָר ס'האָט מיך אַ ציה געטאָן, בין איך אַראָפּ און אליין ניט געוואוסט צי בין איך אַראָפּ נאָר אויף די פּאָר מינוט וואָס דער צוג דאַרף דאָ שטעהן, צי?... און איך האָב שוין גאָר פאַרוואונ־דערט אָנגעקוקט דעם בעל־עגלה וואָס איז גלייך אויסגעוואַקסען לעבען מיר מיט דער בייטש אין האַנט און געפרעגט צי איך פאָהר אין שטאָדט אריין.

און פּונקט אַזוי ווי איך האָב מיר ניט געקענט אָפּגעבען קיין רעכנונג, וואָס איך וועל דאַרטען טאָן אין שטעדטעל, אַזוי, פאַרקעהרט, האָב איך ניט געקענט משיג זיין, וואָס איך וועל דאַר־טען ניט טאָן.

ערשט מיט אַ דריי שעה שפּעטער האָבען מיר זיך אויפגע־זעצט אויפ'ן וואָגען און אַוועקגעפאָהרען אין שטעדטעל אריין. דער בעל־עגלה האָט געוואַרט אויפ'ן צווייטען צוג, ווייל מיט מיר אליין האָט זיך איהם ניט געלוינט צו פאָהרען די צוועלף ווייאָרסט וואָס זיינען געלעגען פון וואָקזאַל ביז'ן שטאָדט אריין. ער האָט געקראָגען פון צווייטען צוג נאָך אַ פאַרשוין, אַ אידען מיט אַ גרוי־

סען פאַרשמאַלצעוועטען רייזע־טאַש, וואָס האָט זיך אוועקגעזעצט און זיך פאַרנומען ברייט צו זיצען אויפ׳ן אויבענאָנעדיגען פּלאַץ אין וואָגען, און אַזוי גלייך ווי פערד און וואָגען האָבען פאַרלאָזט די וואקזאַליגע סביבה, האָט דער איד פאַרפיהרט אַ שמועס מיט׳ן בעל־עגלה און געפרעגט ביי איהם אויף איינעם, וואָס ער האָט אָנגערופען מיט׳ן נאָמען מאיר וואָלף.

— וואָס מאַכט עפּעס מאיר וואָלף, האַ?

— מאיר וואָלף? אָ־אָ, ער האָט זיך שוין לאַנג אויסגע־שלאָפען!...

— וואָס, טאַקע? — האָט מיין שכן די צוויי ווערטער ווי פון שטיין אויסגעהאַקט און מיט דערזעלבער שווערקייט פאַרטגע־זעצט: — אַזוי, געשטאָרבען? ברוך דיין אמת! אַ וואוילער איד געוועזען, ניט געוואָלט שטאַרבען, אי האָט ער ניט געוואָלט שטאַרבען! אויף איהם קען מען טאַקע זאָגען דעם פסוק: בעל כרחה אתה מת! — און ווי ער וואָלט ערשט נאָר וואָס דער־פיהלט, אַז נעבען איהם זיצט עפּעס אַ לעבעדיגער פּאַרשוין, האָט ער אַזוי אויסגעדרעהט צו מיר דאָס פּנים זיינס און זיך אַזוי פאַר זיך, און איך זאָל אויך הערען, אַ זאָג געטאָן — סוף כל אדם למות!

און דאָ איז געשעהן איינע פון די מערקווירדיגסטע זאַכען, וואָס עס איז מיט מיר ווען געשעהן. איך האָב חרטה געקראָגען אויף דעם גאַנצען אויפטו אויף מיינעם. פריהער האָב איך גאָר ניט געזעהן קיין קרומקייט אין דעם, וואָס איך האָב איבערגעריי־סען מיין וועג און פאָהר אויף עטליכע שעה אָנקוקען מיין געבורט־שטעדטעל. דאָ אָבער האָב איך פּלוצלונג דערפיהלט, אַז איך טו עפּעס אַ נאַרישע, זינלאָזע זאַך, עפּעס ווי דער גאַנצער ציל פון מיין פאָהרען וואָלט געווען אָנצוקוקען מאיר וואָלפ׳ן, וואָס איך האָב געדאַרפט אָנשטרענגען מיין זכרון צו דערמאָנען זיך ווער דער מאיר וואָלף איז געווען. אָבער ניט אָן דעם האָט עס זיך געהאַנדעלט. ווי יעדער איינער, וואָס פאָהרט נאָך אַ לאַנגער אָפּ־וועזענהייט אין זיין געבורט־שטאָדט, מעג עס זיין אין צעהנדליגע יאָהרען ארום, פאַרגעסט ער גאָר אין גאַנצען אָן די צעהנדליגע

יאָהרען, וואָס זיינען אוועק, און מיינט, אז ער וועט טרעפען דאָס־זעלבע שטעדטעל, דיזעלבע מענשען פונקט אזוי און פונקט אזעלכע ווי ער האָט געלאָזען דאָס שטעדטעל און זיי, די מענשען, מיט יאָהרען צוריק... מען פארגעסט אָן די אייגענע יאָהרען, וואָס מען האָט אָפּגעלעבט און וואָס מ׳איז אַלט, מען דערפיהלט זיך אריבערגעוואָרפען אין גאַנצען צו דער פארגאַנגענהייט, און ס׳דוכט זיך דיר, אז דו ביזט דאָס זעלבע אינגעלע, אין דיזעלבע יאָהרען, ווי ווען דו האָסט דאָס שטעדטעל אוועקגעוואָרפען, און פון דעם האָט מיר דער טויט פון דעם יאָ באַקאַנטען און ניט באַקאַנטען, געשטאָרבענעם מאיר וואָלף, אויסגעניכטערט... איך האָב מיך גע־כאַפּט און מיט ביטערניש און יאוש אריינגעטראַכט, אז איך בין דאָך שוין אַליין ביי פערציג יאָהר אַלט, און יענע, אָט־די לאה׳קעלע, א דאַנק וועלכער איך האָב אונטערגענומען אָט־די גאַנצע נסיעה אין דער שטאָדט אריין, איז דאָך שוין אויך א פערציג־יאָהריגע אידענע, מעגליך שוין א באָבע. די אַלטע זיינען זיכער שוין אויס־געשטאָרבען, און די יונגע זיינען אַלט געוואָרען, אז איך וועל אריינ־פאַלען אין א ווילד־פרעמד שטעדטעלע, וואו קיינער וועט מיך ניט דערקענען און איך קיינעם ניט...

איך האָב מיך לכתחילה געוואָלט לאָזען דערקענען צו דעם אידען און געוואָלט ביי איהם פרעגען ווער ער איז אַליין, ווייל ער האָט מיר אויסגעזעהן ווי באַקאַנט צו זיין, אָבער א דאַנק אָט־דעם פארשטאָרבענעם מאיר וואָלף׳ן, האָב איך צו דעם דעם גאַנ־צען חשק פארלאָרען און באַלד דערפיהלט, אז פון דעם פריה־מאָרגען, וואָס האָט זיך מיר פּלוצלונג פאַר מיינע אויגען צועפענט ווי א פרישע נייע יוגענד, און פון פריהער מיט עטליכע שעה ביז איצט בין איך געעלטערט געוואָרען אויף גאַנצע צוויי צעהנדליג יאָהר.

דער איד האָט שפּעטער געוואָלט מיט מיר פארפיהרען א שמועס, און ווי דער שטייגער פון א אידען, האָט ער זיך אָנגע־הויבען ביי מיר אויסצופרעגען פון וואַנען איך פאָהר, וואוהין איך פאָהר און נאָך וואָס איך פאָהר, און צו וועמען איך פאָהר. איך

האָב זעהר ניט גערן און ניט אויף אַלע פראַגעס זיינע געענטפערט... איינצייטיג מיט מיין שלעכטער שטימונג און מיינע פעסימיסטישע געדאַנקען האָט זיך רחבות'דיג צוואוואַקסען און צושפּרייט דאָס פעלד, דאָס זעלבע פעלד און דערזעלבער זאַמדיגער שליאַך, וואָס האָט זיך געצויגען מיט טיף־איינגעשניטענע „קאָלייעס" איצט פונקט אַזוי ווי אַמאָל, ניט געענדערט... און איך האָב גלייך דערפיהלט, אַז איך געפין זיך אויף היימישער ערד. איבער דער גאַנצער זאַמדיגער ברייט און לענג האָבען אַרויסגעקוקט קרעמע־ניעס און יעדער קרעמען האָט פון זיך אָפּגעשלאָגען מיט בינטע־לאַך שטראַהלען, וואָס האָט באַצירט און באַשיינט אָט־די זאַמ־דיגע איינטאָניגקייט, און ס'איז געווען ליב און אַנגענעהם צו הערען ווי די פערד האָבען פון צייט צו צייט ווייך און היימיש אָנגעקלאַפּט מיט זייערע באָרוועסע (ניט געשמידטע) פיס אין די קרעמענעס, אָט פונקט אַזוי ווי מיט יאָהרען און יאָהרען צוריק. איך האָב געטראַכט, אַז ס'איז גאַנץ מעגליך, אַז מיט פינף־און־צוואַנציג יאָהר צוריק, ווען איך בין אָפּגעפאָהרען פון שטעדטעל, האָבען מיך אפשר געפיהרט די טאַטעס און מאַמעס אָדער די זיי־דעס און באָבעס פון די פערד, וואָס פיהרען מיך איצט...

די זון האָט זיך אַלץ העכער און העכער גערוקט און ס'איז געוואָרען אַלץ הייסער. און, מערקווירדיג, וואָס איך האָב געהאַט אַזאַ נעבעלדיגען באַגריף, אַז דאָס איז ניט דיזעלבע זון וואָס איך האָב געזעהן ביים אויפגאַנג, און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז ווען ניט די צייט־רעכנונג, ווען עס וואָלט אויף דער וועלט קיין זייגערס ניט געווען, וואָלט איך פעסט געווען איבערצייגט, אַז פון יענעם פריהמאָרגען איז אַוועק אַן אייביגקייט... אַלעס האָט זיך אַזוי ראַדיקאַל געענדערט אַרום מיר און אין מיר, עפּעס אַזוי ווייט און אַזוי אַנדערש... גאַנץ פריה האָב איך געזעהן אַן אַנדער וועלט און איצט זעה איך אַן אַנדערע... אין פריהמאָרגען בין איך געווען סענטימענטאַל און יונג, פול מיט ענערגיע און גלויבען, און איצט בין איך אַזוי אַלט, בייז און טרוקען, און אין די געדאַנקען דרעהט זיך עפּעס אַ געשטאָרבענער מאיר וואָלף, וואָס איך וויים און ווייס

ניט ווער דער לעבעדיגער און פארשטאָרבענער מאיר וואָלף איז געוועזן. מיר ווילט זיך עס וויסען, אָבער פויל מיך צו פרעגען, און צוזאמען מיט איהם דרעהט זיך איינע א לאה'קע, וואָס האָט שוין אפשר אַן אייניקעל אָדער צוויי, און זי שטעהט מיר דאָך פאַר די אויגען, ווי זי איז אין בעט געלעגען...

די פערד זיינען געגאנגען מיט א לויפעלע אָדער געלאָפּען מיט א געהעלע, אָט ווי קלוגע פערד טוען עס אָפּט אָפּצוגאַרען די בייטש, וואָס פלאַטערט איבער זייערע רוקענס, און פון צייט צו צייט האָבען זיך די פיס זייערע אָנגעקלאפּט אָן די האַרטע קרע־מעניעס, וואָס זיינען אונטער'ן דרוק פון פערדישען פוס ווייך זיך באהאלטען אונטער'ן זאמד, און ערגעץ־וואו און אין ערגעץ ניט, אָדער אומעטום, האָט זיך אין ריינעם דורכזיכטיגען אויר געלאָזט הערען אַן אָפּגעריסענער און אָפּגעהאקטער זונג, קוויטש און פיטשט פון א פויגעלע, וואָס מ'האָט עס ניט געזעהן וואו דאָס איז און פון וואנען דאָס קול'כעל לאָזט זיך הערען, נאָר עפּעס אזוי ווי פון דער ריינער לופט איז דאָס געקומען, פון גרויסער און ברייטער פעלד־שטילקייט און פון גרויסען יום־טוב פון זומער, פון ווארימקייט און פון נאַטור, וואָס לעבט און קוועלט הינטער'ן הויכען בלויען הימעל און הינטער דער ליכטיגער ברענענדער זון...

אך, ווי גוט עס וואָלט געווען ווען מאיר וואָלף וואָלט געלעבט און ווען לאה'קע וואָלט נאָך קיין באָבע (א מאמע דאָך זיכער) ניט געווען; ווען איך וואָלט זי געטראָפען אָט אזוי ווי דאמאָלס, אזא פארשעמטע, אזא בלאַסינקע... גאָט מיין גאָט, פאַרוואָס האָסטו אזוי אָוועקגעשטעלט דאָס לעבען, פאַרוואָס?... איך בין יונג, איך פיהל מיך אזוי יונג, אָבער דער געדאנק וועגען די פאַר־גאנגענע יאָהרען... אָבער וואָס איז דאָ גאָט שולדיג? ניין, גאָט איז דאָ גאָרניט שולדיג, נאָר מענשען וואָס האָבען צומאָסטען די צייט... פון וואנען וואָלט איך עס געקענט וויסען, אַז איך בין אַלט, ווען איך פיהל מיך נאָך אזוי יונג? — — — — — — — —

מערקווירדיג, ווי פון ערשטען אויגענבליק האָט זיך מיר גע

דאַכט, אַז ס'האָט זיך גאָר ניט געענדערט, דיזעלבע הייזער, דיזעל־בע געסלאַך און דיזעלבע מענשען. איך האָב פיל זייעריגע דער־קענט, אָבער מיט אַ שטיקעל טעות: די אַלטע אידען, וואָס איך האָב דערקענט, זיינען ניט געווען דיזעלבע אַלטע אידען, וואָס איך האָב געלאָזט צוריק מיט פינף־און־צוואַנציג יאָהר, נאָר קינדער פון יענע, און די קינדער האָבען פונקט אַזוי אויסגעזעהן ווי זייערע טאַטעס. און יונגע מענשען האָב איך ווידער געזעהן און דערקענט, אָבער ס'איז ניט געווען די יונגע, וואָס איך האָב איבערגעלאָזט צוריק מיט פינף־און־צוואַנציג יאָהר, די יונגע וואָס איך האָב דאַמאָלס געלאָזט, זיינען עס איצט געווען די אַלטע, און די איצ־טיגע יונגע זיינען דאָס געווען קינדער פון די אַלטע, און אַלע עפּעס אַזוי נאָהענט און באַקאַנט, נאָר וואָס די נעמען זייערע זיי־נען פאַרשוואונדען פון מיין זכרון... איך האָב מיך געפיהלט אין אַ היימיש־באַקאַנטער אַטמאָספערע, מיט באַקאַנטע פּנים'ער, און דאָך האָב איך קיינעם פון זיי ניט געקענט. און אָט אַזוי גע־הענדי'ג און באַטראַכטענדיג דאָס שטעדטעל, די געסלאַך און היי־זער, האָב איך אויף איינעם אַ בריקעל דערזעהן אַ באַקאַנטען אַלטען אידען זיצען אין די זאָקען. די שטוב און דאָס בריקעל האָב איך גערענקט און אויך דעם בעל־הבית פון דער שטוב — דאָס איז געווען מאיר וואָלפ'ס שטוב, און איך בין ערשטוינט גע־בליבען, ווען איך בין צוגעקומען נעהענטער און דערזעהן דעמזעל־בען מאיר וואָלפ'ן זיצען אין די זאָקען... אין מח איז ביי מיר פאַר־געקומען אַ צומישונג. איך האָב ניט געוואוסט וואָס מיט מיר טוט זיך... איך האָב געהערט פאַהרענדיג, אַז מאיר וואָלף איז גע־שטאָרבען. און גערענקט, אַז אין שטעדטעל איז געווען איין מאיר וואָלף. און דאָ, זעה איך, זיצט מאיר וואָלף שבעה, הייסט עס, אַז פאַר דער צייט איז דאָ אויסגעוואַקסען, געלעבט און געשטאָר־בען אַ צווייטער מאיר וואָלף, אָבער, מערקווירדיג, וואָס איין מאיר וואָלף איז געשטאָרבען און אַ צווייטער זיצט שבעה...

איך בין גלייך צוגעגאַנגען צו דעם אידען און געפרעגט:

— איז דאָ ניט מאיר וואָלפ'ס שטוב?

— יאָ, — האָט דער איד אין די זאַקען געענטפערט — ווער זייט איהר דען?

— זייט איהר ר' מאיר וואָלף?

און דאָ האָב איך ווידער אַ טעות געדאַט, ס'הייסט אי געהאַט אַ טעות, אי געטראָפען. ער אַליין איז ניט געווען מאיר וואָלף נאָר דער פּאָטער זיינער. אָבער איך האָב פון טאַטען ביז'ן זוהן קיין אונטערשיד ניט געזעהן. פאַר מיינע אויגען איז געזעסען דער זעלבער מאיר וואָלף מיט זיין גאַנצען אויסזעהן און אויסקוק, פונקט דערזעלבער, אָבער דאָך ניט דער... יאָ, מאיר וואָלף איז צוריק מיט אַ פּאָר טעג ערשט געשטאָרבען, און דאָ איז איינער פונקט אַזעלכער געבליבען אַ לעבעדיגער מאיר וואָלף, וואָס זיצט שבעה נאָכ'ן טויטען מאיר וואָלף.

איך האָב אָפּגעצויגען פון איהם מיט אַ שווער געדריקט גע־מיטה. און גיך אָפּגעצויגען, ווייל איך האָב געזעהן, אַז ער באַ־טראַכט מיך אַזוי מיט אַזאַ באַטראַכטעניש, ווי איך וואָלט איהם עפּעס באַקאַנט אויסגעזעהן...

כ'האָב איהם פאַרלאָזט און בין אוועק ווייטער בלאָנדזשען אויף גאַסען און געסלאַך, וואו איך האָב זיך אָנגעטראָפען מיט פילע נייע אומבאַקאַנטע הייזער, אָבער אין דער מעהרהייט זיינען דאָך געבליבען דיזעלבע שטיבער, און פאַרקוקט אין יעדער אָפּע־נער טיר און אין יעדען אָפענעם פענסטער. און וואו און ווענען איך האָב פון טיר און פענסטער געזעהן אַרויסקוקען, האָט מיר אויסגעזעהן באַקאַנט, און אַריבערגעגאַנגען פון שטוב צו שטוב און אַריינקוקענדיג פון איין אָפענעם פענסטער אין אַ צווייטען, האָט זיך מיר פּלוצלונג אַ וואָרף געטאָן אַ באַקאַנט און נאָהענט באַ־קאַנט געזיכט אין די אויגען אַריין... די באַקאַנטקייט איז געווען פּלוצלונג, שנעל און גלייך פאַרשוואונדען געוואָרען אין דעם אומ־באַקאַנט פּנים פון אַ מיטעל־יאָהריגער צופלאַסענער פרוי, ווי די ליכטיגקייט פון בליץ ווערט פאַרשלונגען אין דער פינסטערניש פון דער נאַכט. אָבער אוועקגעהן ווייטער, זי פאַרבייגעהן און אוועקגעהן, האָב איך שוין ניט געקענט, אָבער שטעהן אַזוי און

קוקען האָט דאָך ניט געפּאַסט, און דאָ איז מיר גלייך איינגעפאַלען צו פרעגען ביי איהר אויף... אויף לאה׳קען...

איך האָב מיך טריט ביי טריט געלאָזט צוגעהן צום פענסטער, און פאַר דער צייט האָב איך באַמערקט ווי די אומבאַקאַנטע פרוי האָט אוועקגעשטעלט אויף מיר איהר בליק, אַ פאַרטראַכטען און שטאַרען בליק, וואו ס׳איז געווען אויסגעמישט עפּעס אַ מין או־מעט און אָנשטרענגונג... אין דערזעלבער צייט האָט זיך נעבען איהר און ביים פענסטער אַ איד מיט אַ שוואַרצער באָרד באַוויזען, און איהר אָנגעוואָרפען אַ וויינענדיג קאַפּריזנע קינד אויף די הענט און צוריק פאַרשוואונדען געוואָרען. די פרוי, וואָס איז זיכער געווען די מוטער פון קינד, האָט עס זעהר ניט גערן און ווי אַן איבריגס גענומען איינצושטילען און האָט אַלץ געקוקט אויף מיר. איך האָב געוואָלט זיך אוועקרוקען ווייטער, אָבער איך האָב ניט געקענט. איך האָב מיך געפיהלט עפּעס ווי צוגעבונדען אָט טאַקע מיט דעם, וואָס איך האָב געקוקט אויף איהר און זי אויף מיר. האָב איך געפיהלט, אַז עס פּאַסט ניט אַזוי אוועקצוגעהן און האָב שוין געמוזט ביי איהר עפּעס וואָס אָדער אויף וועמען פרעגען...

— אפשר ווייסט איהר וואו ס׳וואוינט דאָ איינע אַ לאה׳קע?

אַ ראָזע פאַרב האָט זיך צוגאָסען אויף איהר פנים און די אויגען האָבען מאָמענטאַל באַקומען אַזאַ גלאַנץ, ווי ביי אַ היציג קראַנקען.

— לאה׳קע? — האָט זי שטאַמלענדיג געפרעגט — לאה׳קע, איין לאה׳קע איז דאָ... אָט היים איך אויכעט לאה׳קע...

און מיט אַ מאָדנעם קרענקליך שמייכעלע פון בענקשאַפט און נייגעריגקייט, וואָס האָט מיר דערמאָנט אָן יענער, וואָס כ׳האָב געטראָפען דאַמאָלסט אין בעט... האָט זי ביי מיר געפרעגט אויף וואָס פאַר אַ לאה׳קע איך פרעג, ווי אַזוי הייסען איהר עלטערען... דער מאַן... איך האָב דוקא געדענקט די נעמען פון איהרע על־טערען, נאָר איך האָב זיך געמאַכט, אַז איך ווייס ניט, אַז איך האָב פאַרגעסען... איך האָב שוין געזעהן, אַז דאָס איז זי, אָט־די צופלאָסענע אידענע, טאָ נאָך וואָס דאַרף איך זי און צו וואָס טויג

זי מיר? און דאָ האָט זיך ווידער באַוויזען דער איד מיט דער שוואַרצער באָרד און מיט די ווייסע סוף־וואָכעדיגע קויטיגע אַר־בעל און אַ פרעג געטאָן ביי איהר, קוקענדיג אויף מיר:

— אויף וועמען פרעגען זיי, אויף וועמען?

איך בין געשטאַנען אַנטקעגען זיי און אַנטקעגען פענסטער ווי אַ קליין־שטעדטעלדיגער יאָלד און ניט געוואָלט איבער'חזר'ען די פראַגע מיינע און זי האָט איבער עפּעס פאַר מיר אומפאַרשטענד־ליכעם ניט געענטפערט דעם מאַן, און געפיהלט האָב איך ווי זי איז אין גאַנצען אַוועק, אַריבער צו מיר מיט איהר פאַרזונקענעם בליק אין מיר אַריין, און ס'איז מיר געוואָרען אַזוי אומעטיג און ענג, אַז איך האָב דאָרטען ווייטער שטעהן ניט געקענט און אַוועק־געהן איז פונקט אַזוי אוממעגליך געווען.

— וועמען באַדאַרפט איהר? — האָט דער איד גראָבליך גע־פרעגט דירעקט ביי מיר.

איך האָב געמוזט ענטפערען, און ער האָט זיך צושמייכעלט ווי איינער ביי זיך אין דער היים, ביי זיך אין שטוב און נעבען דער ווייב, וואָס פיהלט זיך אין אַלע פאַלען און אין אַלע צייטען פעסטער, זיכערער און קליגער פון אַ פרעמדען, וואָס פאַלט אַראָפּ אין שטאָדט און דרעהט זיך אַרום פרעמדען קיבוץ פון אַ פרעמדער שטוב, ביי אַ פרעמדען נעסט און געזאָגט און געלאַכט פון מיר:

— לאה'קע? איך זעה, אַז איהר זייט ניט קיין קליין־שטעד־טעלדיגער, טאָ ווי פאַלט עס איין אַ מענשען צו פרעגען גלאַט אין דער וועלט אַריין וועגען אַ לאה'קע? אָט הייסט מיין ווייב אויכעט לאה, און דאָרטען אין דער דריטער שטוב איז דאָ נאָך אַ לאה, ניט צו פאַרזינדיגען, און דאָ אַנטקעגען, זעהט איהר די שטוב מיט די געפאַרבטע לאָדענס? דאָרטען איז אויך דאָ אַ לאה. איך קען אייך אַליין אויסרעכענען ביי אַ צוויי צעהנדליג לאה'ס, און יעקב אבינו'ס ווייב האָט אויך געהייסען לאה...

איך האָב עפּעס געפּלאָנטערט מיט דער צונג אינגעלש און נאַריש זיך פאַרענטפערט און האָב זיך אָפּגערוקט עפּעס אַזוי הילפלאָז און אָנגעפילט, אָנגעשטאָפּט דאָס גאַנצע וועזען מיינס

מיט אומגעלומפּערטקייט און נאַרישקייט. איך האָב געשפּירט ווי מ׳קוקט מיר נאָך, ווי צווייען באַגלייטען מיך מיט פיר אויגען פון פענסטער אַרויס, און איך בין זיך טריט ביי טריט אויף היימי־שער ערד געטראָטען צווישען פרעמדע און אייגענע מענשען. ס׳איז געווען פאַרנאַכט, די זון, אָט דיזעלבע זון, וואָס האָט מיר אַזוי פאַרנאַרט, פון שכל און פון עלטער אַראָפּגעפיהרט אינ׳ם היינ־טיגען פריהמאָרגען, האָט זיך שוין אַריבערגערוקט אויף מערב־זייט. און, באמת, איך האָב פאַרלאָרען דעם באַגריף אין דער צייט... איך האָב געוואוסט, אַז דאָס איז פאָרגעקומען היינט, אָבער דאָס אומבאַוואוסטע וועזען אין מיר האָט עס ניט געקענט אויפנעהמען, אַז היינט האָב איך עס געזעהן אָט־דעם יעניגען פריהמאָרגען... איך האָב געהאט אַזאַ באַגריף, אַז דאָס איז שוין עפּעס זעהר, זעהר לאַנג... עפּעס אַזוי ווייט ווייט און ווייט אָפּגעשיידט פון מיר... אַן אויסברוך פון אַ טאָג אין מיטען דער נאַכט מיט אַ זון און מיט עפּעס נייעס און יוגענד, וואָס האָט אין פלאַמען און אין בענקשאַפט אַרומגעכאַפּט דאָס גאַנצע וועזען מיינס, און דאָס אומבאַטראַכטע און זינלאָזע איבערצורייסען דעם וועג און זיך אַריינשלעפּען אין דעם שטעדטעל אַריין, וואו קיינער האָט מיך ניט דערקענט און איך קיינעם, חוץ איין און איינציגער לאה׳קע — לאה, איבער וועלכער כ׳האָב אומבאַוואוסטזיניג זיך אַראָפּגעלאָזט אַהערצו און זי דערקענט, זיך ניט וויסענדיג געמאַכט... כ׳האָב מיר עפּעס געפיהלט צובראָכען און צוואַוועהטאָגט.

אידען זיינען שוין געגאַנגען, זיך געשלעפּט מיט פאַרנאַכ־טיגען מנחה־שטימונג צו מנחה. דאָ און דאָרטען זיינען ווייבער און מינדעריעהריגע מיידלאַך געזעסען אויף די בריקלאַך און גע־שאָבען יונגע קאַרטאָפליעס און די פּאַסטוכער האָבען געטריבען די טשערעדעס פון דער פּאַשע און געקנאַקט מיט די בייטשען אין דער פאַרנאַכטיגער קיהלער לופט אַריין, דאַכט זיך אַלץ דאָסזעלבע ווי געווען, און דאָך... אָך, וואָס פאַר אַ חילוק, וואָס פאַר אַ שפּרונג אין איין טאָג פון פריהמאָרגען ביז פאַרנאַכט... איך האָב געהאט אַזאַ געפיהל, אַז איך האָב אין דעם איינעם טאָג איבער־

געלעבט און אָפּגעלעבט אָט־די גאַנצע מיינע אָפּגעלעבטע יאָהרען פון קינדווייז ביז איצט... מיר האָט זיך געדאכט, אז איך האָב אין דעם איינעם טאָג פון זון אויפגאנג ביז אונטערגאַנג אָפּגעלעבט א גרויס, גרוים שטיק לעבען, נאָך מעהר ווי איך בין אין גאַנצען אַלט געווען. — — — — — — — — — — — — —

און אָט וואָס ס'האָט פּאַסירט:

אין אבענד איז צו מיר אויף מיין אבסניא אריינגעלאָפען א קליין מיידעלע פון א יאָהר פערצעהן־פופצעהן, און גלייך ווי זי איז אריין און זיך באוויזען, בין איך געבליבען א פארשטיינערטער און אויסגעשריען:

— לאה'קע!

די מיידעלע האָט מיר א ווײַלע אָנגעקוקט צומישט און צושראָקען, נאכהער שטאמלענדיג געזאָגט:

— די מאַמע מיינע האָט אייך געבעטען איהר זאָלט צוקומען צו אונז...

איך האָב ארומגעכאפּט דאָס שעהנע געלאָקטע קעפּעל איהרס און צוגעדריקט צו מיין ברוסט, זי מיט ציטער און פלאַטער גענלעט, געקושט איהרע אויגען און אין די טונקעלע בעקעלאך... די מיידעלע האָט זיך געצויגען פון מיינע הענט און איך האָב זי אַלץ פעסטער און פעסטער געדריקט צו זיך.

— לאה'קעלע, לאה'קעלע!

— מיין מאַמע הייסט לאה! — האָט דאָס מיידעלע ברוגז און אָנגעבלאָזען געזאָגט, גלייך ווי זי וואָלט מורא געהאט דערפאר, וואָס איך רוף איהר ביי דער מוטער'ס נאָמען...

— ניין, דו ביזט ביי מיר איצט לאה'קע, דו, דו!... זאָג דער מאַמען דיינער... אז, אז...

זי האָט זיך אזוי דראָטיג יונג־קערפּערדיג מיט א הענטעל און מיט צוויי און מיט איהר גאַנצען יוגענד־וועזען באפרייט פון מיר, פון דעם פרעמדען פערציג־יאָהריגען מאַן, און געוואָרפען אויף מיר אזא ניט־פארשטענדליכען, ניט־צופרידענעם בליק און מיט א ברוגז'ער מינעלע און ברוגז'דיג קול'כעל געפרעגט:

— נו, איהר וועט קומען?

איך האָב געקוקט אויף איהר מיט א וועהטאָגדיגער בענק־שאַפט אויף דער נאָהענטער און ווייטער פון מיר, אויף דער איי־גענער און פרעמדער... פאַר מיינע אויגען איז געשטאַנען פונקט דיזעלבע לאה'קע, וואָס איך האָב געקענט צוריק מיט זיבען, זעקס און פינף־און־צוואַנציג יאָהר. יאָ, דיזעלבע, פונקט דיזעלבע, מיט איין־און־איינציגען אונטערשיד, וואָס יענע האָט אויף מיר אַנדערש געקוקט און די אַנדערש פון יענער...

— א גוטע נאַכט! — האָט זי אָפּגעזאָגט און איז פאַר־שוואונדען געוואָרען.

איך האָב איהר נאָכגעקוקט דורכ'ן פענסטער און געזעהן ווי דאָס לויפט אַזוי פיסעלדיג, לויפט און לויפט פון מיר אַלץ ווייטער און ווייטער, ווערט פון ווילע צו ווילע אַלץ דינער און שמע־לער און איז ניט געבליבען...

איך האָב מיך א צושרויפטער פאַרפריה ארייַנגעלעגט אין בעט אריין און פאַר'ן לעגען זיך אָנגעזאָגט אין שטוב, די שטוב־מענשען, מ'זאָל מיך פאַרפריה אויפוועקען צום פּאָסט־צוג, צו דעם זעלבען, וואָס האָט מיך אהער געבראַכט... איך בין זעהר שלעכט געשלאָפען. א גאַנצע נאַכט האָט זיך מיר געדרעהט אין קאָפּ דאָס קליינע מיידעלע „לאה'קעלע", דער געשטאָרבענער מאיר וואָלף און דער „מאיר וואָלף וואס איז געזעסען שבעה"...

אין די בערג.

דאָס באָרדינג־הויז „סאָן־שיין” איז פון אלע זייטען ארומ־גערינגעלט מיט בערג, מיט בערג נאָהענטע און ווייטע און מיט בוימער נאָהענט און ווייט ארום זיך. דאָס באָרדינג־הויז געפינט זיך אין א טאָל, און אין טאָל אליין געפינען זיך ערטער נידעריגע און ערטער העכערע; שטעהט עס אויף א העכערען אָרט און צו־צוקומען צו דעם דארף מען ארויפגעהן אויף א צעהן טרעפּלאך, וואס זיינען איינגעטרעפּעלט אין הויכען פארנעם פון העכערקייט; פון הינטען, פונ'ם שליאך, וואָס ליגט אנטקעגען פראָנט פון דעם הויז און ציהט זיך אויך הארט און שטויביג אויף רעכטס און אויף לינקס.

דאָ, ארום באָרדינג־הויז, איז אלעס קולטיווירט. דער פּאָרטש איז באוואקסען און באהאנגען מיט בלומען. אין פראָנט און ביי די זייטען קוסטעס, דין־שטעקעלדיגע בוימלאך, וואָס בליהען אין פארשידענע פארבען. דאָס גראָז איז געשוירען; וואקסט — און וואקסט קיינמאָל ניט אויס; און ווייטער אביסעל פון הויז אי־בער'ן גאנצען פארנעם פון פלאץ, וואָס געהערט צו די אייגענ־טימער פון „סאָן־שיין”, שטעהען צוואוואָרפען פרוכטען־בוימער, איי־ניגע פון זיי מיט געהאקטע צווייגען, אָן וואָס ס'איז קענטיג די השגחה פון א מענשען־אויג און פון א מענשען־האנט; און וויי־טער, ביי א הונדערט פוס ווייטער פון דעם הויז, הויבט זיך שוין

אָז צו באַווייזען די ווילדקייט: דאָ אַ בוים, דאָרט אַ בוים, ברייט צעוואָרפען מיט בוימער־צווייגען, וואָס פאַרנעמען אַ גרויסען פאַרנעם אין דער לופט רוים, און הינטען, הינטער שאָטענס פון בוימער, זיצען און דרעמלען זייער האַרטען טויזענד־יעהריגען דרע־מעל, שטיינער, דאָ אַ קלענער, דאָרט אַ גרויסער, און דאָך ניט צו באַגרייפען, וועלכער פון זיי אין עלטער און ווי לאַנג זיי זיצען דאָ אָט־די שטיינערדיגע משפחה; און וואָס ווייטער אין איין זייט און וואָס ווייטער אין אַ צווייטער, ווערט ווילדקייט געדיכטער, געדיכטער מיט בוימער, געדיכטער מיט שטיינער אויף באַרגיגער הויכקייט, וואָס ציהט זיך אַוועק מיילען־ווייט העכער און נידע־ריגער, און ערטערווייז זעהט מען גאָר כמעט ווי קיין בוימער ניט אַרוים, נאָר אַ גרין ווילד וואַלדיג געדיכטע באַוואַקסענקייט, באַ־וואַקסען און זיך אַליין אַרומגעוואַקסען מיט בלעטער און גרינגס אין הויכקייט און אין ווייכקייט פון ערד, ווי פריש אָנגעשאָטען און דורכגעוואָרצעלט אַזוי ווי מיט געדערים און מיט אָדערען דורך און דורך, דעם גאַנצען פאַרנעם פון באַרג און ער, עפּעס אַזוי ווי אין פאַרגליווערטער קאָנוואולסיע שטעקען פאַרדרעהטע וואָרצלען ווי קני אַרויס... וואָרצלען צוזאַמען מיט צווייגען און בלעטער, און ס׳דאַכט זיך, אַז אַלעס וואַקסט אין דער ערד אַריין... איז שטילען און אין גרינעם משוגעת פון ווילד וואַקסען, אין האַרט־נע־קיגען שטילען קאַמף וואָס איין וואָרצעל פיהרט מיט׳ן צווייטען פאַר זיין עקזיסטענץ, פאַר עפּעס, וואָס האָט איבער זיך פון אויבען און עס ווייסט ניט וואָס, און צוזאַמען מיט האַרטע שווערע שכנים צווישען זיך, וואָס זיצען דאָרטען ווער ווייס וויפיל צעהנדליגע טוי־זענדע יאָהרען און שיטען זיך און ברעקלען זיך שוין פון אַלט־קייט און פאַרשטיינערען מיט שטיקלאַך שטיין מיט האַרטקייט און שפּיציגקייט, באַרג, ערד און טרוקענע בלעטער און צווייגען,

וואָס פאַלען יאָהר איין, יאָהר אויס. אָן שטיינער וואָס שיטען זיך און ברעקלען זיך דערקאָנט מען, אז די וועלט איז שוין זעהר, זעהר אַלט... טונקעל־גרוי זיינען די שטיינער פון ערדיגען יסוד, הארט געוואקסען, זיהן פון דער ערד מיט'ן זעלבען קאָליר וואָס די מאַמע, און אָפּגעלעבט אַ לאַנג לעבען קעהרען זיי זיך אום צוריק צו דער ערד אַ שטיקעל נאָך אַ שטיקעל, אַ פלאַסט נאָך אַ פלאַסט, און די שטיינער זעהען אויס ווי באַשאָטענע, מיט ליפּען פארשלאָסענע.

צווישען די קעשענעס פון די בערג נעצט זיך אָן אַ נעצעלע אָן אַ נעצעלע, אָהן וואסער, שטיל, אָהן גערויש ,נעצט עס און ווייסט ניט וואו דאָס נעצעל הויבט זיך אָן און וואו עס ענדיגט זיך, תמיד בלאָטיג און קיינמאָל ניט וואסערדיג, עפּעס ווי אַ שטענדיגע וואונד וואָס פּאַסעוועט ווייך און בלאָטיג בערג אַדורך און ווידער פאַראָן שמאָלינקע, גיך־גיך לויפענדע ווי אין שליחות פון הויך אראפּ צו דער נידעריגקייט צו וואסער־שטיינגעלאך, און גאָר הינטען צווישען בערג און צווישען טאָל שורשעט און מורמעלט טאָג און נאכט און אייביג מיט לויפעניש און אייַלעניש אַ טייכעלדיג וואסערעל. עס לויפט מיט אימפּעט און האָרבעט זיך פון שטיינדלאך אין גרעסערע שטיינער וואָס ליגען דעם אין וועג. דאָס וואסערעל לויפט, דאָס וואסערעל יאָגט, און ס'שטעהט אויף איין אָרט, ס'שליינגעלט זיך מיט לויפעניש און אייַלעניש צווישען שטיינער און אויף שטיינער, עס רייבט זיך ביי שטאַמען פון בוימער, און ס'שווייַנקט דין שטעטעלדיגע ווילדע געוויקסען, און זיי באַוועגען זיך און שאָקלען זיך אָהן אויפהער פון לויפענדיג וואסערעל.

אין פארשידענע צייטען פון זומער, ווען פארשידענע געוואוקסען וואקסען און בליהען און שטארבען איינצייטיג איינס לעבען דאָס אנדערע, און פונקט ווי יעדעס געוואוקס בליהט מיט זיין פארב, אזוי שטארבט זיך יעדעס געוואוקס מיט אַ באַזונדער

פאַרב, יעדעס געוואוקס מיט פאַרשידענע בלעטער און קאָלירען, פון וואקסען, פון בליהען און פון שטאַרבען, און דאָס טייכעל ווערט באַשאָטען מיט בליהעכץ, מיט בלעטער און פאַרבען, און כ׳לויפט און ס׳טראָגט זיך אַ געבלעטערט, אַ געבלומט, געפאַרבט אין פאַרשידענע קאָלירען דאָס וואַסערעל ווי אַ פיל־באַרביג צינגעל, אַ פיל־שפּראַכיגס פון דער שטומער און רייכער נאַטור, אַ שטילע, שווייגעדיגע שורה פון רייכער אייביגקייט און פון אייביגער רייכקייט, פון אַ שעהנער וועלט, פון אַן אייביגער וועלט, וואָס האָט זיך דיסהאַרמאָניש און האַרמאָניש צונויפגעגאָסען, אַ וועלט פון בערג, אַ וועלט פון שטיינער, אַ וועלט פון בוימער, גרינס און בלומען, מיט נעצערלאַך, ריטשקעלאַך און טייכעלאַך, וואָס נעצט, פליסט, רינט אין שטראָמען דאָ און דאָרטען, וואו מ׳זעהט און וואו מ׳זעהט ניט.